

ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ

**Δικονομικές διατάξεις και απονομή αστικής δικαιοσύνης
στις περιοχές Πάργας–Πρέβεζας–Βόνιτσας
(1800-1806)***

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ, II. ΠΗΓΕΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, III. ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΝ ΔΙΚΑΙΟ (Α. Κοινοτικοί νόμοι–ενετική νομοθεσία, Β. Τοπικά έθιμα), IV. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ, V. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ, VI. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΓΑΝΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ (Α. Προεδρία διοικήσεως–κονγκλάβε, Β. Βοεβόδας–τουρκικές αρχές), VII. ΕΚΔΙΚΑΣΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΥΠΗΚΩΝ, VIII. ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ–ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ (Α. ΚΑΘ’ ΥΛΗΝ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ, Β. ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΝ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ, 1. Γενική δωσιδικία, 2. Ειδική δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου), IX. ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ–ΔΙΑΔΙΚΟΙ (Α. Ικανότητα του παρίστασθαι επί δικαστηρίου, Β. Ικανότητα προς το δικολογείν), X. ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ, XI. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ, XII. ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟ, XIII. ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ (Α. Τακτικά ένδικα μέσα, Β. Έκτακτα ένδικα μέσα), XIV. ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (Α. ΕΜΠΡΑΓΜΑΤΟ ΔΙΚΑΙΟ, 1. Δικαίωμα προτιμήσεως, 2. Εμπράγματα ασφάλεια, Β. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Γ. ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ), XV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις αρχές του 19ου αιώνα (1800–1807) το πολιτειακό καθεστώς των πρώην βενετικών κτήσεων της Πρέβεζας, Βόνιτσας, Πάργας και Βουθρωτού¹, διαμορφώθηκε με βάση τη ρωσοτουρκική συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως της 21 Μαρτίου

* Θερμές ευχαριστίες οφείλω στη συνάδελφο, ερευνήτρια του Κέντρου του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Ρόδη Σταμούλη η οποία έθεσε στη διάθεσή μου τους τρεις κώδικες της Διοικήσεως Πρεβέζης των ετών 1802-1806. Οι κώδικες αυτοί, που απόκεινται στο Αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Πρεβέζης, μεταγράφηκαν από την ίδια και πρόκειται να δημοσιευθούν συντόμως υπό τον τίτλο *"Πηγές της ιστορίας της Πρέβεζας"*.

1. Ως προς το Βουθρωτό η συνθήκη δεν εφαρμόσθηκε (Π. Α ρ α β α ν τ ι ν ο ύ, Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία, εισαγωγή Κ.Θ.Δημαρά, επιμέλεια–ευρετήριο Ε.Ι.Νικολαΐδου, Εκδ. Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1984, Μέρος Β', σ. 195).

1800². Με τη συνθήκη αυτή οι εν λόγω περιοχές έπαυσαν πλέον να αποτελούν διοικητικό εξάρτημα της Επτανήσου³ και ενσωματώθηκαν, με την εγγύηση της Ρωσίας,

2. Το κείμενο της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως έχει δημοσιευθεί σε ελληνική μετάφραση από τους Π. Χι ώ τ η, Σειρά Ιστορικών Απομνημονευμάτων, τ. Γ', Κέρκυρα 1863, σ. 748-753 (στη συνέχεια: Ιστορικά Απομνημονεύματα) και Κ. Μ α χ α ι ρ ά, Πολιτική και Διπλωματική ιστορία της Λευκάδος (1797-1810), τ. 1, Αθήνα 1954, σ. 227 επ. (στη συνέχεια: Ιστορία Λευκάδος), σε ιταλική δε μετάφραση από τους Ε. Ζ α μ π έ λ η, *L' augusta Convenzione delli XXI Marzo MDCCC e pezzi autentici ad essa relativi*, Traduzione dal Francese. Nella Publica Stamperia di Corfù, L' anno MDCCCI, σ. 3-14 και στη συλλογή *Le tre Costituzioni* (1800, 1803, 1817) delle sette isole Ionie ed i relativi documenti con l' aggiunta dei due progetti di costituzione del 1802 e 1806 e delle modificazioni e riforme alla costituzione del 1817, Κέρκυρα 1849, σ. (στη συνέχεια: *Le tre Costituzioni*). Για τη λοιπή βιβλιογραφία της συνθήκης βλ. Σ. Α σ δ ρ α χ ά, "Όψεις από το προνομιακό καθεστώς της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας", στον τόμο *"Ελληνική Κοινωνία και Οικονομία, ιη' και ιθ' αι."*, *Νεοελληνικά Μελετήματα* 5, Αθήνα 1982, σ. 199, σημ. 1 (στη συνέχεια: Όψεις).

3. Ως εξάρτημα της Επτανήσου, οι ηπειρωτικές αυτές πόλεις, με εξαίρεση σύντομα χρονικά διαστήματα κατά τα οποία κατακτήθηκαν από τους Τούρκους, αποτέλεσαν ενετική κτήση από τον 15ο αιώνα έως τη συνθήκη του Καμποφόρμιο της 6/17-10-1797, μετά την υπογραφή της οποίας περιήλθαν πλέον στην κατοχή των Δημοκρατικών Γάλλων, ως αναπόσπαστο μέρος των Ιονίων Νήσων. Σύμφωνα ειδικότερα με τον νέο Οργανισμό των Ιονίων Νήσων, που περιείχετο στο διάταγμα των Μεδιολάνων της 7/11/1797 και επέβαλε την τριμερή διοικητική διαίρεση της περιοχής, το Βουθρωτό και η Πάργα υπάγονταν στον νομό Κερκύρας μαζί με την Κέρκυρα, Παξούς, Αντίπαξους και Οθωνούς, ενώ η Πρέβεζα και η Βόνιτσα υπάγονταν στον νομό Ιθάκης μαζί με την Ιθάκη, Λευκάδα και Κεφαλλονιά. Η γαλλική κατοχή διήρκεσε έως το 1798 (καταστροφή του γαλλικού στόλου στο Αμπουνκίρ την 1/8/1798), οπότε πλέον η μεν Πρέβεζα, η Βόνιτσα και το Βουθρωτό κατελήφθησαν βιαίως από τον Αλή πασά (6/10/1798 κατάληψη Βουθρωτού, 12/10/1798 κατάληψη Πρέβεζας και Βόνιτσας), η δε Πάργα παρέμεινε υπό ρωσοτουρκικό καθεστώς μέχρι την υπογραφή της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως της 21/3/1800 [Γ. Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία των Ιονίων Νήσων αρχομένη τω 1797 και λήγουσα τω 1815, τ. Α', Αθήναι 1889, σ. 118, 343 (στη συνέχεια: Ιστορία)· Α. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 607 (στη συνέχεια: Ιστορία)· Ε μ μ . Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, "Σελίς εκ της Ιστορίας της Πάργας. Τρία ανέκδοτα έγγραφα εκ του Αρχαιοφυλακείου Κερκύρας (1798)", *Αθηνά, τ. ΝΘ'* (1955), σ. 131-135 (στη συνέχεια: Σελίς)· Τ ο υ ι δ ί ο υ, "Συμβολή εις την ιστορίαν Πρεβέζης και Πάργας (1798-1802)", *ΔΙΕΕ* 11 (1956), σ. 59-77 και την εκεί αναφερόμενη βιβλιογραφία (στη συνέχεια: Συμβολή)]. Τον Αύγουστο του 1807, κατόπιν της υπογραφής της συνθήκης του Τιλσίτ της 8ης Ιουλίου 1807, η Πάργα περιήλθε μαζί με τα Ιόνια νησιά στην κατοχή των Γάλλων. Η γαλλική κατοχή διήρκεσε έως τις 22/3/1814 οπότε η Πάργα κατελήφθη από τους Βρετανούς, παρέμεινε δε στη de facto κατοχή της Μ. Βρετανίας, τυπικά μεν μέχρι την υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων της 5/11/1815, ουσιαστικά δε μέχρι την παράδοσή της στην Τουρκία τη 10η/5/1819, κατόπιν καταβολής από τον Σουλτάνο στους μεταναστεύσαντες προς τα Ιόνια νησιά Παργίους του ποσού των 150.000 λιρών ως αποζημιώσεως για τις εγκαταλειφθείσες ιδιοκτησίες τους [Κ. Μ α χ α ι ρ ά, Ανασχευή ενός

στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Παράλληλα ιδρύθηκε, ως είδος ενιαίας ανεξάρτητης ομόσπονδης Πολιτείας, η *"Πολιτεία των Ηνωμένων επτά Νήσων"*⁴ που συμπεριέλαβε τα Ιόνια νησιά και τέθηκε υπό την επικυριαρχία και προστασία της Υ. Πύλης, με εγγυήτρια δύναμη τη Ρωσία.

Όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 8, 9 και 10 της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως, το εσωτερικό πολίτευμα των περιοχών Πρέβεζας, Βόνιτσας, Πάργας και Βουθρωτού βασίσθηκε σε μια σειρά θρησκευτικών, διοικητικών, φορολογικών και δικαστικών προνομίων. Σύμφωνα ειδικότερα με το όγδοο άρθρο της συνθήκης, οι θρησκευτικές και δικαστικές προνομίες που παραχωρούνται στις νέες οθωμανικές κτήσεις (*"έμλιάκι χουμαγιουνίν"*) της Πάργας, Πρέβεζας, Βόνιτσας και Βουθρωτού, αντιστοιχούν με τις προνομίες που η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ήδη παραχωρήσει στις ηγεμονίες Μολδαβίας και Βλαχίας⁵ μετά τη συνομολόγηση της ρωσοτουρκικής συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή του έτους 1774 με το "χάττι

ιστορικού ψεύδους, 1947, σ. 4 επ. (στη συνέχεια: Ανασκευή)].

4. Με τη διάταξη του δευτέρου άρθρου της συνθήκης ορίσθηκε ότι η Πολιτεία αυτή θα λειτουργήσει κατά το πρότυπο της Πολιτείας της Ραγούζης, θα έχει δηλαδή τα ίδια προνόμια με την αριστοκρατική αυτή Πολιτεία, όσον αφορά στο εσωτερικό σύνταγμα και στις πολιτικές και εμπορικές υποθέσεις [Χ ι ώ τ ο υ , Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 763, 764· Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία, σ. 304· Α. Β ρ έ κ ο σ η, "Η συνθήκη της 21 Μαρτίου 1800 και τα προνόμια των ηπειρωτικών πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βονίτσης και Βουθρωτού", *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τ. Γ' (1928), σ. 280-284 (στη συνέχεια: Συνθήκη)· Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, Ιστορία, σ. 613].

5. *"Απαντα δέ τὰ χορηγούμενα προνόμια πρὸς τε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης, οἷα νέμονται οἱ Χριστιανοὶ ἐγκάτοικοι τῶν ἡγεμονιῶν Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, παρέχονται καὶ τοῖς ἐγκατοικοῖς ὅλων τῶν χωρῶν τούτων ὡς οὖσιν ὁμοθρήσκοις αὐτῶν"* (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 752). Η αρχική πρόταση της Υψηλῆς Πύλης κατά τις διαπραγματεύσεις που προηγήθηκαν της συνθήκης υποστήριζε την ίδρυση μιας ηγεμονίας που θα περιελάμβανε τόσο τα Επτάνησα όσο και τα ηπειρωτικά εξαρτήματά τους και η οποία θα λειτουργούσε κατά το πρότυπο των υποτελών παραδουναβίων ηγεμονιών. Στην πρόταση αυτή αντέδρασε η Ρωσία με το σκεπτικό ότι οι κάτοικοι των Ιονίων νήσων, *"ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδειγμα τῆς Ραγουσίου πολιτείας, εὐτυχούσης καὶ ἡσυχάζουσας ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας"*, θα αντιδρούσαν ιδιαίτερα έντονα στην ίδρυση υποτελούς ηγεμονίας κατά το πρότυπο της Βλαχίας και Μολδαβίας, για τον λόγο δε αυτό αντιπρότεινε το πρότυπο της αριστοκρατικής Πολιτείας της Ραγούζης (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 743-744· Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία, σ. 277). Τελικώς η πρόταση της Υ. Πύλης αναπροσαρμόσθηκε και συμπεριέλαβε μόνον τα ηπειρωτικά εξαρτήματα των Ιονίων Νήσων δηλαδή τις περιοχές Πρεβέζης, Πάργας, Βόνιτσας και Βουθρωτού *"ἐπειδὴ κεῖνται ἐν τῇ ξηρᾷ ἀποσπασμένοι ἐκ Βενετίας, καὶ συνεχόμενοι τῇ Ἀλβανίᾳ..."* (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, άρθρο 8ο της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως, σ. 751 και σ. 754-755).

σερίφι" του έτους 1775⁶. Η διάταξη του ογδόου άρθρου της συνθήκης είναι ιδιαίτερα σαφής όσον αφορά στο νομικό καθεστώς που επρόκειτο στο εξής να εφαρμοσθεί από τα τοπικά δικαστήρια όταν εκαλούντο να αποφανθούν επί ζητημάτων αστικού ή ποινικού δικαίου. "Συνεπῶς οὖν, αναφέρει η διάταξη, τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθνη τοῦ τόπου κατὰ τὰς πολιτικὰς καὶ ἐγκληματικὰς δίκας, ἡ φύσις τῆς κατοχῆς ἰδιοκτησίας, καὶ αἱ διατάξεις τῆς διαδοχῆς οὐδόλως θὰ μεταβληθῶσιν"⁷. Ως "ἐπικρατοῦντα ἔθνη" του τόπου θεωρεῖ η συνθήκη τα ἐπὶ ἐνετοκρατίας ἰσχύσαντα⁸ δεδομένου ὅτι το πολίτειακό καθεστὼς που ἐγκαθιδρύθηκε με τὴ συνθήκη τῆς Κων/πόλεως, μετὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν γαλλικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὰ ρωσοτουρκικὰ στρατεύματα (1798–1799), ἀνέτρεψε

6. Α θ α ν α σ ί ο υ Κ ο μ ν η ν ο ὕ Υ ψ η λ ά ν τ ο υ, Ε κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ῶ ν καὶ Π ο λ ι τ ι κ ῶ ν τ ω ν εἰς Δ ῶ δ ε κ α. Β ι β λ ί ο ν Η ' Θ ' καὶ Ι ', ἥ τ ο ι τ α μετὰ τὴν Ἀ λ ω σ ι ν (1453-1789), Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ο ὕ π ο λ ις 1870, σ. 541 ἐπ. (στὴ συνέχεια: Τ α μετὰ τὴν Ἀ λ ω σ ι ν). Σ τ α π λ α ῖ σ ι α α υ τή η νομικὴ ἐπιστήμη καὶ τὸ σύστημα ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἀναδιοργανώθηκαν, μέσω τῆς καταρτίσεως τῶν ἀναγκαίων νομικῶν κωδίκων. Β λ. σ χ ε τ ι κ ᾶ "Ν ο μ ι κ ὸ ν Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν" τοῦ Ἀ λ ε ξ ᾶ ν δ ρ ο υ Ι ω ᾶ ν ν ο υ Υ ψ η λ ᾶ ν τ ο υ που ἐκδόθηκε τὸ ἔτος 1780 με κύρια πηγή τὸ "Ν ο μ ι κ ὸ ν Π ρ ό χ ε ι ρ ο ν" τοῦ Μ ι χ αή λ Φ ω τ ε ι ν ο π ο ὕ λ ο υ τοῦ ἔτους 1765 ἀλλὰ καὶ ἐγχώριο ρουμανικὸ δίκαιο, "Π ο λ ι τ ι κ ὸς Κ ῶ δ ι ξ τοῦ Π ρ ι γ κ η π ᾶ τ ο υ τῆς Μ ο λ δ α β ί ας" τοῦ Σ κ α ρ λ ᾶ τ ο υ Κ α λ λ ι μ ᾶ χ η τοῦ ἔτους 1817 με πρότυπο τὸν γαλλικὸ ἀστικὸ κώδικα τοῦ 1804 καὶ τὸν αὐστριακὸ ἀστικὸ κώδικα τοῦ 1811, π λ ῆ ν τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου που εἶχε ὡς πηγές τὰ Β α σ ι λ ι κ ᾶ καὶ τῖς λοιπές βυζαντινές συλλογές, Π ο λ ι τ ι κ ῆ "Ν ο μ ο θ ε σ ί α" τοῦ Ι ω ᾶ ν ν ο υ Κ α ρ α τ ζ ᾶ που ἐκδόθηκε τὸ ἔτος 1818 με πηγές τὸ Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν, τὸ βυζαντινὸ δίκαιο καὶ ἀρκετές ἐπιρροές ἀπὸ τὸ γαλλικὸ δίκαιο [Π. Ζ έ π ο υ, Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν Ν ο μ ι κ ὸ ν Ἀ λ ε ξ ᾶ ν δ ρ ο υ Ι ω ᾶ ν ν ο υ Υ ψ η λ ᾶ ν τ ο υ β ο ε β ὸ δ α η γ ε μ ὸ ν ος π ᾶ σ ης Ο υ γ γ ρ ο β λ α χ ί ας 1780, Π ρ α γ μ α τ ε ί α ι τῆς Ἀ κ α δ η μ ί ας Ἀ θ η ν ῶ ν, τ. Δ ', ἀ ρ ι θ. 2, Ἀ θ ῆ ν α ι 1936 (στὴ συνέχεια: Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν Ν ο μ ι κ ὸ ν). Κ. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ο π ο ὕ λ ο υ, "Σ η μ ε ί ω μ α περὶ τῶν ἐλληνικῶν ἐν Ρ ο υ μ α ν ί α κ ω δ ι κ ο π ο ι ῆ σ ε ω ν", Ι. καὶ Π. Ζ έ π ω ν, J u s G r a e c o r o m a n u m, τ. V I I I, Κ ε φ. Α ', Ἀ θ ῆ ν α ι 1931 σ. 9 ἐπ. (στὴ συνέχεια: J G R)]. Γ ι α τὴ δικαστηριακὴ οργάνωση καὶ τὴ δικονομία που ἀκολουθεῖτο στῖς πολιτικές καὶ ποινικὲς υποθέσεις β λ. εἰ δ ι κ ὸ τ ε Ͼ: Χ ρ υ σ ὸ β ο ὕ λ ο τοῦ Ἀ λ ε ξ ᾶ ν δ ρ ο υ Υ ψ η λ ᾶ ν τ η τοῦ Σ ε π τ ε μ β ρ ί ο υ ἢ Ν ο ε μ β ρ ί ο υ 1775 (τὸ ἐλληνικὸ κείμενο τοῦ Χ ρ υ σ ο β ο ὕ λ ο υ α υ τ ο ὗ ἔ χ ε ι δ η μ ο σ ι ε υ θ ε ῖ ἀ π ὸ τ ο υς Υ ψ η λ ᾶ ν τ η, Τ α μετὰ τὴν Ἀ λ ω σ ι ν σ. 592 ἐπ. καὶ Ζ έ π ο, Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν Ν ο μ ι κ ὸ ν, Πα ρ ᾶ ρ τ η μ α Ι, σ. 233 ἐπ. ἐν ὧ τῖς ρουμανικὲς ἐκδόσεις τοῦ κειμένου τοῦ β λ. σ τ ο ν Ζ έ π ο, Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν Ν ο μ ι κ ὸ ν, σ. 29 σ η μ. 1) καὶ σ τὴ συνέχεια Χ ρ υ σ ὸ β ο ὕ λ ο τοῦ ἰ δ ί ο υ η γ ε μ ὸ ν ος τοῦ μ η ν ὸς Δ ε κ ε μ β ρ ί ο υ 1775 (Δ. Φ ω τ ε ι ν ο ὕ, Ι σ τ ο ρ ί α τῆς π ᾶ λ α ι Δ α κ ί ας, 3, 1819, σ. 558 ἐπ. Ζ έ π ο, Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν Ν ο μ ι κ ὸ ν, Πα ρ ᾶ ρ τ η μ α Ι Ι, σ. 239 ἐπ. καὶ σ. 28 σ η μ. 2). Τῖς διατάξεις τοῦ Χ ρ υ σ ο β ο ὕ λ ο τοῦ Σ ε π τ ε μ β ρ ί ο υ ἢ Ν ο ε μ β ρ ί ο υ 1775 σ υ μ π ε ρ ι ἑ λ ᾶ β ε τὸ τ μ ῆ μ α τοῦ Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ὗ που π ε ρ ι ἑ χ ε ι τὴ δικονομία (Ζ έ π ο, Σ υ ν τ α γ μ ᾶ τ ι ο ν Ν ο μ ι κ ὸ ν, Τί τ λ ο ι Ι, X V, X V I I, X V I I I, X X V I I I, X X I X, X L).

7. Χ ι ὡ τ ο υ, Ι σ τ ο ρ ι κ ᾶ Ἀ π ο μ ν η μ ο ν ε ὕ μ α τ α, σ. 752.

8. Τὸ σημεῖο αὐτὸ διασαφηνίζεται πληρέστερα στὸ κείμενο τοῦ ἐπακολουθήσαντος, ἐκτελεστικοῦ τῆς συνθήκης, φερμανίου τῆς 1ης/4/1800 ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στοὺς παλαιούς νόμους καὶ στῖς ἀρχαῖες συνήθειες τῆς περιοχῆς (β λ. π ι ο κ ᾶ τ ω σ. 178).

ολοκληρωτικά το δημοκρατικό καθεστώς της περιόδου της γαλλοκρατίας και επανέφερε τα πολιτικά προνόμια της νησιωτικής αριστοκρατίας⁹.

Κατά τη διάρκεια της σύντομης κατοχής των Ιονίων Νήσων και των ηπειρωτικών εξαρτημάτων τους από τους δημοκρατικούς Γάλλους, το δικαστικό σύστημα της περιοχής επιχειρήθηκε να τεθεί επί νέων βάσεων λόγω των τροποποιήσεων που επήλθαν τόσο στο σύστημα οργάνωσης της δικαιοσύνης¹⁰ όσο και στο νομοθετικό καθεστώς. Όπως ειδικότερα αναφέρει ο Μαυρογιάννης¹¹, εισήχθη νέα (γαλλική) νο-

9. Χι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 733-736. Πρβλ. Η. Κ υ ρ ι α κ ο - π ο ύ λ ο υ, Τα Συντάγματα της Ελλάδος, Αθήναι 1960, υπό στοιχείον Α' (Σύνταγμα του 1800), Γενικό Μέρος (Costituzione Generale), άρθρο 1ο καθώς και προοίμιο του Ιδιαιτέρου Συντάγματος εκάστης νήσου (Costituzione Particolare di cadauna isola), άρθρα 1ο, 2ο, 8ο, 10ο, 14ο· επίσης, υπό στοιχείον Β' (Σχέδιο Συντάγματος της 21/10/1801), άρθρα 1ο και 2ο (στη συνέχεια: Συντάγματα).

10. Κατά την περίοδο της γαλλοκρατίας η διοικητική και δικαστική οργάνωση των νήσων και των ηπειρωτικών εξαρτημάτων τους βασίσθηκε στο γαλλικό Σύνταγμα της 22ας/8/1795 και γενικότερα στις νέες αντιλήψεις για το δίκαιο που διαμορφώθηκαν μετά τη γαλλική επανάσταση [N. G. Μ ο σ c h ο n α s, "L' ideologie politique dans les îles Ioniennes pendant la période républicaine (1797-1799)", στον τόμο *"La Révolution Française et l' Hellenisme moderne"*, Actes du IIIe colloque d' Histoire (Athènes 14-17/10/1987)", Athènes 1989, σ. 130 (στη συνέχεια: Ideologie politique)]. Πρβλ. επίσης έγγραφο της 24/12/1798 του Γενικού Κομισσαρίου Δουμπουά όπου, προς εναρμόνιση του δικαστικού φορολογικού συστήματος των Επτανήσων με το ισχύον τότε γαλλικό σύστημα, προβλέπεται η σύσταση ειδικού δικαστηρίου (*"Κριτήριο δια ταῖς Πρέζαις"/Tribunal des Prises*) για να κρίνονται οι εκτιμήσεις που γίνονταν τόσο από τα καράβια της Πολιτείας όσο και από τα Αρμαδούρικα [Θ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ιονική Βιβλιογραφία. 16ος-19ος αιώνας, τ. Α' (1508-1863), έκδ. Ιονικής Τράπεζας, αριθ. 552, σ. 77/Πηγή: ΙΑΚ (Ενετ. Διοικ. 470, 21ο). Στη συνέχεια: Ιονική Βιβλιογραφία]. Παράλληλα ο γενικός τοποτηρητής των νήσων και διάσημος νομομαθής Ι. Κουμέυρας έλαβε από το Διευθυντήριο ειδική εντολή για να τροποποιήσει την οργάνωση των δικαστηρίων σύμφωνα με τους γαλλικούς νόμους και κανονισμούς που δεν θα αντέβαιναν προς τα τοπικά ήθη. Με βάση την εντολή αυτή ο Κουμέυρας συνέστησε επιτροπή αποτελούμενη από τους πέντε σπουδαιότερους νομομαθείς Κέρκυρας, Ζακύνθου και Κεφαλλονιάς για να μελετήσουν ζητήματα δικονομίας (κυρίως τα σχετικά με τη διαδικασία των εφέσεων) και να εισηγηθούν τις απαιτούμενες τροποποιήσεις (Χι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 635, 643). Δεν είναι γνωστό κατά πόσον το έργο της επιτροπής αυτής ολοκληρώθηκε δεδομένου ότι ο Κουμέυρας απηλλάγη από την άσκηση των καθηκόντων του μετά από ένα μήνα. Στα 1799 πάντως εκδόθηκε το Διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας περί τροποποιήσεως της δικονομίας των δικαστηρίων της Κέρκυρας [Decreto del Prestantissimo Senato diretto a modificare alcune pratiche Giudiziarie del Fori di Corfu (στη συνέχεια: Decreto 1799)] για το οποίο βλ. G. Ρ ο j α γ ο, Le Leggi Municipali delle Isole Ionie dall' anno 1386 fino alla caduta della Repubblica Veneta, vol. I, Corfu 1846, Dalla Tipographia del Governo, σ. 6-7 (στη συνέχεια: Leggi Municipali).

11. Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία, τ. Α', σ. 143 (Πηγή: Έκθεση της δημοτικής αρχής Κερκύρας προς την κεντρική διοίκηση της 28ης Ιανουαρίου 1798).

μοθεσία, την οποία οι δικαστές αγνοούσαν παντελώς μη δυνάμενοι να προμηθευθούν ούτε καν τα αντίτυπα των νομικών κειμένων για να μπορέσουν να τη μελετήσουν¹². Φυσικό επακόλουθο ήταν να αμφιταλαντεύονται κατά την εφαρμογή του νόμου καθώς ήσαν υποχρεωμένοι να ανατρέχουν στους λιγοστούς γαλλικούς νόμους που τυχόν είχαν στην διάθεσή τους ή στους νόμους του καταλυθέντος ενετικού κράτους ή ακόμα, αρκετά συχνά, να αντλούν τις εφαρμοζόμενες αρχές του δικαίου από τα συγγράμματα διαφόρων νομομαθών της εποχής (Beccaria¹³ κ.ά.). Άλλωστε και εάν ακόμα ήσαν γνωστοί οι τυπικώς ισχύσαντες κατά το διάστημα αυτό γαλλικοί νόμοι, και πάλι δυσχερώς θα εφαρμόζονταν, δεδομένου ότι το γαλλικό δίκαιο, πριν από τη σύνταξη του γαλλικού Κώδικα της 21/3/1804, δεν ήταν παρά ένα κράμα φεουδαλικού δικαίου, εθίμων και ρωμαϊκού δικαίου¹⁴. Κατά συνέπεια, η δια της συν-

12. Διάφορους ειδικούς γαλλικούς νόμους που εξεδόθησαν κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης και μέχρι το δέκατο έτος αυτής βλ. στον A. C a r p e n t i e r, *Codes et Lois (pour la France, l' Algerie et les colonies....)*, 18η έκδ., Paris 1914, Recueil par ordre chronologique des lois. Décrets, arrêtés. Ordonnances, avis du Conseil d' État..., σ. 31-82. Από τους νόμους αυτούς δεν είναι γνωστό ποιοί εισήχθησαν ως νομοθεσία και τελικώς εφαρμόστηκαν κατά το σύντομο διάστημα της παραμονής των Γάλλων στα Ιόνια. Όπως πάντως προκύπτει από τα κείμενα των διαταγμάτων που εξέδωσε ο στρατηγός Μπερτιέ, κατά τη διάρκεια της δεύτερης γαλλικής κατοχής, το νέο νομικό καθεστώς προσανατολιζόταν κυρίως στη λήψη μέτρων που απέβλεπαν στην ανακούφιση των λαϊκών εκείνων στρωμάτων που είχαν δοκιμασθεί από το ενετικό δικαστικό σύστημα (π.χ. υπερχρεωμένοι οφειλέτες, παρανόμως συλληφθέντες κ.λπ.) και γενικότερα στην υιοθέτηση μέτρων κοινωνικής προνοίας, όπως το ιατροφαρμακευτικό σύστημα για τους αγροτικούς πληθυσμούς των νησιών. Και τα διατάγματα όμως αυτά δεν είναι γνωστό εάν τελικώς εφαρμόστηκαν [H. Y i a n n a c o p o u l o u, "Francais Republicains et Impériaux aux Sept Iles Ioniennes: Quelques aspects de leur présence", στον τόμο *"La Révolution Francaise et l' Hellenisme moderne"*, Actes du IIIe colloque d' Histoire (Athènes 14-17/10/1987)", Athènes 1989, σ. 153-154. (στη συνέχεια: *Francais Republicains et Impériaux*)].

13. Βλ. το σύγγραμμα του B e c c a r i a *"Περί εγκλημάτων και ποινών"* ("Dei delitti et delle pene, 1784), όπου ο συγγραφέας εισηγείται την κατάργηση των αυστηρών ποινών, τη γενική επιβολή της πρόσκαιρης φυλάκισης κ. ά.

14. Σύμφωνα ειδικότερα με τους Aubry-Rau, η Γαλλία πριν από την επανάσταση ήταν διηρημένη σε περιοχές όπου ίσχυε το γραπτό δίκαιο και σε περιοχές όπου ίσχυε το άγραφο εθιμικό δίκαιο. Παράλληλα δε εφαρμόζονταν το ρωμαϊκό δίκαιο που αποτελούσε τη βάση του γραπτού αστικού δικαίου καθώς και τα διατάγματα (ordonnances) των βασιλέων που είχαν αναγκαστική ισχύ σε όλη την επικράτεια. Κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης, το προγενέστερο γαλλικό δίκαιο ήλθε αναπόφευκτα σε αντίθεση με βασικές αρχές της επανάστασης, όπως η ενότητα του Κράτους, η κατάργηση του φεουδαλικού συστήματος, η ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου κ.λπ. Ωστόσο η νομοπαραγωγική δραστηριότητα της μετά το 1789 περιόδου περιορίστηκε μόνο στους τομείς εκείνους του αστικού δικαίου που ήσαν κατάφωρα αντίθετοι με τη νέα τάξη των πραγμάτων που επιδίωξε να επιβάλει η επανάσταση. Για τον λόγο αυτό το αστικό δίκαιο της εποχής και μέχρι την κατάρτιση του Ναπολεο-

θήκης της Κωνσταντινουπόλεως επίσημη πλέον επαναφορά του νομικού καθεστώτος της ενετοκρατίας τερμάτισε την προσωρινή σύγχυση που είχε επικρατήσει κατά τη σύντομη εγκατάσταση των γαλλικών δυνάμεων στην περιοχή των Ιονίων Νήσων και των ηπειρωτικών εξαρτημάτων τους, λόγω της άγνοιας των εφαρμοστέων κανόνων δικαίου από κριτές και κρινομένους και της αυθαιρεσίας που επακολούθησε¹⁵.

Οι διατάξεις της συνθήκης της 21ης Μαρτίου 1800 που αφορούσαν στο νομοθετικό καθεστώς και στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης επιβεβαιώθηκαν από δύο επίσημα κείμενα της εποχής, των οποίων η έκδοση ακολούθησε την υπογραφή της συνθήκης. Πρόκειται: α) για το φερμάνι ("χάττι χουμαγιούν") της 1ης Απριλίου 1800¹⁶ που απηύθυνε ο σουλτάνος Σελίμ στον βοεβόδα της περιοχής Αβδουλάχ Μπέη και β) για το "χάτ σερίφ" της 14ης Μαΐου 1800¹⁷. Το κείμενο ειδικότερα του

ντείου Κώδικα του έτους 1804 διακρίνεται για τον αποσπασματικό του χαρακτήρα [C. A u b r y – C. R a u, Cours de Droit Civil Francais (D'après la méthode de Zachariae), 4η έκδ., τ. Α', Paris 1869, σ. 13-14 (στη συνέχεια: Cours de Droit Civil Francais)].

15. Επιπρόσθετο ουσιαστικό λόγο για την επαναφορά της ισχύος των παλαιότερων βενετικών νόμων αποτέλεσε η προστασία των ιδιοκτησιακών επτανησιακών συμφερόντων στην παραδοσιακά εξαρτημένη από τα Επτάνησα περιφέρεια των ηπειρωτικών πόλεων καθώς και η διευκόλυνση της εμπορικής διακίνησης μεταξύ των δύο περιοχών [Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, "Η συνθήκη της Πρέβεζας (25 Δεκ. 1800) και η απήχυσή της στα 1828", *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τ. 5 (1996), *Μνήμη Λεάνδρου Βρανούση*, Αθήνα 1996, σ. 424 σημ. 79 (στη συνέχεια: Συνθήκη)· Ασδραχά, Όψεις, σ. 206-207].

16. Το κείμενο του φερμανίου έχει δημοσιευθεί από τους Σ ε ρ α φ ε ί μ Ξ ε ν ό - π ο υ λ ο (Δοκίμιον ιστορικής τινός περιλήψεως της... Άρτης καιΠρεβέζης, Αθήνα 1884, σ. 384-389) και Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Συμβολή σ. 71-76.

17. Τό κείμενο του "χάτ σερίφ" της 14ης Μαΐου 1800 δεν έχει εκδοθεί. Για την ορθή χρονολόγησή του, –σε αντίθεση με την άποψη των Ν. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, "Η συμπολιτεία του Ακρωτηρίου (Continente), Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργας, Βουθρωτού", *Ηπειρωτική Εστία. Έτος ΣΤ*, Ιωάννινα 1957, σ. 825 (στη συνέχεια: Συμπολιτεία) και Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 277 που τοποθετούν την έκδοσή του στις 10/5/1801 και επομένως θεωρούν τη συνθήκη της 25ης Δεκεμβρίου 1800 προκαταρκτική πράξη, – βλ. Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις σ. 200 σημ. 5 και στο Παράρτημα σ. 213 (αριθ. 2 της 28ης Ιουνίου 1803), 215, 216 (αριθ. 4 της 28ης Ιουνίου 1803). Από το εξεταζόμενο αρχειακό υλικό προβλ. ομοίως Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές της ιστορίας της Πρέβεζας (υπό εκτύπωση), Αρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης (ΑΜΠ), 20 (Βιβλίον Ψηφοφοριών), έγγραφο Διοικήσεως Πρεβέζης της 14ης Ιουνίου 1803, φ. 24ν (στη συνέχεια: Πηγές) όπου αναφέρεται: "τὸ πάνσεπτον ἱερὸν χάτ σερίφ 14: τοῦ ἀκολουθούντου Μαγ(ί)ου (εννοείται ἔτους 1800)...." και ακόμα "... καὶ εἰς τὸ πάνσεπτον ἱερὸν χάτ σερίφ 14: Μαγίου ἀκολουθου με τὸ ὁποῖον ὁ ἀξιολάτρευτος Βασιλέασμας με ὑπερβάλουσαν ἀγαθότητα, καὶ εὐσπλαχνίαν ἐπιβεβαιεῖ τὰ πολητικά μας προνόμοια, καὶ τὴν ἐλευθέραν λατρίαν τῆς θρησκίας, τὰ δικαιώματα τῆς φηνάτζας, καὶ μίαν παντοτινὴν ἀνόδυνον ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν". Επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21 (Βιβλίον Διοικήσεως), έγγραφο της 8 Δεκεμβρίου

φιρμανίου της 1/4/1800, εναρμονιζόμενο πλήρως προς το κείμενο της συνθήκης, προέβη στην παραχώρηση μιάς σειράς ευρυτάτων προνομίων, επαναλαμβάνοντας, όσον αφορά κυρίως στις αστικές διενέξεις, τη διάταξη της συνθήκης περί διατηρήσεως του επί βενετοκρατίας ισχύσαντος νομοθετικού καθεστώτος¹⁸. Ως προς τα δικαιοδοτούντα όργανα στην ευρύτερη περιοχή των νέων οθωμανικών κτήσεων της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας ορίσθηκε ότι:

1) οι αστικές διαφορές (*αί κάθε είδους άγωγαί και κληρονομικαί διαφοραί όμοίως και περί ύποστατικῶν*) μεταξύ χριστιανών κατοίκων των τριών ηπειρωτικών πόλεων και τούρκων υπηκόων θα εκδικάζονται στο εξής από τον βοεβόδα, και μόνο σε περίπτωση που αυτός αδυνατεί να επιλύσει τη διαφορά κατά τρόπο συμβιβαστικό, μπορεί να παραπέμψει την υπόθεση στον πλησιέστερο τούρκο καδή¹⁹. Οι υποθέσεις κρίνονται *"κατά τὸ δίκαιον"*, σύμφωνα δηλαδή με τους παλαιούς νόμους, έθιμα και συνήθειες που είχαν επικρατήσει στην περιοχή.

2) οι δικαστικές διενέξεις που ανακύπτουν μεταξύ χριστιανών κατοίκων των τριών ηπειρωτικών πόλεων θα εκδικάζονται στο εξής από τα τοπικά δικαστήρια, σύμφωνα πάντα με το προΐσχύσαν νομοθετικό καθεστώς της περιοχής²⁰. Στις περιπτώσεις αυτές καθιερώνεται ως νόμιμη γενική δωσιδικία εκείνη της κατοικίας ενός

1805, φ. 3v-4r (*"όπου με παράβασιν τῆς διορίσεως τοῦ ὑψηλοῦ χάτι χουμαγιοῦν, καί τοῦ ἀναφορικοῦ εἰς αὐτὴν Πιάνου 1800:10βρίου 25"*).

18. *"Οἱ κάτοικοι αὐτῶν τῶν τεσσάρων τόπων μέ τὸ νά εἶναι κατά τὴν θρησκείαν χριστιανοί, θέλει ἔχουν ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειαν εἰς ὅλα τὰ τῆς πίστεώς τους, ὁμοίως καί εἰς τὰ ἔθιμα καί νόμους, καί κτήσεις τους, ὃ, τι λογῆς ἕως τώρα ἔφθασαν νά εἶναι συνηθισμένοι, ἔτζι καί εἰς τὸ ἐξῆς ἀπαραλλάκτως διά νά ἐνεργῶνται εἶναι βασιλική μου ἄδεια καί θέλησις...". Επίσης, "... αἱ κάθε είδους άγωγαί και κληρονομικαί διαφοραί ὁμοίως και περί ύποστατικῶν νά θεωροῦνται δικαίως κατά τοὺς παλαιούς τους νόμους καί ἀρχαίαις συνηθείαις των..." (Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Συμβολή, σ. 73).*

19. *".....καί ἂν ἀκολουθήσῃ διαφορά κανενὸς τούρκου μέ ραγιάν ///τόπον νά τοὺς διακρίνῃ κατά τὸ δίκαιον ὁ βοεβόντας, καί ἂν συμβῇ ὅπου νά μὴν ἡμπορέσῃ νά τοὺς ξεχωρίσῃ, νά τοὺς διορίζῃ εἰς τὸν Καδὴν ὅπου ἤθελε τύχει πλησιέστερος, καί νά θεωρῆται ἡ διαφορά τους καθὼς εἶναι τὸ δίκαιον."* (Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Συμβολή, σ. 73). Παρόμοια η διάταξη του *"χάττι σερίφι"* έτους 1775 που παραχωρήθηκε στις επαρχίες της Βλαχίας και Μολδαβίας (Υ ψ η λ ά ν τ ο υ, Τα μετά την Άλωση, σ. 542 υπό Ζ').

20. *"...καί αἱ παραπίπτουσai κρίσεις, ὑποθέσεις καί διαφοραί ἀναμεταξύ τους, νά θεωροῦνται μέ τὸ μέσον τῶν ἐκλεχθησομένων τιμίων προεστώτων κατά τοὺς παλαιούς νόμους καί κανόνας καί συνηθείας των"* (Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Συμβολή, σ. 74). Πρβλ. έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης της 28 Αυγούστου 1803 όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται: *"Αὕτη θεοσεβεστάτη εὐνοια δέν ἔχει ἀντιλογίαν, διατι λαμπι ἀπό τὰ ιερὰ φιρμάνια, εἰς τὰ ὅποια μέ ὑπερμετρον ἔλεος, δίδετε τῶν εντοπιον οἱ Εξουσία, εἰς τὸ νά διοικούν, τὰς δικανικάς καί ἐγγλιματικάς διαφοράς τὸν συμπολιτον τους"* (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 28 Αυγούστου 1803, φ. 31v-32v).

των διαδίκων σε μία από τις τρεις προνομιακές πόλεις. Παράλληλα καθίσταται σαφές ότι, όσον αφορά στη δικαστική οργάνωση, οι πόλεις αυτές αυτονομούνται πλέον πλήρως έναντι της "Επτανήσου Ρεπούμπλικας"²¹ στον βαθμό που οι "τίμιοι προεστώτες" τους καλούνται να εκδικάσουν πλέον ως νόμιμοι κριτές τις δικαστικές διαφορές και όχι τα δικαστήρια που εδρεύουν στα Επτάνησα²².

Σε εκτέλεση των διατάξεων της συνθήκης της 9/21ης Μαρτίου 1800 και του φερμανίου της 1ης Απριλίου 1800 που καθόριζαν τα προνόμια και έθεταν τις βάσεις του πολιτειακού οργανισμού των νέων οθωμανικών αυτών κτήσεων, υπογράφηκε την 25/12/1800 ανάμεσα στις τρεις προνομιακές πόλεις (Πρέβεζας, Βόνιτσας και Πάργας) και στην Επτάνησο Πολιτεία η συνθήκη της Πρέβεζας²³, ως "σύνταγμα

21. Το ζήτημα της αυτονομίσεως των τριών ηπειρωτικών πόλεων έναντι των Ιονίων Νήσων αποτέλεσε σημείο τριβής μεταξύ των αντιπροσώπων της Ιονίου Γερουσίας (Ορίου από τη μιά μεριά και Καποδίστρια-Σικούρου από την άλλη) κατά τις διαπραγματεύσεις που προηγήθηκαν της υπογραφής της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως. Οι αντιδράσεις αυτές συνεχίστηκαν και μετά την υπογραφή της συνθήκης (Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 274 σημ. 5). Για τον λόγο δε αυτό ο Τομάρας, ως πρέσβης της Ρωσίας, δικαιολογώντας προς την προσωρινή Γερουσία της "Πολιτείας των επτά Ηνωμένων Νήσων" την, δια της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως, παράδοση της ηπειρωτικής χώρας στους Τούρκους, τονίζει ότι η ενδεχόμενη προσάρτηση της περιοχής αυτής στη νεοσύστατη Επτάνησο Πολιτεία θα επέφερε σ' αυτήν υπέρογκο βάρος λόγω της ανάγκης υπερασπίσεώς τους από τις επεκτατικές βλέψεις του Αλή πασά (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα σ. 754-755). Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, "Πολιτικές κινητοποιήσεις των Πρεβεζάνων μετά τον "χαλασμό" (1798-1801)", *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τ.6, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2000, σ. 305-348 (στη συνέχεια: Κινητοποιήσεις). Για την οικονομική ενίσχυση την οποία απολάμβαναν οι Πάργιοι από τους Ενετούς κατά την περίοδο που προηγήθηκε της κυριαρχίας των δημοκρατικών Γάλλων βλ. Χ ρ. Π ε ρ ρ α ι β ο ύ, *Ιστορία Σουλίου και Πάργας*, τ. Α', Βενετία 1815, σ. 115-120.

22. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6ης/10/1806, φ. 46r-47r. Όπως προκύπτει από το έγγραφο αυτό η Διοίκηση Πρεβέζης διαμαρτύρεται έντονα στον Πρύτανη Κεφαλληνίας διότι κάτοικος Πρεβέζης απευθύνθηκε στα δικαστήρια της Κεφαλληνίας για την επίλυση δικαστικής του υποθέσεως ενώ, σύμφωνα με τα προνόμια που είχαν παραχωρηθεί στην περιοχή με τις συνθήκες, όφειλε να διορίσει "τόν έδω έπιστάτην του...διά νά προβάλλη είς την δικεωσύνην πρός διαυθέντευσίν του".

23. Τις δημοσιεύσεις των δύο, αρχικώς ανευρεθέντων στο Αρχαιοφυλακείο Λευκάδας, αποσπασμάτων του κειμένου της συνθήκης (προοίμιο, 4ο άρθρο, υπογραφές συμβαλλομένων μερών) βλ. στον Σ π . Α σ δ ρ α χ ά, "Η συνθήκη της 25 Δεκεμβρίου 1800 μεταξύ Επτανήσου Πολιτείας και των Εμλάκι Χουμαγιουνίν Πρέβεζας, Πάργας και Βόνιτσας", *Ρουμελιώτικο Ημερολόγιο*, 4 (1960), σ. 149-150 και Τ ο υ ι δ ί ο υ, Όψεις, Παράρτημα, 1, σ. 211-212. Τις δημοσιεύσεις και αναλυτικό σχολιασμό των δύο, μερικώς διαφοροποιημένων μεταξύ τους, αντιγράφων του πλήρους κειμένου της συνθήκης, – από τα οποία το ένα προέρχεται από το Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Νικοπόλεως και Πρεβέζης [αριθ. 136 / νοταριακός κώδ. Κ. Α.

κανονίζον τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς χώρας αὐτῆς"²⁴. Ἡ συνθήκη αὐτή αποτελεί βασικότατο νομικό κείμενο στον βαθμό που με τις διατάξεις του κατοχυρώνονται, υπό συνταγματική επένδυση, βασικές πολιτειακές λειτουργίες του καθεστώτος των ηπειρωτικῶν πόλεων σε αντιδιαστολή με τα διαδραματιζόμενα την ίδια περίοδο στην Επτάνησο Πολιτεία μέσω της καταρτίσεως διαδοχικῶν συνταγματικῶν κειμένων (1800, 1801, 1803, 1806)²⁵. Επί πλέον δε καθορίζεται με ακρίβεια ἡ μορφή καὶ ἡ

Μάνου, φ. 94v–95v ως συνοδευτικό του χάτι χουμαγιούν της 1ης Απριλίου 1800 (στη συνέχεια: Κείμενα 1)] καὶ το δεύτερο ἀπὸ το Ἀρχεῖο Οἰκονόμων [φάκ. XXXVI, 2, αριθ. 23, 24, φ. 23r–24r (στη συνέχεια: Κείμενα 2)], – βλ. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, σ. 403 επ.

24. Σύμφωνα με τὴν ἐκφραση που χρησιμοποιεῖ ὁ Α. Μ ο υ σ τ ο ξ ὕ δ η ς (Εκθεσις των γεγονότων ὅσα συνέβησαν πρὶν καὶ μετὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Πάργας, Σύγγραμμα μεταφρασθέν ὑπὸ Ἰωάννου Βερβιτσιώτου, Κέρκυρα 1851, σ. 20· ὁμοίως, Π. Α. Σ α λ α π ά ν τ α, Ἱστορία τῆς Πάργας, Ἀθήνα 1861, σ. 135). Καθὼς αναφέρεται σχετικὰ στο προοίμιο ὅλων των ανευρεθέντων αντιγράφων τῆς συνθήκης αποκλειστικὸ θέμα των διαπραγματεύσεων που κατέληξαν στὴν υπογραφή τῆς αποτέλεσε ἡ κατάρτιση τῆς "*βάσεως τῆς νομοθεσίας*" των νέων προνομιακῶν οθωμανικῶν κτήσεων, του καταστατικοῦ δηλαδὴ χάρτη ἢ συντάγματος αὐτῶν, το ὁποῖο θα περιελάμβανε τὶς βασικὲς διατάξεις που ἐπρόκειτο νὰ ρυθμίσουν τὴν οργάνωση τῆς ἐσωτερικῆς τους διοικήσεως καὶ δικαιοσύνης (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 436, στ. 19–20, Κείμενα 2, σ. 438, στ. 9–10· Α σ δ ρ α χ ά, Ὁψεις, Παράρτημα 1, σ. 211). Αντίστοιχες εἶναι καὶ οἱ σχετικὲς αναφορὲς διαφόρων διοικητικῶν ἐγγράφων τῆς Πρέβεζας των ἐτῶν 1803–1806, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν τὴ συνθήκη ὡς "*trattato*", *συστατικόν πιάνο του κοντινέντε*", "*συστηματικόν πιάνο*", "*τρατάτο συστηματικόν*", "*οργανιζατζιόν*", "*piano costituzionale*", "*piano di costituzione*" κ.λπ. (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, σ. 416) ἐνὼ σύμφωνο με τὰ ἀνωτέρω εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενο ἐγγράφου των Προέδρων Διοικήσεως Πρεβέζης πρὸς τὸ κοινὸ Συμβούλιο των ψηφοφόρων Πρεβέζης τῆς 14ης Ἰουνίου 1803, ὅπου αναφέρεται σχετικὰ: "...σκεπτόμενοι ὁμοίως βαθέως τὰ ἄρθρα 8. 9. καὶ 10: τῆς σεβαστῆς συνθήκης 21 Μαρτίου 1800. εἰς τὴν ὁποῖαν ἐπιστηρίζεται ἡ πολιτικὴ μας τύχη καὶ εἶναι περιγραφόμενος ὁ τρόπος τοῦ κρίναι, καὶ δικάζειν ἐγκληματικῶς καὶ δικανικῶς, ἡ ἐλευθερία τῆς λατρίας, καὶ τῆς θρησκείας, τὰ διορισμένα δοσίματα εἰς τὸν τρόπον καὶ μέτρα διατηρημένα εἰς τὴν ξεπεσμένην Βενετικὴν ἀριστοκρατείαν" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, ἐγγράφο τῆς 14ης/6/1803, φ. 24v–26r).

25. Στὴν περιοχὴ τῆς Επτανήσου, τὴν υπογραφή τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως (καὶ μέχρι τὴν υπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Τιλσίτ τῆς 8ης Ἰουλίου 1807 με τὴν ὁποία τὰ Ἰόνια νησιά παραχωρήθηκαν στὴ Γαλλία) ἀκολούθησε ἡ κατάρτιση σειρᾶς συνταγματικῶν κειμένων. Τα κείμενα των συνταγμάτων αὐτῶν δημοσιεύθηκαν, ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν στὸ ἰταλικὸ πρωτότυπο, ἀρχικὰ στὴ συλλογὴ *Le tre Costituzioni*, σ. 7–12 (Σύνταγμα τοῦ 1800), σ. 22–25 (Σύνταγμα τοῦ 1801), σ. 41–78 (Σύνταγμα τοῦ 1803), σ. 97–113 (Σύνταγμα τοῦ 1806), στὴ συνέχεια δε ἀπὸ τὸν Η. Κ υ ρ ι α κ ὀ π ο υ λ ὀ [Συντάγματα, ὑπὸ στοιχείον Α' (Σύνταγμα τοῦ ἐτους 1800), σ. 665 επ., ὑπὸ στοιχείον Β' (Σχέδιον Συντάγματος τοῦ ἐτους 1801), σ. 671 επ., ὑπὸ στοιχείον Γ' (Σύνταγμα τοῦ ἐτους 1803), σ. 675 επ., ὑπὸ στοιχείον Δ' (Σύνταγμα τοῦ ἐτους 1806), σ. 709 επ.]. Το Σύνταγμα τοῦ 1803 δημοσίευσε σε ἐλληνικὸ κείμενο ὁ Δ η μ . Β ε ν ι ἔ ρ η ς, Κατάστασις τῆς Επτανήσου Πολιτείας. Ἐν Κερκύρα τῇ κδ' νοεμβρίου τοῦ

έκταση των προνομίων κάθε πόλεως έναντι των άλλων πόλεων μιας οιοονεί "συμπολιτείας"²⁶.

Όσον αφορά ειδικότερα στο νομοθετικό καθεστώς καθώς και στην οργάνωση των δικαστηρίων των τριών πόλεων και στη διαδικασία που ακολουθείτο ενώπιόν τους κατά την επίλυση αστικών διαφορών, η διάταξη του β' άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας αναφέρει ότι: "*Οί Νόμοι, καί ἡ Δικασία τῆς Δικανικῆς καί Ἑγκληματικῆς διοικήσεως θέλουσιν εἶσθε ἀνάλογοι μέ ἐκείνους τῆς Ἑπτανήσου Ῥεβούβλικας, ὄντας αὐτοὶ σύμφωνοι μέ τοὺς βενέτικους καί μέ τὰ ἥθη, καί συνηθείας τῶν ἄνωθεν τόπων*"²⁷. Με το β' άρθρο της συνθήκης ορίζεται συνεπώς ότι οι διατάξεις του ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου, συμπεριλαμβανομένου του αστικού και ποινικού δικονομικού δικαίου, που θα εφαρμοσθούν στη περιοχή αυτή, θα πρέπει υποχρεωτικά να είναι ανάλογοι με τις αντίστοιχες διατάξεις της Επτανήσου Πολιτείας. Η αναλογική αυτή εφαρμογή της νομοθεσίας των Ιονίων Νήσων δηλώνεται ρητά και σε έγγραφο που απευθύνει η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης προς τον βοεβόδα της περιοχής στις 2 Μαΐου 1806 όπου αναφέρεται σχετικά: "*Κατὰ τὸ σύστημα τῆς Διοικήσεως ἡ δῆκη τῶν κρητιρίων εἶναι ἀνάλογες εἰς τὲς τάξεις, καὶ μέθοδες τῆς ἑπτανήσου ῤεπούπληκας*"²⁸. Η δια της συνθήκης της Πρέβεζας καθιέρωση της νομοθεσίας της Επτανήσου Πολιτείας ως "πρότυπης"²⁹ για τις προνομιακές κτήσεις των τριών πόλεων ήταν άλλωστε εκ των πραγμάτων επιβεβλημένη λόγω της επίσημης διοικητικής και νομικής εξαρτήσεως των ηπειρωτικών πόλεων από τα Επτάνησα έως το έτος 1798³⁰. Ωστόσο, και παρά τη ρητή διατύπωση του β' άρθρου της συνθήκης, όπως προκύπτει από έγγραφο που απευθύνει η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης προς τον "*Ἐξοχώτατον πρύτανον κεφαλινίας*"³¹ την 6η Οκτω-

αωγ', Τριέστιο 1804 (στη συνέχεια Κατάστασις), του κειμένου δε των άρθρων του Συντάγματος προηγείται η "*Ἀναφορά τοῦ Συνεργαζομένου Συμβλήματος πρὸς τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα περὶ τῆς καταστάσεως*" όπου αναφέρονται οι θεμελιώδεις αρχές του συνταγματικού κειμένου που ακολουθεί. Μετάφραση των Συνταγμάτων των ετών 1800, 1801 και 1806 έχει εκπονήσει, με την επιμέλεια του ερευνητικού προσωπικού του ΚΕΙΕΔ, η Γ. Καρύδη και ελπίζουμε να δημοσιευθούν προσεχώς.

26. Η περιοχή των πόλεων Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας αποδίδεται από διαφόρους ιστορικούς (Αραβαντινός, Σαλαμπάντας, Γεωργίτσης) με τους όρους "*Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου (Continente)*" ή "*δημοκρατικές πόλεις*" ή "*ελεύθερες δημοκρατικές πόλεις*". Η ορθότητα των όρων αυτών έχει αμφισβητηθεί (Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 279). Για την ιστορική τους προέλευση βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 403 σημ. 1.

27. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα, 1, σ. 436 και Κείμενα 2, σ. 438.

28. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 21, έγγραφο της 2/5/1806, φ. 29r.

29. Πρβλ. Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις σ. 203-204.

30. Βλ. και πιο πάνω σημ. 3.

31. Ο ρόλος του Πρυτάνεως, ως υπευθύνου για την τήρηση των "κοινοτικών" διατάξεων

βρίου 1806³², οι εφαρμοζόμενοι δικονομικοί κανόνες από τα δικάζοντα κριτήρια των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" απέβλεπαν στην ταχύτερη διεκπεραίωση των υποθέσεων και για τον λόγο αυτό η όλη διαδικασία, αν και βασιζόμενη στις ίδιες δικονομικές αρχές, ήταν συντομότερη και απλούστερη. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται, *"...οί νόμοι του κοντινένται, και της ρεπούμπλικας είναι οί αυτοί, και είς ἄλλο δέν διαφέρουσιν εἰμὴ εἰς τὴν μέθοδον τῆς δικασίας των, όπου τούτη εἶναι συντομώτερη, και ἀπλώτερη και δέν διαιωνήζουσι τὰς διαφοράς"*.

Το β' άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας, –αν και απορρέει άμεσα από τη διάταξη του ογδόου άρθρου της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως που καθόριζε τη διατήρηση του παλαιού νομοθετικού καθεστώτος στην περιοχή αυτή–, εισάγει ένα νέο στοιχείο τόσο έναντι της συνθήκης της 21ης Μαρτίου όσο και έναντι του εκτελεστικού αυτής φιρμανίου της 1ης Απριλίου 1800· θεσπίζει μεν την αναλογική εφαρμογή της νομοθεσίας των Ιονίων νήσων υπό την αναγκαία όμως προϋπόθεση ότι οι εφαρμοζόμενες αυτές διατάξεις (των Ιονίων Νήσων) συνάδουν, αφ' ενός μεν με τους βενετικούς νόμους, αφ' ετέρου δε με τα ήθη και τις συνήθειες των προνομιακών αυτών κτήσεων. Στα ζητήματα ουσιαστικού δικαίου, το πρόκριμα αυτό της συμφωνίας των αναλογικώς εφαρμοζομένων διατάξεων της Επτανήσου Πολιτείας

(*leggi municipali*) εκάστης νήσου και ως ανωτάτου επιτηρητή των τοπικών δικαστηρίων, θεσμοθετήθηκε με το διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας της 1ης/9/1802, – που επανέφερε τον θεσμό αυτό μετά από ένα σύντομο διάλειμμα των ετών 1801-1803, υπό τη μορφή του προεδρεύοντος της τριμελούς προσωρινής διοικήσεως (*Reggenza*) κάθε νησιού –, και υιοθετήθηκε στη συνέχεια από το Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1803 [*Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ*, Σύνταγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο 14, σ. 669, Γ' (Σύνταγμα 1803), Tit.V, άρθρο 126, σ. 699· *Χ ι ώ τ ο υ*, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 772· *Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ*, Ιστορία, σ. 613· *Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η*, Ιστορία, σ. 16, 21, 22· *Ν. Μ ο σ χ ο ν ά*, "Τα Ιόνια Νησιά κατά την περίοδο 1797-1821. Η Επτάνησος Πολιτεία (1800-1807)", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία (1669-1821). Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία*, τ. ΙΑ', σ. 396-397· *Β ε ν ι έ ρ η*, Κατάστασις, Τίτλος Ε', άρθρα ρκς', ρκζ', ρκη'].].

32. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 46ν. Στην αναφερομένη υπόθεση ο Πρύτανης Κεφαλλονιάς, κατόπιν σχετικού αιτήματος του ενός των διαδίκων που είναι κάτοικος Κεφαλληνίας (Βρυώνης), παρεμβαίνει σε δικαστική υπόθεση (Βρυώνη κατά Λεκατζά) η οποία έχει κριθεί πρωτοδίκως και ήδη εκκρεμοδικεί στο εφετείο της Πρέβεζας, προκειμένου να παραπεμφθεί αυτή προς κρίση σε δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Κεφαλληνίας. Απαντώντας στον Πρύτανη η Διοίκηση Πρεβέζης, χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, το νομικό επιχείρημα ότι τα έννομα συμφέροντα του διαμαρτυρομένου διαδίκου (Βρυώνη) εξυπηρετούνται πληρέστερα από τη διαδικασία που ακολουθείται ενώπιον των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" διότι είναι συντομότερη και απλούστερη εκείνης που ακολουθείται ενώπιον των δικαστηρίων των Ιονίων Νήσων. Για την υπόθεση αυτή βλ αναλυτικότερα πιο κάτω § VIII, Β, 1).

με τις τοπικές συνθήκες και τους ενετικούς νόμους ήταν εύλογο να ανασύρει κατά τη διαμόρφωση δικανικής κρίσεως σειρά ερμηνευτικών προβλημάτων, όσον αφορά στην ανεύρεση του προσήκοντος κανόνος δικαίου καθώς και στη διαπίστωση του περιεχομένου του και των προβλεπομένων προϋποθέσεων εφαρμογής του³³.

Η υπαγορευόμενη από τη συνθήκη της Πρέβεζας αναλογική εφαρμογή του νομοθετικού καθεστώτος της "*Επτανήσου Ρεβούβλικας*" στις τρεις ηπειρωτικές πόλεις, μπορούσε να ανατραπεί εάν το "*Σώμα των Ευγενών*" κάθε πόλεως προέβαινε σε τροποποίηση των κειμένων διατάξεων εντός βεβαίως των ορίων που έθετε το νέο πολιτειακό καθεστώς. Τούτο ρητώς και σαφώς αναφέρει το β' άρθρο της συνθήκης ακριβώς μετά τη διακήρυξη περί επαναφοράς των διαδικαστικών και ουσιαστικών νομικών διατάξεων που ίσχυαν κατά τη βενετοκρατία: "*Έχοντας πάντοτε τήν άδειαν το σώμα τῶν Εὐγενῶν, καὶ τήν ἐλευθερί(αν) ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν νὰ κάμῃ κάθε ἄλλην πρόβλεψιν, καὶ σύστησιν δικαστηρί(ων), ἄξιωμάτων, καὶ ὀφφικίων...διὰ τὴν καλλιωτέραν ἀποκατάστασιν, καὶ εὐταξί(αν) τῶν τόπων*"³⁴. Όπως δε ειδικότερα προκύπτει από το πηγαίο υλικό της εξεταζομένης περιόδου, η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης έκανε πράγματι χρήση της εξουσιοδοτήσεως αυτής για να επιφέρει τροποποιήσεις σε επί μέρους θέματα που αφορούσαν την εύρυθμη οργάνωση της δικαιοσύνης, όπως για παράδειγμα τα τρία ψηφίσματα του Γενικού Συμβουλίου Πρεβέζης της 12ης Ιανουαρίου 1802, της 23ης Μαρτίου 1802 και της 1ης Μαρτίου 1803, με τα οποία ανατέθηκε ο ανώτατος έλεγχος της ορθής εφαρμογής των νόμων από τα δικαστήρια κάθε πόλεως στο τοπικό "*κονγκλάβε*" της πόλεως³⁵, το ψήφισμα της 24/8/1802 με το οποίο καταργήθηκε η παράσταση των διαδίκων στα δικαστήρια μέσω "*ίντερβενιέντηδων*"³⁶, η πρόταση της Προεδρίας της Διοικήσεως Πρεβέζης της

33. Για τούτο και η συχνή αναφορά των αρχών της περιοχής προς Επτανησίους νομομαθείς για την επίλυση εκκρεμών νομικών ζητημάτων. Για το ζήτημα προβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 419 σημ. 57 και στη συνέχεια της μελέτης αυτής § V. Για τη νομική παιδεία των Επτανησίων επί ενετοκρατίας προβλ. Θ. Δ. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, *Η εν τοις Ιονίοις νήσοις Αστυκή Νομοθεσία κατά τε τους ενετικούς νόμους και τας εν ισχύι διατάξεις του Ιονίου Πολιτικού κώδικος, Μέρος Α'*, Αθήναι 1886, σ. 7 (στη συνέχεια: Αστυκή Νομοθεσία).

34. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, στιχ. 39-43. Προβλ. και προοίμιο της συνθήκης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κείμενα 1, σ. 436, "*φυλαττόμενον ὁμως τοῦ κάθε τόπου κάθε ζήτημα ὁποῦ γνωρίζει εὐλογον διὰ τὸ πλέον καλόν του καὶ εὐτυχίαν του*", στιχ. 23-25). Αντιθέτως, το δεύτερο άρθρο της συνθήκης, όπως τούτο καταγράφεται στο αντίγραφο της συνθήκης που προέρχεται από το Αρχείο Οικονόμων (Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 438), αποσιωπά εντελώς τη δυνατότητα του Σώματος των Ευγενών να τροποποιεί το ισχύον δικαιοδοτικό καθεστώς. Για το ζήτημα βλ. επίσης την άποψη του Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις σ. 205-206.

35. Βλ. πιο κάτω § VI, Α.

36. Βλ. πιο κάτω § IX, Β.

19/3/1805 περί καταρτίσεως νέου ενιαίου νόμου περί οργάνωσης της διοικήσεως και των δικαστηρίων των τριών πόλεων του "Κοντινέντε"³⁷ και πιθανώς το ψήφισμα της 15/12/1804 με το οποίο ιδρύθηκε το Δικαστήριο των "Ξένων"³⁸.

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, το προβλεπόμενο από τη Συνθήκη της Πρέβεζας "Σώμα των ευγενών" αποτελεί το αντίστοιχο του "Γενικού Συμβουλίου των Ευγενών" της Επτανήσου Πολιτείας³⁹ ή του "Κοινοτικού Συμβουλίου" που προβλεπόταν από τον Κανονισμό της Κοινότητας Πρέβεζας του 1741⁴⁰. Οι αρμοδιότητές του (εκλογή τοπικών αρχών, σύσταση δικαστηρίων, δικαίωμα τροποποίησης του ισχύοντος από βενετοκρατίας κανονισμού του Συμβουλίου) είναι εκτεταμένες, όπως ακριβώς αυτές είχαν καθορισθεί και επί ενετοκρατίας, ενώ απαρτίζεται από τους κατοίκους της πόλεως που είχαν εξασφαλίσει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι

37. Βλ. πιο κάτω § V.

38. Βλ. πιο κάτω § VII.

39. Περί αυτού και του παρ' αυτού εκλεγόμενου επί Ενετοκρατίας Συμβουλίου των 150 βλ. Λούντζη, Πολιτική Κατάστασις, Κεφ. Β', σ. 112 επ· Χιώτου, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 503· Χρ. Μαλτέζου, "Επτάνησα. Διοικητική και κοινωνική σύνθεση", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι, σ. 220· προβλ. και Κυριακούλου, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο πρώτο.

40. Ο Κανονισμός της πόλεως Πρεβέζης έθεσε τις βάσεις της κοινοτικής οργάνωσης της περιοχής. Τον κανονισμό συνέταξε και υπέβαλε την 26η /7/1741 ο Γενικός κατά Θάλασσαν Προβλεπτής της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας Αντώνιος Λορεδάν στην Γερουσία, κατόπιν σχετικής εξουσιοδοτήσεώς της (από 31/12/1740) κατά το πρότυπο της γειτονικής Αγίας Μαύρας (Λευκάδας) που είχε ήδη αναγνωρισθεί από τη Βενετία ως Κοινότητα και με την οποία οι σχέσεις αλληλοεξαρτήσεως χρονολογούνται ήδη από τα τέλη του 17ου αιώνα λόγω του ανασυνικισμού της Α. Μαύρας και από Πρεβεζαίους μετανάστες (Χρ. Μαλτέζου, "Επτάνησα. Πληθυσμός", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι, σ. 217). Τα μέλη του "Κοινοτικού Συμβουλίου" της Πρέβεζας προέρχονταν από "τάς καλλιτέρας οικογενείας τας όποιās έθεωρήσαμεν άξίας όπως έγγραφούν ως μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου" (Κ. Δ. Μέρτζιου, "Ηπειρωτικά Σταχυολογήματα. Τα προνόμια της Πρέβεζας υπό την Ενετοκρατίαν", *Ηπειρωτική Εστία*, τ. ΙΑ' (1962), σ. 524). Η σύνθεση του Κοινοτικού Συμβουλίου Πρεβέζης είχε σαφώς δημοκρατικότερο χαρακτήρα έναντι εκείνης του Γενικού Συμβουλίου των Ιονίων νήσων (Consiglio Generale) το οποίο, ακόμα και κατά το Σύνταγμα του 1800, αποτελείτο από μέλη της κληρονομικής τάξεως των ευγενών (Κυριακούλου, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο πρώτο). Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του Κοινοτικού Συμβουλίου Πρεβέζης, σύμφωνα πάντα με τον Κανονισμό του 1741, περιλαμβανόταν και η εκλογή των διοικητικών και δικαστικών αρχών, συγκεκριμένα δε, όσον αφορά στις δικαστικές αρχές, η εκλογή τριών δικαστών οι οποίοι θα δίκάζαν τις διαφορές μέχρι το ποσόν των 15 ρεαλίων, κατ' αναλογία με το Δικαστήριο των Ενιαυσίων Δικαστών που λειτούργησε στην Κέρκυρα ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο από τα μέσα του 17ου και μετά (Λούντζη, Πολιτική κατάσταση, 226).

στα τοπικά αξιώματα⁴¹. Η δυνατότητα όμως που του παρέχεται από το δεύτερο άρθρο της συνθήκης να επιφέρει τροποποιήσεις στους παλαιούς νόμους, ήθη και έθιμα, καθώς και στο σύστημα οργάνωσης της δικαιοσύνης στην περιοχή κάθε προνομιακής πόλεως, – εντός βεβαίως των πλαισίων που τίθενται με το συναφές τέταρτο άρθρο της συνθήκης⁴² και για λόγους κυρίως αποκαταστάσεως της δημόσιας τάξεως και ασφάλειας στην περιοχή σε μια ιδιαίτερα ταραχώδη περίοδο, – αντιστοιχεί στην ανάλογη αρμοδιότητα των ειδικών τοπικών επιτροπών της Επτανήσου Ρεπούμπλικας, των οποίων η σύσταση προβλέπεται στο Σύνταγμα του 1800⁴³, και αργότερα του Επτανησιακού Νομοθετικού Σώματος και Γερουσίας, όπως εκφράζεται στις διατάξεις του Συντάγματος του 1803⁴⁴.

41. Β ρ έ κ ο σ η, Συμπολιτεία, σ. 262· Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 419, 420, 421 σημ. 68, 69, 70· Τ η ς ι δ ί α ς, Κινητοποιήσεις, σ. 308 σημ. 12.

42. Βλ. πιο κάτω §§ IV, V.

43. Σύμφωνα ειδικότερα με το Σύνταγμα του 1800 για την τροποποίηση των νόμων παρέχεται εξουσιοδότηση, εφ' όσον πρόκειται για νόμους γενικού ενδιαφέροντος (*leggi generali*), όπως οι νόμοι που αφορούσαν τη διοικητική οργάνωση της Πολιτείας, σε ειδική Επιτροπή η οποία θα απαρτίζεται από την πλειοψηφία των μελών των γενικών Συμβουλίων των νήσων. Εάν όμως πρόκειται για "κοινοτικούς" νόμους (*leggi municipali*), τότε η εξουσιοδότηση παρέχεται σε ειδική τοπική επιτροπή η οποία και υποχρεούται να λάβει υπ' όψει της τις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου τόπου (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο δωδέκατο).

44. Το Σύνταγμα του 1803, με βάση την αρχή της διακρίσεως των εξουσιών αλλά και της καταργήσεως του "*συμμαχικού συστήματος*" το οποίο "*διεμέριζε ήθικῶς τὸν γεωγραφικῶς διηρημένον τόπον*" (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, "Αναφορά του Συνεργαζομένου Συμβλήματος προς το Νομοθετικό Σώμα περί της καταστάσεως", σημεία: α', ι', σ. 10, 12), παρείχε την αρμοδιότητα για τροποποίηση των νόμων που ίσχυαν στην Επτάνησο Πολιτεία στο Νομοθετικό Σώμα που συντίθετο από 40 μέλη εκλεγόμενα από τις Συγκλήτους των νήσων σε αναλογία που καθόριζε το Συνταγματικό αυτό κείμενο (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Τίτλος Β', άρθρο λβ'). Το Νομοθετικό Σώμα θέσπιζε ή τροποποιούσε τους ισχύοντες νόμους, κατά κανόνα ύστερα από σχετική πρόταση της Γερουσίας (ως ανώτατης εκτελεστικής αρχής). Εάν όμως επρόκειτο για πολιτικούς ή εγκληματικούς νόμους, η αρμοδιότητα για πρόταση του σχετικού νομοσχεδίου παρείχετο αποκλειστικά στο πενταμελές Νομοθετικό Συμβούλιο, που αποτελούσε το ένα από τα δύο συμβούλια που λειτουργούσαν εντός του Νομοθετικού Σώματος (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Τίτλος Γ', άρθρο νε' σε συνδυασμό με ξσ'). Σκοπός της συνταγματικής αυτής ρυθμίσεως ήταν να αφαιρεθεί από τη Γερουσία, που κατά το Σύνταγμα αποτελούσε την ανώτατη εκτελεστική αρχή, η αρχαιρεσία των Πολιτικών και Εγκληματικών Νόμων "*οἵτινες εἰσὶν ἐν συνεχείῃ καὶ ἐγγυτάτῃ συναφῇ μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ καθ' ὁμοιότητα τῆς Δικαστικῆς δυνάμεως, ἥς περ εἰσὶ τὰ θεμέλια, ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῆς κατ' εὐθείαν ἢ πλαγίας ἐπιρροῆς τῆς διοικήσεως*" και να μεταβιβασθεί αυτή σε ειδικό σώμα το οποίο θα βρισκόταν σε συνεχή επικοινωνία με τους δικαστικούς λειτουργούς ώστε να πληροφορείται τα προβλήματα που θα προέκυπταν κατά την εφαρμογή

II. ΠΗΓΕΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Με βάση το β' άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας ως γραπτό δίκαιο στην περιοχή των προνομιακών οθωμανικών κτήσεων της Πάργας, Πρέβεζας, Βόνιτσας και Βουθρωτού εξακολούθησε κατ' αρχάς να ισχύει η νομοθεσία η οποία ρύθμιζε όλες τις έννομες σχέσεις των Ιονίων πολιτών από το 1483⁴⁵, –έτος κατά το οποίο τα Επτάνησα υπήχθησαν στην κυριαρχία των Ενετών–, έως την 1η/12η Μαΐου 1841, οπότε και καταργήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 2 και 14 του "Πολιτικού Κώδικος του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων" ("Codice Civile degli Stati uniti delle isole Ionie")⁴⁶. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο οι πηγές του δικαίου

των νόμων και να προβαίνει στις σχετικές διορθωτικές προτάσεις (Βενιέρη, Κατάστασις, ιβ', σ. 13, 14). Στη διαδικασία υποβολής των σχεδίων νόμων σημαντικός καθίστατο ο ρόλος της δημοκρατικής Τιμητείας καθώς τα σχέδια νόμων που υπέβαλε το Νομοθετικό Συμβούλιο στο Νομοθετικό Σώμα προς ψήφιση απαιτείτο να έχουν προηγουμένως εγκριθεί από τους τρεις Τιμητές της Πολιτείας, που εκλέγονταν από το Νομοθετικό Σώμα μεταξύ των τοπικών Τιμητών των νήσων (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Γ', άρθρο η'). Το Σύνταγμα του 1803 προέβλεπε επίσης ότι, μετά την κατάρτιση του Πολιτικού και Εγκληματικού Κώδικα της Επτανήσου Πολιτείας και ακριβώς για να αποφευχθεί η σταδιακή αποδυνάμωση των Κωδίκων αυτών με τη διαδικασία των τροπολογιών, σε κάθε πρόταση του Νομοθετικού Συμβουλίου περί καταργήσεως ή τροποποιήσεως νόμου όφειλε να προηγείται νομοθετικό ψήφισμα που θα αιτιολογούσε ειδικώς την ανάγκη καταργήσεως ή τροποποιήσεως διατάξεως του Κώδικα καθώς και σχετική απόφαση της Γενικής Τιμητείας, ενώ η αντίστοιχη απόφαση του Νομοθετικού Σώματος έπρεπε να συγκεντρώνει την αυξημένη πλειοψηφία των 3/4 (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Γ', άρθρο ο').

45. Προβλ. Σύνταγμα της "Πολιτείας των Επτά Ηνωμένων Νήσων" έτους 1800, άρθρο δωδέκατο του "Ιδιαιτέρου Συντάγματος εκάστης νήσου" με το οποίο προβλέπεται η διατήρηση του νομοθετικού καθεστώτος της πρώην βενετικής κυβέρνησης (Κυριακόπουλου, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο 12) καθώς και τον Προσωρινό Κυβερνητικό Οργανισμό (Provisoria Organizzazione Governativa) του "Γενικού Διοικητή των Ιονίων Νήσων" Μπερτιέ της 1/9/1807 με τον οποίο, αν και καθορίσθηκε η νέα διοικητική οργάνωση των νήσων σε αντικατάσταση των διατάξεων του Συντάγματος του 1803, ορίσθηκε ότι διατηρούνται οι ισχύοντες νόμοι και δικαστικοί οργανισμοί των Ιονίων Νήσων ενώ τα δικαστήρια θα συνεχίσουν να δικάζουν όπως και πριν όλες τις υποθέσεις, αστικές και ποινικές [Π. Γ. Ροντογιάννη, Ιστορία της νήσου Λευκάδος, *Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών*, Αθήνα 1982, τ. Β', σ. 222-223 (στη συνέχεια: Ιστορία Λευκάδος)]. Για τα δικαστήρια που λειτούργησαν στη Λευκάδα από το έτος 1808 και μετά βλ. Ροντογιάννη, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 229.

46. Στη συνέχεια: ΙΠΚ. Την ρητή επιταγή περί συντάξεως Ιονίου Πολιτικού Κώδικος ("*Κώδης των Πολιτικών και Ποινικών Νόμων*") περιέλαβε κατ' αρχάς ο Συνταγματικός χάρτης της Ιονίου Πολιτείας του έτους 1817 (Κυριακόπουλου, Συντάγματα, Κεφ. ΣΤ', Τμήμα Γ', άρθρο 8, σ. 755). Ο Ιόνιος Πολιτικός Κώδιξ, ο οποίος ψηφίστηκε από το Ζ' Κοινοβούλιο στις 24/2/1840 και άρχισε να ισχύει στις 1/12 Μαΐου 1841, καταρτίσθηκε με

της Επτανήσου Πολιτείας προσδιορίσθηκαν αρχικά από το διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας του έτους 1799⁴⁷ και στη συνέχεια από τον Κώδικα "Περί οργάνωσης των δικαστηρίων και Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας" του έτους 1804⁴⁸. Οι δικαιικές πηγές που απαριθμούνται είναι κατά σειρά προτεραιότητας οι ακόλουθες :1) οι "κοινοτικοί" νόμοι (*leggi municipali*), 2) τα τοπικά έθιμα και 3) οι βενετικοί νόμοι. Με τη διάταξη δε του άρθρου 326 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1804 ορίσθηκε επί πλέον ότι οι "κοινοτικοί" (*Municipali*) καθώς και οι ενετικοί (*Venete*) νόμοι δεν θα πρέπει να αντιτίθενται στις διατάξεις του Συντάγματος του 1803, στους θεμελιώδεις νόμους του κράτους που έχουν εκδοθεί και στον παρόντα Κώδικα⁴⁹.

βάση κυρίως τον Κώδικα των δύο Σικελιών (που αποτελούσε πληρέστερη επεξεργασία του Γαλλικού Αστικού Κώδικα της 24/8/1807) αλλά σε ορισμένα θέματα ελάμβανε υπ' όψει του και το ενετικό δίκαιο (Γ. Δ υ ο β ο υ ν ι ώ τ ο υ, Ελληνικοί Κώδικες, ήτοι Κείμενον των Νόμων και των Βασιλικών Διαταγμάτων μετά της Νομολογίας του Αρείου Πάγου κ.λπ., Ιόνιος Πολιτικός Κώδιξ, Αθήναι 1901, σ. 3-4). Για τον Γαλλικό Αστικό Κώδικα του 1807 που αποτέλεσε νέα έκδοση του Ναπολεοντείου κώδικα της 21/3/1804 βλ. A u b r y – R a u, *Cours de droit Civil Français*, σ. 19.

47. Decreto 1799, Tit. V (P o j a g o, *Leggi Municipali*, Vol. I, σ. 6-7).

48. Codice di organizzazione Giudiziaria e di Procedura Civile della Repubblica Settinsulare, Edizione II, Corfu 1804, Per Dionisio Sarandopoulo Direttore della Stamperia Nazionale, Tit. VIII, Sez. V, άρθρο 326 (στη συνέχεια: CPC 1804).

49. Τις ίδιες πηγές δικαίου όρισαν και οι διατάξεις των νόμων που εκδόθηκαν υπό το κράτος των Συνταγμάτων των ετών 1806 και 1817 [άρθρο 96 του Κώδικα "Περί οργάνωσης των δικαστηρίων και Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας" (*Organizzazione dei Tribunali di Giustizia e Procedura Civile e Criminale delle Sette Isole Greche dell' Ionio*, Tit. IV) του έτους 1808, άρθρο 69 του κοινοβουλευτικού νόμου έτους 1819, άρθρο 67 του κοινοβουλευτικού νόμου του έτους 1820, άρθρο 72 του κοινοβουλευτικού νόμου έτους 1821, άρθρο 71 του κοινοβουλευτικού νόμου του έτους 1825 και τέλος άρθρο 71 του Κώδικα "Περί οργάνωσης των δικαστηρίων και Δικονομίας (*Organizzazione Generale e Procedura dei Tribunali Giudiziari*) του έτους 1839 που ίσχυσε μέχρι την 1η/5/1841· P o j a g o, *Leggi Municipali* Vol. I, σ. 7-9]. Με βάση τον Συνταγματικό Χάρτη του έτους 1817 το Νομοθετικό Σώμα της Ιονίου Πολιτείας εξέδωσε μια σειρά ειδικών αστικών νόμων με τους οποίους συμπληρώθηκαν ή τροποποιήθηκαν οι αντίστοιχοι "κοινοτικοί" ή ενετικοί νόμοι (περί αυτών βλ. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, *Αστική Νομοθεσία*, σ. 10-12· Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, *Μελέται*, σ. 9). Επί πλέον ορίσθηκε ότι σε περίπτωση ελλείψεως "κοινοτικών", ενετικών, κοινοβουλευτικών ή εθιμικών διατάξεων που να ρυθμίζουν το επίδικο ζήτημα (και μέχρι τη δημοσίευση του νέου Κώδικα των Πολιτικών και Ποινικών Νόμων και της Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας της Ιονίου Πολιτείας), το κενό του νόμου θα αναπλήρωνε η πάγια νομολογία των δικαστηρίων επί διαφορών που παρουσιάζουν ομοιότητες με την κατά περίπτωση κρινόμενη υπόθεση. Κατά τον Σ. Φλογαΐτη, με βάση τις διατάξεις αυτές, η νομολογία των δικαστηρίων αντικατέστησε την αρχή της επιεικειάς (*principe de l' equité*) στην ιεράρχηση των πηγών του ενετικού δικαίου [S p. F l o g a i t i s,

III. ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΝ ΔΙΚΑΙΟ

Από τις προαναφερθείσες πηγές ενδιαφέρον από άποψη πρακτικής εφαρμογής στις τρεις πόλεις του "Κοντινέντε" (Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας) κατά την εξεταζόμενη περίοδο παρουσιάζουν οι "κοινοτικοί" και ενετικοί νόμοι (υπό Α) καθώς και τα τοπικά έθιμα (υπό Β).

Α. Κοινοτικοί νόμοι – Ενετική νομοθεσία

Οι εφαρμοζόμενες κατά την εξεταζόμενη περίοδο διατάξεις του αστικού καθώς και του αστικού δικονομικού δικαίου ανευρίσκονται: α) στους ενετικούς νόμους (Statuta Veneta), στους νόμους δηλαδή της Ενετικής Δημοκρατίας που εξεδόθησαν από την κεντρική διοίκηση του ενετικού κράτους μεταξύ των ετών 1242–1729, όπως αυτές έχουν κωδικοποιηθεί κατά χρονολογική σειρά εκδόσεως στον Κώδικα των Ενετικών Νόμων υπό την μορφή που έλαβε κατά την τελευταία του έκδοση το έτος 1729⁵⁰ και β) στους "κοινοτικούς" ή "εγχώριους" ή "επαρχιακούς" νόμους (leggi municipali)⁵¹, δηλαδή στους κανονισμούς που εξέδιδαν τα τοπικά διοικητικά όργανα της Ενετικής Δημοκρατίας (γενικός προβλεπτής, βαΐλοι, σύνδικοι, ρέκτορες για

Système Venitien de succesions ab intestat et structures familiales dans les îles ioniennes, *Centre de Recherches d'histoire et de philologie de la IVe section de l'École Pratique des Hautes Études* (V, *Hautes Études médiévales et modernes*, 45). Genève 1981, σ. 34 (στη συνέχεια: *Système Venitien*)).

50. *Novissimum Statutorum at Venetarum Legum Volumen duabus in partibus divisum*, Aloysio Mocenigo Venetiarum Principi dicatum, Venettis, MD. CC. XXIX, Ex Typographia Ducali Pinelliana, cum privilegio (στη συνέχεια: *Statuta Veneta*). Για τις προηγούμενες τρεις εκδόσεις (την πρώτη που χρονολογείται πριν από το έτος 1242, τη δεύτερη του έτους 1242, και την τρίτη των ετών 1487-1677) βλ. αναλυτικά F l o g a i t i s, *Système Vénitien*, σ. 24-26. Στη συλλογή αυτή προστέθηκαν, όσον αφορά στην αστική νομοθεσία: 1) ο "*Τιμαριωτικός Κώδιξ της Γαληνοτάτης Ενετικής Πολιτείας*", ο οποίος επικυρώθηκε από τη Γερουσία το έτος 1780 και περιελάμβανε όλους τους τιμαριωτικούς νόμους που είχαν εκδοθεί από το 1380 έως το 1780 και 2) ο "*Κώδιξ της Εμπορικής Ναυτιλίας*" ο οποίος επικυρώθηκε από τη Γερουσία στις 21/9/1786 [Δ. Μ α ν ί ν, *Περί της Αστικής, Εμπορικής και Ποινικής των Ενετών νομοθεσίας*, μετ. Μ. Σ. Ι δ ρ ω μ έ ν ο υ, Κέρκυρα, 1889, σ. 19-20 (στη συνέχεια: *Νομοθεσία Ενετών*)]. Η ισχύς των ενετικών νόμων προέκυπτε από ρητή διάταξη του προλόγου των (*S t a t u t a V e n e t a*, Prol. Pr. § II).

51. Οι νόμοι αυτοί αποδίδονται στη βιβλιογραφία με τους όρους "επαρχιακοί", "εγχώριοι" ή "κοινοτικοί" νόμοι. Βλ. Ι. Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, *Μελέται επί των Αστικών Νόμων των Ιονίων Νήσων*, Αθήναι 1866, σ. 8 [στη συνέχεια: *Μελέται*]. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, *Αστική Νομοθεσία*, σ. 23.

νόμους που έχουν εκδοθεί στα Ιόνια νησιά)⁵² προς ενεργοποίηση, συμπλήρωση ή ακόμα και τροποποίηση των κειμένων νόμων⁵³.

Παρά το γεγονός ότι, σύμφωνα με το διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας του έτους 1799 (Decreto 1799, Tit. V, I)⁵⁴, το προβάδισμα στην ιεραρχία των πηγών του δικαίου είχαν οι κοινοτικοί νόμοι, ως *jus scriptum speciale*, και ακολουθούσαν οι ενετικοί, ως συμπληρωματικώς εφαρμοζόμενο δίκαιο⁵⁵, κατά την εξεταζόμενη περίοδο οι αστικού περιεχομένου διατάξεις των ενετικών νόμων λαμβάνονται πρωταρχικά υπ' όψει από τα δικαστήρια κατά την επίλυση των ιδιωτικών διαφορών δεδομένου ότι: α) ο κύριος όγκος των διατάξεων των "κοινοτικών" νόμων αναφέρεται στο δημόσιο δίκαιο, β) αρκετοί "κοινοτικοί" νόμοι κατά την πάροδο του χρόνου είχαν υποπέσει σε αχρηστία και γ) οι ακριβείς ρυθμίσεις των "κοινοτικών" νόμων συχνά αγνοούνταν από τα τοπικά δικαστήρια διότι, μέχρι το έτος 1846 οπότε καταρτίσθηκε η συλλογή των "κοινοτικών" νόμων από τον Rojago, έλειπε οποιαδήποτε κωδικοποίηση των νόμων αυτών⁵⁶.

Εξ άλλου αντίστοιχη "κοινοτική" νομοθεσία με αυτή των Ιονίων Νήσων δεν είναι σαφές αν είχε εκδοθεί στις ηπειρωτικές προνομιακές πόλεις δεδομένου ότι επί ενετοκρατίας και γαλλοκρατίας οι πόλεις αυτές υπάγονταν διοικητικά και δικαστικά στα Επτάνησα⁵⁷. Λόγω της ελλείψεως λοιπόν "κοινοτικών" νόμων, πρωταρ-

52. Συνεπώς οι διατάξεις των κοινοτικών νόμων είχαν περιορισμένη τοπική ισχύ προσδιοριζόμενη από τα όρια της αρμοδιότητας της εκδούσας αρχής.

53. Η αναγκαστική ισχύς των νομοθετημάτων αυτών, μετά την πτώση της Ενετικής Δημοκρατίας, προέκυπτε από την κύρωση της ισχύος τους με ειδικές διατάξεις που θέσπισαν οι διαδοχικές κυβερνήσεις των Ιονίων Νήσων καθώς και από την πάγια νομολογία των τοπικών δικαστηρίων, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τις τελεσίδικες αποφάσεις των δικαστηρίων που αφορούσαν παρόμοιες περιπτώσεις (P o j a g o, Leggi Municipali, Vol. I, σ. 6-8).

54. Πρβλ. και τη διάταξη του άρθρου 96 του Κώδικα "Περί οργάνωσης των δικαστηρίων και Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας" του έτους 1808 που γενίκευσε τις ρυθμίσεις αυτές για όλα τα Ιόνια νησιά.

55. P o j a g o, Leggi Municipali, Vol. I, σ. 7.

56. P o j a g o, Leggi Municipali, σ. 5· Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 23, 25.

57. Η αναλογική εφαρμογή των "κοινοτικών" νόμων των Ιονίων Νήσων από τα δικαστήρια των ηπειρωτικών πόλεων κατά την εξεταζόμενη περίοδο δεν θα πρέπει να αποκλεισθεί, ανακύπτει όμως το ερώτημα ποιάς νήσου ή περιοχής οι κοινοτικοί νόμοι εφαρμόζονταν. Κατά την άποψη που υποστηρίζει ο Α. Βρέκοσης, το εσωτερικό πολίτευμα των Ηπειρωτικών πόλεων έλκει την καταγωγή του από τα "Προνόμια της Κοινότητας Αγίας Μαύρας" στην οποία οι περιοχές αυτές υπάγονταν διοικητικά επί Ενετών (Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 280 σημ. 16· Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 342). Τα προνόμια της Κοινότητας της Αγίας Μαύρας (Καταστατικός Χάρτης Αγίας Μαύρας/Privilegi della Comunita di Santa Maure), τα οποία εγκρίθηκαν από την Ενετική Σύγκλητο στις 2/12/1686 χαρακτηρίζονται από τον δημο-

χική εφαρμογή είχαν στην περιοχή των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" οι διατάξεις των Ενετικών Στατούτων⁵⁸. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από διάφορες δικαστικές αποφάσεις του Εφετείου Πάργας καθώς και από έγγραφα της διοικήσεως Πρεβέζης της εξεταζομένης περιόδου από όπου προκύπτει με σαφήνεια ότι σε ζητήματα ενοχικού⁵⁹, εμπραγμάτου⁶⁰, οικογενειακού δικαίου (συγκεκριμένα δε σε

κρατικό τους χαρακτήρα –καθώς στο Συμβούλιο γίνονταν δεκτοί, εκτός από τους ευγενείς, και όλοι οι αναγνωρισθέντες ως "πολίται"– καθώς και από την ενίσχυση του θεσμού της αυτοδιοίκησης στην περιοχή (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 529 επ., 547, 650· Ε. Κ ο ύ κ κ ο υ, Ιστορία των Επτανήσων από το 1797 μέχρι την Αγγλοκρατία, Αθήνα 1985, σ. 30· για τη μετέπειτα μερική ανατροπή των ευρέως παραχωρηθέντων πολιτικών δικαιωμάτων με τη δημιουργία του "Μικρού Συμβουλίου" από το διάταγμα Errizo του έτους 1687 βλ. Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 551 και πιο κάτω σημ. 166). Εάν η διοικητική αυτή εξάρτηση σήμαινε και νομική εξάρτηση τότε είναι πιθανόν ότι εφαρμόζονταν οι τοπικοί νόμοι της Λευκάδας, τη συλλογή των οποίων βλ. στον Ρ ο j a g o, Leggi Municipali, Vol. II, σ. 373 επ. Το κατά πόσον είναι η πληροφορία αυτή είναι ασφαλής δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω δεδομένου ότι, καθώς αναφέρει ο Ερμ. Λούντζης ειδικώς για την Πάργα του 15ου αιώνα, οι δίκες που υπερέβαιναν την αξία των 28 δουκάτων καθώς και οι σοβαρές ποινικές υποθέσεις παραπέμπονταν να εκδικασθούν στην Κέρκυρα από τον εκεί εδρεύοντα Προβλεπτή Καπετάνο, στοιχείο που πιθανώς υποδηλώνει την έντονη νομική εξάρτηση της Πάργας από την Κέρκυρα κατά τους ενετικούς χρόνους [Ε ρ μ . Λ ο ύ ν τ ζ η, Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών, Αθήνα 1969, σ. 137(στη συνέχεια: Πολιτική κατάστασις)].

58. Ρητώς τούτο τονίζεται σε έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1805 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 19/11/1805, φ. 58r), που αναφέρεται στο κατά το ενετικό δίκαιο ασυμβίβαστο του αξιώματος του "δεκατιστοῦ" με το αξίωμα του Προέδρου της Διοικήσεως (".....ἀντιτάχθη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ κυρίου Ν. Ρ., ὡς ἀντίνομος διὰ τὸ ἔργον τοῦ δεκατιστοῦ ὁποῦ φέρει καὶ ὡς ἐναντία εἰς τοὺς παλαιοὺς Νόμους τῶν Ἑνετῶν με τοὺς ὁποίους διοικούμεθα"). Κατά τη διάταξη του ενετικού δικαίου που μνημονεύεται εδώ το επάγγελμα του φοροεισπράκτορα ("δεκατιστοῦ") του φόρου της "δεκάτης" (που αποτελούσε ένα είδος αμέσου φόρου, εισπραττομένου κατά το ενετικό σύστημα της ενοικιάσεως των φόρων δια πλειοδοσίας· για το ζήτημα βλ. πιο κάτω σημ. 84) εθεωρείτο ασυμβίβαστο με την άσκηση δημοσίων αξιωμάτων προκειμένου προφανώς να αποφεύγονται τυχόν καταχρήσεις του "δεκατιστοῦ" σε βάρος των φορολογουμένων. Είναι επομένως πιθανόν ότι το επάγγελμα του φοροεισπράκτορα συγκαταλέγετο μεταξύ των "εὐτελῶν" ή "βαναύσων" εκείνων επαγγελματιῶν των οποίων η άσκηση απέκλειε τον υποψήφιο από την εγγραφή του στην τάξη των ευγενῶν (nobili), εγγραφή που αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή στη σύνθεση του Μεγάλου ή Γενικού Συμβουλίου των Ευγενῶν εκάστης νήσου (Χ ρ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, "Επτάνησα: Διοικητική και κοινωνική σύνθεση", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι, σ. 220· Λ ο ύ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 114).

59. Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, "Το Βιβλίο των αποφάσεων του "Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πάργας (1803-1805). [Ι.Α.Κ., φάκελος 9 (1)]", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 35 (2001), αριθ. 9 (στη συνέχεια: Αποφάσεις).

60. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3,

εκείνα επί των οποίων κατά την εξεταζόμενη περίοδο και στη συγκεκριμένη περιοχή του "Κοντινέντε" δεν είχε δικαστική δικαιοδοσία ο ορθόδοξος κλήρος, όπως οι περιουσιακές διαφορές που πηγάζουν από σχέσεις οικογενειακού δικαίου⁶¹) και κληρονομικού δικαίου⁶², καθώς και σε δικονομικά ζητήματα⁶³, εφαρμογή είχαν κατά κύριο λόγο οι διατάξεις της ενετικής νομοθεσίας.

Β. Τοπικά έθιμα

Σύμφωνα με ρητή διάταξη του προλόγου των Statuta Veneta⁶⁴, ο δικαστής σε περίπτωση σιωπής του νόμου (vacatio legis) εφαρμόζει υποχρεωτικά το άγραφο δίκαιο, δηλ. το έθιμο "*πού έχει επικρατήσει ως κανόνας δικαίου στην συνείδηση του λαού λόγω της μακράς, και όμοιομόρφου άσκησέως του*"⁶⁵. Στη δικαστηριακή πά-

αναφερόμενη στο δικαίωμα προτιμήσεως των θηλέων τέκνων σε περίπτωση εκποιήσεως πατρικής περιουσίας· πρβλ. ιδίως, στιχ. 55-56, "*και τὸ εἰκοστὸν δευτέρον Κεφάλαιον τοῦ τρίτου Βιβλίου τοῦ Στατούτου τῶν Νόμων τῆς Βενετικῆς Πολιτείας με τοὺς ὁποίους εἴμεθα διορισμένοι νὰ πολιτενώμεθα*". Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα παρακάτω § XIV, Α, 1 και Λ. Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, "Αποφάσεις Εφετείου Πάργας (1803-1805). Εισαγωγή-Σχολιασμός", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 35 (2001), σ. 128-130. Στη συνέχεια: Σχολιασμός). Επίσης Στ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, Επιστολάριο (19), έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26ν καθώς και ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 30/3/1803, φ. 17γ αναφερόμενα στην κατά το ενετικό σύστημα περί υποθηκών τήρηση του ειδικού βιβλίου "προτερότητας" όπου εγγράφονταν οι πιστωτικοί τίτλοι ακόμα και των απλών εγχειρογράφων δανειστών κατά χρονολογική σειρά προκειμένου να τηρηθεί η αρχή της "προτερότητας". Για τα έγγραφα αυτά βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIV, Α, 2.

61. Στ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31γ, αναφερόμενο στην εγκυρότητα της πράξεως του "βαδιμονίου", δηλαδή της πράξεως που κατά το ενετικό δίκαιο εξέδιδε το δικαστήριο για να κηρύξει αποδεδειγμένη την προίκα. Επίσης, Στ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 10ν σχετικό με την εξόφληση των χρεών αποβιώσαντος συζύγου μετά την απόδοση των προικίων στη χήρα σύζυγο. Για τα ανωτέρω δύο έγγραφα βλ. επίσης πιο κάτω § XIV, Β).

62. Βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α - Π α π α ρ ρ η γ ά - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 14, αναφερόμενη στη δια αιρετοκρασίας διανομή πατρικής κληρονομίας που τελεί υπό μορφή "αδελφικής" κοινωνίας, δηλαδή συγκυριότητας των επικοίνων πραγμάτων μεταξύ αδελφών του αποβιώσαντος. Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIV, Γ και Π α π α ρ ρ η γ ά - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 142.

63. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α - Π α π α ρ ρ η γ ά - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 3 περί νομίμου αντιπροσωπεύσεως των υπάνδρων γυναικών. Για τις αποφάσεις αυτές βλ. αναλυτικότερα παρακάτω § IX, Α και Π α π α ρ ρ η γ ά - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 126-127, 128 επ.

64. *Statuta Veneta*, Prologus primus I §III.

65. Βλ. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία σ. 41. Άλλωστε η ιδιαιτερότητα του ενετικού δικαιοκού συστήματος συνίστατο ακριβώς στην αναγνώριση του νομικού καθε-

ντως πρακτική, σύμφωνα με μαρτυρία που παρέχει ο Δ. Μανίν, η νομική ισχύς των εθίμων ήταν πολύ μεγαλύτερη στον βαθμό που μπορούσαν όχι μόνον να συμπληρώσουν ισχύοντα νόμο αλλά ακόμα και να τον ερμηνεύσουν, να τον τροποποιήσουν ή και να τον καταργήσουν μέσω κυρίως της οδού της αχρηστίας (αρνητικά έθιμα)⁶⁶.

Αν και η ισοδύναμη ισχύς εθίμων και "κοινοτικών" νόμων επαναλαμβάνεται στο διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας του έτους 1799⁶⁷, οι μεταγενέστεροι νόμοι που εκδόθηκαν και όρισαν τις πηγές του δικαίου για την περιοχή της Επτανήσου Πολιτείας⁶⁸ παρέλειψαν να απαριθμήσουν μεταξύ των δικαιοκτών πηγών τα τοπικά έθιμα⁶⁹. Η εφαρμογή ωστόσο του αγράφου εθιμικού δικαίου από τα τοπικά δικαστήρια κατά την εξεταζόμενη περίοδο είναι αυτονόητη λόγω της επιβεβλημένης εφαρμογής τους τόσο από την ενετική νομοθεσία όσο και από τις ρητές διατάξεις των συνθηκών που καθόρισαν το δικαιοδοτικό σύστημα της περιοχής των πρώην βενετικών κτήσεων Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας⁷⁰. Εξ άλλου, τόσο η νομολογία των πρωτο-

στώτος κάθε κατακτηθείσας περιοχής, όπως αυτό είχε αποτυπωθεί, τόσο στις επίσημες νομικές διατάξεις που εξέδιδαν οι τοπικές αρχές, όσο και στο τοπικό εθιμογενές δίκαιο (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 21). Για την εφαρμογή των τοπικών συνηθειών, στους τομείς του ιδιωτικού και ποινικού δικαίου, από τους Βενετούς φεουδάρχες στα ενετοκρατούμενα νησιά του Αιγαίου (Μύκονος, Τήνος) από το έτος 1429 και μετά πρβλ. D. J a c o b y, La féodalité en Grèce médiévale. Les "Assises de Romanie": Sources, applications, et diffusion, Paris 1971, σ. 296. Επίσης για την ανάλογη προσαρμογή του φραγκικού δικαίου των "Assises de Romanie" στα "εγχώρια νόμιμα" της περιοχής του φραγκοκρατούμενου Μωριά πρβλ. Α δ. Α δ α μ α ν τ ί ο υ, "Τα Χρονικά του Μορέως. Συμβολαί εις την Φραγκοβυζαντινήν ιστορίαν και φιλολογίαν", ΔΙΕΕ, τ. 6 (1901-1904), σ. 667· C. S a t h a s, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας. Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen Age, III, Athènes-Paris 1880-1890, σ. 364 (στη συνέχεια: Documents).

66. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 21 σημ. 1, 23. Για το ζήτημα της ισοδυναμίας νόμων και εθίμων κατά το ενετικό δικαιοκτικό σύστημα βλ. επίσης, F l o g a i t i s, Système Venitien, σ. 29-31· Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 23-24.

67. Decreto 1799, Tit V, I, "...e le consuetudini locali che risultano adattate ed in practica" (Ρ ο j a g o, Leggi Municipali, Vol. I, σ. 7). Πρβλ. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία σ. 23.

68. Βλ. πιο πάνω σημ. 49.

69. Πρβλ. και τη διάταξη του άρθρου 13 του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα (ΙΠΚ, σ. 173), σύμφωνα με την οποία τα έθιμα τηρούνταν μόνον όταν ο νόμος αναφερόταν ρητώς σε αυτά.

70. Βλ. πιο πάνω σ. 174, 181. Πρβλ. σχετικό έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης της 12ης Ιανουαρίου 1802 όπου αναφέρεται η επιταγή του "Χάτι Χουμαγιούν" της 1/4/1800 περί τηρήσεως των παλαιών τοπικών ηθών και εθίμων ("Οί εύγενείς πρόεδροι τής Πρεβέζης..... ενεργητικώς εις τας υπερτάτας φιλανθρώπους διαταγάς, του μεγαλοπρεπεστάτου Ανακτός μας....όπου θέλει απαράτρωτα, και αδιάσυστα, από ακραν του εύμένειαν και εύσπλαγχνίαν, τὰ παλαιὰ προνόμοια νόμους, έθιμα ήθη, και συνηθίας τούτων των κατοίκων", Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 1r-2v). Ομοίως, άλλο έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης της 22ας

βαθμίων και δευτεροβαθμίων δικαστηρίων που λειτούργησαν στα Επτάνησα καθώς και στις τρεις ηπειρωτικές πόλεις⁷¹ όσο και η παγία νομολογία που διαμόρφωσε αργότερα το "Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης" (Consiglio Supremo di Giustizia)⁷², ελάμβανε ιδιαίτερα υπ' όψει της το τοπικό εθιμικό δίκαιο δεδομένου ότι οι δι-

Απριλίου 1803 όπου, κατά την εκδίκαση υποθέσεως που αφορά ατασθαλίες των γενικών συμβουλίων Βόνιτσας, αναφέρεται σαφώς ότι εφαρμόζονται τα τοπικά ήθη της Βόνιτσας (*"έσυμβουλευθήσαν οί νόμοι, τὰ ήθη τῶν πολιτῶν τῆς Βόντζας ἢ ἕως τώρα πεπραγμένες των συνηθίες...."*), παρὰ το γεγονός ότι την υπόθεση εκδικάζει το κονκλάβε Πρεβέζης σε πλήρη σύνθεση, αποτελούμενο από τους έξι προέδρους της Διοικήσεως Πρεβέζης και τους κριτές των δικαστηρίων Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 21r-22r).

71. Η δικαιοπλαστική δύναμη της νομολογίας των βενετικών δικαστηρίων πρωτοεπισημάνθηκε από τον F r. S c h u p f e r (Manuale di Storia del diritto Italiano. Le Fonti. Leggi e Scienza. Città di Castello, έκδ. S. Lapi, 1892, σ. 98-99) που υποστήριξε την άποψη ότι η νομολογία αποτέλεσε αυτόνομη πηγή δικαίου θέτουνσα κανόνες άμεσης ισχύος, που διαμόρφωσαν το λεγόμενο *"diritto giudiziario"*. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα F l o g a i t i s, *Système Venitien*, σ. 32.

72. Τη σύσταση *"Υπερτάτου Ανωτάτου Δικαστηρίου τῆς Δικαιοσύνης"* εδρεύοντος στην πρωτεύουσα της Επτανήσου Πολιτείας, προέβλεψε αρχικά το σχέδιο Συντάγματος του 1803 το οποίο υποβλήθηκε στις 5/12/1803 από τη *"Συνεντευτική Έπιτροπή"* προς το Νομοθετικό Σώμα της Επτανήσου Πολιτείας, στα πλαίσια της καταργήσεως της ομοσπονδιακής οργανώσεως του διοικητικού και δικαστικού συστήματος των νήσων (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 837 επ. και ιδίως σ. 845, στοιχείο α' σε συνδυασμό με στοιχείο ιη'). Το σχέδιο της Επιτροπής, με ορισμένες επουσιώδεις τροποποιήσεις, ψήφισε το Νομοθετικό Σώμα στις 30 Νοεμβρίου 1803. Σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του επισήμου κειμένου του Συντάγματος του έτους 1803, το *"Δικαστήριο τῆς Αποκυρώσεως"* (Tribunale di Cassazione) δεν μπορούσε να υπεισέλθει στην κατ' ουσίαν κρίση της υποθέσεως. Μπορούσε όμως να καταργήσει την απόφαση στην περίπτωση όπου υπήρχε *"φανερή παράβαση"* των διατάξεων του *"Τιμωρητικοῦ"* ή *"Διορθωτικοῦ Κώδικος"* ή του *"Κώδικος τῆς Πολιτικῆς ἢ Ἐγκληματικῆς δίκης"*. Ειδικός νόμος καθόριζε τη διαδικασία με την οποία το *"Δικαστήριο τῆς Αποκυρώσεως"* θα μπορούσε να παραπέμπει ξανά αστική ή ποινική υπόθεση προς κρίση στο αρμόδιο δικαστήριο (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Γ' (Σύνταγμα 1803), Tit. VI, άρθρα 181-186, σ. 705· Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Τίτλος σ', άρθρο ρπε', ρπσ'). Με βάση τη συνταγματική αυτή εξουσιοδότηση, εκδόθηκε το έτος 1804 ο Νόμος *"Περί Οργανώσεως των δικαστηρίων και Πολιτικής Δικονομίας"* της Επτανήσου Πολιτείας, ο οποίος προέβλεπε αναλυτικότερα τις αρμοδιότητες του δικαστηρίου αυτού και τη διαδικασία που θα ακολουθείτο ενώπιόν του (CPC 1804, Tit. XII, άρθρα 447-480). Η πρόβλεψη για ίδρυση Ανωτάτου Δικαστηρίου, (*"Ανώτατο Συμβούλιο τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Ἠνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων"*), επαναλαμβάνεται και στο Σύνταγμα του έτους 1817 που όρισε ότι το Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης θα δικάζει σε περίπτωση σιωπῆς του νόμου σύμφωνα με την αρχή της επιεικείας (πρβλ. *Statuta Veneta*, Prol. I § III· Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία σ. 42-43) και οι αποφάσεις του είναι δεσμευτικές για τα κατώτερα δικαστήρια όσον αφορά στην ερμηνεία των νόμων (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα,

καστές, λόγω της ασαφείας και πολυπλοκότητας του γραπτού δικαίου της εποχής⁷³ εκαλούντο να δικάσουν κυρίως *"κατά τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ τὸν ζῶντα Νόμον"*⁷⁴.

IV. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

Με το πρώτο και τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας τίθενται οι βάσεις της οργανώσεως της αστικής δικαιοσύνης μέσα στα πλαίσια του προνομιακού καθεστώτος της περιόδου 1800-1806 και διευθετούνται ζητήματα αρμοδιότητας δευτέρου βαθμού των δικαστηρίων της περιοχής του *"Κοντινέντε"*⁷⁵.

Ε' (Σύνταγμα 1817), Κεφ. ΣΤ', Τμήμα Α', 6, Τμήμα Β', 4, 5, Τμήμα Γ', 4, 6, 7, 8). Για την ευρύτατη αποδοχή των δικαστικών του αποφάσεων από τα κατώτερα δικαστήρια και τους κρίνομενους πολίτες αλλά και την, μετά την ισχύ του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα, ανακήρυσσα διχογνωμία σχετικά με τη δυνατότητά του να υπερπηδά τους νόμους με βάση την αρχή της επιείκειας βλ. Σκαλτσούνη, Μελέται σ. 70-75. Την αναλυτική καταχώριση των αποφάσεων του δικαστηρίου αυτού που εξεδόθησαν μεταξύ των ετών 1818 έως το 1847 βλ. στον Ν. D i l l o r i, Ευρετήριο της πολιτικής και εμπορικής νομολογίας του Ανωτάτου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης της Ιονίου Πολιτείας (1818-1847), Κέρκυρα 1848, σ. 1-359 και Τ ο υ ι δ ί ο υ, Συμπλήρωμα του ευρετηρίου της πολιτικής και εμπορικής Νομολογίας του Ανωτάτου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης της Ιονίου Πολιτείας (1818-1847), Κέρκυρα 1849.

73. Η επίσημη Συλλογή των Νόμων της Ενετικής Δημοκρατίας δεν αποτέλεσε κωδικοποίηση νόμων αλλά μία *"ἄμορφο σωρεία νόμων καὶ διαταγμάτων"*, δηλαδή ένα συνοθύλευμα παντός είδους ποινικών, αστικών και πολιτειακών διατάξεων που είχαν εκδοθεί κατά καιρούς από διάφορες αρχές και εξουσίες. Το γεγονός αυτό επισημαίνεται στα Πρακτικά της Επιτροπής προς εκπόνηση του Πολιτικού Κώδικος της Επτανήσου. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Φραγκοπούλου, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 12, 18· Σκαλτσούνη, Μελέται, σ. 8.

74. *"Ὅταν ὁ Πολιτικός Κώδεξ δημοσιευθῇ, οἱ Κριταὶ αἰτιολογοῦντες, ἐπάγουσι τὸ κείμενον τοῦ Νόμου, ὅπερ δικαιοῖ τὴν κρίσιν αὐτῶν. Πρὶν τοῦ καιροῦ τούτου, αὐτοὶ ἐπάγουσι τὸν ὀρθὸν λόγον, ὡς τούτῳ πειθόμενοι, ἢ τὸν ζῶντα Νόμον* (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος σ', άρθρο ρμσ', σ. 63). Βλ. επίσης και την οδηγία του προλόγου των Statuta Veneta του έτους 1242 προς τους δικαστές με την οποία παροτρύνονται αυτοί, όταν δεν υπάρχει γραπτός νόμος ή έθος ή άλλος νομικός κανόνας που να μπορεί να εφαρμοστεί κατ' αναλογία, να δικάζουν *"καθὼς φανῇ δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς εἰς τὴν αὐτῶν πρόνοιαν..."*· τούτο είχε ως αποτέλεσμα την εφαρμογή, κατά τη δικανική πρακτική, κανόνων του ρωμαϊκού δικαίου παρά το γεγονός ότι για τους Ενετούς εθεωρείτο τούτο ξένη νομοθεσία (Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 22· Φραγκοπούλου, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 19, 20 και 43· Λούντζη, Πολιτική κατάστασις, σ. 225-226).

75. Σταμούλη, Συνθήκη, σ. 425-426. Ταυτόσημες ήσαν και οι αντίστοιχες ρυθμίσεις του *"χάττι χουμαγιούν"* της 1/4/1800 (Πρωτοψάλτη, Συμβολή, σ. 74: *"....καὶ ἂν παραπίπτουσαι κρίσεις, ὑποθέσεις καὶ διαφοραὶ ἀναμεταξύ τους, νὰ θεωροῦνται μὲ τὸ μέσον τῶν ἐκλεχθησομένων τιμίων προεστώτων"*).

Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της συνθήκης, "Τὸ μόνον σῶμα τῶν ἀρχόντων καθεκάστου τόπου θέλει ἐκλέγεικαὶ ὅλους τοὺς κριτάς, διὰ νὰ κρίνουν κάθε εἶδος διαφορᾶς Δικανικῆς καὶ Ἐγκληματικῆς, καὶ νὰ συνθέσουν τὰ κριτήριά των, ἀξιώματα καὶ ὀφφίκια μὲ τὰς συνηθισμένας μεθόδους. καὶ οὕτω νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν Εὐταξί<αν> καὶ ἀταραξί<αν> τῶν τεσσάρων τοιούτων τόπων, καὶ εἰς αὐτὰ ὁ Ἐκλαμπρότατος Βοεβόνδας δὲν θέλει ἔχει τόπον, καὶ ἐπιχείρησιν, εἰμὴ νὰ κάμνη νὰ ἐνεργῶνται ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου τοῦ ζητοῦνται ἀπὸ τὰ Νόμιμα τοπικὰ Κριτήρια διὰ τὴν κοινὴν ἡσυχί<αν> τῶν τόπων, καὶ διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀποφάσεων γινομένων ἀπὸ τὰ καθήκοντα Δικαστήρια καὶ Κριτήρια"⁷⁶.

Σε υλοποίηση των κατευθυντήριων αρχών που έθετε το α' άρθρο της συνθήκης η οργάνωση των αστικών δικαστηρίων που λειτούργησαν στις τρεις πόλεις της "συμπολιτείας" διαμορφώθηκε αφ' ενός μεν σε οριζόντιο επίπεδο, έτσι ώστε η περιοχή της συμπολιτείας να διαιρείται σε περισσότερες περιφέρειες που υπάγονταν αντίστοιχα σε δικαστήρια ομοειδή μεταξύ τους ("Δικανικά Κριτήρια τῆς Πρώτης Ἀναφορᾶς"), αφ' ετέρου δε σε κάθετο επίπεδο με κριτήριο κατά κανόνα την αξία των δικαζομένων διαφορών. Η κάθετη διάκριση αναφερόταν βασικά στις διαφορές για τις οποίες εκδόθηκε ήδη δικαστική απόφαση και οι οποίες μεταβιβάζονταν, λόγω ασκήσεως του τακτικού ενδίκου μέσου της εφέσεως⁷⁷, σε δικαστήρια ανώτερου βαθμού ("Σύλλογοι τῆς Ἐπικλήσεως τῶν Πέντε").

Με βάση την αρχή αυτή σε κάθε πόλη της συμπολιτείας λειτούργησαν:

1) Ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο των αστικών υποθέσεων, το "Δικανικό Κριτήριο τῆς πρώτης ἀπαιτήσεως" (ή "τῆς πρώτης ἀναφορᾶς") ή "Κριταί τοῦ πρώτου φόρου"· στη σύνθεσή του μετείχαν τρία τακτικά μέλη ("ἀτουάλιδες, ἀτουάλοι") και δύο αναπληρωματικά⁷⁸. Στην Πολιτεία πάντως της Πρέβεζας από το έτος 1803, όπως προκύπτει από πρακτικό εκλογής δικαστών της 9ης Μαρτίου 1803, τις πολιτι-

76. Σ τ α μ ο υ λ η, Κείμενα 1, σ. 436. Πρβλ. όμως και τη λεπτομερέστερη διατύπωση του άρθρου αυτού στο δεύτερο αντίγραφο της συνθήκης (φάκελλος XXXVI του Αρχείου Οικονόμων) όπου επιπροσθέτως ορίζεται ότι οι δικαστικές αρχές έχουν ενιαύσια θητεία και εκλέγονται από το Σώμα των ευγενών κάθε πόλεως με βάση την πλειοψηφική αρχή (Σ τ α μ ο υ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 438, στιχ. 25-35).

77. Απαντώνται πάντως και αρκετές περιπτώσεις επανεξετάσεως των οριστικών ή και τελεσιδίκων αποφάσεων πιθανόν κατόπιν ασκήσεως του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλαφήσεως ή σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § XIII, Β.

78. Τα δύο τακτικά μέλη προέρχονταν από την τάξη των ευγενών και το ένα από την τάξη των "εντίμων". Από τα αναπληρωματικά, το ένα προερχόταν από την τάξη των ευγενών και το άλλο από την τάξη των "εντίμων" (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 1ης/3/1803, φ. 10ν, 12ν).

κές και ποινικές υποθέσεις δικάζε ένα ενιαίο δικαστήριο, το "Δικανικό καί Έγκληματικό δικαστήριο τῆς πρώτης ἀπαιτήσεως"⁷⁹.

2) Ως εφετείο, το "Δικανικό καί Έγκληματικό Δικαστήριο τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε" ή "Σύλλογος τῆς ἐκκλήσεως ἢ ἐπικλήσεως" ή "Σύλλογος τῶν πέντε", το οποίο, τουλάχιστον από το έτος 1802 και μετά, δικάζε τόσο αστικές όσο και ποινικές υποθέσεις, παρά την αρχική πρόβλεψη να συσταθούν δύο ξεχωριστά εφετεία για την εκδίκαση των αστικών και ποινικών υποθέσεων⁸⁰. Στη σύνθεση του εφετείου μετείχαν πέντε τακτικά μέλη και τρία αναπληρωματικά⁸¹.

Στην πόλη της Πρέβεζας τα αστικά δικαστήρια, με την οργάνωση που προαναφέρθηκε, λειτούργησαν από το έτος 1802 και μετά. Τούτο προκύπτει από το πρώτο πρακτικό εκλογής δικαστών το οποίο φέρει τη χρονολογία της 12ης Ιανουαρίου του έτους 1802⁸² καθώς και από έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης της 15ης Απριλίου του έτους 1803⁸³ με το οποίο διορίζεται "ἀρχιβίστας", δηλαδή φύλακας των δικαστικών εγγράφων των πρώτων εγκληματικών και δικανικών δικαστηρίων για τα οποία νέα μέλη εξελέγησαν τον Μάρτιο του 1803⁸⁴. Κατά την προγενέστερη περίοδο

79. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 20, ΑΜΠ, φ. 12ν· πρβλ. και άλλο έγγραφο, φ. 41r. Στην Επτάνησο Πολιτεία, με βάση τις διατάξεις του Συντάγματος του έτους 1803 (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Αναφορά, υπό στοιχείον ιη'), η αστική διαχωρίσθηκε πλήρως από την ποινική δικαιοσύνη σε πρώτο αλλά πιθανώς και σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, όταν εκκαλούνταν οι αποφάσεις των "Έγκληματικών" δικαστηρίων. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α, "Περί της απονομής και οργάνωσης της ποινικής δικαιοσύνης στις περιοχές της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" και των Ιονίων Νήσων με αφορμή μία απόφαση του Εφετείου Πάργας των αρχών του 19ου αιώνα", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 35 (2001), σ. 297 (στη συνέχεια: Ποινική δικαιοσύνη).

80. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 12ης Ιανουαρίου 1802, φ. 2r.

81. Τα τέσσερα τακτικά μέλη προέρχονται από την τάξη των ευγενών και το ένα από την τάξη των εντίμων. Οι δύο αναπληρωτές προέρχονται από την τάξη των ευγενών και ο ένας από την τάξη των εντίμων (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, αριθ. 10 της 9/3/1803, φ. 13r-v). Για τη συμμετοχή της δεύτερης τάξης στα όργανα διοίκησης της Πρέβεζας βλ. Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 287 σημ. 24· Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 346-347.

82. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 2r.

83. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 18v.

84. Στις 9/3/1803 ακολουθεί νέα εκλογή δικαστών για το έτος 1803-1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 12v). Οι δικαστές που ψηφίσθηκαν κατά την εκλογή της 9/3/1803 υπέβαλαν στις 10/5/1804 την παραίτησή τους. Η παραίτηση έγινε δεκτή από το "κονκλάβε", το οποίο εξέλεξε τρεις νέους, προσωρινούς όμως δικαστές, που θα μετείχαν στη σύνθεση του Εγκληματικού και Δικανικού Δικαστηρίου δικαστηρίου (της πρώτης αγωγής) μέχρις ότου να γίνει η σύγκληση του "κινού συμβουλίου κατά τὰς αὐτοκρατορικὰς διαταγὰς ὅπου ταχέος ἀναμένομεν" (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 41r). Στις 20 Νοεμβρίου του έτους 1804 εκλέγονται πλέον από το "Ἐνδοξον Μέγα Συμβούλιο", το οποίο προήλθε από τις εκλογές της 5ης/10/1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 45r και φ. 45v), οι δικαστές

ως πρωτοβάθμιο αστικό δικαστήριο καθ' ύλην αρμόδιο επί διαφορών που αφορούσαν την κυριότητα επί των ακινήτων, τις αγωγές περί νομής και κατοχής και τις αγωγές αποδόσεως χρήσεως μισθίου (ανεξαρτήτως ποσοτικών περιορισμών) λειτούργησε η Προεδρία της Διοκήσεως Πρεβέζης. Η "εξαιρετική" αυτή αρμοδιότητα της Προεδρίας προκύπτει από επιστολή της Διοκήσεως Πρεβέζης προς τους Προέδρους της Πάργας της 24ης Νοεμβρίου του έτους 1802, όπου σαφώς αναφέρεται ότι ο ενάγων (Χριστόδουλος Καραβέλας)⁸⁵ άσκησε αγωγή αποδόσεως μισθίου ενώπιον "τῆς παρελθούσας προεδρίας, ὅπου ἐπαράστανε τότες τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν καὶ ὅλα τα κριτήρια" καθώς και ότι "δὲν ἀπεφάσιζε εἰμὴ διαφοράς, ὅπου νὰ μὴν ἀποβλέπουν κυριότητα ὑποστατικῶν, καὶ ἔξωσιν ἀκινήτων κτημάτων"⁸⁶ καθώς και από το ιστορικό υποθέσεως η οποία εκδικάζεται σε δεύτερο βαθμό από το Εφετείο Πάργας το έτος 1803⁸⁷. Το γεγονός αυτό, της ασκήσεως δηλαδή έργου απονομής αστικής δι-

που θα στελεχώσουν το "*Εγκληματοδικανικό Κριτήριο τῆς Πρώτης Ἀγωγῆς*" Πρεβέζης για το έτος 1804-1805 (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 47r), ενώ στις 21/10/1804 εκλέγονται τα νέα μέλη του εφετείου Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 47v). Κατά την εκλογή αυτή υποβάλλεται από τον Ιωάννη Γγενοβέλη (βλ. και σημ. 214) η πρόταση να εξαιρούνται από το δικαστικό αξίωμα τα πρόσωπα εκείνα που "*μορεζητάρουν βασιλικά ντάτζια*" (από το βενετ. *datia, dazii*, που σημαίνει τους εμμέσους φόρους επί της εξαγωγής λαδιού και σταφίδας, επί της καταναλώσεως διαφόρων προϊόντων καθώς και τους τελωνειακούς δασμούς· Χ ρ . Μ α λ τ έ ζ ο υ, "Επτάνησα: Οικονομική Κατάσταση", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι', σ. 227. Στη συνέχεια: Οικονομική κατάσταση). Η πρόταση έγινε δεκτή και έτσι αντικαταστάθηκε ο εκλεγείς Πέτρος Βαλεντίνης από τον Αποστόλη Αλέπαντο. Στις 17 Δεκεμβρίου 1805 ακολουθεί νέα εκλογή δικαστών για το "Δικανικό Κριτήριο πρώτης αγωγῆς" και τον "Σύλλογο της Επικλήσεως των πέντε" αφού προηγουμένως έγινε δεκτή η πρόταση του Σπύρου Γεωργαλή να μην αποκλείονται ως υποψήφιοι για το δικαστικό αξίωμα όσοι ασκούν το επάγγελμα του "ντατζιέρη", δηλαδή του ενοικιαστή των φόρων (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, εγγραφο της 17ης Δεκεμβρίου 1805, φ. 5r). Για το σύστημα της ενοικιάσεως των αμέσων και εμμέσων φόρων επί ενετοκρατίας δια πλειοδοσίας βλ. Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, Κεφ. ΙΕ', σ. 226, 236· Μ α λ τ έ ζ ο υ, Οικονομική κατάσταση, σ. 227· Α. Andréades, *Économie publique des Sept îles ioniennes*, Corfù 1936, σ. 14, 41· G i a n n a c o p o u l o u, *Français Républicains et Impériaux*, σ. 143· το ενετικό φορολογικό σύστημα διατηρήθηκε στις γενικές του γραμμές και κατά τη σύντομη διάρκεια της γαλλικής κατοχής των νησιών. Για το ζήτημα προβλ. επίσης Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, *Ιονική Βιβλιογραφία*, αριθ. 575, σ. 82, έγγραφο της 21/8/1799/Πηγή: ΙΑΚ (Εφετείο 35 υποφ. 1).

85. Ο Χριστόδουλος Καραβέλας υπήρξε αδελφός του Σπύρου, Αλβίζε και Πάνου Καραβέλα, διετέλεσε δε τακτικό μέλος του κονκλάβε Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ὕ λ η, *Κινητοποιήσεις*, σ. 320 σημ. 52).

86. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 30r. Για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο κάτω § VIII, Β.

87. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, *Αποφάσεις*, αριθ. 2 για την οποία βλ. πιο κάτω § XIII, Β.

καιοσύνης από την Προεδρία της Διοικήσεως της πόλεως, έστω και επί συγκεκριμένων μόνον διαφορών ανεξαρτήτως ποσού (εξαιρετική αρμοδιότητα), παραπέμπει στον μετέπειτα ιδιαίτερα παρεμβατικό ρόλο που διεδραμάτισε αυτή, ως ανώτατη εκτελεστική αρχή, στην απονομή της δικαιοσύνης⁸⁸. Από τη μεταγενέστερη του έτους 1804 περίοδο η μόνη διαθέσιμη πληροφορία είναι ότι στις 21 Ιουνίου του έτους 1808 εκδόθηκε στην Κέρκυρα Απόφαση της Επτανησιακής Γερουσίας "Περί ιδρύσεως δικαστηρίων στην πόλη της Πάργας"⁸⁹.

Καθώς οι δικαστικές περιφέρειες ταυτίζονταν με τις γεωγραφικές περιφέρειες των τριών προνομιακών πόλεων της "συμπολιτείας" είναι εμφανές ότι η οργάνωση της δικαστικής εξουσίας, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, χαρακτηρίζεται από τον αυστηρά τοπικό της χαρακτήρα καθώς ορίζεται μεν η συνύπαρξη περισσότερων ισοβάθμων και ομοειδών δικαστηρίων που διαθέτουν όμως κατά τόπο αρμοδιότητα περιορισμένη στο γεωγραφικό χώρο της κάθε πόλης. Η διάσπαση της δικαστηριακής ενότητας στο εσωτερικό του "Κοντινέντε" υπαγορεύτηκε σαφώς από πολιτειακούς λόγους, στον βαθμό που κάθε πόλη της "συμπολιτείας" διατήρησε την αυτονομία της στον τομέα της διοικητικής-δικαστηριακής οργάνωσης. Ταυτόχρονα η εφαρμογή του εν λόγω συστήματος εξυπηρέτησε και την κοινωνική ανάγκη της εύκολης πρόσβασης των διαδίκων στη δικαιοσύνη. Την ίδια περίοδο ανάλογα ίσχυαν και στην "*Πολιτεία τῶν Ἑπτὰ Ἠνωμένων Νήσων*" όπου, με βάση τις διατάξεις του Συντάγματος του 1803⁹⁰, προβλέφθηκε σε κάθε μεγάλη νησιωτική περιφέρεια η σύσταση ξεχωριστών πρωτοβαθμίων ("*Δικαστήρια Πρώτης Ἐνστάσεως*" / "*Dicastero*") και δευ-

88. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § VI, Α.

89. Η σχετική απόφαση αναφέρεται από τους Παπαδόπουλο, Ιονική Βιβλιογραφία, Giustizia. Corfù21 giugno..In nome di S. M. ..Il Senato, σ. 133 και É. L e g r a n d, Bibliographie Ionienne. Description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs des Sept-Iles ou concernant ces Iles du Quinzième siècle à l' année 1900, έκδοση Hubert Pernot, τ. 1, Paris 1910, σ. 784. Δυστυχώς η πρόσβαση στο περιεχόμενο του σχετικού εγγράφου δεν ήταν εφικτή.

90. Το Σύνταγμα του 1803 δεν επικυρώθηκε από την Ρωσική Αυλή. Ωστόσο, σύμφωνα με το ακροτελεύτιο "πρόσθετο άρθρο" (addi detto) του Συντάγματος αυτού (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Γ', σ. 708· Βενιέρη, Κατάστασις, σ. 76-77), η αναθεώρησή του δεν ήταν επιτρεπτή πριν από τον Απρίλιο του έτους 1806, θα αφορούσε δε μόνον τις μη θεμελιώδεις διατάξεις του και θα ακολουθούσε την αυστηρή διαδικασία που καθόριζε το συγκεκριμένο άρθρο (παρ. 2). Συνεπώς το Σύνταγμα του 1803 εφαρμόσθηκε στα Επτάνησα από τον Νοέμβριο του 1803 μέχρι την 15η Δεκεμβρίου του έτους 1806, οπότε το νομοθετικό Σώμα ψήφισε νέο σχέδιο Συντάγματος που μεταρρύθμιζε το προηγούμενο στα σημεία εκείνα που καθόριζαν το πλαίσιο εξουσίας της Ρωσίας, ως προστάτιδας δυνάμεως της Ιονίου Πολιτείας. Το Σύνταγμα ωστόσο του 1806 δεν εφαρμόσθηκε δεδομένου ότι στις 8/7/1807 η Επτάνησος Πολιτεία παραχωρήθηκε στη Γαλλία υπό προσωρινό Πολιτικό Οργανισμό που ίσχυσε μέχρι την πτώση και αιχμαλωσία του Μ. Ναπολέοντα (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, σ. 663).

τεροβαθμιών ("Δικαστήρια τῆς Ἐκκλήτου/Tribunali di Appellazione") δικαστηρίων⁹¹. Το σύστημα της τοπικής δικαστηριακής οργάνωσης των νήσων είχε ωστόσο ήδη υιοθετηθεί και από το σχέδιο Συντάγματος του 1800 σύμφωνα με το οποίο το Μέγα ή Γενικό Συμβούλιο κάθε νησιού εξέλεγε τους πολιτικούς και οικονομικούς δικαστές του νησιού αυτού και προσδιόριζε τον αριθμό των αστικών και ποινικών

91. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Γ' (Σύνταγμα 1803), Tit. VI, άρθρα 153, 154, 155. Το Σύνταγμα του 1803 παρείχε εξουσιοδότηση για την έκδοση ειδικού νόμου που θα καθόριζε λεπτομερώς τις αρμοδιότητες των δικαστηρίων και τη διαδικασία που θα ακολουθείτο ενώπιον των αστικών δικαστηρίων. Με βάση την επιταγή του Συντάγματος του 1803 εκδόθηκε το έτος 1804 ο νέος "Οργανισμός των Ιονίων δικαστηρίων και Πολιτική Δικονομία της Επτανήσου Πολιτείας" (CPC 1804) που υποδιαιρείτο σε 14 τίτλους και περιελάμβανε 494 άρθρα. Ο νέος Κώδικας επέφερε αρκετές τροποποιήσεις σε διατάξεις προγενεστέρων νομοθετημάτων δικονομικού δικαίου (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. 1, άρθρο 226, για τη διαδικασία ενώπιον των πρωτοδικείων· πρβλ. Σύνταγμα 1803, άρθρο 153/CPC 1804, Tit. X, Sez. 1, άρθρο 380 για τη διαδικασία ενώπιον των εφετείων· πρβλ. Σύνταγμα 1803, άρθρο 154) για τούτο δε, κατά τον Θ. Φραγκόπουλο, αποτέλεσε το "*πρῶτο ἰθαγενές νομοθέτημα ἐν ᾧ ὁ Ἰόνιος λαός ἠγωνίσαστο πρὸς κατάλυσιν τῶν ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ἰδρυθέντων θεσμῶν τοῦ δικαστικοῦ δικαίου*" (Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 8). Μία από τις βασικές καινοτομίες του CPC 1804 ήταν η τροποποίηση του συστήματος κάθετης οργάνωσης των πολιτικών δικαστηρίων που ίσχυσε στην περιοχή ήδη από τις αρχές του 17ου αιώνα. Σύμφωνα ειδικότερα με το προϊσχύσαν σύστημα, πρωτοβάθμια μεν δικαστήρια λειτουργούσαν ξεχωριστά σε κάθε νησί (Πραιτωριανό, Υπαρχιακό και Δικαστήριο Ενιαυσίων Δικαστών Κερκύρας, Προβλεπτής και Πάρεδροι Ζακύνθου, Προβλεπτής και Πάρεδροι Κεφαλληνίας, Τακτικός και Ἐκτακτος Προβλεπτής Λευκάδας, Κυβερνήτης Πάργας, Καπετάνος Παξών), ως δευτεροβάθμιο όμως δικαστήριο λειτουργούσε –από τα μέσα του 17ου αιώνα και μετά, σε αντικατάσταση του Πραιτωριανού Δικαστηρίου Κερκύρας– το Πρωτίστο Δικαστήριο (Foro Primario), όπου χρέη δικαστή εκτελούσε ο Γενικός Προβλεπτής (Βαΐλος) Κερκύρας και δικάζε τις εφέσεις κατά των αποφάσεων όλων των πρωτοβαθμιών δικαστηρίων όχι μόνον της Κέρκυρας (Πραιτωριανού, Υπαρχιακού και Δικαστηρίου των ενιαυσίων δικαστών) αλλά και των άλλων ενετοκρατουμένων Ιονίων νήσων (δηλαδή των αποφάσεων των Προβλεπτών και Παρέδρων Κεφαλληνίας και Ζακύνθου, του Κυβερνήτη Πάργας και του Καπετάνου Παξών). Ωστόσο και οι αποφάσεις του Πρωτίστου Δικαστηρίου Κερκύρας μπορούσαν να εφεσιβληθούν από τους Ενετούς υπηκόους ενώπιον των δικαστηρίων της Ενετίας (Αστοδικεία), ενώ οι σημαντικότερες δικαστικές υποθέσεις μπορούσαν όχι μόνον να εφεσιβληθούν αλλά και να πρωτοεισαχθούν στα δικαστήρια της Βενετίας (Λ ο ύ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, Κεφ. Ε', σ. 137, κεφ. ΙΔ', σ. 228· Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 497, 498). Ειδικώς δε οι αποφάσεις του Τακτικού και Ἐκτακτου Προβλεπτή Λευκάδας ο οποίος δικάζε σε πρώτο βαθμό τις αστικές διαφορές των κατοίκων Λευκάδας (αλλά και Πρέβεζας και Βόνιτσας δεδομένου ότι οι πόλεις αυτές υπάγονταν στην ανώτατη πολιτική και στρατιωτική εξουσία του Reggimento Λευκάδας) εκκαλούνταν ενώπιον του Γενικού Προνοητή Θαλάσσης ή Ανατολής ή στα ενετικά δικαστήρια (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 545 επ.).

δικαστηρίων που θα λειτουργούσαν, τη διαδικασία που θα ακολουθείτο ενώπιον τους καθώς και τα αστυνομικά μέτρα που θα έπρεπε να επιβάλουν⁹².

V. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Η αποκλειστική διαχείριση των ζητημάτων που αφορούσαν στην οργάνωση της τοπικής δικαιοσύνης καθώς και η άσκηση του ελέγχου των δικαστικών οργάνων και της νομιμότητας των δικαστικών αποφάσεων στο εσωτερικό κάθε πόλεως από τα διοικητικά όργανα της πόλεως αυτής και μόνον (Προεδρία διοικήσεως ή "κονκλάβε")⁹³ όχι μόνον καθιστούσε αυτόνομη κάθε πόλη της "συμπολιτείας"⁹⁴ έναντι των

92. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρα τέταρτο, έκτο. Το Σύνταγμα εισήγαγε εξαίρεση μόνον για τα μικρότερα νησιά των Παξών και της Ιθάκης τα οποία, λόγω ελλείψεως Συμβουλίων ευγενών, θα ίδρυναν τα τοπικά δικαστήρια (πολιτικά και ποινικά, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια) κατά το σύστημα που ίσχυε πριν από τη γαλλική κατάκτηση, ενώ οι κάτοικοί τους είχαν το δικαίωμα να απευθύνονται προς οριστική κρίση των εκκρεμών δικαστικών τους υποθέσεων στα δικαστήρια όποιου ομόσπονδου νησιού επιθυμούσαν (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο δέκατο). Πιο διηρημένη, όσον αφορά στα γεωγραφικά όρια της αρμοδιότητας των δικαστηρίων, εμφανίζεται η δικαστική οργάνωση που επεβλήθηκε στην περιοχή της Επτανήσου από τους δημοκρατικούς Γάλλους (1797-1799) με βάση το Γαλλικό Σύνταγμα της 22/8/1795. Σύμφωνα ειδικότερα με το Σύνταγμα αυτό η διοικητική διοργάνωση των προσωρινών δημαρχείων αντικαταστάθηκε από εκείνη των νομαρχιακών διευθύνσεων οι οποίες συνένωσαν κάτω από μια κεντρική επιχώριο διεύθυνση (του γάλλου νομάρχη) όλα τα νησιά που υπάγονταν στον ίδιο νομό. Για την εκδίκαση των αστικών υποθέσεων ιδρύθηκαν αστοδικεία (ειρηνοδικεία) – κατά τμήματα πόλεων, προάστεια και περίχωρα – και πρωτοδικεία. Τα αστοδικεία δίκαζαν τις υποθέσεις που δεν υπερέβαιναν το ποσόν των 1000 φράγκων και αφορούσαν ιδιοκτησιακές διαφορές ενώ παράλληλα λειτουργούσαν και ως διαιτητικά δικαστήρια, εφ' όσον το επιθυμούσαν οι διάδικοι, οπότε η απόφασή τους ήταν ανέκκλητος. Οι αποφάσεις των αστοδικείων εκκαλούνταν ενώπιον του πρωτοδικείου του πλησιέστερου νησιωτικού νομού (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 635-636). Ειδικότερα δε στο νησί της Κέρκυρας συστάθηκαν, ως πολιτικά δικαστήρια, επτά ειρηνοδικεία –κατά πόλεις, προάστεια και περίχωρα–, δύο τριμελή πρωτοδικεία (ενώπιον των οποίων εφεσιβάλλονταν οι αποφάσεις των ειρηνοδικείων) και ένα δεκαμελές εφετείο (Ν. Μ ο σ χ ο ν ά, "Τα Ιόνια Νησιά κατά την περίοδο 1797-1821. Η κατάλυση της βενετικής κυριαρχίας", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', σ. 384· Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 602· Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Περί της εκλογής δικαστικών και διοικητικών αρχών εις την νήσον Κέρκυραν. Βενετοκρατία-Δημοκρατικοί Γάλλοι (1797-1799)", *ΕΚΕΙΕΔ*, 22 (1975), Αθήναι 1977, σ. 4-5).

93. Για το ζήτημα αυτό βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § VI, Α.

94. Μεταξύ των πόλεων αυτών, όπως τονίζεται σε επιστολή του έτους 1819 του Γενικού Προξένου της Μ. Βρετανίας κατά την περίοδο 1819-1835 W. Meyer προς το Foreign Office και τις Βρετανικές αρχές της Επτανήσου, η Πάργα είχε επιδείξει, –σε όλη τη διάρκεια της

άλλων, αλλά καθιέρωνε και την πλήρη ισοτιμία μεταξύ των τριων πόλεων σε επίπεδο φορέων ασκήσεως της κρατικής εξουσίας. Όσον αφορά ειδικότερα στη δικαιοδοτική λειτουργία η αυτονομία αυτή σήμαινε ότι απαγορευόταν αυστηρά η παρέμβαση των δικαστηρίων ή των διοικήσεων των άλλων πόλεων της "συμπολιτείας" σε υποθέσεις που είχαν κριθεί τελεσιδικώς ή εκκρεμοδικούσαν ενώπιον των δικαστηρίων μιάς πόλεως.

Χαρακτηριστικά για την απαγόρευση αναμίξεως της διοικήσεως και των δικαστηρίων των άλλων πόλεων σε δικαστική υπόθεση που έχει κριθεί από το δικαστήριο μιας πόλεως είναι όσα διαδραματίστηκαν σε υπόθεση που απασχόλησε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πάργας στα 1806⁹⁵. Πρόκειται για αντιδικία μεταξύ του Ιωάννου Δεσίλα Πάντζα, ως επιτρόπου της Ελένης Γιαννίκα, χήρας του Γιαννίκα Γκίκα, κατά του Ανδρέα Δεσίλα Μάστρακα. Στη δίκη ως "διαφεντευτής" (ή "ίντερβενιέντες")⁹⁶ του Πάντζα παρίσταται ο ευγενής Α. Κόνταρης, ενώ, ως "διαφεντευτής" του Μάστρακα, ο ευγενής Μπ. Γαβαλάς και οι δύο καταγόμενοι από την Αγία Μαύρα (Λευκάδα). Όπως προκύπτει ειδικότερα από τα σχετικά έγγραφα του βιβλίου διοικήσεως Πρεβέζης της 16ης και 17ης/3/1806⁹⁷, το Κριτήριο πρώτης αγωγής Πάργας εξέδωσε στις 1/6/1805 απόφαση με την οποία θεώρησε άκυρη τη νομιμοποίηση στη δίκη του Μπ. Γαβαλά⁹⁸. Ο ηττηθείς διάδικος, Ανδρέας Δεσίλας Μάστρακας, άσκησε ενώπιον του Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε Πρεβέζης έφεση κατά της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πάργας. Στις 21/2/1806 εκδόθηκε τελεσίδικη απόφαση ("σπάτζο")⁹⁹ του "Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε" Πρεβέζης που

ενετικής κατοχής—, ιδιαίτερη ανεξαρτησία οφειλόμενη εν μέρει στην πολιτική των ενετών *proredito* και εν μέρει στις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της περιοχής. Όπως ειδικότερα αναφέρει ο Βρετανός Πρόξενος, η περιοχή της Πάργας επροστατεύετο έναντι των από ξηράς επιθέσεων με το φυσικό σύνορο ενός αριθμού μικρών χωριών και τοπικών ομάδων που υποστηρίζονταν από την κεντρική ενετική διοίκηση ("Η Ήπειρος, ο Αλή Πασάς και η Ελληνική Επανάσταση. Προξενικές εκθέσεις του William Meyer από την Πρέβεζα", τ. Α' (1819-1821), επιμέλεια Ε. Πρεβελάκη – Κ. Καλλιτάκη - Μερτικούλου, *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας-12*, Ακαδημία Αθηνών-ΚΕΙΝΕ, Αθήνα 1996, σ. 22).

95. Βλ. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 21, διάφορα έγγραφα της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1806.

96. Βλ. πιο κάτω § IX, Β.

97. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφα της 16ης και 17ης/3/1806, φ. 23v-25v.

98. Πρβλ. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 22v, "εδιώρισεν ότι ούσα ή διαφορά άπάνω είς την μεθοδικήν τάξιν..." πρβλ. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 16/3/1806, φ. 23v, "διά την άσουτζιόν του μάστρακα...".

99. Σύμφωνα με το ενετικό δικονομικό δίκαιο οι τελεσίδικες αποφάσεις των Συλλόγων (δικαστηρίων) καθώς και του Συμβουλίου των 40 αποκαλούνταν στην πρακτική *Sprazzi* και διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες, στα *Sprazzi di taglio*, με τα οποία ακυρώνονταν οι πρωτόδικες αποφάσεις, και στα *Sprazzi di laudo*, με τα οποία επικυρώνονταν οι πρωτόδικες αποφάσεις (Μ.

επίσης θεώρησε άκυρη τη νομιμοποίηση του "διαφεντευτή" του Μάστρακα, Μπ. Γαβαλά¹⁰⁰, ενώ η κρίση του δικαστηρίου για το ουσιώδες ζήτημα παρέμενε εκκρεμής.

Κατόπιν αυτών, ο Μπ. Γαβαλάς, ως πληρεξούσιος του Ανδρέα Δεσίλα Μάστρακα, βασιζόμενος στα δύο ψηφίσματα των γενικών συνελεύσεων της πόλεως Πρεβέζης της 23ης Μαρτίου 1802 και της 1ης Μαρτίου 1803¹⁰¹ με τα οποία ανατίθετο στο κονγκλάβε κάθε πόλεως ο έλεγχος της ορθής τηρήσεως των νόμων από τα δικαστήρια της πόλεως του¹⁰², απευθύνθηκε στο κονγκλάβε Πρεβέζης αιτούμενος την παρέμβασή του στην υπόθεση.

Κατόπιν της αιτήσεως Γαβαλά, το κονγκλάβε Πρεβέζης επελήφθη της υποθέ-

F e r r o, Dizionario del Diritto Comune e Veneto, τ II, Venezia 1847, σ. 736. Στη συνέχεια: Dizionario). Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25/2/1806, φ. 15ν ("και διά τουτο μέ την παῦσιν τῆς ἐνεργίας τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως, καί τῆς ἄλλης κρίσεως ὅπου κρέματα εἰς τὸν ἴδιον σύλλογον, μεταξὺ τῶν αὐτῶν μερῶν..."). Επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 23γ ("νά πέμψη ἐπιστολή πρὸς τὸν ἴδιον σύλλογον, διά τὴν παῦσιν τῆς ἐνεργίας τοῦ αὐτοῦ σπάτζου, καί τῆς ἄλλης κρίσεως εἰς τὸ οὐσιώδες τῶν ἰδίων μερῶν ὅπου κρέμεται εἰς τὸ ἴδιον δικαστῦριον").

100. Η προσβαλλόμενη απόφαση θα πρέπει να ήταν απόφαση που είχε αποφανθεί τελεσιδικώς επί παρεπίμπτοντος ζητήματος της δίκης (όπως η έγκυρη νομιμοποίηση του ενός των διαδίκων), δημοσιεύθηκε δε στο Βιβλίο των αποφάσεων του Κριτηρίου από τον "μινίστρο Καγκελλάριο", παρόντων των διαδίκων· πρβλ. και σχετικό έγγραφο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 16ης Μαρτίου 1806, φ. 23γ), με το οποίο η Προεδρία της Διοικήσεως ζητά από το εφετείο Πρεβέζης να προσκομίσει στο τοπικό κονγκλάβε το καθολικό βιβλίο των αποφάσεων του δικαστηρίου. Είναι πιθανόν ότι, κατά την τότε ισχύουσα δικονομία, και κατ' αναλογία με τα ισχύοντα στο Κανονικό Δίκαιο, στην αρχική συνεδρίαση του δικαστηρίου ή σε ειδικά οριζόμενη ημέρα προβάλλονταν από τον εναγόμενο οι δικονομικές ενστάσεις καθώς και η άρνηση της συνδρομής των διαδικαστικών προϋποθέσεων της δίκης, διεξήγηση ιδιαίτερα συζήτηση επ' αυτών και ακολουθούσε έκδοση αποφάσεως με την οποία, είτε γίνονταν αποδεκτές μία ή περισσότερες από τις προβληθείσες ενστάσεις ή απορρίπτονταν αυτές και διατασσόταν η πρόοδος της δίκης (Γ. Ρ ά μ μ ο υ, Εγχειρίδιον Αστικού Δικονομικού Δικαίου, τ. 1, Αθήναι 1978, σ. 16. Στη συνέχεια: Αστικό Δικονομικό Δίκαιο). Πρβλ. δικαστική υπόθεση Ι. Γενοβέλη κατά της συζύγου του, Ξ. Βασιλάκη, έτους 1802, όπου το δικαστήριο του Συλλόγου των πέντε Πρεβέζης αποφαινεται επί του ζητήματος της νομιμοποιήσεως της εναγομένης πριν να προχωρήσει στη συζήτηση επί της ουσίας της διαφοράς των διαδίκων μερών (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 9/12/1802, φ. 33ν).

101. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 23/3/1802, φ. 4ν και έγγραφο της 1/3/1802 φ. 10γ. Με τα ψηφίσματα αυτά ("θεσπίσματα") έγιναν αποδεκτές οι σχετικές προτάσεις που υπέβαλαν οι τρεις πρόεδροι της διοικήσεως της πόλεως Πρεβέζης (Πέτρος Βαλεντίνης, Νικόλαος Παπατριαντάφυλος και Μαρίνος Λουρόπουλος) προς το Γενικό Συμβούλιο της πόλεως την 23η Μαρτίου 1802 και την 1η Μαρτίου 1803.

102. Για τα ψηφίσματα αυτά βλ. επίσης πιο κάτω § VI, Α.

σεως και έθεσε το ζήτημα σε ψηφοφορία¹⁰³. Με το σχετικό ψήφισμα της 25/2/1806 αποφασίσθηκε να ζητηθεί¹⁰⁴ η γνωμοδότηση ενός νομομαθούς από την Αγία Μαύρα, του Α. Σταύρου, επειδή το τιθέμενο προς επίλυση δικονομικό ζήτημα¹⁰⁵ ξεπερνούσε τις νομικές γνώσεις των μελών του κονκλάβε¹⁰⁶. Συγχρόνως δε απέστειλε δύο οδηγίες περί αναστολής εκτελέσεως των εκδοθεισών δικαστικών αποφάσεων, την πρώτη προς το εφετείο Πρεβέζης, με την οποία ζητούσε την αναστολή εκτελέσεως της από 20-21/2 εκδοθείσας αποφάσεώς του¹⁰⁷, και τη δεύτερη προς το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πάργας, με την υπόδειξη να μην λάβει υπ όψει του οποιαδήποτε επιστολή του εφετείου Πρεβέζης περί εκτελέσεως της αποφάσεώς του¹⁰⁸. Παράλληλα, και με αφορμή κάποια δικαστική ενέργεια του εφετείου, με την οποία προφανώς το δικαστήριο αυτό δεν συμμορφώθηκε προς τη σχετική οδηγία του κονκλάβε, απέστειλε νέα επιστολή υποδεικνύοντας στους δικαστές ότι οι ενέργειές τους θα πρέπει να ευθυγραμμισθούν με τις ενέργειες του κονκλάβε και υπενθυμίζοντάς τους, κατά τρόπο μάλλον έντονο, τη νόμιμη αρμοδιότητά του να ελέγχει τους δημοσίους λειτουργούς¹⁰⁹.

Χωρίς να αναμένει την έκβαση της υποθέσεως, ο Ι. Δ. Πάτζας, δια του "δια-

103. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25/2/1806, φ. 15γ. Θα πρέπει ωστόσο να γινόταν κατάχρηση της δυνατότητας των διαδίκων να ζητούν τη συνδρομή του κονκλάβε επί εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § Χ.

104. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25ης Φεβρουαρίου 1806, φ. 15ν. Οι σχετικές αποφάσεις του κονκλάβε για υποβολή ερωτήματος στον Α. Σταύρου ελήφθησαν στις 25 και 27/2/1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 23ν και έγγραφο της 17/3/1806, φ. 24ν). Η σχετική επιστολή προς τον Α. Σταύρο φέρει την ημερομηνία της 11ης Μαρτίου 1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, φ. 19γ).

105. "ἔδιώρισεν ὅτι οὐσα ἡ διαφωρὰ ἀπάνω εἰς τὴν μεθοδικὴν τάξιν.....", Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/186, φ. 23γ).

106. Πρόκειται για παγία τακτική των διοικητικών οργάνων των πόλεων της συμπολιτείας του Ακρωτηρίου, οι οποίες, ως "ὑστερημένα ἀπὸ ὑποκείμενα πρακτικὰ καὶ ἀξιόλογα", ανέθεταν συχνά τις γνωμοδοτήσεις για σοβαρά νομικά ζητήματα σε εξέχοντες νομομαθείς ("ῥήτορας ἐπιστήμονας") προερχομένους από την Επτανησιακή Πολιτεία. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25ης Φεβρουαρίου 1806, φ. 15γ.

107. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 23/2/1806, φ. 14ν.

108. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 26/2/1806, φ. 16γ-ν.

109. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 26ης /2/1806, φ. 16ν. Ιδιαίτερα αυστηρό αλλά και ενδεικτικό για τις εξουσίες του κονκλάβε στον τομέα απονομής της δικαιοσύνης, είναι το ύφος της επιστολής αυτής όπου διαβάζουμε σχετικά: "Ο σύλλογός σας χρεωστὰ βέβαια τὸ σέβας, καὶ εὐπείθειαν τῆς ἀνωτέρας ἐξουσίας μας, ὅπου παραβλέποντας διὰ ὑστερη φορὰν εἰς τὰ σημειωθέντα τῆς ἄνωθεν ἐπιστολῆς σας, σᾶς ἐπιτάττομεν ἀπαραιτήτως τὴν παῦσιν ὡς τὴν προλαβούσαν μας ἐπιστολήν, κράζοντάς σας εἰς χρέος, καὶ εἰς ἀπολογίαὶν κάθε συμβεβηκόμενον σφάλμα...".

φεντευτού" του Α. Κόνταρη, υπέβαλε στις 26/2/1806 στη διοίκηση και κονγκλάβε Πάργας έφεση ("άπελατζιόν") κατά της αποφάσεως του κονγκλάβε Πρεβέζης της 25/2 καθώς και κατά της οδηγίας του προς το εφετείο Πρεβέζης περί αναστολής εκτελέσεως της αποφάσεώς του¹¹⁰. Η ενέργειά του αυτή θεωρήθηκε από το κονγκλάβε Πρεβέζης ως πρωτοφανής, παράνομος και αυθάδης, διότι παραβίασε το θεμελιώδες δικαίωμα του κονγκλάβε να ασκεί τον αποκλειστικό έλεγχο των δικαστηρίων της πόλεώς του, όπως αυτό είχε υπαγορευθεί από τις συνθήκες και τα επακολουθήσαντα ψηφίσματα των συνελεύσεων της πόλεως¹¹¹. Για τον λόγο δε αυτό, η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης με σχετική της επιστολή την οποία απηύθυνε στο κονγκλάβε Πάργας στις 14/2/1806, διαμαρτυρήθηκε έντονα για την ενέργεια του Ι. Πάντζα. Στο έγγραφο αυτό η Διοίκηση Πρεβέζης προτρέπει τη Διοίκηση της Πάργας να απορρίψει το αίτημά του Πάντζα (περί επανεξετάσεως της υποθέσεως από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Πάργας)¹¹² συμμορφούμενη με το περιεχόμενο των ιδρυτικών της συμπολιτείας συνθηκών που διαφύλασσαν αυστηρά την αυτονομία των πόλεων της "συμπολιτείας". Συγκεκριμένα δε η Διοίκηση Πρεβέζης ζήτησε από το κονγκλάβε και την Προεδρία της Πάργας να μεσολαβήσει προς τον "μινίστρο σεκρετάριο" της Διοικήσεως Πάργας για την απόρριψη της εφέσεως Πάντζα προκειμένου να μην θιγεί η θεμελιώδης αρχή της αυτοδιοικήσεως της καθεμιάς από τις τρεις πόλεις.

Εν τω μεταξύ, στις 12/3/1806, ο Α. Σταύρου απέστειλε στη διοίκηση Πρεβέζης τη σχετική γνωμοδότησή του με την οποία χαρακτηρίζονται παράνομες, τόσο

110. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 23r. Η έφεση καταχωρήθηκε στις πράξεις του νοταρίου Πέτρου Βαλεντίνη.

111. Για τον λόγο δε αυτό το κονγκλάβε Πρεβέζης εξέδωσε αργότερα την από 11/3/1806 απόφαση με την οποία όπως προκύπτει από μεταγενέστερο έγγραφο που απευθύνει η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης προς τον Πρύτανη Λευκάδας Στελιανό Βλασόπουλο, επέβαλε στον Κόνταρη την πειθαρχική ποινή της τριχρονής αποχής, ως συνηγόρου, από τα αστικά δικαστήρια. Αν και η ποινή αυτή μειώθηκε αργότερα σε ένα χρόνο, η Διοίκηση Πρεβέζης παρακαλεί τον Πρύτανη να καλέσει ενώπιον του τον Κόνταρη και να του απευθύνει τις δέουσες συστάσεις (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, έγγραφο της 18/3/1806, φ. 25v). Την ίδια ημέρα, με άλλο έγγραφό της, η Προεδρία της διοικήσεως Πρεβέζης ενημερώνει τον "αβοκάτο" Αγίας Μαύρας Ανδρέα Σταύρο για την απόφαση που έλαβε το κονγκλάβε να εξορίσει τον Κόνταρη (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, έγγραφο της 18ης/3/1806, φ. 26v). Για την επί ενετοκρατίας επιβολή πειθαρχικών αλλά και αυστηρών ποινικών ποινών σε δικηγόρους και υποδικηγόρους εφ' όσον είχαν προβεί σε παράνομες ή στρεψόδικες ενέργειες βλ. Χ ι ώ - τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 511.

112. Συγκεκριμένα υποδεικνύεται στη Διοίκηση της Πάργας να παρέμβει στο "Κριτήριο της πρώτης αγωγής" της πόλεως Πάργας προκειμένου να διαγραφεί η απόφαση του Κριτηρίου του "Συλλόγου των Πέντε" Πρεβέζης που έχει διαβιβαστεί σ' αυτό.

η απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 21ης/2/1806, όσο και η πρωτόδικη απόφαση του Κριτηρίου της Πάργας της 1/6/1805 με τις οποίες είχε θεωρηθεί άκυρη η νομιμοποίηση του Μπ. Γαβαλά¹¹³. Οι Πρόεδροι της διοικήσεως Πρεβέζης, οι οποίοι μετείχαν στη σύνθεση του "κονγκλάβε" της πόλεως Πρεβέζης¹¹⁴, αποδέχονται την γνωμοδότηση Σταύρου και αποφασίζουν, ασκώντας την εξουσία που τους έχει παρασχεθεί, να ακυρώσουν την απόφαση του Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε Πρεβέζης της 21ης/2/1806. Άξιο να σημειωθεί είναι ότι η απόφαση του κονγκλάβε δεν υπεισέρχεται στο πραγματικό μέρος της κρινομένης υποθέσεως ούτε αποφαίνεται επί της ουσίας της υποθέσεως αλλά περιορίζεται μόνον στην κρίση του νομικού μέρους¹¹⁵. Συγχρόνως δε επιτρέπει την επανεξέταση της υποθέσεως από τα δικαστήρια το πιθανότερο εφ' όσον κάποιο από τα διάδικα μέρη υποβάλει σχετική αίτηση¹¹⁶. Κατά συνέπεια το κονγκλάβε Πρεβέζης λειτουργεί στην προκειμένη περίπτωση σε σχέση με τις αποφάσεις των τοπικών δικαστηρίων ως αναιρετικό δικαστήριο, το οποίο εξαφανίζει μεν τις αποφάσεις των κατωτέρων δικαστηρίων εφ' όσον υπάρχει φανερή παράβαση δικονομικού κανόνα, δεν υπεισέρχεται όμως στην εξέταση του πραγματικού μέρους της υποθέσεως αλλά αναπέμπει την δίκη στο αρμόδιο δικαστήριο για να επανεξετάσει την υπόθεση¹¹⁷. Η σχετική από-

113. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 16ης Μαρτίου 1806, φ. 23ν.

114. Βλ. πιο κάτω § VI, Α.

115. Την παραβίαση της δικονομικής διατάξεως που σχετιζόταν με τη νομιμότητα της εντολής προς τον δικαστικό του πληρεξούσιο θα πρέπει να είχε ήδη προβάλει ο εναγόμενος ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης. Πρβλ. την απόφαση του δικαστηρίου αυτού που εκδόθηκε στις 21/2/1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 17/3/1806, φ. 24γ, "*ἀποφασισμένη οὔσα ἀπὸ τὸν πολιτικὸν τοῦτον σύλογον τῆς ἐπικλήσεως μὲ σπάτζο του 21 φεβρουαρίου ἀπελθόντος ἢ διαφωρὰ μεταξὺ μάστρακα καὶ πάντζα, διὰ τοὺς τίτλους του*"). Για τούτο ίσως γίνεται παραδεκτός, ως προτεινόμενος λόγος εξαφανίσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, ενώπιον του τοπικού κονγκλάβε που κρίνει την υπόθεση ως ένα είδος αναιρετικού δικαστηρίου. Πρβλ. Β. Ο ι κ ο ν ο μ ι δ ο υ – Μ. Λ ι β α δ ά, Εγχειρίδιον της Πολιτικής Δικονομίας, τ. Γ', έκδ. 6η, Αθήναι 1907, § 247 σημ. 13 (στη συνέχεια: Πολιτική Δικονομία)].

116. Από την απόφαση του κονγκλάβε δεν προκύπτει με σαφήνεια εάν η παραπομπή είναι υποχρεωτική, οπότε η απόφαση απλώς ορίζει τα πρόσωπα που νομιμοποιούνται να τη ζητήσουν, ή η πρωτοβουλία της επανεκδικάσεως της υποθέσεως επαφίεται στους διαδίκους (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 2ας Μαΐου 1806, φ. 28ν, "*.... διὰ ἀνομίαν ἠλιώσαμεν τὴν γηνομένην ἀπόφασιν τοῦ συλόγου πλὴν χωρὶς νὰ σφαλῆσομεν τῶν κρησολογουμένων μερῶν τὴν ξανὰ ἀκρόασιν τῆς ἰδίας διαφωράς.*"). Για τη δυνατότητα επανεξετάσεως των οριστικών ή ακόμα και τελεσιδικίων δικαστικών αποφάσεων βλ. πιο κάτω § XIII, Β.

117. Πρβλ. Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος ς', άρθρο ρπς', "*Ὁ Νόμος διορίζει τὰς μεθόδους, δι' ὧν τὸ Δικαστήριον τῆς Ἀποκυρώσεως ἀναπέμπει τὰς πολιτικὰς καὶ ἐγκληματικὰς δίκας πρὸς τὸν ἀνήκοντα Κριτὴν*". Με βάση τη συνταγματική αυτή

φαση εγγράφεται στο κάτω μέρος της γνωμοδοτήσεως Σταύρου στις 16/3/1806¹¹⁸.

Παρά ταύτα η διοίκηση και το κονκλάβε Πάργας, καταχρώμενη των προνομίων που είχαν παραχωρηθεί με τη συνθήκη της Πρέβεζας στις διοικήσεις των πόλεων του "Ακρωτηρίου", όχι μόνον αποδέχθηκε το αίτημα του Κόνταρη και επεκύρωσε την απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης της 21ης/2/1806, αλλά παρέπεμψε ξανά την υπόθεση στο Κριτήριο της πρώτης αγωγής Πάργας για να επανεξετάσει την υπόθεση¹¹⁹.

Κατόπιν αυτών στις 2 Μαΐου του 1806 η Προεδρία της διοικήσεως Πρεβέζης απευθύνεται πλέον στον τούρκο Διοικητή του Ακρωτηρίου, Αμπτουλάχ Μπέη, και ζητά την παρέμβασή του στην υπόθεση, υπό την ιδιότητά του ως ρυθμιστού του πολιτειακού καθεστώτος των τριών πόλεων¹²⁰. Στο σχετικό έγγραφο καταγράφεται η επιθυμία της διοικήσεως της Πρέβεζας να διασφαλισθεί με κάθε τρόπο η ισοτιμία στη διαχείριση των πολιτικών υποθέσεων που είχε παρασχεθεί στις τρεις πόλεις της "συμπολιτείας" από τη συνθήκη της Πρέβεζας και παρακαλείται ο βοεβόδας να αποστείλει τον φάκελο της υποθέσεως στην Επτανησιακή Γερουσία για να αποκατασταθεί η διασαλευθείσα έννομη τάξη στην περιοχή¹²¹. Τελικός σκοπός της διοικήσεως της Πρέβεζας είναι, όπως προκύπτει από το ψήφισμα της Προεδρίας της 10/5/1806¹²², να προκαλέσει παρέμβαση της Επτανησιακής Γερουσίας με την οποία αυτή θα αποφαινεται, ως υπέρτατος πλέον κριτής, για τη νομιμότητα των ενεργειών και ψηφισμάτων της διοικήσεως της Πρέβεζας¹²³. Καλείται συνεπώς ένα σαφώς εξω-

εξουσιοδότηση, η διαδικασία που ακολουθείτο μετά την αναίρεση δικαστικής αποφάσεως καθορίσθηκε με τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804 (CPC 1804, Tit. XIII, Sez. III, άρθρα 459 επ.). Για το ζήτημα αυτό βλ. και πιο κάτω § VI, Α.

118. Προβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 17ης/3/1806, φ. 25r.

119. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 17/3/1806, φ. 22v σε συνδυασμό με έγγραφο της 2/5/1806, φ. 28v.

120. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 2/5/1806, φ. 28r, "ή εξουσία της έκλαμπρωτητό σου έξαπλώνεται όχι μόνον εις την διαυθέντευσιν της ηρήνης τουτων των τρηων ένομένων πόλεων του ακρωτηρίου αλλά και εις την προφύλαξην της ύποταγής της καλής τάξεως της άρμονείας και της άδελφηκής ανταποκρήσεως εις τούτες τες τρεις ήνομένες πολητείες πάργας, βόνητζας και πρεβέζης". Ο ρόλος του βοεβόδα ως επιτετραμμένου με την απαρέγκλιτη εφαρμογή των συνθηκών δεν αναιρείται από τον αποκλεισμό του από την άσκηση της δημόσιας διοίκησης και την ανάθεση της εκτελεστικής εξουσίας στις τοπικές αρχές.

121. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 10ης/5/1806, φ. 30r-30v· προβλ. και την επιστολή (σε ιταλικό κείμενο) της Προεδρίας της Διοικήσεως Πρεβέζης της 10/5/1806 προς την Επτανησιακή Γερουσία (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, φ. 30v-37r).

122. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 10/5/1806, φ. 30r-30v.

123. Στη διαμάχη Πάργας-Πρέβεζας φαίνεται ότι ενεπλάκη στη συνέχεια και η Βόνιτσα

πολιτειακό όργανο, με αναγνωρισμένη όμως διαχρονικά νομική αυθεντία, όπως είναι η Επτανησιακή Γερουσία¹²⁴, να κρίνει στη συγκεκριμένη περίπτωση εάν και σε ποιο ακριβώς σημείο παραβιάσθηκαν οι διατάξεις της συνθήκης, προβαίνοντας για τον σκοπό αυτό σε ερμηνεία των διατάξεων της που καθορίζουν τις αρμοδιότητες των κρατικών οργάνων και τα όρια της ασκήσεώς τους μέσα στα πλαίσια της συμπολιτείας. Άλλωστε η νομική συνεργασία μεταξύ της Επτανήσου Πολιτείας και της "συμπολιτείας" του Ακρωτηρίου, εδραιωμένη ήδη κατά τη μακρά περίοδο της Ενετοκρατίας, συνεχίζεται και κατά την εξεταζόμενη περίοδο, παρά την πολιτειακή τομή που επήλθε μεταξύ των δύο περιοχών με τη συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως¹²⁵.

Από την υπόθεση που προαναφέρθηκε προκύπτει ότι η εφαρμογή του συστήματος αυτοδιαχειρίσεως των δικαστικών υποθέσεων στο εσωτερικό κάθε πόλεως που επέβαλαν οι συνθήκες προκάλεσε στην πράξη αρκετές τριβές μεταξύ των δικαιουμένων οργάνων των τριών πόλεων κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Έτσι η ανάγκη της καθιερώσεως ενός ενιαίου συστήματος απονομής της δικαιοσύνης δεν άργησε να γίνει αντιληπτή. Στις 19 Μαρτίου 1805¹²⁶ οι Προεδρίες των διοικήσεων Πρέβεζας, Πάργας και Βόνιτσας, με κοινό ψήφισμα, αποφάσισαν να αποστείλουν

υπέρ της Πάργας (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 13/5/1806, φ. 38r). Τούτο δυσχέρανε ιδιαιτέρως τη θέση της Πρέβεζας, η οποία προσπάθησε με κάθε τρόπο να επιταχύνει τη διαδικασία αποστολής του φακέλου της υποθέσεως μέσω του οθωμανού διοικητή στην Επτανησιακή Γερουσία ενώ παράλληλα επιχείρησε να στρέψει την προσοχή του βοεβόδα στο γεγονός ότι η συγκεκριμένη υπόθεση δεν αφορά πλέον τόσο στα διάδικα μέρη όσο στις πολιτειακές σχέσεις μεταξύ των τριών πόλεων της συμπολιτείας.

124. Η επικοινωνία της διοικήσεως Πρεβέζης με την Επτανησιακή Γερουσία, μέσω της τοπικής κυβέρνησης της Αγ. Μαύρας (Λευκάδας), χρονολογείται ήδη από την εποχή της ενετοκρατίας (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 342) εφ' όσον άλλωστε οι κυβερνήτες Πρέβεζας (αλλά και Βόνιτσας) υπάγονταν διοικητικά στον Έκτακτο Προβλεπτή Λευκάδας (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 497).

125. Η νομική συνεργασία συνίστατο στην παροχή νομικών συμβουλών ή γνωματεύσεων, κυρίως από νομομαθείς που ήσαν μέλη της Επτανησιακής Γερουσίας (βλ. γνωμάτευση Σταύρου ανωτέρω σημ. 106) καθώς επίσης και στη παροχή οποιασδήποτε άλλης νομικής βοήθειας εξητείτο κατά περίπτωση. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25/5/1806, φ. 38v-39r, όπου αναφέρεται η παρέμβαση του Πρύτανη Κεφαλληνίας σε υπόθεση που εκδικάσθηκε ενώπιον του πρωτοδικείου Πρεβέζης υπέρ του ενός των διαδίκων. Επίσης, έγγραφο της 27/5/1806, φ. 39r, όπου η διοίκηση Πρέβεζας απευθύνεται στον Πρύτανη Λευκάδας ζητώντας του να συλλάβει τον αδελφό του Σπύρου Κουραμπά, Δημήτριο, που κατέφυγε στην Λευκάδα αφού άρπαξε μέρος της οικογενειακής περιουσίας και να τον στείλει πίσω στη Πρέβεζα για να γίνει η διανομή της πατρικής περιουσίας ή να επιστρέψει τα κλοπιμαία.

126. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 20, έγγραφο της 19/3/1805, φ. 54v-55r.

τριμελή αντιπροσωπεία (έναν αντιπρόσωπο από κάθε πόλη) στην Κέρκυρα προκειμένου να καταρτισθεί, σε συνεννόηση με κερκυραίους νομομαθείς¹²⁷, ένας ενιαίος για και τις τρεις πόλεις νόμος ("ὀργανισμός") περί οργανώσεως της διοικήσεως και των δικαστηρίων. Η κοινή αυτή πρωτοβουλία των τριών διοικήσεων αποτέλεσε πιθανόν απόηχο της αντιλήψεως περί καταργήσεως του ομοσπονδιακού ("συμμαχικού") συστήματος της Επτανήσου Πολιτείας, όπως αυτή εκφράσθηκε στην "Αναφορά τοῦ Συνεργαζομένου Συμβλήματος πρὸς τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα τῆς Πολιτείας τῶν Ἑπτὰ Ἠνωμένων Νήσων" το έτος 1803¹²⁸. Ο προτεινόμενος νέος διοικητικός και δικαστικός "οργανισμός" υπαγορεύεται από την ανάγκη να επικρατήσει πλέον η δικαιοσύνη, η ευνομία και η ευταξία στην περιοχή, αρχές οι οποίες προφανώς είχαν διασαλευθεί από την παράλληλη λειτουργία ισοδύναμων διοικητικών και δικαστικών αρχών στα πλαίσια του πολιτειακού καθεστώτος που καθιέρωνε η συνθήκη της Πρέβεζας και οι προνομίες του "φιρμανίου" του 1800 στην περιοχή των τριών πόλεων. Για τούτο και τονίζεται ότι σκοπός του νόμου είναι η ένωση των τριών ξεχωριστών διοικήσεων σε μία ενιαία πλέον διοίκηση η οποία θα επανακαθορίσει την ορ-

127. Το ψήφισμα προβλέπει αμοιβή τόσο για τα μέλη της αντιπροσωπείας (2 γρόσια ημερησίως για έξοδα διαμονής) όσο και για τον μέλλοντα συντάκτη του νέου νόμου (100 γρόσια).

128. Στη συγκεκριμένη "Αναφορά" το "συμμαχικόν" σύστημα επικρίνεται ως "διαϊωνίζον τὰς ἀντιζηλίας καὶ ζηλοτυπίας τῶν μερῶν" και ως πρακτικῶς ανεφάρμοστο λόγω της κακής οικονομικής καταστάσεως των νήσων και του ανυπερβλήτου χάσματος μεταξύ μεγάλων και ισχυρών νήσων, από το ένα μέρος, και μικρών και ανισχύρων, από το άλλο (Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 10 υπό α'). Έτσι με το Σύνταγμα του 1803 και με βάση την αρχή της διακρίσεως των εξουσιών, το βάρος της εκτελεστικής εξουσίας μετατοπίζεται από τα Γενικά Συμβούλια των νήσων σε ένα κεντρικό εκτελεστικό ὄργανο τη "Γερουσία" που εδρεύει στην Κέρκυρα. Τα μέλη της Γερουσίας εκλέγονται από τις "Συγκλήτους," τις γενικές δηλαδή συνελεύσεις των ευγενών των Επτά Ἠνωμένων Νήσων και μετέχουν στη Γερουσία σε ορισμένη αναλογία για κάθε νησί καθοριζόμενη από το Σύνταγμα (Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Β', άρθρο λβ'· πρβλ. και Κυριακού, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα του 1800), Σύνταγμα "Γενικό"). Ομοίως δε οι νομοθετικές αρμοδιότητες ανατίθενται σε ένα κεντρικό νομοθετικό ὄργανο, το "Νομοθετικὸ Σῶμα", του οποίου τα μέλη εκλεγόμενα και αυτά από τις τοπικές Συγκλήτους, σε καθορισμένη από το Σύνταγμα αναλογία, αντιπροσωπεύουν πλέον το "Γένος" δηλαδή την Επτανήσο Πολιτεία στο σύνολό της, και όχι τη συγκεκριμένη νήσο από την οποία προέρχονται (Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Γ', άρθρο μγ'· για την καθιέρωση του αντιπροσωπευτικού συστήματος από το γαλλικό σύνταγμα του 1791 (Tit. III, άρθρα 2, 7) σε αντίθεση με το προϊσχύσαν καθεστώς της αντιπροσωπείας των νομικών τάξεων βλ. Α. Σβώλου, Συνταγματικόν Δίκαιον, τ. 1, Αθήναι 1934 σ. 26. Στη συνέχεια: Συνταγματικόν Δίκαιον). Το Νομοθετικὸ Σῶμα επικουρείτο στην άσκηση του έργου του από την Γενική Τιμητεία της Επτανήσου Πολιτείας (Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Γ', άρθρα π' επ.).

γάνωση των δικαστικών αρχών και τα σχετικά αξιώματα κατά τέτοιο τρόπο όμως ώστε η όλη διάρθρωση της δικαιοσύνης να έχει συνεκτικότητα, αλληλουχία και η μία αρχή να μην επικαλύπτει την άλλη, προκειμένου να αποφευχθούν οι "αυτεξουσιότητες και καταχρήσεις" του παρελθόντος. Κατά την κατάρτιση του νέου "οργανισμού" των πόλεων κρίνεται επίσης απολύτως αναγκαίο να συνεκτιμηθούν οι τοπικές ιδιαιτερότητες της κάθε πόλεως, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί από τη φυσική θέση των πόλεων, την πολιτική τους κατάσταση, τά ήθη των κατοίκων, τις ειδικότερες ανάγκες και τα περιορισμένα γεωγραφικά τους όρια. Το κείμενο δε του νέου οργανισμού θα πρέπει διακρίνεται από σαφήνεια, συνεκτικότητα και λιτότητα στην έκφραση έτσι ώστε και γίνεται εύκολα κατανοητό από κριτές και κρινομένους κατά την απονομή του δικαίου¹²⁹.

VI. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΓΑΝΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Η οριοθέτηση μεταξύ της δικαστικής και της εκτελεστικής λειτουργίας στο εσωτερικό κάθε πόλεως του "Κοντινέντε" κατά την περίοδο των ετών 1800-1805 όχι μόνον δεν είναι ευκρινής αλλά αντιθέτως η πολιτική βούληση στο εσωτερικό των πόλεων, όπως θα δούμε πιο κάτω, εκφράζεται σαφώς υπέρ της επαγρύπνησης (και ενίοτε της επέμβασης) του ανωτάτου εκτελεστικού-διοικητικού οργάνου κάθε πόλεως στο έργο απονομής της δικαιοσύνης από τα τοπικά δικαστήρια. Κατά τούτο οι συσχετισμοί, μεταξύ των οργάνων της εκτελεστικής λειτουργίας αφ' ενός και της δικαστικής λειτουργίας αφ' ετέρου αντιστοιχούν με τα ισχύσαντα την ίδια περίοδο στην Επτάνησο Πολιτεία όπου, με βάση το Σύνταγμα του έτους 1803 και κατά το πρότυπο των γαλλικών διακηρύξεων¹³⁰, καθιερώθηκε μεν συνταγματικά η αρχή της διακρίσεως των τριών λειτουργιών¹³¹, υιοθετήθηκε όμως παράλληλα ένα σύστημα επο-

129. "...καταστένεται ἄφενκτος ἕνας ὀργανισμός, σύντομος καὶ καθαρός· ὁποῦ νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν φυσικὴν θέσιν τῶν τριῶν πόλεων, καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν τους κατάστασιν, μὲ τὰ ἤθη τῶν κατοίκων, μὲ τὰς χρεῖας τους, καὶ μὲ τὴν στενὴν, καὶ περιορισμένην ἔκτασιν τῆς πραγματείας των, νὰ εἶναι εὐλύπτος καὶ διὰ τὸν κριτὴν, καὶ διὰ τὸν κρινόμενον", Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, 20, έγγραφο της 19/3/1805, φ. 54v-55r.

130. Πρβλ. και τη διακήρυξη της κεντρικής διοικήσεως του Τμήματος Ιθάκης της 19ης/4/1798 όπου αναφέρεται ότι η διάκριση των εξουσιών αποτελεί πραγματικό φραγμό στην τυραννία (M o s c h o n a s, Ideologie politique, σ. 130/Πηγή: T.I.A.K., Administration Republicaine, Municipalité Provisoire de Assos, έγγραφο 57).

131. Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, σ. 12, υπό στοιχείο ι', "...ἡ Νομοθετικὴ Δύναμις, ἡ Ἐκτελεστικὴ, καὶ ἡ Δικαστικὴ, ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμέναι, καὶ ἀμετατρέπτως περιοριζόμεναι, οὐ μὴν δὲ ἐπαγρυπνοῦσαι ἐπ' ἀλλήλων" και πιο κάτω σ. 17, υπό στοιχείο ιη', "...ἀφαιρεθείσης ἀπὸ τῆς Νομοθετικῆς καὶ Ἐκτελεστικῆς δυνάμεως πάσης ἐπιρροῆς ἐν ταῖς

πτείας των δικαστηρίων¹³², το οποίο ασκούσαν όργανα της δικαστικής ("Δικαστήριο τῆς Ἀποκυρώσεως")¹³³ ή της εκτελεστικής εξουσίας ("Τιμητεία", "Γερουσία")¹³⁴.

Α. Προεδρία διοικήσεως-κονκλάβε

Σύμφωνα ειδικότερα με το πρώτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας τα θέματα που ανάγονται στη διοίκηση της δικαιοσύνης, δηλαδή ο διορισμός των δικαστών¹³⁵,

υπόθεσιν τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐγκληματικοῦ δικαιώματος". Σύμφωνα δε με το ακροτελεύτιο άρθρο του Συντάγματος του 1803, οι διατάξεις που αφορούσαν τη διαίρεση, τη διάκριση και την αλληλεπαγρύπνηση της Νομοθετικής, Δικαστικής και Εκτελεστικής Λειτουργίας υπάγονταν στις θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος που δεν μπορούσαν να αναθεωρηθούν (Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 76-77 και Σύνταγμα 1803, ακροτελεύτιο άρθρο, σ. 76). Πρβλ. ομοίως Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Δ' (Σχέδιο Συντάγματος 1806), Τίτλος Ι, άρθρο 3 § 2 και 3 και Προσθήκη, άρθρο 97.

132. Αλλωστε και κατά το δόγμα της αρχής της διακρίσεως των εξουσιών, όπως αυτή εκφράζεται στη διδασκαλία του Μοντεσκιέ (Ésprit de lois, Βιβλίο XI, Κεφ. VI), οι εξουσίες δεν πρέπει να είναι εντελώς απομονωμένες και ανεξάρτητες αλλά αντιθέτως πρέπει να υπάρχει σχέση αλληλεξαρτήσεως για να εξουδετερώνονται οι τάσεις καταχρήσεως που αναπτύσσει η κάθε μία ξεχωριστά. Για τη "δογματική μετάπλαση" των διδασκαλιών του Montesquieu από τη γαλλική Constituante και τους λόγους που την προκάλεσαν βλ. Σβώλου, Συνταγματικόν Δίκαιον, σ. 36-37.

133. Βλ. ανωτέρω σημ. 72.

134. Οι Τοπικοί Τιμητές, ως όργανα εντασσόμενα στην εκτελεστική λειτουργία της Επτανήσου Πολιτείας, ήσαν υπεύθυνοι για τη διαγωγή των μελών των δικαστηρίων, απαγγέλλοντας τη σχετική κατηγορία (για αμέλεια, βραδύτητα, διαφθορά, ή εκβιασμούς υπουργών κατά την άσκηση των δικαστικών καθηκόντων) προς την Κυβέρνηση (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Ε', άρθρο ρμα'· για τον θεσμό της "Τιμητείας" βλ. αναλυτικότερα Αντ. Μάτσει, "Περί του Ιονίου πολιτεύματος του 1803 και του θεσμού της Τιμητείας", Πρακτικά του Α' Πανιονίου Συνεδρίου, Αθήναι 1915, σ. 80-86). Μετά την παραλαβή του κατηγορητηρίου εγγράφου των Τιμητών η "Γερουσία" edύνατο πλέον να διατυπώσει κατηγορία καθ' οιουδήποτε κατόχου δημοσίου αξιώματος ενώπιον του "Δικαστηρίου τῆς Ἀποκυρώσεως", που στις περιπτώσεις αυτές δίκασε ως "Υψηλή Αὐλή τῆς Ἐπικρατείας", (Τίτλος ς', άρθρα ρπζ' επ.) ή των άλλων δικαστηρίων (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Δ', άρθρο ρζ'). Για τον ελεγκτικό ρόλο της εκτελεστικής εξουσίας επί της δικαστικής πρβλ. επίσης και σχετική διάταξη του Σχεδίου Συντάγματος του έτους 1801 (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Β' (1801), άρθρο 220).

135. Πρβλ. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6ης Ιουλίου 1806, φ. 41ν. Στο έγγραφο αυτό και με αφορμή την υπόθεση Α. Δεσίλα-Μάστρακα κατά Ι. Δεσίλα-Πάντζα (για την υπόθεση αυτή βλ. πιο πάνω § V), όπου "δύο ξένες καὶ ἀλλότριες ἐξουσίες", δηλαδή οι διοικήσεις Πάργας, Βόνιτσας, διόρισαν ως δικαστές για να κρίνουν τη μεταξύ τους διαφορά τους ευγενείς κυρίους Μαρίνο Λουρόπουλο, Πέτρο Βαλεντίνη, Νικόλαο Παπατριαντάφυλλο, Ιωάννη Διγώνη και Αναγνώστη Παπακώστα, η διοίκηση Πρεβέζης τονίζει ότι μεταξύ των προνομίων των τριών πόλεων είναι ο διορισμός των δικαστών που θα κρίνουν τις

ο προσδιορισμός των καθηκόντων των δικαστών, των υπηρεσιών των δικαστηρίων κ.λπ.¹³⁶ καθώς και η εποπτεία και η πειθαρχική ευθύνη δικαστικών λειτουργών και

επίδικες διαφορές, που ανακύπτουν μεταξύ των κατοίκων της πόλεως, από το τοπικό συμβούλιο της πόλεως αυτής και όχι από άλλους φορείς. Κατόπιν αυτών, παροτρύνει τους παράνομα διορισμένους δικαστές να απέχουν από την επίδικη υπόθεση διότι η ανάμιξή τους θα συνιστούσε *"φανερά καταπάτηση"* των προνομίων της *"κοινής πατρίδος"*.

136. Η όλη γραμματειακή οργάνωση των δικαστηρίων επαφίετο στη διοίκηση, όπως προκύπτει από το αρχειακό υλικό της περιόδου. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 18ης Μαΐου 1802, φ. 6r [υποβάλλεται στο *"κονκλάβε"* της πόλεως Πρεβέζης πρόταση των Προέδρων της Διοικήσεως για τον καθορισμό των προσόντων και του μισθού των *"σεκρεταρίων"* των δικαστηρίων. Το *"κονκλάβε"* αποφασίζει ότι η μεν υποβολή των υποψηφιοτήτων για το αξίωμα των καγκελαρίων θα γίνεται από τα οικεία δικαστήρια, η δε εκλογή από το *"κονκλάβε"* (εξαιρουμένου του *"Καγκελαρίου της Υγείας"* για τον οποίο προβλέπεται ειδική ρύθμιση)], έγγραφο της 1ης/3/1803, φ. 9v-10v (υποβάλλεται προς το προσωρινό Γενικό Συμβούλιο της πόλεως πρόταση των Προέδρων της Διοικήσεως σύμφωνα με την οποία οι υποψήφιοι καγκελάριοι θα προτείνονται από τα δικαστήρια, η δε αποδοχή ή απόρριψη των υποψηφιοτήτων θα διενεργείται από το *"κονκλάβε"* της πόλεως)· πρβλ. έγγραφο της 5ης/3/1805, φ. 52v (με αφορμή κάποια διένεξη μεταξύ της Προεδρίας και του Εγκληματοδικανικού Δικαστηρίου Πρεβέζης σχετικά με την εκλογή του καγκελαρίου του, υποβάλλεται και τελικώς ψηφίζεται η πρόταση ορισμένων μελών του *"κονκλάβε"*, σύμφωνα με την οποία οι καγκελάριοι θα εκλέγονται στο εξής από το ίδιο το *"κονκλάβε"* προκειμένου να αποφευχθεί η άσκηση πιέσεων προς το δικαστήριο που παρακωλύουν την αμερόληπτη επιλογή προσώπου για το αξίωμα αυτό), έγγραφο της 12ης Ιουνίου 1802, φ. 7v και έγγραφο της 15ης Ιουνίου 1803, φ. 7v (επικύρωση διορισμού καγκελλαρίων για το Δικανικό Κριτήριο πρώτης αναφοράς Πρεβέζης και το Εγκληματικό Κριτήριο της πρώτης αναφοράς της ίδιας πόλεως από το *"κονκλάβε"*), έγγραφο της 30ης Μαρτίου 1803, φ. 16r (επικύρωση από το *"κονκλάβε"* της εκλογής του καγκελαρίου για το Δικανικό και Εγκληματικό Δικαστήριο της πρώτης απαιτήσεως. Επίσης έγγραφο της 15ης Απριλίου 1803, φ. 18r (καθορισμός ύψους του μισθού του καγκελαρίου και των μισθών των βοηθών του οι οποίοι θα εβάρυναν τον καγκελάριο, επικύρωση από το *"κονκλάβε"* του διορισμού καγκελαρίου για τον Δικανικό και Εγκληματικό Σύλλογο της επικλήσεως τῶν πέντε Πρεβέζης, καθορισμός μισθού, απόδοση λογαριασμού στον ταμία της Διοικήσεως και διορισμός αρχειοφύλακα), έγγραφα της 8ης και 10ης Ιανουαρίου 1804, φ. 37r και 37v (αποφασίζεται και τελικώς διενεργείται από το *"κονκλάβε"* η εκμίσθωση του *"οφικίου"* της Εγκληματικής και Δικανικής Καγκελαρίας προς όφελος του δημοσίου ταμείου), έγγραφο της 5ης Μαρτίου 1805, φ. 52v (η Προεδρία επιτιμά τους δικαστές για την ολιγωρία τους στο ζήτημα της εκλογής νέου καγκελαρίου. Τονίζεται ότι το αξίωμα του καγκελαρίου είναι ενιαύσιο προκειμένου να δίδεται στους νέους η δυνατότητα συμμετοχής στα αξιώματα εκμάθησης της πολιτικής τέχνης. Ακολουθεί η εκλογή νέου καγκελαρίου για το Εγκληματικό και Δικανικό Δικαστήριο και η επικύρωση του διορισμού του από την Προεδρία).

δικαστικών υπαλλήλων ανατίθενται στο "σῶμα τῶν ἀρχόντων" ή "ευγενών" της κάθε πόλεως¹³⁷.

Πέραν όμως αυτών, όπως προκύπτει από το αρχειακό υλικό της εξεταζομένης περιόδου, η διοίκηση ήταν αρμόδια για τον έλεγχο της ορθότητας των διαδικαστικών πράξεων σε κάθε στάδιο της δίκης καθώς και των δικονομικών κυρίως παραβάσεων των δικαστικών αποφάσεων που είχαν εκδοθεί σε πρώτο ή και δεύτερο βαθμό¹³⁸. Η σχετική εξουσιοδότηση για τη συγκρότηση ενός οργάνου αποτελούμενου από κατοίκους της περιοχής, το οποίο θα αναλάμβανε τη διαφύλαξη "τῆς ὑπολήψεως τῶν κριτηρίων" με σκοπό "να προλαμβάνουν με τὸ μέσον τους τὰ ἀτοπήματα, ὅπου ἡ στιγμή ἴσχυρε νὰ φέρῃ" είναι πιθανόν ότι είχε ήδη δοθεί με το τρίτο άρθρο της συνθήκης της Πρεβέζας¹³⁹. Με βάση την εξουσιοδότηση αυτή, οι γενικές συνελεύσεις της Πολιτείας Πρεβέζης εξέδωσαν τα τρία ψηφίσματα της 12ης Ιανουαρίου 1802¹⁴⁰, 23ης Μαρτίου 1802 και 1ης Μαρτίου 1803¹⁴¹, με τα οποία ο ανώτατος έλεγ-

137. Βλ. και Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 280-282. Πρβλ. και ανάλογες διατάξεις των Συνταγμάτων των ετών 1800 και 1801 (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ὕ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρα 4ο και 6ο και Β' (Σχέδιο Συντάγματος 1801), άρθρο 18ο.

138. Όπως αναφέρεται σχετικά, "...καὶ εἶναι χρέος τῆς προεδρίας ὅπου εἶναι ἡ ἀνωτέρα ἐξουσία τοῦ τόπου καὶ παρασταίνει τὴν κοινότητα νὰ τὸ ἀναγγέλλῃ τῶν κριτηρίων τῆς διὰ νὰ ἐνεργοῦν τοὺς νόμους" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 28/9/1802, φ. 22r). Ομοίως, "Ἡ Προεδρία ὅπου παραστένει τὴν ἀνωτέραν ἀξίαν τῆς διοικήσεως ... καὶ ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν νόμων" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 33v).

139. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα, 1, σ. 437. Διαφορετική η διατύπωση του τρίτου άρθρου της συνθήκης, όπως τούτο καταγράφεται στο αντίγραφο του αρχείου Οικονόμων (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439) όπου δεν υπάρχει πρόβλεψη για συγκρότηση ενός ελεγκτικού σώματος των δικαστηρίων αλλά προβλέπεται μόνο η δημιουργία ενός είδους "εθνοφυλακής" για την ασφάλεια κάθε περιοχής (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, σ. 424).

140. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, σ. 826· Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 12/1/1802, φ.1r-2v.

141. Η πολιτική βούληση για ανάθεση στο "κογκλάβε" του ρόλου του ανωτάτου ελεγκτή της ορθής εφαρμογής των νόμων από τα δικαστήρια της πόλεως καθώς και της άσκησης των καθηκόντων των δημοσίων λειτουργών εξειδικεύθηκε πληρέστερα στις προτάσεις ("Περὶ τοῦ προβλήματος τῆς συστήσεως τοῦ κογκλάβε") που υπέβαλαν οι τρεις Πρόεδροι της διοικήσεως της πόλεως Πρεβέζης (Πέτρος Βαλεντίνης, Νικόλαος Παπατριαντάφυλος και Μαρίνος Λουρόπουλος) προς το Γενικό Συμβούλιο της πόλεως αρχικά την 23η Μαρτίου 1802 και στη συνέχεια την 1 Μαρτίου 1803 (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 5r, "τὸ κογκλάβε θέλει ἔχει πληρεστάτην ἐξουσίαν νὰ κράζῃ καὶ ἐπιτάττῃ τὰ κριτήρια, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ νόμου, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἀνάγκης τυχούσης νὰ ἀργεύῃ, καὶ διακόπτῃ κάθε δημόσιον ὑποκείμενον μηδενὸς ἐξαιρουμένου..."). Οι προτάσεις αυτές έγιναν αποδεκτές από τα αντίστοιχα ψηφίσματα των γενικών συνελεύσεων της πόλεως (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 23/3/1802, φ. 4v, έγγραφο της 1/3/1803, φ. 10r).

χος της ορθής εφαρμογής των νόμων από τα δικαστήρια κάθε πόλεως ανατέθηκε στο τοπικό "κονγκλάβε"¹⁴² που στο εξής θα είχε το καθήκον "να ἀγρυπνεῖ εἰς τῶν δικαστηρίων τὴν κανονικὴν λειτουργίαν διὰ νὰ μὴ ἔχη τόπον ἢ κατάχρησις καὶ διατηρῆται ἡ εὐταξία καὶ εὐνομία"¹⁴³. Το "κονγκλάβε", ως διοικητικό ὄργανο των πόλεων της "συμπολιτείας" με αρκετά εκτεταμένες συμβουλευτικές αλλά και αποφασιστικές αρμοδιότητες κατά την εξεταζομένη περίοδο, συνεκροτεῖτο από τρεις Προέδρους της διοικήσεως της πόλεως (οι οποίοι εκλέγονταν από το Γ. Συμβούλιο της πόλεως και προέρχονταν "ἀπὸ τὰς ἐγκρητοτέρας καὶ πλουσιότερας φαμελείας") και άλλα ἑξι μέλη ("κονγκλαβίσται" ἢ "συγκλητικοί") που εκλέγονταν από τους Προέδρους μεταξύ των "πλέον σεβασμίων καὶ κυβερνωμένων πολιτῶν". Υπό μειωμένη σύνθεση (ἑξαμελή) συνεδρίαζε σε τακτικὴ σύνοδο μία φορά τουλάχιστον την εβδομάδα στο "παλάτιον τῆς διοικήσεως" ενώ υπό πλήρη σύνθεση (οπότε μετείχε ἐπὶ πλέον καὶ το "σῶμα τῶν κριτηρίων – 8 – καὶ τῆς ὑγείας ἐκτὸς τῶν ἀναπληρωματικῶν") συνήρχετο σε ἑκτακτὴ σύνοδο ὅταν παρουσιάζετο διχογνωμία ἢ ὅταν ἐκαλεῖτο νὰ αποφασίσαι γιὰ "ὑποθέσεις δυνάς τῆς κοινότητος", δηλαδή γιὰ υποθέσεις που αφορούσαν την ασφάλεια της πόλεως¹⁴⁴. Ωστόσο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ψήφισμα του

142. Κατὰ τον Εμμ. Λούντζη τὸ "κονγκλάβε" (Collegio ἢ Consulta del Conclave) συνεστήθη στις 10/12/1627, ὡς εἶδος συμβουλευτικῆς Επιτροπῆς τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, ἡ ὁποία γνωμοδοτοῦσε κατόπιν ἐρωτήματος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου ἢ ἄλλων τοπικῶν ἀρχῶν ἢ κατόπιν αἰτήσεως ἰδιώτη. Τὸ Γενικὸ Συμβούλιο δὲν μποροῦσε νὰ λάβει ἀπόφαση χωρὶς τὴ γνώμη τοῦ "κονγκλάβε", τὸ ὁποῖο ἀπαρτίζετο ἀπὸ 3 ἐνιαύσιους δικαστές, 4 συνδίκους καὶ 3 ἀπλοὺς συνέδρους (Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτικὴ Κατάστασις, Κεφ. ΣΤ', σ. 140-141· Χ ρ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, "Ἑπτάνησα. Φεουδαρχικὸ σύστημα", *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τ. Ι', σ. 220).

143. Ἀνάλογη διαδικασία ἰσχυσε στὴ Λευκάδα τὸ ἔτος 1805, ὅπου, ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Αυτοκρατορικοῦ Επιτρόπου καὶ προκειμένου νὰ δοθεῖ ἓνα τέλος στὸ φαινόμενο τῆς ἐπεμβάσεως των κυβερνητικῶν ὀργάνων στὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης, ἡ Κυβέρνηση τοῦ νησιοῦ ἀποδέχτηκε τὸν Κανονισμό τοῦ 1805 καὶ ἀνέθεσε σὲ τμήμα τῆς Κυβερνήσεως τὴν ἐποπτεία τῆς ἀκριβοῦς εφαρμογῆς τῆς δικονομίας ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ τὸν ἐλεγχὸ τῆς διαγωγῆς των δικαστῶν (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, *Ἱστορία Λευκάδος*, τ. Β', σ. 229-230). Ὁ Κανονισμὸς στὸν ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Ροντογιάννης πρέπει νὰ εἶναι ὁ Ὁργανικὸς Νόμος τῆς 20/8/1804 τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας με τὸν ὁποῖο ἀνατέθηκε σὲ τμήμα τοῦ 12μελοῦς Συμβουλίου ἐκάστης νήσου ἡ ἐποπτεία τῆς ἀκριβοῦς εφαρμογῆς τῆς δικονομίας (γιὰ τὸ ζήτημα βλ. πιο κάτω σημ. 175).

144. Βλ. σχετικὰ τὸ ψήφισμα τῆς γενικῆς συνελεύσεως των πολιτῶν τῆς πόλεως Πρεβέξης τῆς 12ης Ἰανουαρίου 1802 ἀλλὰ καὶ τὶς προτάσεις που υπέβαλαν οἱ Πρόεδροι Πρεβέξης Πέτρος Βαλεντίνης, Μαρίνος Λουρόπουλος καὶ Νικόλαος Παπατριαντάφυλος πρὸς τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τῆς πόλεως τὴν 23η Μαρτίου 1802 καὶ τὴν 1η Μαρτίου 1803 (Σ τ α - μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, ἐγγράφο τῆς 23/3/1802, φ. 4ν, ἐγγράφο τῆς 1/3/1803, φ. 10γ· πρβλ. καὶ Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, *Συμπολιτεία*, σ. 827).

προσωρινού Γενικού Συμβουλίου της πόλεως Πρεβέζης της 1ης Μαρτίου 1803, ο έλεγχος των δικαστηρίων ασκείτο ουσιαστικά, όχι από το σύνολο των κονκλαβιστών, αλλά από τους τρεις Προέδρους της διοικήσεως οι οποίοι υποχρεωτικώς μετείχαν στη σύνθεση του κονκλάβε¹⁴⁵.

Η παρέμβαση της Προεδρίας της Διοικήσεως (κονκλάβε) στο έργο των δικαστηρίων προκαλείται πάντοτε ύστερα από σχετική αναφορά του αδικουμένου από τους διαδίκους¹⁴⁶. Όπως ειδικότερα προκύπτει από το υπό εξέταση πηγαίο υλικό, οι περιπτώσεις παρεμβάσεως της διοικήσεως στο έργο των πολιτικών δικαστηρίων, είτε κατά το στάδιο της ακροαματικής διαδικασίας είτε κατά το στάδιο της αναγκαστικής εκτελέσεως, είναι πολλές και ποικίλες. Ειδικότερα οι παρεμβάσεις που γίνονται κατά το στάδιο της αναγκαστικής εκτελέσεως αποβλέπουν στην αναπομπή της υποθέσεως στο δικάσαν κριτήριο για εκ νέου συζήτηση της υποθέσεως είτε στην επανεξέταση της υποθέσεως από την ίδια τη Διοίκηση. Στις περισσότερες από τις περιπτώσεις όπου η υπόθεση αναπέμπεται προς κρίση στο δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, η διοίκηση επισημαίνει το συγκεκριμένο σφάλμα της αποφάσεως (π.χ. παράβαση των κανόνων περί της καθ' ύλην αρμοδιότητος¹⁴⁷, ταυτόχρονη εκδίκαση μη συναφών υποθέσεων¹⁴⁸) και προβαίνει στις κατάλληλες υποδεί-

145. Πρβλ. σχετικό θέσπισμα των Προέδρων Διοικήσεως Πρεβέζης έτους 1803 που υποβάλλεται προς ψήφιση στο προσωρινό Γενικό Συμβούλιο της πόλεως και όπου προτείνεται να δοθεί στους τρεις Προέδρους της Διοικήσεως η αρμοδιότητα να "ἀγριπνοῦν ὡς ἀρχηγοί τῆς Διοικήσεως εἰς τὴν δίκην τῶν κριτηρίων, διὰ τὰ ἐπιτάττουν, καὶ κράζουν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων" σύμφωνα με τα προνόμια που έχουν κυρωθεί με το "ἱερὸν χάτι χουμαγιούν" του "Μεγαλοπρεπεστάτου Βασιλέως" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 1/3/1803, φ. 9v-10r).

146. Πρβλ. τις ανάλογες διατάξεις των άρθρων 359-361 του Κώδικα Πολιτικής Διαδικασίας (Δικονομίας) έτους 1830 του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, με τις οποίες θεσπίζεται η δυνατότητα του διαδίκου να ζητήσει, με αναφορά του που απευθύνεται στο δικαστήριο που εξέδωσε την οριστική απόφαση, τη "μεταρρύθμιση" της αποφάσεως, η οποία, κατά τους ισχυρισμούς του, περιέχει προφανή παράβαση του νόμου ή αθέτηση των τύπων της διαδικασίας (Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Τα πρώτα εν Ελλάδι Ακυρωτικά Δικαστήρια", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 10-11(1963-1964), Αθήναι 1966, σ. 150).

147. Στην υπόθεση Πάνου Καραβέλα κατά Στάθη Κακουράτου και Καποτά (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 29v) η Διοίκηση Πρεβέζης επικρίνει την απόφαση του εφετείου της πόλεως, με την οποία το δικαστήριο ακύρωσε δικαστική απόφαση της Προεδρίας, παραβαίνοντας κατ' αυτό τον τρόπο τον σχετικό δικονομικό κανόνα που επέβαλε την "εξαιρετική" καθ' ύλην αρμοδιότητα της Προεδρίας επί διαφορών που αφορούσαν διεκδίκηση ακινήτων και αγωγές αποδόσεως μισθίου. Για το ζήτημα βλ. πιο πάνω § IV.

148. Σε υπόθεση του έτους 1802 ο επίτροπος του Ιωάννη Γγενοβέλη, Αποστόλης Χόρτε, προσέφυγε στη διοίκηση Πρεβέζης κατά της προδικαστικής αποφάσεως του Συλλόγου των πέντε Πρεβέζης με την οποία το δικαστήριο αυτό αποφάσισε να εκδικάσει την ίδια ημέρα

ξεις προς το δικαστήριο¹⁴⁹. Οι υποδείξεις αυτές αφορούν την κατά προτεραιότητα¹⁵⁰ ή την ταχεία εκδίκαση¹⁵¹ της υποθέσεως, την παράταση των κατά νόμον προβλεπο-

τις δύο αγωγές που έχει ασκήσει ο Ι. Γγενοβέλης κατά της συζύγου του Ξακουστής Βασιλάκη (προφανώς για λόγους οικονομίας της δίκης), παρ' ότι, οι δύο υποθέσεις δεν είναι συναφείς, –όπως άλλωστε έχει δεχθεί και το δικαστήριο με την ίδια αυτή απόφασή του,– και συνεπώς θα έπρεπε να εκδικασθούν χωριστά (*"ἀπεφασίσετε εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἐρχομένης πεύτης νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ διαδικασία καὶ τῶν δὺν διαφορῶν τοὺς αἰ τόσον διαφοραὶς μίᾳ τῆς ἄλλης καθὼς σαφέστατα τὰς διαίρεσεν ἡ ὀξύνειά σας μὲ τὴν ἄνωθεν ἀπόφασιν χωρὶς νὰ σαφηνίσετε ἂν χωριστὰ ἔχει νὰ κριθῇ μίᾳ τῆς ἄλλης καθὼς ἐπιζητεῖ ἡ φύσις τοὺς καὶ τὸ δίκαιον"* και πιο κάτω *"ἴκετεύει ὅτι αἰ ἄνωθεν δὺν ὑποθέσεις νὰ κριθοῦν χωριστὰ μίᾳ τῆς ἄλλης καθὼς καὶ ἡ ἀρετήσας τοιαῦτα τῆς ἐξεκαθαρίζει μὲ τὴν ἀπόφασίν της"*, Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 9/12/1802, φ. 33v). Κατόπιν αυτού η Διοίκηση προτρέπει το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να αποσαφηνίσει το νόημα της αντιφατικής αυτής προδικαστικής αποφάσεώς του, πριν να προχωρήσει στην κατ' ουσίαν εξέταση των δύο αυτών υποθέσεων, προκειμένου να αποφευχθούν οι *"ἀταξίες καὶ δυσαρέστηται προσκλαύσεις"*.

149. Σε υπόθεση του έτους 1802 (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 22/8/1802, φ. 17r) η διοικητική παρέμβαση προκαλείται ύστερα από σχετική αναφορά του ενός των διαδίκων (Κιτζίλη), ο οποίος αρνείται να εξοφλήσει το δικαστικώς βεβαιωθέν χρέος του, σε συμμόρφωση με την επιταγή προς εκτέλεση που έχει εκδώσει το Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς. Όπως ειδικότερα ισχυρίζεται ο προσφεύγων, η τελεσίδικη απόφαση του εφετείου Πρεβέζης που αποτέλεσε τον εκτελεστό τίτλο *"ἔγινε μὲ ἀταξίαν καὶ κατάχρησιν"* ενώ επί πλέον συνέτρεχε λόγος εξαιρέσεως δύο μελών του δικαστηρίου. Κατόπιν αυτών η Διοίκηση Πρέβεζης αποδεχόμενη το αίτημα του οφειλέτη ορίζει την επανεκδίκαση της υποθέσεως από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο και την αναστολή της διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως μέχρι την έκδοση της νέας τελεσίδικης αποφάσεως του "Συλλόγου των Πέντε". Σε άλλη υπόθεση του ιδίου έτους που αφορά πλημμελή εκπλήρωση υποχρεώσεως προερχομένης από δανειακή σύμβαση, το δικαστήριο λανθασμένα επεδίκασε το σύνολο του βεβαιωθέντος χρέους σε ένα μόνο πρόσωπο, τον Αντώνιο Βενέτο, ενώ, κατά την κρίση της Διοικήσεως το χρέος αυτό έπρεπε να επιμερισθεί ισομερώς μεταξύ του Βενέτου και του ετέρου των εναγομένων, του Ξάρχη της Αντώναινας (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 17r). Ομοίως δε στην υπόθεση της Πανόριας Δρούπα η Διοίκηση Πρεβέζης ζητά από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο την επανεξέταση της, κατά τους ισχυρισμούς της, λανθασμένης του αποφάσεως δεδομένου ότι αυτή δεν μπόρεσε λόγω της άγνοιάς της (*"ἀπειρίας καὶ ἀδοκιμασίας"*) να υποστηρίξει κατά τη διαδικασία της δίκης τα δικαιώματά της (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 26/8/1802, φ. 18v).

150. Στην υπόθεση Δ. Ζαλογγίτη κατά Π. Αυγερινού η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης υποδεικνύει στο δικαστήριο να προβεί στην κατά προτεραιότητα εκδίκαση της υποθέσεως επειδή το αντικείμενο της επίδικης διαφοράς (κρασί) είναι ευπαθές (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 30/6/1802, φ. 6v. Ομοίως, Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/7/1802, φ. 9r).

151. Στην υπόθεση της Γιαννούλας Πέτζα, πρώην συζύγου Δημήτρη Καραμάνη, κατά του τέως συζύγου της, η Διοίκηση υποδεικνύει στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς την ταχεία εκδίκαση της υποθέσεως προκειμένου να επιστρέψει ο Δ. Καραμάνης

μένων προθεσμιών¹⁵² για προετοιμασία ενός των διαδίκων, τη διενέργεια περαιτέρω διαδικαστικών ενεργειών για την αποκατάσταση της διασαλευθείσης εννόμου τάξεως¹⁵³, την υποκίνηση της διαδικασίας για την υποβολή της επίδικης διαφοράς σε αιρετοκρισία¹⁵⁴ ή ακόμα την προώθηση αιτημάτων των διαδίκων που προφανώς δεν

στον τόπο του (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/11/1802, φ. 30r).

152. Στην υπόθεση Νικολού Παπαδιώτη κατά Αναγνώστη Μιχογγούστη που εκκρεμεί ενώπιον του Δικανικού Κριτηρίου της Πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης η Διοίκηση, με σχετική επιστολή της προς το δικαστήριο, ενεργούσα κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος από τον Ν. Παπαδιώτη, ζητά την αναβολή εκδικάσεως της υποθέσεως μέχρις ότου ο "διαφεντευτής" του Παπαδιώτη επιστρέψει από την Λευκάδα. Προτείνει δε στο δικαστήριο να του δοθεί προθεσμία είκοσι ημερών προκειμένου αυτός, κάνοντας χρήση των νομικών γνώσεων του "διαφεντευτού" του, να προετοιμάσει τις σχετικές διαδικαστικές πράξεις και να στοιχειοθετήσει επαρκώς τα νομικά επιχειρήματα που θα προβάλει στη δίκη (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 18/2/1803, φ. 35r).

153. Στην υπόθεση Σπαρτιώτη κατά Καραϊωάννη η Διοίκηση Πρεβέζης υποδεικνύει στο Δικανικό Κριτήριο της πρώτης Αναφοράς να κοινοποιήσει στους διαδίκους την απόφαση που έχει εκδοθεί και να την κηρύξει εκτελεστή προκειμένου να αποκατασταθεί η διασαλευθείσα έννομη τάξη στην Πολιτεία Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/12/1802, φ. 33r. Σχετικά και δύο άλλα έγγραφα του επιστολάριου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο 16/8/1802, φ. 16r και έγγραφο της 17/8/1802, φ. 25r).

154. Το έτος 1802, η Διοίκηση Πρεβέζης, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του Προέδρου της Αγίας Μαύρας (Λευκάδας), παρεμβαίνει σε υπόθεση αντιδικίας μεταξύ των Αναστασίου Πολίτη, κατοίκου Αγ. Μαύρας, και Ζαφύρη Κονιδάρη, κατοίκου Πρεβέζης, από το ένα μέρος, κατά των Χρήστου Πολίτη, κατοίκου Λευκάδας (και αδελφού του Αναστασίου), και των Νικολάου και Ιωάννη Κιτζίλη, κατοίκων Πρεβέζης, από το άλλο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/8/1802, φ. 14v). Στη συγκεκριμένη υπόθεση ο μεν Χρήστος Πολίτης, αδελφός του Αναστασίου είχε ζητήσει να κριθεί η διαφορά από τα δικαστήρια της Αγίας Μαύρας, ο δε Αναστάσιος Πολίτης, με σχετική αναφορά του προς τον Πρόεδρο της Αγίας Μαύρας, υπέβαλε αίτημα να κριθεί το επίδικο ζήτημα από το Δικανικό Κριτήριο Πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης. Η Διοίκηση Πρεβέζης, θεωρώντας σύννομο το αίτημα του Αν. Πολίτη, υποδεικνύει στον Πρόεδρο της Αγίας Μαύρας να εκδώσει ειδικό θέσπισμα, με το οποίο ο Χρήστος Πολίτης θα υποχρεωθεί να παραιτηθεί από την αγωγή που άσκησε ενώπιον του δικαστηρίου της Αγίας Μαύρας, προκειμένου να αποφευχθεί η παράλληλη κρίση της υποθέσεως από δύο διαφορετικά δικαστήρια και η έκδοση αντιφατικών αποφάσεων επί της ίδιας υποθέσεως. Στη συνέχεια δε προτρέπει τον Πρόεδρο της Αγίας Μαύρας να δώσει εντολή στους Χρήστο Πολίτη και Ιωάννη και Νικόλαο Κιτζίλη να ορίσουν αιρετό κριτή, ο οποίος από κοινού με τον έτερο αιρετό κριτή, που θα ορίσει ο αντίδικος Αναστάσιος Πολίτης θα κρίνει ανεκκλήτως τη διαφορά (δεδομένου ότι η αιρετοκρισιακή απόφαση πρόκειται να επιλύσει διαφορά μεταξύ συγγενών (Αναστασίου και Χρήστου Πολίτη). Εάν πάλι οι Χρήστος Πολίτης και οι Κιτζίληδες αρνηθούν να ορίσουν δικό τους αιρετό κριτή, θα τον διορίσει το δικαστήριο. Η διαφορά θα κριθεί ανεκκλήτως ακόμα και εάν ερημοδικήσει το ένα από τα διάδικα μέρη. Σε περίπτωση πάλι διχογνωμίας μεταξύ των δύο αιρετών κριτών, θα

έγιναν δεκτά κατά την υποβολή τους ενώπιον του δικαστηρίου στο οποίο εκκρεμεί η υπόθεση¹⁵⁵. Δεν λείπουν ακόμα οι περιπτώσεις όπου η διοίκηση προβαίνει σε συστάσεις ή επιτιμιά τους δικαστές για παράτυπες ενέργειες που προκάλεσαν βλάβη στα έννομα συμφέροντα ενός των διαδίκων¹⁵⁶ ή τροποποιεί, εφ' όσον το κρίνει απαραί-

οριστεί από τους διαδίκους και τρίτος αμερόληπτος αιρετός κριτής· για τις ανάλογες ρυθμίσεις του βυζαντινού δικαίου βλ. Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Η αιρετοκρασία στα νησιά του Αιγαίου και Ιονίου Πελάγους (17ος-19ος αι.) Επιβιώσεις του δικαίου των Βυζαντινών", *Τιμητικός Τόμος Ομ. Καθηγητού Βασ. Σαρσέντη*, σ. 414 σημ. 11 (στη συνέχεια: Αιρετοκρασία). Παρόμοια είναι και η διευθέτηση άλλης αστικής διαφοράς που απασχόλησε την Διοίκηση Πρεβέζης το έτος 1806. Στην υπόθεση αυτή, ο Ιωάννης Δημουλάς με σχετική αίτησή του προς τη Διοίκηση Πρεβέζης, ζητά τον διορισμό αιρετών κριτών που θα κρίνουν εκκρεμή αστική διαφορά μεταξύ του ιδίου και των αδελφών Αυγερινού. Η Διοίκηση Πρεβέζης, αναγνωρίζοντας ως σύννομη την αίτησή του, διαβιβάζει στο Δικανικό Κριτήριο πρώτης Αγωγής Πρεβέζης το αίτημα του και προσκαλεί το δικαστήριο να ορίσει αιρετούς κριτές (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14 Μαρτίου 1806, φ. 22r· πρβλ. και μεταγενέστερο έγγραφο του ιδίου έτους όπου αναφέρεται το αίτημα του Δημουλά για αντικατάσταση των ορισθέντων αιρετών κριτών από τη Διοίκηση, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο έτους 1806, φ. 45v).

155. Σε υπόθεση του έτους 1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/12/1802, φ. 34r) η Διοίκηση Πρεβέζης κοινοποιεί στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της πόλεως την υποβληθείσα αναφορά του Χρήστου Κεχρά, με την οποία αυτός περιορίζει τον αριθμό των αιτήσεων που προφανώς έχει προβάλει δια του δικογραφήματος της εφέσεως (από την επιστολή δεν προκύπτει εάν οι αιτήσεις αυτές συμπίπτουν με εκείνες της αγωγής ή εάν πρόκειται για παρεπόμενες οψιγενείς απαιτήσεις ή ακόμα για εντελώς νέες αιτήσεις που μεταβάλλουν την αγωγή) σε δύο, –προκειμένου να ικανοποιηθεί δικαστικά έστω και η μία μόνη από αυτές,– και συμβουλεύει το Δικαστήριο να ικανοποιήσει εκείνη την αξίωση που θα θεωρήσει "συμφερωτέραν με τούς νόμους καί με τὸ δίκαιον νὰ τοῦ στερχθῇ".

156. Σε υπόθεση η οποία εκκρεμεί ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης το έτος 1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25ης Σεπτεμβρίου 1806, φ. 46r), η διοίκηση Πρεβέζης, κατόπιν "ικεσίας" του ευγενούς Θεοδόση Κονιδάρη, προβαίνει σε συστάσεις προς το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης διότι ο "Υπουργός τῶν πράξεων τοῦ Δικανικοῦ Κριτηρίου" έκλεισε κατά την ημέρα της δικασίμου το κτίριο του δικαστηρίου με αποτέλεσμα να μην εκδικασθεί η υπόθεση Θεοδόση Κονιδάρη (κατοίκου Λευκάδας) κατά κληρονόμων Μεσίνη. Η Διοίκηση επισημαίνει στους δικαστές του Εφετείου ότι δεν θα έπρεπε να αποδέχονται αβασάνιστα το γεγονός της ανεπίτρεπτης ταλαιπωρίας των διαδίκων και μάλιστα όταν πρόκειται για εκδίκαση υποθέσεων ξένων υπηκόων (όπως στην προκειμένη περίπτωση ο Θ. Κονιδάρης) υποδεικνύει δε στο δικαστήριο να προχωρήσει στην εξέταση της υποθέσεως την πρώτη ημέρα δικασίμου που θα οριστεί. Σημειώνεται ότι ο Θεοδόσης Κονιδάρης ήταν πρόκριτος Λευκάδας υπαγόμενος στη τάξη των ευγενών του νησιού. Το έτος 1802, ως Πρόεδρος των Σουδιτών Λευκάδας, έλαβε εντολή από τον Θεοτόκη να κυνηγήσει του κλέφτες που ταλαιπωρούσαν τους κατοίκους του νησιού (Κατσικογιανναίους και άλλους). Υπήρξε επίσης ένας από τους γνωστότερους ενοικιαστές των ιχθυοτροφείων της

τητο, τους ισχύοντες δικονομικούς κανόνες, όπως στην περίπτωση εκδόσεως ψηφίσματος με το οποίο καταργείται η παράσταση των διαδίκων στα δικαστήρια μέσω *"ίντερβενιέντηδων"*¹⁵⁷. Επί πλέον δε, αρκετά συχνά, η διοίκηση προβαίνει σε άμεση ή έμμεση υπαγόρευση του περιεχομένου της αποφάσεως που η ίδια επιθυμεί να εκδοθεί από το δικαστήριο ενώπιον του οποίου αναπέμπεται η υπόθεση προς επανεξέταση¹⁵⁸.

Οι περιπτώσεις, όπου η διοίκηση κρατά την υπόθεση και προβαίνει σε ουσιαστικό έλεγχο της επίδικης διαφοράς είναι αρκετά συχνές¹⁵⁹, αποτελούν δε έναν πλά-

Πρέβεζας (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 311 σημ. 22) και το έτος 1810 διετέλεσε μέλος της προσωρινής διοικήσεως που διόρισε ο Όσβαλντ στη Λευκάδα (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 29, 75, 145, 146, 234).

157. Στα 1802 με ειδική της επιστολή η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης κοινοποιεί στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς της πόλεως την έκδοση ψηφίσματος με βάση το οποίο καταργείται στο εξής η παράσταση των διαδίκων στα δικαστήρια μέσω *"ίντερβενιέντηδων"* (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 18r). Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § IX, Β.

158. Στην υπόθεση Πάνου, Ανδρέα, Κωσταντή και Αποστόλη Κορωνιού κατά Αικατερίνης και Μαρίας Καβαδιά, η Διοίκηση Πρεβέζης, παρεμβαίνοντας υπέρ των Κορωνιών, υπαγορεύει στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης την έκδοση ευνοϊκής υπέρ αυτών αποφάσεως (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 18r). Σε ανάλογη παρέμβαση προβαίνει η Διοίκηση και όταν η υπόθεση εκκρεμεί σε δεύτερο πλέον βαθμό ενώπιον του Συλλόγου των Πέντε Πρεβέζης, οπότε, κατόπιν νέου σχετικού αιτήματος των Κορωνιών, η Διοίκηση Πρεβέζης προτρέπει το δικαστήριο να λάβει υπ' όψει του κατά την εκδίκαση της υποθέσεως τη σχετική *"ίκεσία"* τους και το ψήφισμα που την συνοδεύει, για να απονεμηθεί κατά τον ορθότερο τρόπο το δίκαιο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 5/3/1803, φ. 35r). Επίσης στην υπόθεση Π. Καραϊωάννη κατά Γεροσπαρτιώτη, η Διοίκηση Πρεβέζης απευθυνόμενη στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς της πόλεως προτρέπει τους δικαστές να απορρίψουν τους ισχυρισμούς (κάθε *"σοφιστικόν και άπατηλόν δικαιολόγημα"*) του οφειλέτη (Γεροσπαρτιώτη) προκειμένου να δικαιωθεί ο δανειστής Παναγιωτάκης Καραϊωάννης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 12/11/1802, φ. 27v, 28r).

159. Σε υπόθεση αντιδικίας μεταξύ του Πάνου Κομενιώτη και του Κ. Παπαπολύζου, όπως προκύπτει από το περιεχόμενο του σχετικού εγγράφου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 18/10/1802, φ. 25r), έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια της Κέρκυρας δύο αποφάσεις, μία πρωτόδικη και μία τελεσίδικη (με την οποία έγινε αποδεκτή η πρωτόδικη απόφαση). Κατόπιν αυτών το Επτανησιακό Σενάτο (Γερουσία) απέστειλε στην καγκελαρία του δικανικού κριτηρίου της πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης σχετική παραγγελία εκτελέσεως των εν λόγω αποφάσεων. Ύστερα από την αναφορά Παπαπολύζου, η διοίκηση Πρεβέζης προτρέπει το Δικανικό Κριτήριο πρώτης Αναφοράς να αναστείλει προσωρινά την εκτέλεση των αποφάσεων των δικαστηρίων της Κέρκυρας και να αποστείλει τον φάκελο της υποθέσεως στη διοίκηση για μελέτη παρέχοντας όλες τις απαραίτητες διευκρινήσεις σχετικά με την υπόθεση. Πράγματι, όπως προκύπτει από επόμενη επιστολή, η Διοίκηση, αφού μελέτησε την

γιο τρόπο καταστρατηγήσεως του δικονομικού κανόνα του δεδικασμένου των τελεσιδίκων δικαστικών αποφάσεων όταν η διοίκηση κρίνει ότι η δικαστική απόφαση πάσχει ακυρότητα για δικονομικές ή άλλες παραβάσεις. Έτσι στα 1802 το κονκλάβε Πρεβέζης αναστέλλει, κατόπιν αναφοράς του Αθανασίου Αβασώτη, ως επιτρόπου της αδικηθείσης Τρισεύγενης παπα-Αληθίας, την εκτέλεση της αποφάσεως του Δικανικού κριτηρίου Πρεβέζης που έχει εκδοθεί επί κληρονομικής διαφοράς (εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή). Όπως τονίζεται στη σχετική εντολή που απευθύνει η Διοίκηση προς το Δικαστήριο, η απόφασή του είναι ακυρωτέα διότι προέβη στη διαμόρφωση δικανικής κρίσεως με ιδιαίτερη ταχύτητα και χωρίς να εξετάσει διεξοδικά τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας, παρά το γεγονός ότι πρόκειται για υπόθεση η οποία έχει απασχολήσει για πολλά έτη τα δικαστήρια και επί της οποίας είχε ήδη εκδοθεί παλαιότερα κάποια αιρετοκρισιακή απόφαση¹⁶⁰. Κατόπιν αυτών το κονκλάβε ζητά από το δικαστήριο την παροχή των απαιτούμενων διευκρινήσεων προκειμένου να προβεί σε επανεξέταση της υποθέσεως *"είς αποφυγήν τῶν δυναστήτων κακῶν ὅπου ἔκ τῆς ἀναφορᾶς τῶν παραπονουμένων ἤμπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ"*.

Χαρακτηριστικός είναι εξ άλλου ο παρεμβατικός ρόλος του κονκλάβε στην ακύρωση παρانونών διαδικαστικών ενεργειών των διαδίκων. Έτσι σε υπόθεση του έτους 1806 το κονκλάβε επιλαμβάνεται της υποθέσεως κατόπιν της από 3ης Ιουνίου 1806 αιτήσεως (*"ἰκεσίας"*) του ενός των διαδίκων μερών (Αναστάσιος και Γεώργιος Μαλτέζος), με την οποία αυτοί ζητούν την παρέμβασή του διοικητικού αυτού οργάνου προς τον σκοπό ακυρώσεως της εφέσεως (*"ἀπελατζίον"*)¹⁶¹ που υπέβαλαν οι

υπόθεση, προέβη σε άρση της αναστολής και προέτρεψε πλέον το Δικανικό Κριτήριο της πόλεως να προχωρήσει σε εκτέλεση των αποφάσεων των κερκυραϊκών δικαστηρίων όχι μόνον διότι έχει εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση επί της υποθέσεως αλλά και διότι η υπόθεση αφορά ξένη περιουσία (*"σοστάνζα"*, ιταλ. *sostanza*) που θα πρέπει ιδιαίτερα να προστατευθεί (*"ἡ πρότασις εἶναι ὑψηλὴ διατὶ ἀποβλέπει ὑπόθεσιν ξένης σοστάνζας"*). Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 27/10/1802, φ. 25ν και αριθ. 78 της 2/11/1802, φ. 26r.

160. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/7/1802, φ. 8ν.

161. Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 8ης Ιουνίου 1806, φ. 40ν. Το έγγραφο χρησιμοποιεί εναλλακτικά τους όρους *"ἐκκλητος"* και *"ἀπελατζίον"*. Από την όλη διατύπωση του εγγράφου προκύπτει ότι η οριστική απόφαση επί της υποθέσεως δεν έχει ακόμα εκδοθεί. Είναι επομένως ενδεχόμενο ότι, σύμφωνα με την ισχύουσα τότε δικονομία, μπορούσαν να προσβληθούν αυτοτελώς με το ένδικο μέσο της εφέσεως οι αποφάσεις των δικαστηρίων που διέτασσαν αποδείξεις, παρά το γεγονός ότι δεν ήσαν οριστικές, ακόμα και πριν από την έκδοση της οριστικής αποφάσεως. Για το ζήτημα πρβλ. Ο ι κ ο ν ο μ ι δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Α', Αθήναι 1905, § 86, σ. 440-441. Την άποψη αυτή ενισχύει το γεγονός ότι, σύμφωνα με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804, οι παρεπίμπτουσες (*"punti interlocutori"*) δικαστικές αποφάσεις του δικαστηρίου του Εμπορίου και της Ναυτιλίας, δηλαδή οι αποφάσεις με τις οποίες το δικαστήριο διέτασσε, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων, αποδείξεις, μπορούσαν να

αντίδικοι (Γκινάκα)¹⁶². Πράγματι με θέσπισμα που εξέδωσε το κονγκλάβε Πρεβέζης την 8η/6/1806 επενέβη στην υπόθεση και ακύρωσε την ασκηθείσα έφεση των αδελφών Γκινάκα διότι η μη οριστική απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου δεν πρόκειται να επηρεάσει με οποιοδήποτε τρόπο μεροληπτικώς υπέρ του αντιδίκου την οριστική κρίση του δικαστηρίου. Παράλληλα, με σχετική επιστολή, υπέδειξε στο εφετείο Πρεβέζης να προβεί στην διαγραφή της κριθείσης ως απαραδέκτου εφέσεως από τις "φίλτζες"¹⁶³ της καγκελαρίας του¹⁶⁴. Τέλος απέστειλε προς το Δικανικό κριτήριο πρώτης αγωγής Πρεβέζης επιστολή με την οποία αφ' ενός μεν γνωστοποίησε την ακύρωση της "απελατζιόνος" Γκινάκα από το κονγκλάβε, αφ' ετέρου δε έδωσε παραγγελία στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο να προχωρήσει στη διενέργεια της επιτόπιας εξετάσεως που έχει ζητηθεί από τους Μαλτέζους παρούσια και του αντιδίκου μέρους, των αδελφών Γκινάκα¹⁶⁵.

Από όσα εκτέθηκαν προκύπτει ότι το τοπικό κονγκλάβε λειτούργησε ως αποφασιστικό όργανο με αρμοδιότητες ελέγχου των τοπικών δικαστηρίων σαφώς ευρύτερες έναντι εκείνων του "Μικρού Συμβουλίου" (Conclave) του προσωρινού "βυζαντινού πολιτεύματος" που καθιέρωνε το Σύνταγμα της Ιονίου Πολιτείας του 1800. Και τούτο διότι το "Μικρό Συμβούλιο" που προέβλεπε το Σύνταγμα του 1800 είχε ως αρμοδιότητα τη μελέτη των τοπικών υποθέσεων και την κατάρτιση των εισηγήσεων

προσβληθούν αυτοτελώς με το ένδικο μέσο της εφέσεως ενώπιον του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. II, άρθρο 228 παρ. 3). Εξ άλλου, και κατά το Κανονικό Δίκαιο, η άσκηση του τακτικού ενδίκου μέσου της εφέσεως ήταν επιτρεπτή τόσο κατά των οριστικών όσο και κατά των μη οριστικών περί αποδείξεως αποφάσεων (Ρ ά μ μ ο υ, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, τ. Α', § 9).

162. Όπως προκύπτει από το έγγραφο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 8ης Ιουνίου 1806, φ. 40ν), οι αδελφοί και κληρονόμοι του Π. Γκινάκα (Αθανάσιος, Δημήτριος και Αποστόλης Γκινάκας), άσκησαν στις 29/5/1806 (δια του επιτρόπου τους παπα-Δημητρίου Ζαλογγήτη) έφεση κατά της μη οριστικής αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης με την οποία διετάσσετο η διεξαγωγή της αυτοψίας που είχε ζητηθεί πρωτοδίκως από τους αδελφούς Μαλτέζου. Πρόκειται περί μη οριστικής αποφάσεως διότι το δικαστήριο δεν αποφαινεται περί της κυρίας υποθέσεως αλλά διατάσσει, ως προπαρασκευαστικό μέτρο της δίκης, τη διεξαγωγή αυτοψίας ["το ζητούμενον σοπραλουόκο (από το βενετ. sopraluoco (ή accesso del giudice) που σημαίνει διαβεβαίωση, επί τόπου διαπίστωση. Α. Β λ α ν τ ή – Ι. Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, Dizionario Technico Legale Italiano Greco (Ιταλοελληνικών Νομοτεχνικών Λεξικών), Κέρκυρα 1840, σ. 190 (στη συνέχεια: Λεξικόν) οπού δεν βλάπτη τα δικαιώματα της φαιμελείας Γκηνάκα εις την ουσιώδες κρήσιν οπού μέλη να απαντηθή εις το ίδιον κρητίριόν σας"].

163. Από το βενετ. filza, που σημαίνει έγγραφα συνδεδεμένα που φυλάσσονταν όλα μαζί σε ένα αρχείο.

164. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, αριθ. 55 της 8ης Ιουνίου 1806, φ. 40ν.

165. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, αριθ. 56 της 8ης Ιουνίου 1806, φ. 41r.

επί των διαφόρων θεμάτων που υποβάλλονταν προς το τοπικό Γενικό Συμβούλιο των ευγενών¹⁶⁶, ενώ αντιθέτως το τοπικό κονγκλάβε των πόλεων της "συμπολιτείας" λειτούργησε ως αποφασιστικό όργανο στον βαθμό που edικαιούτο να επικυρώνει ή να απορρίπτει τις προτάσεις της Προεδρίας¹⁶⁷. Είναι δε ενδιαφέρον ότι η διοίκηση Πρεβέζης με έγγραφο το οποίο απευθύνει προς τον διοικητή της περιοχής Αμπτουλάχ Μπέη την 2/5/1806, παραλληλίζει τα δικαιώματα και τις αρμοδιότητες του τοπικού κονγκλάβε με εκείνα της Επτανησιακής Γερουσίας¹⁶⁸. Στο έγγραφο διευκρινίζεται ότι η βασική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών διοικητικών οργάνων είναι ότι η μεν Επτανησιακή Γερουσία επαγρυπνεί για τον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης από τα δικαστήρια που λειτουργούν σε όλες τις Ηνωμένες Νήσους ενώ αντιθέτως το κονγκλάβε, σύμφωνα με τη συνθήκη της Πρέβεζας του 1800, ελέγχει μόνον τα δικαστήρια της πόλεώς του¹⁶⁹. Ο παραλληλισμός των δύο αυτών οργάνων είναι περιεργός

166. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο πέμπτο σε συνδυασμό με το ενδέκατο άρθρο του ιδίου κεφαλαίου· πρβλ. και την ανάλογη διάταξη του Σχεδίου Συντάγματος του έτους 1801 (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Β' (1801), άρθρο 25ο). Όπως προβλεπόταν από τις διατάξεις του Συντάγματος της Ιονίου Πολιτείας του 1800, το "Μικρό Συμβούλιο" ή "Επιτροπή" του Γ. Συμβουλίου ήταν ένα ολιγάριθμο αντιπροσωπευτικό σώμα που απαρτιζότο από μέλη του Γενικού Συμβουλίου εκάστης νήσου. Το προοίμιο του "Ιδιαίτερου Συντάγματος εκάστης νήσου" καθώς και το τρίτο άρθρο της "Ανακεφαλαίωσης" (Ricapitulazione) του Συντάγματος του 1800, τονίζουν ότι η δομή των Μεγάλων ή Γενικών Συμβουλίων των νησιών παραμένει η αυτή όπως και κατά την πρώην βενετική κυβέρνηση, δηλαδή αριστοκρατική. Το Μικρό Συμβούλιο (κονγκλάβε) αποτελείτο από 40 δικαστές που εκλέγονταν από το αντίστοιχο Γενικό Συμβούλιο, λειτούργησε δε ως συμβουλευτικό όργανο μόνον στα μεγαλύτερα νησιά της Ιονίου Πολιτείας, όπως και κατά το παρελθόν (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, σ. 66· πρβλ. και Α' (Σύνταγμα 1800), δέκατο άρθρο του "Ιδιαίτερου Συντάγματος εκάστης νήσου"). Για το 70μελές αριστοκρατικής συνθέσεως "Μικρό Συμβούλιο" της Λευκάδας το οποίο συστάθηκε με το διάταγμα Εγγίζο της 20ης Αυγούστου 1687 και αποτελείτο από όσους είχαν προϋπηρετήσει ως Σύνδικοι, Δικαστές, Αντιλέγοντες, Υγεινόμοι, διδάκτορες Ιατρικής και Νομικής και 25 άλλα πρόσωπα βλ. Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 551.

167. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, ψήφισμα της γενικής συνελεύσεως των πολιτών της 12ης Ιανουαρίου 1802, σ. 826· πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, συνεδρίαση της 23ης/3/1802, φ. 5r, "...διά νά στοχάζωνται, καί αποφασίζουν τὰς ἐμπιπτούσας ὑποθέσεις τῆς κοινότητος καί νά τὰς κυρώνουν μέ τὰ δύο τρίτα τῶν ψήφων εἰς τὸ νέ", επίσης συνεδρίαση της 1ης Μαρτίου 1803, φ.10v, "ἡ Προεδρία εἰς ὅλας ταύτας τὰς προβλέψεις προηγείται, καί αὐτῆς συνοικεῖ νά τὰς προβάλλῃ πρώτη, καί τὸ κονγκλάβε, νά τὰς κυρώνῃ, συμμετριάξει, ἢ ἀποκυρώνῃ"). Αντίθετη άποψη έχει υποστηρίξει ο Βρέκοσης που εμμένει στο συμβουλευτικό ρόλο του "κονγκλάβε" στις ηπειρωτικές πόλεις (Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 281).

168. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 2 /5/1806, φ. 29r.

169. "... τοῦτο τὸ σύστημα εἶναι παρόμοιον ἀπὸ τὰς ἐξουσίας τοῦ ἐξοχωτάτου ἑπτανήσου σενάτου δὲν ἔχει τὴν διαφορὰν, πάρεξ ἐκοῖνη ἢ σεβασμία ὁμήγυρης ἀγροηπνὴ ἐπάνο

καθώς η Επτανησιακή Γερουσία που προέβλεπε το Σύνταγμα του 1803 ως ανώτατο εκτελεστικό όργανο, με βάση την αρχή της διακρίσεως των εξουσιών¹⁷⁰, περιοριζόταν στον έλεγχο της ορθής ασκήσεως των καθηκόντων των δικαστικών λειτουργών που στελέχωναν τα δικαστήρια των νήσων καθώς και της πιστής εκτελέσεως των νόμων από τις κατά τόπους κυβερνήσεις, ενώ ο ανώτατος έλεγχος της ορθής εφαρμογής των δικονομικών νόμων από τα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δικαστήρια επαφίεται, κατά το Σύνταγμα, στο "Δικαστήριο της Αποκυρώσεως", που έχει ως αρμοδιότητα να ακυρώνει τις δικαστικές εκείνες αποφάσεις *"ἃς ἀναγνωρίζει ὅτι ἐξεδόθησαν διὰ βιάσματος τῶν ὑπὸ τοῦ Κώδικος τῆς Πολιτικῆς καὶ Ἐγκληματικῆς δίκης διαττατομένων τρόπων, καὶ δέονται καταργήσεως"*¹⁷¹. Το πιθανότερο συνεπώς είναι ότι το εν λόγω έγγραφο παραλληλίζει τις αρμοδιότητες του κονκλάβε με τις αντίστοιχες της Επτανησιακής Γερουσίας πριν από την εφαρμογή του Συντάγματος του 1803, οι οποίες προφανώς ήσαν ενισχυμένες στον τομέα του ελέγχου της δικαιοσύνης¹⁷². Η αρμοδιότητα ωστόσο του κονκλάβε των πόλεων της "συμπολιτείας" να επαγρυπνεί επί των δικών που διεξάγονται στα δικαστήρια των πόλεων και να ακυρώνει ή να μεταρρυθμίζει τις δικαστικές αποφάσεις όταν εντοπίζει καταχρήσεις ή παραβάσεις του νόμου (κυρίως δε παραβάσεων των δικονομικών νόμων), όπως αυτή σκιαγραφείται μέσα από τις διαθέσιμες πηγές, προσιδιάζει περισσότερο προς τις αρμοδιότητες ενός ανωτάτου ακυρωτικού δικαστηρίου παρόμοιου με εκείνο του "Δικαστηρίου της Αποκυρώσεως" της Επτανήσου Ρεπούμπλικας το οποίο επίσης δεν μπορούσε να υπεισέλθει στην ουσία των υποθέσεων που είχαν εκδικασθεί¹⁷³. Άλλωστε η παραχώρηση σε διοικητικό όργανο της εποπτικής αρμοδιότητας επί των δικαστηρίων, όσον αφορά στην ακριβή εφαρμογή των δικονομικών κανόνων, καθιερώθηκε το έτος 1804 σε όλα τα Ιόνια Νησιά δεδομένου ότι, σύμφωνα με ειδικό νόμο που ψηφίσθηκε από το Νομοθετικό Σώμα της Επτανήσου Πολιτείας στις 20/3/1804

εἰς ὅλα τὰ ἐνωμένα Νησιά τῆς περιωχῆς του, ἐκείνο ὁποῦ δὲν εἶναι δοσμένο ἐτούτων τῶν κονκλαβίων πάρεξ εἰς τὴν ἰδίαν πολητείαν τους μόνον".

170. Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 16-17 και Σύνταγμα 1803, Τίτλος Δ' (Δύναμις Εκτελεστική), άρθρο ρζ' υπό στοιχείο γ' (έλεγχος δικαστικών λειτουργών), ρια' (έλεγχος της εφαρμογής των νόμων από τις κυβερνήσεις των νήσων). Βλ. και πιο πάνω σημ. 131.

171. Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 70 και Σύνταγμα 1803, Τίτλος ζ', άρθρο ρπε'.

172. Πάντως, ακόμα και υπό το κράτος του Συντάγματος του 1803, οι αρμοδιότητες της Γερουσίας, όσον αφορά στον έλεγχο των κρατικών οργάνων (διοικητικών και δικαστικών), θα πρέπει στην πραγματικότητα να ήσαν ευρύτερες από εκείνες που όριζαν οι διατάξεις του Συντάγματος. Για το ζήτημα βλ. και πιο πάνω § V (υπόθεση Μάστρακα κατά Πάντζα έτους 1806).

173. Βενιέρη, Σύνταγμα 1803, Τίτλος σ', άρθρο ρπς'.

(Οργανικός Νόμος της Ιδιαιτέρας Κυβερνήσεως εκάστης νήσου /Legge Organica delle amministrazione particolari delle sette isole)¹⁷⁴, Τμήμα του 15μελούς συμβουλίου ("δημοσυμβουλίου")¹⁷⁵, το λεγόμενο "*Δικονομικό Τμήμα*", επόπτευε για την ακριβή εφαρμογή της δικονομίας από τα δικαστήρια του νησιού.

Β. Βοεβόδας-τουρκικές αρχές

Με το πρώτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας, ο τούρκος βοεβόδας της περιοχής του "Κοντινέντε", περιορίζεται, σε ρόλο απλού εκτελεστικού οργάνου, όσον αφορά στην τήρηση των δικαστικών αποφάσεων των τοπικών κριτηρίων, κατόπιν σχετικής παραγγελίας του δικαστηρίου που εξέδωσε την απόφαση που επρόκειτο να εκτελεσθεί ("*και είς αυτά ό Έκλαμπρότατος Βοεβόνδας δέν θέλει έχει τόπον, και επιχείρησιν, είμή νά κάμνη νά ενεργῶνται όλα εκείνα, όπου του ζητούνται από τά Νόμιμα Κριτήρια διά την κοινήν ήσυχίαν τῶν τόπων, και διά τήν ἐνέργειαν τῶν αποφάσεων γινομένων από τά καθήκοντα Δικαστήρια και Κριτήρια*")¹⁷⁶.

Παρά την επίσημη αναφορά της συνθήκης στον περιορισμένο δικαιοδοτικό ρόλο του νέου επικυρίαρχου, στη δικαστηριακή πρακτική ο τούρκος βοεβόδας (ή ακόμα και διάφοροι τούρκοι αξιωματούχοι)¹⁷⁷ εμφανίζονται συχνά να ενεργούν ως δια-

174. Για τον νόμο αυτό βλ. Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, τ. Γ', σ. 852.

175. Το 15μελές συμβούλιο αποτελούσε μαζί με τον Πρύτανη και δύο Κυβερνήτες ("*Παρέδρους*") την "*Ιδιαιτέρα Κυβέρνηση*" ή "*Μερικόν Κυβέρνημα*" που προέβλεπε το Σύνταγμα του 1803 (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Ε', άρθρο ρκα' επ.) διαιρείτο δε στα εξής τμήματα: Υγειονομικό, Δικονομικό, Αγορανομίας, Εμπορίας και Ναυτιλίας, Διακοσμήσεως και Δρόμων (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, τ. Γ', σ. 852).

176. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 436-437, στιχ. 31-35. Προβλ. και την ακριβέστερη διατύπωση της σχετικής παραγράφου του πρώτου άρθρου της συνθήκης στο αντίγραφο της που προέρχεται από το Αρχείο Οικονόμων σύμφωνα με το οποίο ο βοεβόδας ασκεί τις αρμοδιότητές του, ως εκτελεστικού οργάνου, μέσω της εκάστοτε Προεδρίας της Διοικήσεως κάθε πόλεως, η οποία προφανώς καθόριζε κατά περίπτωση τις λεπτομέρειες της εκτελέσεως ("*..και είς ταῦτα πάντα ό Έκλαμπρότατος Βοϊβόντας δέν έχει δικαίωμα ἐμβάσεως και μεθέξεως, είμή μόνον νά παραχωρεῖ μίαν Έκτελεστικήν Δύναμιν πρὸς Έκάστην Προεδρίαν διά νά τήν μεταχειρῆζεται όσάκις τῆς ζητεῖται από τά Δικαστήρια πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν Ἀποφάσεών των...*", Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 438, 421, στιχ. 24-28). Περισσότερα για τη διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως βλ. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, σ. 829.

177. Στο εξεταζόμενο αρχειακό υλικό αναφέρονται οι: 1) Βελή πασάς, γιός του Αλή Πασά (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 162, 165, 168. Κατά μία πληροφορία, ο Βελή πασάς θεωρείται υπεύθυνος για τον θάνατο από δηλητηρίαση του Αβδουλάχ μπέη, του τοποτηρητή της περιοχής, κατά το έτος 1807 (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, τ. Γ', σ. 876), 2) Μεχμέταγας Μουσελίμαγας και Βαλής του Κάρελη. Πιθανόν πρόκειται για τον Μεχμέτ Εφέντη που αναφέρεται ως Διοικητής της Πρέβεζας σε επιστολή

μεσολαβητικά όργανα μεταξύ διαδίκων, διοικήσεως και δικαστηρίων σε εκκρεμείς δικαστικές υποθέσεις. Η παρέμβασή τους προκαλείται κατά κανόνα ύστερα από σχετική προσφυγή του ενός των διαδίκων ή σπανιότερα της Διοικήσεως¹⁷⁸, οι ίδιοι όμως δεν προβαίνουν σε ουσιαστικό έλεγχο ή έλεγχο νομιμότητας της υποθέσεως παρά μόνον διαβιβάζουν τον φάκελο στη Διοίκηση για τις περαιτέρω ενέργειες. Είναι πάντως χαρακτηριστικό ότι η Διοίκηση Πρεβέζας, συμμορφούμενη προς το πνεύμα της διαμεσολαβητικής προσπάθειας της τουρκικής αρχής προβαίνει κατά κανόνα σε ανάλογες υποδείξεις προς το αρμόδιο δικαστήριο για να εκδικασθεί η υπόθεση σύμφωνα με το περιεχόμενο της παρεμβάσεως των τουρκικών αρχών¹⁷⁹.

της Προεδρίας της Αγίας Μαύρας προς τη Γερουσία του έτους 1800 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 330 σημ. 93/Πηγή: ΓΑΚ/Αρχεία Νομού Λευκάδας, ταξιν. Αικατ. Μπαντιά, αριθ. 98, 16/4/1800, φ. 18α)] και 3) Μουχτάρ Πασάς επίσης γιός του Αλή Πασά (Ρ ο ν τ ο - γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 162, 165, 168).

178. Στα 1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, αριθ. 58 της 3/9/1802, φ. 19ν) η Διοίκηση Πρεβέζης ζητά από τον Μπέη Εφέντη να μεσολαβήσει προς το "Μαϊστράτον Υγείας" (Διοίκηση της Υγείας) της Κέρκυρας προκειμένου να επιστραφεί στον νόμιμο ιδιοκτήτη του ένα καϊκι που κατασχέθηκε από το "Μαϊστράτο" (λόγω της παράνομης αποβιβάσεως επιβατών στο λιμάνι της Κέρκυρας), διότι εκ παραδρομής θεωρήθηκε ότι ανήκε στον καραβοκύρη του, Παναγή Κορονιό. Για τη δικαιοδοσία των "Προβλεπτών επί του Υγειονομίου", οι οποίοι δίκάζαν τις παραβάσεις των υγειονομικών κανονισμών επί ενετοκρατίας βλ. Λ ο ύ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 130, 230. Κατά το Σύνταγμα του 1800, σε κάθε νήσο προβλεπόταν η λειτουργία ενός Υπουργείου της Υγείας, τα μέλη του οποίου εξέλεγε το Γενικό Συμβούλιο των Ευγενών (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο έβδομο). Κατά το Σύνταγμα του 1803 σε κάθε νησί προβλεπόταν η λειτουργία τριμελών "Βουλευτηρίων της Υγείας", τα μέλη των οποίων εκτελούσαν και χρέη "Αστυνομικών Κριτών" (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Ε', άρθρο ρμ' και Τίτλος ζ', άρθρο ρνβ').

179. Σε κληρονομική υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του Δικανικού Κριτηρίου Πρεβέζης το έτος 1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 23/6/1802, φ. 4γ) και κατόπιν προσφυγής του ενός των διαδίκων, του Αναγνώστη Τζιτζόνη, παρεμβαίνει ο Μεχμέταγας Μουσελίμαγας και Βαλής του Κάρελη με σχετική επιστολή που απευθύνει στις 12/4/1802 προς τη Διοίκηση Πρεβέζης. Η διοίκηση Πρεβέζης με το από 23/6/1802 έγγραφό της προς το Δικανικό Κριτήριο Πρεβέζης προτρέπει τους δικαστές να εκδικάσουν κατά προτεραιότητα τη σχετική υπόθεση ("προκρίνοντάς την και προθέττοντάς την από κάθε άλλην") για να αποφευχθεί η ενδεχομένως δυσάρεστη επέμβαση του Μεχμέταγα στην υπόθεση ("διὰ νὰ προλάβωμεν τὰ δυσάρεστα παράπονα τοῦ ῥηθέντος ἔξουσiasτοῦ, ὁποῦ ἐκ τῆς ἀτονίας τῆς δίκης ἤμπορεῖ νὰ ἐκφωνήσῃ). Τέλος με το από 27/6/1802 έγγραφό της ενημερώνει τον Μεχμέτ Αγά ότι άσκησε την αναμενόμενη απ' αυτόν παρέμβαση προς το αρμόδιο δικαστήριο ("καί τοιοῦτο τρόπον νὰ δείξωμεν τὴν ὑψηλὴν ὑπόληψιν ὁποῦ πρεπόντως σᾶς προσφέρωμεν, καθὼς ὁ ἴδιος θέλει σᾶς πληροφορήσῃ τὸν Βαθμὸν τῆς προθυμίας μας") διαβεβαιώνοντάς τον παράλληλα για την "ταπεινήν μας δούλευσιν" και επικαλούμενη την "ἰσχυράν του προστασίαν καὶ βοήθειαν εἰς τὰς χρείας καὶ ἀνάγκας τῶν δυστυχισμένων τούτων τόπων μας" (Σ τ α -

Σπανιότερα δε, όταν το αίτημα είναι προδήλως παράνομο, δικαιολογεί με ιδιαίτερα αναλυτικό τρόπο, τους λόγους της μη συμμόρφωσής της προκειμένου να μην εξοργίσει τις τουρκικές αρχές. Τούτο προκύπτει από υπόθεση που απασχόλησε ιδιαίτερα τη διοίκηση και τα δικαστήρια της Πρέβεζας το έτος 1802¹⁸⁰. Στην υπόθεση αυτή ο Βεληπασάς εφέντης, κατόπιν σχετικού αιτήματος του ιερέως Πάνου Τζεφτηλικιώτη, παρενέβη δυναμικά σε εκκρεμή αστική διαφορά μεταξύ αυτού και της αδελφής και της ανηψιάς του και για τον σκοπό αυτό απέστειλε δύο "μπουγιουρντί" προς τη Διοίκηση Πρεβέζης. Με αυτά, επιπλήττοντας αυστηρά τη Διοίκηση για τη μη ικανοποίηση των αξιώσεων του Π. Τζεφτηλικιώτη, διέταξε την ταχεία εξόφληση του χρέους της αδελφής και της ανηψιάς του επί πλέον όμως θεώρησε και την ίδια τη Διοίκηση ως οφειλέτιδα μέρους του χρέους. Η Διοίκηση Πρεβέζης παρακαλεί τον Βελή πασά να μην μεροληπτεί υπέρ του ιερέως, ο οποίος έχει επιδείξει επανειλημμένως απρεπή και άδικη συμπεριφορά τόσο προς τις οφειλέτιδες¹⁸¹, όσο και

μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 27/5/1802, φ. 6r). Σε άλλη υπόθεση του έτους 1802, ο Α. Βενέτος με σχετική προσφυγή προς τον Μπέη Εφέντη και τη Διοίκηση Πρεβέζης, διαμαρτυρήθηκε έντονα διότι με την απόφαση του Κριτηρίου της πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης καταδικάσθηκε μόνο αυτός σε πληρωμή ολοκλήρου του χρέους προς τον Σπύρο Καραβέλα ενώ συνυπόχρεοι για την εξόφληση του χρέους κατά το ήμισυ ήταν δύο συνοφειλέτες, ο ίδιος και ο Ξάρχης της Αντώναινας. Η Διοίκηση συμμορφούμενη προς το περιεχόμενο της παρεμβάσεως του Μπέη εφέντη προτρέπει το δικαστήριο να προβεί σε διόρθωση της αποφάσεώς του (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 17r). Επίσης το ίδιο έτος, όπως προκύπτει από επιστολή της Διοικήσεως Πρεβέζης (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 26/8/1802, φ. 18v) προς τους δικαστές του εφετείου της πόλεως, η Πανόρια Δρούπα προσέφυγε στον Μπέη κατά της αποφάσεως του δικαστηρίου αυτού. Προφανώς κατόπιν παρεμβάσεως του Μπέη προς τη Διοίκηση υπέρ της προσφεύγουσας, η Διοίκηση προέτρεψε το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να επανεξετάσει την διαφορά.

180. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 10v σε συνδυασμό με έγγραφο της 17/7/1802, φ. 12v.

181. Το ιστορικό της διαφοράς μεταξύ του ιερέως Πάνου Τζεφτηλικιώτη και της αδελφής και ανηψιάς του είχε ως εξής: Ο ιερέας είχε δανείσει κατά το παρελθόν κάποιο χρηματικό ποσό στον σύζυγο της ανηψιάς του τον Γεώργιο Λαμπρόπουλο, ο οποίος αποβίωσε στη ξενιτειά χρεωκοπημένος ("μουφλούζης"). Μετά τον θάνατό του ο ιερέας απαιτεί την απόδοση του χρέους από την ανηψιά του και την μητέρα της, ως καθολικούς διαδόχους του αποβιώσαντος οφειλέτη. Κατόπιν των απειλών και των ύβρεων που εκτόξευσε εναντίον των οφειλέτιδων, η Διοίκηση Πρεβέζης αναγκάστηκε να τις καλέσει ενώπιον της και να αποσπάσει από αυτές την υπόσχεση ότι θα καταβάλουν στον ιερέα το ποσόν των 20 γροσίων κατ' έτος μέχρις αποπληρωμής του χρέους. Ο ιερέας ωστόσο δεν ικανοποιήθηκε από τη συμβιβαστική αυτή επίλυση της διαφοράς από τη Διοίκηση (εξύβρισε μάλιστα και απείλησε τη Διοίκηση της Πρέβεζας για τη μεσολάβησή της) και προέβη στη συνομολόγηση δικαστικού συμβιβασμού με τις οφειλέτιδες (το έγγραφο του οποίου η Διοίκηση κοινοποιεί στον Βελή πασά), σύμφωνα με τον οποίο οι αντίδικοι συμφωνούσαν να γίνει εκτίμηση του συνόλου της

προς τη Διοίκηση της πόλεως αλλά να θεωρήσει ότι *"οί προεστῶτες καὶ ἐπίλοιποι κάτοικοι της Πρέβεζας εἶναι ὅλοι πιστοὶ ραγιάδες"* που θέλουν να παραμείνουν *"ὑπὸ τὴν κραταιὰν του προστασίαν"*, καθώς συνέβαινε και επί των προκατόχων του (Βεζήρ εφέντη και Μουχτάρ πασά εφέντη)¹⁸². Εξ άλλου η Διοίκηση Πρέβεζας, με άλλη επιστολή της ίδιας ημέρας, ενημερώνει τον Πανιερότατο Ἀρτῆς¹⁸³ για την εξέλιξη της υποθέσεως και τον παρακαλεί να καλέσει ενώπιον του τον ιερέα και να τον επιτιμήσει για την άδικη και απάνθρωπη συμπεριφορά του προς τις συγγενείς του καθώς και για τα προβλήματα που δημιούργησε στην πόλη της Πρέβεζας λόγω της δυσάρεστης αναμίξεως του Βελή Πασά Εφέντη στην υπόθεση.

VII. ΕΚΔΙΚΑΣΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΥΠΗΚΩΝ

Κατά την περίοδο 1800-1804, τα κατά τόπο αρμόδια πρωτοβάθμια πολιτικά δικαστήρια των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" δικάζαν τόσο τις διαφορές μεταξύ

περιουσίας του αποβιώσαντος Γ. Α. από ειδικούς εκτιμητές (τον επίτροπο του αρχιερέα και άλλους ιερείς) και στη συνέχεια, αφού προηγουμένως αποδοθεί στη σύζυγο το ισόποσο της προίκας της, να περιέλθει το υπόλοιπο στον ιερέα προς εξόφληση του χρέους (για το ζήτημα αυτό βλ.εκτενέστερα πιο κάτω § XIV, Β). Το ποσόν ωστόσο που προήλθε από την εκτίμηση ενός ακινήτου, το οποίο και αποτελούσε το μοναδικό περιουσιακό στοιχείο του Γ. Α. μετά τη χρεωκοπία του, δεν ήταν αρκετό ούτε έστω για την απόδοση της προίκας της συζύγου του οφειλέτη. Κατόπιν αυτών ο Π. Τζ., αφού προηγουμένως εξύβρισε κατά τρόπο σκαιότατο τους δικαστές και προεστώτες της Πρεβέζης, προσέφυγε στον Βελή πασά διαμαρτυρόμενος για την όλη διευσθέτηση του ζητήματος του χρέους από τη Διοίκηση της Πρέβεζας και ζητώντας, παρ'ανόμως, να εκποιηθεί το σπίτι της ανηψιάς του, το οποίο αποτελούσε προικώα της περιουσία και συνεπώς, ως περιουσία ανήκουσα κατά κυριότητα στη γυναίκα, μετά τον θάνατο του συζύγου απεδίδετο αυτούσια σ' αυτήν μη υποκείμενη στα χρέη του συζύγου (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 30-31). Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r-v.

182. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 12v-13r, *"καθώς και ὁ υψηλότατος Βεζήρ εφέντη μας καὶ ὁ ὑψηλότατος μουχτάρ πασιᾶς εφέντη μας πάντοτε μᾶς ἐπαρηγόρησαν μετὰ τὴν κραταιὰν τους προστασίαν"*.

183. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 11r-11v. Πρβλ. όμως και προηγούμενη επιστολή της Διοικήσεως Πρέβεζας προς τον Πανιερότατο Ἀρτῆς, που αφορά στην ίδια υπόθεση, με την οποία η Διοίκηση ζητά από τον Πανιερότατο να συγχωρέσει τον ιερέα Π. Τζεφτηλικιώτη διότι προέβη σε απρεπείς ενέργειες όχι από πρόθεση αλλά σε κατάσταση παραφοράς (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 3/7/1802, φ. 7v). Είναι πιθανόν ότι η επιστολή απευθύνεται στον Ιγνάτιο, ο οποίος διετέλεσε Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Ἀρτῆς το έτος 1803 και υπέγραψε, τον Νοέμβριο του ιδίου έτους, για λογαριασμό του Αλή Πασά συνθήκη φιλίας με την Επτάνησο Πολιτεία (Ν. Μ ο σ χ ο ν ᾱ, "Η Επτάνησος Πολιτεία (1803-1807)", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', σ. 399).

κατοίκων των πόλεων της "συμπολιτείας" όσο και τις διαφορές μεταξύ αυτών και κατοίκων της Επτανήσου Πολιτείας ή άλλων ξένων υπηκόων, εφαρμοζομένης της αρχής της εδαφικότητας¹⁸⁴. Όπως προκύπτει από επιστολή της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1802 που απευθύνεται στο "Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς" της πόλεως¹⁸⁵ στη δεύτερη περίπτωση οι υποθέσεις δικάζονταν με συνοπτική διαδικασία¹⁸⁶, οι δε πρωτόδικες αποφάσεις ήταν ανέκκλητες, με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση των ξένων υπηκόων κατά την απονομή δικαίου από τα δικαστήρια της "συμπολιτείας", λόγω της σύντομης διαδικασίας που ακολουθείτο κατά την εκδίκαση των αστικών διαφορών¹⁸⁷. Η πληροφορία ακριβώς αυτή που παρέχει η ανωτέρω επιστολή, – της μη δυνατότητας ασκήσεως του τακτικού ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά αποφάσεων των πρωτοβαθμίων δικαστηρίων του "Κοντινέντε" που αφορούσαν ξένους είτε ως ενάγοντες είτε ως εναγομένους –, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή καθώς το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας (σύμφωνα με την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας) όριζε ότι οι αποφάσεις που εκδίδονταν από τα πρωτοβάθμια δικαστήρια επί διαφορών που υπερέβαιναν τα 50 γρόσια και αφορούσαν επτανήσιους υπηκόους και κατοίκους του "Κοντινέντε", μπορούσαν να εφεσιβληθούν σε εφετείο μίας από τις τρεις πόλεις, όχι όμως εκείνης όπου έδρευε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο που εξέδωσε την απόφαση¹⁸⁸. Το ίδιο ίσχυε και για τις αστικές διαφορές που προέκυπταν μεταξύ επτανησίων υπηκόων και κατοίκων του "Κοντινέντε" και αφορούσαν ακίνητα, για τις οποίες ρητώς το 4ο άρθρο

184. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r, έγγραφο της 20/8/1802, φ. 16v.

185. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 20/8/1802, φ. 16v, "νά κράξετε τήν ἄνωθεν γυνή διὰ νά ἀκούσετε τὰς διαφοράς τους, καί νά τὰς ἀπεφασίσετε σήμερον ἀνεπικλήτως, καθὼς ἀπαιτεῖ τὸ δίκιον εἰς ὑποθέσεις ὅπου ἀφοροῦν ξένους διὰ νά μὴ χασομερᾷ".

186. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r, "Ο κύριος Ἰωάννης Ἀσημακόπουλος ἔχει νά λάβῃ ἀπὸ τὸν χρήστον φαγὰ κορφιάτην ἀρκετὴν ποσότητα ἀσπρῶν, αὐτὸς ἔξω ὅπου εἶναι ξένος καὶ πρέπει κατὰ νόμον ὅλη ἢ ταχύτης καὶ δραστηριότης τῆς δικασίας".

187. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r, "διὰ νά μὴν ἀπέλθῃ ὡς ξένος, καὶ ἀποδοθῇ πτέσμα ἀτονίας εἰς τὰ τῆς δίκης ἀποτελέσματα".

188. Σ τ α μ ο υ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, "μεταξύ υπηκόων τῆς Ἐπτανήσου Ῥεβούβλικας καὶ τῶν κατοίκων τῶν τριῶν τόπων Πρεβέζης, Βονίτσης, καὶ Πάργης", στιχ. 50-51, και πιο κάτω, προκειμένου περί διαφορών που αφορούν ακίνητα, "μεταξύ τῶν Νησιωτῶν καὶ τῆς στερεᾶς", στιχ. 57). Διαφοροποιημένη είναι όμως η εκδοχή του 4ου άρθρου κατά το δεύτερο αντίγραφο της συνθήκης όπου, προκειμένου περί διαφορών που υπερβαίνουν τα 50 γρόσια, αναφέρεται μόνο το δικαίωμα εφέσεως "τῶν ἀντιφερομένων μερῶν", χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις ενώ εξ άλλου παρέχεται δυνατότητα εφέσεως και στα δευτεροβάθμια δικαστήρια της ίδιας πόλεως (Σ τ α μ ο υ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439, στιχ. 40-46). Για το ζήτημα βλ. παρακάτω § VIII, Β.

της συνθήκης (σύμφωνα πάντα με την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας) προέβλεπε την δυνατότητα εφέσεως κατά της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου στα εφετεία των δύο άλλων πόλεων από εκείνη όπου ευρισκόταν το επίδικο ακίνητο¹⁸⁹. Από τα στοιχεία συνεπώς που διαθέτω προκύπτει ότι είναι ενδεχόμενο οι συγκεκριμένες αυτές διατάξεις της συνθήκης που αφορούσαν τις διαφορές μεταξύ επτανησίων υπηκόων και κατοίκων της περιοχής των τριών προνομιακών πόλεων να μην εφαρμόσθηκαν στη δικανική πρακτική ή ίσως και να τροποποιήθηκαν από κάποιο μεταγενέστερο νομικό κείμενο που περιελάμβανε διατάξεις διαφορετικού περιεχομένου.

Ειδικά για τους ρώσους υπηκόους, όπως τονίζεται σε σχετική επιστολή του "*Γενικοῦ Κονσόλου*" (Προξένου) της Ρωσίας Καβαλιέρ Μπενάκη¹⁹⁰ προς τον Μπέη Εφέντη, προβλεπόταν ότι, ειδικά όταν εκδικάζονταν υποθέσεις που αφορούσαν σε αντιδικία μεταξύ κατοίκων της "συμπολιτείας" και ρώσων υπηκόων (νομιμοποιημένων είτε ενεργητικώς είτε παθητικώς), κατά την εκδίκαση της υποθέσεως έπρεπε να παρευρίσκεται υποχρεωτικά στο δικαστήριο και ένας αντιπρόσωπος της Ρωσίας ("*ἐπιστάτης της Ρωσίας*")¹⁹¹.

Η "διεθνής" ωστόσο αυτή δικαιοδοσία των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" φαίνεται πως αποτέλεσε αιτία συχνών προστριβών "*μεταξύ ξένων συνορητών και κατοίκων*"¹⁹². Για τον λόγο αυτό, όπως προκύπτει από διάφορα έγγραφα της περιόδου 1802-1803, η Διοίκηση Πρεβέζης άλλοτε μεν συνηθίζει να παραπέμπει πολλές από τις εκκρεμείς δικαστικές διαφορές μεταξύ κατοίκων της "συμπολιτείας" και κατοίκων της Επτανήσου Ρεπούμπλικας στις κατά τόπους αρμόδιες αρχές της

189. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437. Είναι όμως πιθανόν ότι επικρατέστερη είναι η εκδοχή του 4ου άρθρου κατά το δεύτερο αντίγραφο της συνθήκης, σύμφωνα με το οποίο εξ ίσου αρμόδιο σε δεύτερο βαθμό ήταν και το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ίδιας πόλεως (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439). Για το ζήτημα βλ. παρακάτω § VIII, Β.

190. Πρόκειται για τον Λιμπέριο Μπενάκη, γιό του πρωταγωνιστή της επανάστασεως στην Πελοπόννησο το 1770 Παναγιώτη Μπενάκη, ο οποίος στα μέσα του 1789, ως διπλωματικός πράκτορας των Ρώσων, είχε αναλάβει να φέρει σε επαφή τον Αλή Πασά με τους Ρώσους (Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία, τ. Α', σ. 352, τ. Β', σ. 20· Α. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, "Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1787-1792 και οι επιπτώσεις στους Έλληνες. Συγκρούσεις Σουλιωτών-Αλή πασά μεταξύ των ετών 1789-1790", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', σ. 91). Από το έτος 1788 διετέλεσε γενικός πρόξενος της Ρωσίας στην Κέρκυρα και από τη θέση αυτή καθοδήγησε ορισμένες από τις ενέργειες των Πρεβεζάνων προσφύγων για την ένωση με τα Ιόνια (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 328, 339, 342, 343).

191. Η Διοίκηση Πρεβέζης κοινοποιεί τη σχετική οδηγία του ρώσου Προξένου στο "Δικανικό Κριτήριο" Πρεβέζης και στον "Σύλλογο των Πέντε" της πόλεως (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/8/1802, φ. 13v).

192. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 15ης Δεκεμβρίου 1804, φ. 49v.

Επτανήσου Πολιτείας (Πρύτανης Κεφαλληνίας, Πρύτανης Λευκάδας, Πρόεδρος Παξών) προς απονομή της δικαιοσύνης¹⁹³ άλλοτε δε παραγγέλλει στο αρμόδιο δικαστήριο Πρεβέζης ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η υπόθεση να επιταχύνει την εκδίκαση της υποθέσεως διότι ο ένας από τους διαδίκους διαθέτει το *"προνόμιον τῆς ξενίας"*¹⁹⁴. Από το πλήθος των περιπτώσεων παραπομπής δικαστικών υποθέσεων με-

193. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 17/6/1802, φ. 3r-v, υπόθεση Β. Μαστρογιάννη, κατοίκου Λευκάδας, κατά Ι. Χρήστου. Στην υπόθεση αυτή η διοίκηση Πρεβέζας ζητά από τον Πρύτανη Λευκάδας να διατάξει τον Β. Μαστρογιάννη να εξοφλήσει το χρέος του προς τον Ι. Χρήστου, όπως τούτο προκύπτει από ιδιόχειρη χρεωστική ομολογία της 28/5/1799 που θα προσκομίσει ο δανειστής στον Πρύτανη. Επίσης υπόθεση Παναγιώτας συζύγου Γ. Βασιλικού κατά των αδελφών της (και των γυναικών τους, ως καθολικών διαδόχων) Ζαμπέλη (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/7/1802, φ. 6v). Υπόθεση Θεοδώρου Βρυώνη, πρώην κατοίκου Κεφαλληνίας, κατά κατοίκων της Πρεβέζας, η οποία επίσης παραπέμπεται στον Πρύτανη Κεφαλληνίας για να εκδικασθεί στην Κεφαλλονιά ώστε να διευθετηθεί το συντομότερο δυνατόν η υπόθεση (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφου της 4/8/1802, φ. 13v). Υπόθεση Ζαχάρως, θυγατέρας του αποβιώσαντος Απ. Στρίνια και συζύγου Γ. Θωμά, κατοίκου Παξών, που παραπέμπεται στον Πρόεδρο Παξών για να εκδικασθεί απ' αυτόν, ως *"προστάτη τῶν πτωχῶν καὶ ἀδικημένων καὶ ἐξόχως τῶν ξένων"* (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r). Υπόθεση Πάνου Τζαβίδη, κατοίκου Πρεβέζης, κατά Ευθύμιου Σταύρου, κατοίκου Λευκάδας. Κατόπιν αιτήσεως του οφειλέτη, Ε. Σταύρου, η υπόθεση παραπέμπεται να εκδικασθεί από τα δικαστήρια της Λευκάδας. Η Διοίκηση Πρεβέζης αποστέλλει στον Πρύτανη Λευκάδας τον φάκελο της υποθέσεως από τον οποίο προκύπτει επακριβώς το χρέος του Σταύρου (χρεωστική ομολογία της 5/1/1800 συνολικού ποσού 100 γροσίων πλέον των νομίμων τόκων) και παρακαλεί να επιταχυνθεί η εξόφληση του χρέους (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/9/1802, φ. 20r-v). Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η υπόθεση της Δημήτρως Τζιρογιάννη, χήρας Αναγνώστη Προσαλέντη για την οποία βλ. πιο κάτω § XIV, Α, 2 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 26v). Παρόμοια και η υπόθεση που αναφέρεται σε επιστολή της διοικήσεως Πρεβέζης της 11/10/1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 27r-v) με την οποία ζητείται η παρέμβαση του Πρίγκηπος και Προέδρου της Επτανήσου Γερουσίας προκειμένου να εξοφληθεί και να διασφαλισθεί, με οποιοδήποτε τρόπο, το χρέος του Αρσένιου Αγγελικόπουλου, κατοίκου της Επτανησιακής Πολιτείας, προς τον Σπυρίδωνα Ποπολάνη, αντιπροσωπευομένου, λόγω μακροχρονίας απουσίας, από τη σύζυγό του, κάτοικο Πρεβέζης, παρά το γεγονός ότι το έγγραφο της χρεωστικής ομολογίας του Α. Αγγελικόπουλου που φυλασσόταν απ' αυτήν έχει καεί κατά την καταστροφή της Πρεβέζας. Παρεμφερής και η διευθέτηση του ζητήματος στην υπόθεση Γιάννη Σφαλτού και Θεοχάρη Γιαχαλή κατά Νικολάου Κάλια και Ευσταθίου Γαζή, κατοίκων Λευκάδας, η οποία παραπέμπεται στον *"Εξουσιαστή"* Λευκάδας για να κριθεί από τα εκεί εδρεύοντα δικαστήρια (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 23/11/1802, φ. 29v).

194. Έτσι στην υπόθεση Π. Καραϊωάννη κατά Π. Αυγερινού και Μ. Σπαρτιώτη αποστέλλεται οδηγία προς το *"Δικανικό Κριτήριο πρώτης Αναφοράς"* Πρεβέζης για να εκδικασθεί η υπόθεση συνοπτικά (*"καὶ χωρὶς τάξιν καὶ τρόπον νομικὸν νὰ ἀκούσετε ἀντιλόγως τὰ*

ταξύ κατοίκων της Πρέβεζας και κατοίκων της Επτανήσου Ρεπούμπλικας σε δικαστήρια των Ιονίων νήσων συνάγεται ότι αναγνωριζόταν στους διαδίκους η δυνατότητα καταργήσεως της "διεθνούς" αυτής δικαιοδοσίας, δεδομένου άλλωστε ότι η παρέμβαση της διοίκησης Πρεβέζης στην υπόθεση γίνεται συνήθως κατόπιν πρωτοβουλίας του ενός των διαδίκων¹⁹⁵. Ωστόσο, η δια παραβάσεως των ισχυόντων δικονομικών κανόνων κατάχρηση του προνομίου της "ξενίας" δεν ήταν επιτρεπτή. Τούτο προκύπτει από υπόθεση του έτους 1802 όπου ο ένας από τους διαδίκους (Σραλέγγος), εκμεταλλευόμενος το προνόμιο της "ξενίας" που διέθετε λόγω της καταγωγής του από την Λευκάδα, υπέβαλε μετά την έκδοση της πρωτοδίκου αποφάσεως, νέες – μη οψιγενείς – αιτήσεις ή νέους – μη οψιγενείς – πραγματικούς ισχυρισμούς¹⁹⁶. Για τούτο η Διοίκηση Πρεβέζης απευθυνόμενη πλέον στις 21/8/1802 στον Πρύτανη της Λευκάδας, κατόπιν και της από 19/8/1802 σχετικής αιτήσεώς του, αναπέμπει την υπόθεση στα δικαστήρια της Λευκάδας προκειμένου να απονεμηθεί πλέον το δίκαιο από τα δικαστήρια αυτά¹⁹⁷.

Σε κάθε περίπτωση η διαφορά παραπέμπεται σε ξένο δικαστήριο για να εκδικασθεί μόνον κατόπιν εκδόσεως σχετικής παραπεμπτικής αποφάσεως της διοικήσεως η οποία, όπως αναφέρει η ειδική αιτιολογία των αποφάσεων αυτών, αξιολογεί

δικιολογήματά τους και νά γένη ἐν τῷ ἄμα, καί ἡ ἀπόφασις σήμερον ἐξ ἅπαντος καί τοιούτῳ τρόπῳ νά δικιωθῇ ἓνας ξένος δανιστής τοσοῦτον ἀξιόμησθος") προκειμένου να ικανοποιηθεί το συντομότερο δυνατόν ο δανειστής Π. Καραϊωάννης που είναι ξένος (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/8/1802, φ. 16γ· σχετικό και άλλο έγγραφο της 17/10/1802 (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 25γ) όπου αναφέρεται, "νά ἐπιταχύνῃ τὴν ἐξόφλησιν τῶν πράξεων, παρατρέχοντας τὴν μέθοδον, καί τάξιν καταχρηστικὴν, ὅπου ἄντονίζει τὰ ἀποτελέσματα τῆς δικαιοσύνης, καί καιροφορεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δίκης, καί διὰ τὴν ἐπιστάσιαν τῆς, καί διὰ τὴν ξενειάν του, καί διὰ τὸν τρόπον καί φύσιν". Ομοίως και στις δικαστικές υποθέσεις Κωσταντή Πουλὴ κατὰ Σπ. Κεραμιδά, Μ. Ψημένου και καπετάν Τζουάνη Αλεάνδρη (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 13γ).

195. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 17/6/1802, φ. 3ν (*"ἐπικαλέσθη τὴν μεσολάβησιν τῆς πρεσβείας μας καὶ ἡμεῖς... τὸν συσταίνομεν τῆς εὐγενείας τῆς"* (εννοεῖ τον Πρύτανη Λευκάδας), έγγραφο της 1/7/1802, φ. 6ν (*"προστρέχει μὲ τὸ μέσον τῆς παρούσης μας εἰς τὴν ἐξοχότητά τῆς"* (τον Πρόεδρο Λευκάδας), έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14γ (*"τῆς (ἐννοεῖ τον Πρόεδρο Παξῶν) περικλείωμεν ἴσον τῆς ἀναφορᾶς τῆς ἀδικημένης.."*), έγγραφο της 6/9/1802, φ. 20γ-ν (*"ὁ χρεώστης ἀποκρινόμενος ζητεῖ μὲ τὸ κοστιτοῦτον του νά τὸν σύρῃ εἰς τὰ αὐτόθη κριτήρια* (εννοεῖ τα δικαστήρια της Λευκάδας)).

196. Από την ανωτέρω υπόθεση ενδεχομένως συνάγεται ότι ίσχυε ο δικονομικός κανόνας ότι οι λόγοι και το αίτημα της εφέσεως θα πρέπει να περιορίζονται στα πρωτοδίκως καθοριζόμενα όρια.

197. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 21/8/1802, *"ἀνίσως καί τὸ προνόμιον τῆς δικαιοδοσίας εἶναι τόσον ἀπόλυτον, καί ἀδιόριστον, συνεπόμενον βέβαιον θέλει εἶσθαι ὅπου ἡ δίκη καθεκάστου τόπου πρέπει νά περιορίζεται εἰς μόνους τοὺς κατοίκους τῆς"*.

προηγουμένως τα διάφορα στοιχεία που προκύπτουν από την επίδικη διαφορά, όπως για παράδειγμα την κατάσταση των διαδίκων (π. χ. υπερβολική ένδεια), ή άλλους επιτακτικούς αντικειμενικούς λόγους (π. χ. κατάσταση αναρχίας στην περιοχή του "Κοντινέντε" και των Ιονίων Νήσων) κ.λπ.¹⁹⁸ Το πνεύμα συνεπώς του δικονομικού δικαίου που καθόριζε τα δικαιοδοτικά όρια των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" ήταν προσανατολισμένο στην ισότητα μεταξύ ημεδαπών και ξένων κατά την απονομή της δικαιοσύνης, κυρίως δε μεταξύ ημεδαπών και κατοίκων της Επτανήσου Πολιτείας, στα πλαίσια, –όπως επανειλημμένως τονίζεται–, της γενικότερης πολιτικής επιδιώξεως των πόλεων της συμπολιτείας *"νά συντηρηῆται ἡ εὐταξία, καὶ εὐνομία, καὶ νά διόκεται ἡ διαφωνία ὅπου διασχίζει τὴν ἀμοιβαίαν ἀρμονίαν, τοσοῦτον ἀναγκαίαν εἰς τοὺς γειτνιάζοντας"*¹⁹⁹. Πρόκειται για μία ακόμα εκδήλωση της εδραιωμένης αντίληψης των κατοίκων της περιοχής ότι, παρά τον επίσημο πολιτειακό διαχωρισμό που επέβαλαν οι συνθήκες, έπρεπε, όπως άλλωστε διακηρύσσεται σε επιστολή της Διοκήσεως Πρεβέξης προς τον Πρόεδρο της Επτανησιακής Γερουσίας της 22ας Ιουνίου 1802²⁰⁰, να συντηρηθεῖ *"ἡ παλαιὰ συνένωσις καὶ ἀνταπόκρισις"* μεταξύ Ιονίων Νήσων και Ακρωτηρίου, ώστε *"νά λείψῃ καὶ παύσῃ ἐκεῖνος ὁ φραγμὸς ὅπου ἕως τώρα ἐμπόδησε τὴν γλυκίαν ταύτην συμπολίτευσίν μας ἐκ τῆς ἀσυνθεσίας καὶ ἐλλείψεως τοῦ συστήματός μας"*²⁰¹.

Στα 1804 πλέον προτείνεται από την Προεδρία της Διοκήσεως Πρεβέξης και τελικώς ψηφίζεται από το Γενικό Συμβούλιο της πόλεως η ίδρυση ενός τριμελούς δικαστηρίου με ενιαύσια θητεία (*"Κριτήριον των Ξένων"*) που θα εκδίκαζε αποκλειστικά τις διαφορές των ξένων υπηκόων, παρέχοντας επομένως σε αυτούς το προ-

198. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 17/6/1802, φ. 3ν (περίπτωση αθετήσεως υποχρεώσεων που απορρέουν από δανειακή σύμβαση: *"ἀπέρασαν τρεῖς χρόνοι καὶ ἀκόμη δέν τὸν ἐπλήρωσε καὶ ὁ δανειστής ἐκουράσθη ζητῶντάς τα"*), έγγραφο της 11/11/1802, φ. 27ν (*"εἰς τὴν καταστροφὴν ὁμῶς τούτης τῆς πολιτείας...ἡ συμβία του μόλις ἐδυνήθη εἰς ἐκείνην τὴν ὁδυνηρὰν καὶ ἀποτρόπαιον περίστασιν νά φυλάξῃ τὸν ἑαυτὸν της καὶ τὰ νυπιώδη τέκνα της...τὰ χαρτὰ μεταξὺ εἰς τὰ ὁποῖα ἦτον καὶ ἡ χρεωστικὴ ὁμολογία...ἐδώθησαν εἰς τὰς φλόγας"*), έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r (*"τὴν συστήνομεν τῆς φιλοδικαιοσύνης σας διὰ νά τὴν προστατεύσῃ ἡ κραταιὰ της δεξιὰ, ὅπου εἶναι ὁ προστάτης τῶν πτωχῶν καὶ ἀδικημένων καὶ ἐξόχως τῶν ξένων"*).

199. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 21/8/1802, φ. 17ν, έγγραφο της 30/3/1802, φ. 2r-v, έγγραφο της 22/6/1802, φ. 5r, έγγραφο της 23/7/1802, φ. 13r, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r.

200. Πρόκειται για τον Κόμη Σπυρίδωνα Γεώργιο Θεοτόκη (1722-1803) ο οποίος διετέλεσε Πρόεδρος της Ιονίου Γερουσίας από τις 9/21 Ιουνίου 1799 (οπότε αντικατέστησε στη θέση αυτή τον Άγγελο Όριο) έως τον θάνατό του (12/24 Νοεμβρίου 1803).

201. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 5r. Για το ζήτημα βλ. επίσης Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 305 επ.

νόμιο της εκδικάσεως των υποθέσεων που τους αφορούν, είτε ως ενάγοντες είτε ως εναγόμενους, από ειδικό δικαστήριο (ειδική δωσιδικία). Καθώς από το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας (κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου) καθορίζεται μεταξύ άλλων η δωσιδικία των τοπικών δικαστηρίων επί αστικών διαφορών εκδικαζομένων σε δεύτερο βαθμό, μεταξύ κατοίκων της Επτανήσου Ρεπούμπλικας και κατοίκων μίας από τις τρεις προνομιακές πόλεις της "συμπολιτείας" του Ακρωτηρίου (Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας)²⁰², δεν είναι σαφές εάν με το ψήφισμα αυτό επέρχεται τροποποίηση του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας, όσον αφορά ειδικότερα στις διαφορές κατοίκων της Επτανήσου Πολιτείας με κατοίκους της "συμπολιτείας" ή εάν το ψήφισμα αναφέρεται σε κατοίκους άλλων περιοχών (πλην των Ιονίων Νήσων)²⁰³. Από το αρχειακό υλικό προκύπτει πάντως ότι το "Κριτήριο των Ξένων" ήταν αρμόδιο για την εκδίκαση παντός είδους διαφορών, οι οποίες δικάζονταν με ειδική συνοπτική διαδικασία (*"συντόμως καί συνεκτικώς"*), οι δε αποφάσεις του ήταν ανέκκλητες για λόγους ταχύτερης διεκπεραίωσης των υποθέσεων. Για τη διόρθωση των εσφαλμένων αποφάσεων του δικαστηρίου παρείχετο στους διάδικους, ως έκτακτο ένδικο μέσο, η δυνατότητα να υποβάλουν εγγράφως αίτηση επανεξετάσεως της υποθέσεως ενώπιον της Προεδρίας της Διοικήσεως. Σε περίπτωση υποβολής αιτήσεως επανεξετάσεως της υποθέσεως, ο αντίδικος είχε την υποχρέωση να υποβάλλει και εκείνος στην Προεδρία εγγράφως τις προτάσεις του με τις οποίες θα αντέκρουε τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος και τότε μόνον (μετά δηλαδή και την υποβολή των προτάσεων του αντιδίκου), η διοίκηση, κατόπιν συνεκτιμήσεως των εγγράφων επιχειρημάτων και των δύο διαδίκων, όριζε την επανεξέταση της υποθέσεως από δύο κριτές²⁰⁴.

VIII. ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ-ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ

A. Καθ' ύλην αρμοδιότητα

Το "Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς" που έδρευε σε κάθε μία από

202. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, στιχ. 50-51. Για τη μη πλήρη ταύτιση των δύο αντιγράφων της συνθήκης στο συγκεκριμένο ζήτημα βλ. παρακάτω § VIII, Β.

203. Η διατύπωση του ψηφίσματος δεν είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική καθώς αναφέρει απλώς ότι *"κρίνουν ανεπηκλήτως κάθε είδος διαφοράς, όπου νά προσκρούη εις ξένον, τόσον κατά τόν ενάγων ὥσάν καί κατά τόν ἐναγόμενον"*.

204. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 15ης Δεκεμβρίου 1804, φ. 49ν. Όπως αναφέρεται στο τέλος του εγγράφου, μετά την ολοκλήρωση του ψηφίσματος, διενεργήθηκε η εκλογή των δικαστών που θα στελέχωναν το νεοϊδρυθέν δικαστήριο. Ως δικαστές για το πρώτο έτος της λειτουργίας του εξελέγησαν οι Κώστας Παπαπολύζος, Θιοχάρης Γιαχαλής και Ιωάννης Σφαλτός. Ακολούθησε στις 15/12/1804 η εκλογή, στο αξίωμα του "Καγκελαρίου" του δικαστηρίου, του Διαμάντη Κεχρά (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 50r).

τις τρεις προνομιακές πόλεις ήταν καθ' ύλην αρμόδιο για όλες τις διαφορές ιδιωτικού δικαίου, ενοχικές, εμπράγματα, κληρονομικές αλλά και τις οικογενειακές περιουσιακές διαφορές, ανεξαρτήτως ποσού²⁰⁵. Επί πλέον, όπως προκύπτει ειδικότερα από υπόθεση που απασχόλησε το εφετείο Πάργας το έτος 1803²⁰⁶ και αφορά διαφορές από εταιρική σχέση μεταξύ μελών μίας συντεχνίας ("φάμπρικας") σαπουνιού²⁰⁷, το "Δικανικό Κριτήριο της πρώτης Αναφοράς" ήταν αρμόδιο και για τις διαφορές που ανάγονταν στην ύλη του εμπορικού δικαίου, σε αντίθεση με τα ισχύοντα στην Επτάνησο Πολιτεία όπου, με βάση το Σύνταγμα του 1803 και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1804, οι διαφορές αυτές (ειδικά στις νησιωτικές περιφέρειες της Κέρκυρας, Λευκάδας, Ζακύνθου και Κεφαλληνίας) υπάγονταν στο ειδικό δικαστήριο του Εμπορίου και της Ναυτιλίας²⁰⁸.

Η αρμοδιότητα των εν λόγω δικαστηρίων, όσον αφορά στις κληρονομικές δια-

205. Για την "εξαιρετική" καθ' ύλην αρμοδιότητα της Προεδρίας πριν από το έτος 1802 βλ. πιο πάνω § IV.

206. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 5 της 30/10/1803. Αναλυτικότερα για την υπόθεση βλ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 131-134.

207. Κατά το ενετικό δίκαιο, οι "συντεχνίες" (corporazione delle arti) αποτελούσαν οργανωμένες εμπορικές εταιρείες οι οποίες είχαν συγκεκριμένο (κοινό) σκοπό, τηρούσαν εμπορικά βιβλία, πιθανότατα διέθεταν εταιρική περιουσία και εταιρικά χρέη, και γενικά η σύστασή τους με εταιρική σύμβαση συνεπαγόταν δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους μετέχοντες εταίρους. Η εγγραφή των βιοτεχνών σε σωματεία ήταν υποχρεωτική, κάθε δε σωματείο διέθετε ειδικό ταμείο στο οποίο κατατίθενταν οι συνεισφορές των μελών, τα έσοδα από τις πωλήσεις, τα κέρδη και τα πρόστιμα που επιβάλλονταν στους παραβάτες (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 71 επ.· Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 513). Εξ άλλου η μέριμνα της Επτανήσου Πολιτείας για την "έταιρική εὐπραγία" διακηρύσσεται και στην εισηγητική έκθεση του Συντάγματος του 1803 (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Αναφορά, υπό στοιχείο ζ', σ. 11). Για τον τρόπο που λειτούργησε ο θεσμός της "συντροφίας" στην περιοχή της Τρανσυλβανίας κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους, όπως εμφανίζεται μέσα στη νομολογία του Κριτηρίου της Κομπανίας βλ. αναλυτικά Δ. – Ε. Τ σ ο ύ ρ κ α – Π α π α σ τ ά θ η, Η ελληνική εμπορική Κομπανία του Σίμπιου Τρανσυλβανίας (1636-1848). Οργάνωση και Δίκαιο, *Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου*, 246, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 196-198 (στη συνέχεια: Κομπανία). Επίσης για τις συντεχνίες που λειτούργησαν στις ελληνικές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βλ. την εκτεταμένη βιβλιογραφία που αναφέρει ο Σ π . Α σ δ ρ α χ ά ς ["Οι συντεχνίες στην Τουρκοκρατία. Οι οικονομικές λειτουργίες" (Ανακοίνωση στην *Tredicesima Settimana di Studio* του Istituto Internazionale di Storia economica "Francesco Datini", Prato (1981) με θέμα: *Forme et evoluzione del lavoro in Europa*: XIII, XVIII, secc.), στον τόμο *Ζητήματα Ιστορίας*, σ. 113 σημ. 1].

208. Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Τίτλος ζ', άρθρο ρνα'· CPC 1804, Tit. VII, άρθρα 186-225.

φορές, προκύπτει από διάφορα έγγραφα της Διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1802²⁰⁹ (από τα περισσότερα όμως από τα οποία όμως δεν προκύπτει εάν πρόκειται για εξ αδιαθέτου ή εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή). Αρκετές είναι επίσης και οι διεκδικητικές αγωγές αποδόσεως ή εξασφαλίσεως προίκας που εκδικάζονται από τα κατά τόπους αρμόδια "Δικανικά Κριτήρια της Πρώτης Αναφοράς"²¹⁰.

Από την καθ' ύλην αρμοδιότητα των τοπικών δικαστηρίων εξαιρούνταν συνεπώς μόνον από εκείνες που υπάγονταν στην αρμοδιότητα του ορθοδόξου κλήρου. Αυτά ήσαν τα θέματα που αφορούσαν τον γάμο και το διαζύγιο (μνηστεία, κωλύματα γάμου, ακύρωση αδείας γάμου, γαμικές διαφορές, ακύρωση γάμου, λύση γάμου, εγκατάλειψη συζυγικής στέγης, διατροφή, θέματα πατρικής εξουσίας)²¹¹ τα οποία, ήδη κατά την περίοδο της ενετοκρατίας²¹² αλλά και μετά την κατάλυσή

209. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 19/5/1802, φ. 2r (υπόθεση Βενεράντας θυγατέρας του αποβιώσαντος Κ. Σπανού και της Κωσταντζας σχετικά με την κληρονομία του αποβιώσαντος Αυρέλιου Παπαδόπουλου), έγγραφο της 23/6/1802, φ. 4r (υπόθεση Α. Τζιτζόνη κατά των κληρονόμων του αποβιώσαντος Αναστάση της Αντώναινας), έγγραφο της 6/7/1802, φ. 8v (υπόθεση Ασήμωσ Μπόκου κατά των αδελφών παπα- Γεωργίου Αληθία/εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή).

210. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 3· Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ.7r-v, 10v-12v. Για τις υποθέσεις αυτές βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIV, Β.). Άλλωστε και επί ενετοκρατίας τα θέματα που είχαν σχέση με την προίκα υπάγονταν στην αρμοδιότητα των ενετικών δικαστηρίων. Πρβλ. Δ. Χ. Κ α π ά δ ο - χ ο υ, Η απονομή της δικαιοσύνης στην Κέρκυρα από τους μεγάλους Πρωτοπαλάδες την ενετική περίοδο (1604-1797), Αθήνα 1990, Παράρτημα εγγράφων, αριθ. 88, σ. 290 (στη συνέχεια: Απονομή δικαιοσύνης). Πρόκειται για δικαστική απόφαση του Πρωτοπαλά Κερκύρας Χριστοδούλου της 1/9/1690 η οποία αποφαινεται μεν επί του νομικού ζητήματος που αφορά στις προσωπικές σχέσεις των συζύγων (συγκατοίκηση), παραπέμπει όμως το νομικό ζήτημα της διεκδικήσεως των προικίων στο αρμόδιο αστικό δικαστήριο ("*....έχοντας εξουσίαν να αναζητήση τό πριχιόν του με τό μέσον τής κοσμηκής δικαιοσύνης από τόν πενθερόν του*", στιχ. 31).

211. Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 67.

212. Πρόκειται για δικαιοδοσία η οποία παραχωρήθηκε στην ορθόδοξη Εκκλησία με το όγδοο άρθρο της Βούλας του Πάπα Λέοντος του Ι' (1521) σε επικύρωση της καθιερωμένης εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας των βυζαντινών χρόνων· πρβλ. και δουκική διαταγή της 20/8/1578, διάταγμα της 7/8/1765, διάταγμα της 29/8/1797. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 30 επ., 67 επ. Για την αντίστοιχη "αναγκαστική" δικαστική δικαιοδοσία του ορθοδόξου κλήρου σε θέματα που σχετίζονταν με τις προσωπικές σχέσεις των Χριστιανών (σύσταση και λύση του γάμου με διαζύγιο, εκ διαθήκης διαδοχή, "τριμοιρία") στο τουρκοκρατούμενο ελλαδικό χώρο βλ. Γ. Μ ά ο υ ρ ε ρ, Ο Ελληνικός λαός εις τας σχέσεις του δημοσίου, εκκλησιαστικού και ιδιωτικού δικαίου..., τ. Α', Αθήναι 1943, μετ. Καραστάθη, σ. 81=Αθήνα 1976, μετ. Ρομπάκη, σ. 83· Ν. Μ ο σ χ ο β ά κ η, Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας, Αθήναι 1882, σ. 56, 125· Μ. Θ ε ο τ ο κ ά, Νομολογία

της²¹³, υπάγονταν στην δικαστική δικαιοδοσία των Εκκλησιαστικών δικαστηρίων κάθε νησιού και ρυθμιζόνταν κατά το κανονικό δίκαιο της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Β. Κατά τόπον αρμοδιότητα

1. Γενική δωσιδικία

Κατά τόπον αρμόδιο σε πρώτο βαθμό ήταν το δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου είχε την κατοικία του ο εναγόμενος. Τούτο προκύπτει από επιστολή της Διοκήσεως Πρεβέζης του έτους 1802 που απευθύνεται προς τους Προέδρους της Βόνιτσας. Στην επιστολή αυτή η Διοίκηση Πρεβέζης, με αφορμή κάποια κληρονομική υπόθεση η οποία εκκρεμεί στα δικαστήρια της Βόνιτσας²¹⁴, υπενθυμίζει στη

του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ήτοι της Ι. Συνόδου και του Δ.Ε.Μ. συμβουλίου επί του αστικού, κανονικού και δικονομικού δικαίου (...) από του έτους 1800 μέχρι του 1896 μετά σημειώσεων, Κωνσταντινούπολις 1897, σ. 145, 149· Μ. Γ ε δ ε ώ ν, Επίσημα Γράμματα τουρκικά αναφερόμενα εις τα εκκλησιαστικά ημών δίκαια, Κωνσταντινούπολις 1889, σ. 9 επ., 76 επ· Ι. Α ν κ ο ύ ρ η, Η διοικήσεις και δικαιοσύνη των τουρκοκρατούμενων νήσων..., Αθήναι 1954, σ. 199 επ· Ν. Π α ν τ α ζ ο π ο ύ λ ο υ, "Εκκλησία και Δίκαιον εις την χερσόνησον του Αίμου επί τουρκοκρατίας", *ΕΕΠΘΕΣ*, τ. ΙΘ', τευχ. Γ' (1986), σ. 192 επ· Α. Χ ρ ι σ τ ο φ ι - λ ο π ο ύ λ ο υ, "Η δικαιοδοσία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων επί ιδιωτικών διαφορών κατά την βυζαντινήν περίοδον", *Δίκαιον και Ιστορία. Μικρά Μελετήματα*, Αθήναι 1973, σ. 251· Χ. Π α π α σ τ ά θ η, Οι κανονισμοί των ορθοδόξων ελληνικών κοινοτήτων του οθωμανικού κράτους και της διασποράς, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 11 επ., 123 επ· Μ. Τ ο υ ρ - τ ό γ λ ο υ, "Απονομή δικαιοσύνης στη Θεσσαλονίκη κατά την Τουρκοκρατία," *Μελετήματα Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, τ. Β' (1993), σ. 237 επ.).

213. Για την εκκλησιαστική δικαιοδοσία της Ορθοδόξου Εκκλησίας των Ιονίων Νήσων στα πλαίσια του υπό αγγλική προστασία πολιτεύματος που καθιέρωσε το Σύνταγμα του 1817 βλ. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Ε' (Σύνταγμα του Ηνωμένου κράτους των Ιονίων Νήσων), Κεφ. 5, Τμήμα Β', άρθρα 3, 4 καθώς και τους εν συνεχεία εκδοθέντες σχετικούς νόμους με τους οποίους ορίσθηκε ότι τα θέματα των γάμων και διαζυγίων υπάγονταν αποκλειστικά στη δικαιοδοσία της εκκλησιαστικής ιεραρχίας Ορθοδόξου Εκκλησίας [Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστική Νομοθεσία, σ. 52 επ. (Νόμος του Α' Κοινοβουλίου του Ιονίου Κράτους της 10/4/182, Νόμος του Β' Κοινοβουλίου της 3/5/1825 (ιδίως άρθρα 51-55), Νόμος του Β' Κοινοβουλίου της 22/3/1827 (ιδίως άρθρα 10-18, 23-90)].

214. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 28/9/1802, φ. 22r. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτοί ήταν οι Παστρικός και Περβολαρέοι (κάτοικοι Βόνιτσας) κατά Ιωάννη Γγενοβέλη (κατοίκου Πρεβέζης). Για τη δράση του Ιωάννη Γγενοβέλη, ο οποίος διετελέσε μέλος της επιτροπής που απέστειλαν το 1799 οι Πρεβεζάνοι πρόσφυγες της Αγίας Μαύρας στην Επτανησιακή Γερουσία για να προωθήσει το ζήτημα της ένωσης της περιοχής του Κοντινέντε με τα Ιόνια Νησιά, ένας από τους συνυπογράψαντες τη συνθήκη της Πρέβεζας του 1800 ως μέλος της πρώτης Προεδρίας του νέου καθεστώτος της Πρέβεζας, γενικός διαχειριστής του Αλή Πασά στην Πρέβεζα και προμηθευτής του στρατού και του στόλου κ.λπ. βλ.

διοίκηση της Βόνιτσας ότι ο οφειλέτης (Ι. Γγενοβέλης) θα πρέπει να κριθεί από τα δικαστήρια του τόπου του, δηλαδή από τα δικαστήρια της Πρέβεζας²¹⁵. Κατά συνέπεια η μεσεγγύηση²¹⁶ που έχει διαταχθεί από τα δικαστήρια της Βόνιτσας, πιθανότατα ως ασφαλιστικό μέτρο, κατόπιν αιτήσεως των αντιδίκων του Ι. Γγενοβέλη (προφανώς διότι αυτός δεν βρισκόταν στη Βόνιτσα κατά τον χρόνο εκδικάσεως της υποθέσεως) είναι άκυρος, πολύ περισσότερο δε εφ' όσον ο οφειλέτης έχει ορίσει στην Πρέβεζα εγγυητές²¹⁷ και συνεπώς έχει διασφαλισθεί η εξόφληση των χρηματικών αξιώσεων των αντιδίκων²¹⁸.

Η κατά τόπον αρμοδιότητα των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" σε δεύτερο βαθμό ορίζεται με τη διάταξη του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας, η οποία καθιερώνει τη νόμιμη δωσιδικία σε περίπτωση ασκήσεως του τακτικού ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά των πρωτοδίκων αποφάσεων που αφορούν: 1) διαφορές μεταξύ κατοίκων της Επτανήσου Ρεπούμπλικας και κατοίκων μίας από τις τρεις προνομιακές πόλεις της συμπολιτείας του Ακρωτηρίου (Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας) και 2) διαφορές μεταξύ κατοίκων που υπάγονται σε διαφορετικές πόλεις της "συμπολιτείας". Η έννοια πάντως της κατοικίας ερμηνεύεται κατά διασταλτικό τρόπο, όπως προκύπτει από επιστολή που απευθύνει η Διοίκηση Πρεβέζης στον Πρύτανη Κεφαλληνίας την 6/10/1806 με αφορμή αστική διαφορά που εκκρεμοδικεί ενώπιον του εφετείου Πρεβέζης²¹⁹.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, όπως ειδικότερα προκύπτει από το έγγραφο, ο ένας

Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 322 σημ. 61, 330, 333, 334, 339· Τ η ς ι δ ί α ς, Συνθήκη, σ. 412 σημ. 23 όπου και σχετική βιβλιογραφία.

215. "καὶ ὅταν πάλιν ἓνας ἔχει νὰ λάβῃ, πρέπει νὰ ζητήσῃ τὸν χρεώστην, εἰς τὴν κρῆσιν τοῦ τόπου, ὅπου ὁ χρεώστης κατοικεῖ" (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 28/9/1802, φ. 22γ).

216. "σεκβέστρο", από το ιταλ. sequestro, που σημαίνει τη μεσεγγύηση των περιουσιακών αγαθών φυγοδίκου Β λ α ν τ ή – Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, Λεξικόν, σ. 187.

217. Πρβλ. ΙΠΚ, Τίτλος ΙΖ', Κεφ. Α' ("Περί εγγυήσεως"), άρθρα 1858-1890.

218. Η μεσεγγύηση που έχει γίνει από τους δανειστές είναι άκυρη και για τον πρόσθετο λόγο ότι, όπως αναφέρεται στο έγγραφο, "κατὰ νόμον ἑνὸς ὅπου ἔχει κτήματα καὶ ὑποστατικά σεκβέστρα δὲν τοῦ γίνονται". Πρόκειται μάλλον για ενετικό νόμο σύμφωνα με τον οποίο η δικαστική μεσεγγύηση δεν διατάσσεται ως ασφαλιστικό μέτρο σε περίπτωση όπου ο οφειλέτης διέθετε ακίνητη περιουσία. Κατά τον Ιόνιο Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η μεσεγγύηση επιβαλλόταν ως ασφαλιστικό μέτρο και δέσμευε τις ποσότητες, πράγματα ή προσόδους του οφειλέτη που βρίσκονταν εις χείρας τρίτου ["Πολιτική Δικονομία του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων", Κέρκυρα 1851, Τίτλος Β', Τμήμα Ε', άρθρα 164 επ. ("Περί τῶν πρὸ τῆς ἀποφάσεως δυναμένων νὰ ἐκδοθῶσιν ἐξασφαλιστῶν πράξεων μεσεγγυήσεως καὶ σφραγίσεως"). Στη συνέχεια: ΙΚΠολΔ].

219. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, φ. 46ν. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτή ήσαν ο Π. Λεκατζάς κατά του Βρυώνη.

από τους αντιδίκους (Βρυώνης), πρώην κάτοικος Πρεβέζης και πλέον κάτοικος Κεφαλληνίας, ζητά να κριθεί η επίδικη υπόθεση σε δεύτερο βαθμό από δικαστήριο της Κεφαλληνίας και όχι από το αντίστοιχο της πόλεως Πρεβέζης. Προσπαθώντας να αποδυναμώσει τον ισχυρισμό του αυτό, η Διοίκηση Πρεβέζης χρησιμοποιεί το επιχείρημα ότι βαρύνουσα σημασία για τον καθορισμό της δωσιδικίας δεν έχει τόσο η τωρινή του κατοικία όσο το γεγονός ότι διετελέσε για πολλά έτη κάτοικος Πρεβέζης, η σύζυγός του προέρχεται από τις σημαντικότερες οικογένειες του τόπου, επί πλέον δε διατηρεί και αξιόλογη κτηματική περιουσία στην περιοχή της Πρέβεζας²²⁰.

Σύμφωνα με τη διατύπωση του 4ου άρθρου της συνθήκης, όπως αυτό καταγράφεται στο πρώτο αντίγραφο της συνθήκης της Πρέβεζας, αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση των εφέσεων ήταν το δευτεροβάθμιο δικαστήριο (ο *"Σύλλογος της Επικλήσεως των πέντε"*) της μιας από τις άλλες δύο πόλεις από εκείνη της οποίας το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έχει εκδώσει την εκκαλουμένη απόφαση (*".... τὰ μέρη νὰ ἐκκαλοῦν τὰς ἀποφάσεις...εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἄλλων δύο τόπων..."*, και πιο κάτω για τις διαφορές που αφορούν ακίνητα, *"...ἔχοντας πάντοτε ὁ παραπονούμενος τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκαλῇ ὡς ἄνωθεν εἰς τοὺς ἄλλους δύο τόπους"*)²²¹. Ωστόσο η διατύπωση των δύο αντιγράφων της συνθήκης δεν ταυτίζεται στο συγκεκριμένο ζήτημα. Σύμφωνα με τη διατύπωση του 4ου άρθρου στο αντίγραφο της συνθήκης που προέρχεται από το Αρχεῖο Οικονόμων, *"...δύνονται τ' ἀντιφερόμενα μέρη νὰ τὰς ἐκκαλοῦν εἰς τὰ ἀνώτερα Τοπικά Δικαστήρια, ἢ εἰς ἐκεῖνα τῶν ἄλλων ἀλληλενδέτοτων πόλεων"*²²². Προς την εκδοχή αυτή, η οποία έχει θεωρηθεί ως επικρατέστερη²²³, φαίνεται να συνηγορούν δύο μόνον δικαστικές αποφάσεις του Βιβλίου των αποφάσεων του Εφετείου Πάργας των ετών 1803 και 1805 όπου οι πρωτόδικες αποφάσεις του *"Δικανικού Κριτηρίου α' αγωγής"* Πρεβέζης εκδικάζονται κατ' έφεση ενώπιον του *"Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε"* Πάργας²²⁴ κα-

220. Πρβλ. ανάλογη διάταξη του μη εφαρμοσθέντος Σχεδίου Συντάγματος του έτους 1806 (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Δ' (Σύνταγμα 1806), Τίτλος II (Statuti Costituzionali, Statuto Primo, Ragione al diritto politico at allà Nobiltà, άρθρο 4) σχετική με την πολιτογράφηση των ξένων όπου, ανάμεσα στις κατά το Σύνταγμα απαιτούμενες προϋποθέσεις για την απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων, αναφέρεται ότι ο γάμος με επτανησία κόρη ή η κτήση τετραπλασίας περιουσίας από τους ντόπιους θεωρείται ισοδύναμη προϋπόθεση με τη μόνιμη πενταετή διαμονή στα Επτάνησα.

221. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, Κείμενα, 1, σ. 437.

222. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, Κείμενα, 2, σ. 439.

223. Για τους λόγους για τους οποίους θεωρείται επικρατέστερη η εκδοχή του πρώτου αντιγράφου βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 425-426. Πρβλ. επίσης ομοίως Α σ δ ρ α χ ά, Οψεις, σ. 207.

224. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 5, 11.

θώς και κάποιο έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέζης του έτους 1802²²⁵, σύμφωνα με το οποίο οι αποφάσεις της Προεδρίας μιάς πόλεως, όταν δικάζε με βάση την "εξαιρετική" καθ' ύλην αρμοδιότητά της (βλ. πιο πάνω § IV), δεν μπορούσαν να εφεσιβληθούν ενώπιον του "Συλλόγου των πέντε". Στη συγκεκριμένη υπόθεση ο ενάγων (Χριστόδουλος Καραβέλας), ενεργών ως νόμιμος ιδιοκτήτης πατρικής προελεύσεως ακινήτου το οποίο εκμίσθωσε ο αδελφός του κατά τη διάρκεια της απουσίας του από την Πρέβεζα, άσκησε αγωγή αποδόσεως του μισθίου κατά του μισθωτή (Στάθη Κακουράτου) και του υπομισθωτή του εν λόγω ακινήτου (Καποτά). Η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης, ενεργούσα ως πρωτοβάθμιο αστικό δικαστήριο, εξέδωσε στις 21/11/1801 σχετική απόφαση με την οποία δικαίωσε τον ενάγοντα υποχρεώνοντας τους εναγομένους, μισθωτή και υπομισθωτή, σε απόδοση του μισθίου. Από τους εναγομένους ο μεν υπομισθωτής παρέδωσε τα κλειδιά του ακινήτου, ο δε μισθωτής, αρνούμενος να συμμορφωθεί, άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως της Προεδρίας προσδιορίζοντας εντός του δικογράφου της εφέσεως ως αρμόδιο το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης. Πράγματι το δικαστήριο αυτό με την από 11/11/1802 απόφασή του, θεωρώντας προφανώς παραδεκτή την ασκηθείσα έφεση, προέβη σε ακύρωση της αποφάσεως της Προεδρίας. Κατόπιν αυτών ο ιδιοκτήτης του ακινήτου προσέφυγε στον "Σύλλογο των Πέντε" Πάργας αιτούμενος την ακύρωση της αποφάσεως του εφετείου Πρεβέζης. Με την από 24/11/1802 επιστολή της η Διοίκηση Πρεβέζης υποδεικνύει στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πάργας, στο οποίο πλέον εκκρεμοδικεί η υπόθεση, να ακυρώσει την απόφαση του εφετείου Πρεβέζης για παράβαση νόμου διότι προέβη σε ουσιαστικό έλεγχο της αποφάσεως που είχε εκδώσει η Προεδρία ενώ έπρεπε να απορρίψει την έφεση ως απαράδεκτη, δεδομένου ότι οι ισχύουσες δικονομικές διατάξεις δεν προέβλεπαν δυνατότητα ασκήσεως του ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά των αποφάσεων της Προεδρίας²²⁶. Από τη διατύπωση ωστόσο του εγγράφου δεν προκύπτει με σαφήνεια εάν η έφεση ενώπιον του Συλλόγου Πρεβέζης θεωρείται απαράδεκτη, λόγω αναρμοδιότητας του συγκεκριμένου δικαστηρίου ως εφετείου (επειδή η πρωτόδικη απόφαση είχε εκδοθεί από την Προεδρία της ίδιας πόλεως) ή διότι οι αποφάσεις της Προεδρίας ήσαν ανέκκλητες ενώπιον οποιουδήποτε ανωτέρου δικαστηρίου της ίδιας ή άλλης πόλεως.

Παρά ταύτα αρκετές δικαστικές αποφάσεις του εφετείου Πάργας, που έχουν εκδοθεί κατά τα έτη 1803 και 1805, μαρτυρούν τη δυνατότητα ασκήσεως εφέσεως κατά των πρωτοδίκων αποφάσεων των "Δικανικών κριτηρίων α' αγωγής" μιάς πό-

225. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/11/1802, φ. 30r.

226. "χωρίς να έχουν εξουσίαν να ανακρίνουν μίαν απόφασιν της ανωτέρας εξουσίας....χωρίς να έχη μίαν οργανιτζατζιόν όπου να την αξιολογή να θεωρή τας τοιαύτας αποφάσεις, την ανέκρινε και ήλλοίωσεν με έδικήν της απόφασιν 11 του τρέχοντος" (εννοεί την απόφαση του Συλλόγου των πέντε Πρεβέζης).

λεως ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου της ίδιας πόλεως²²⁷. Αρκετές είναι εξ άλλου και οι περιπτώσεις όπου η απόφαση του εφετείου της Πάργας δεν αναφέρει ποιάς πόλεως το δικαστήριο εξέδωσε την εκκαλουμένη απόφαση²²⁸, γεγονός που συνηγορεί μάλλον υπέρ της απόψεως ότι την πρωτόδικη απόφαση είχε εκδώσει στις συγκεκριμένες αυτές υποθέσεις το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Πάργας (της οποίας το δευτεροβάθμιο δικαστήριο εκδικάζει κατ' έφεση την ίδια υπόθεση) και όχι άλλης πόλεως. Για τους λόγους αυτούς θεωρώ ως επικρατέστερη τη διατύπωση του 4ου άρθρου της συνθήκης στο δεύτερο αντίγραφο, σύμφωνα με το οποίο, όπως προανα- γίχθηκε, η επιλογή του εφετείου ενώπιον του οποίου εκκαλείτο η προσβαλλόμενη απόφαση επαφίετο στη βούληση του εκκαλούντος, δυναμένου συνεπώς να προσδιο- ρίσει ελευθέρως, δια του δικογράφου της εφέσεως, μεταξύ των δευτεροβαθμίων δι- καστηρίων των τριών πόλεων εκείνο ενώπιον του οποίου επιθυμούσε να εκδικασθεί η ασκηθείσα έφεση.

2. Ειδική δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου

Με τη διάταξη του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρεβέζας ορίζεται ότι οι δίκες περί **ακινήτων πραγμάτων**, που ανακύπτουν μεταξύ κατοίκων της Επτανή- σου Ρεπούμπλικας και κατοίκων μιας των πόλεων της "συμπολιτείας του Ακρω- τηρίου", διεξάγονται στο δικαστήριο εντός της περιφερείας του οποίου κείται το ακίνητο (*"δηλοποιούντες, ότι εξάπαντος αί διαφοραί όπου αποβλέπουσιν εις ύπο- στατικά μεταξύ των Νησιωτών και της στερεᾶς νά κρίνονται και νά αποφασίζονται εις τὸν τόπον όπου Εύρίσκονται τὰ ὑποστατικά, ἔχοντας πάντοτε ὁ παραπο- νούμενος τὸ δικαίωμα νά ἐκκαλῇ ὡς ἄνωθεν εἰς τοὺς ἄλλους δύο τόπους"*)²²⁹. Καθιερώνεται συνεπώς ως αποκλειστική ειδική δωσιδικία, όταν το αντικείμενο της

227. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, 4, 9, 12. Στην απόφαση αριθ. 3: Απόφαση του κριτηρίου α' αγωγής Πρεβέζης της 9/7/1803—Απόφαση του Εφετείου Πρεβέζης της 28/7/1803, στιχ. 35-37. Στην απόφαση αριθ. 4: από- φαση του κριτηρίου α' αγωγής Πρεβέζης της 19/7/1802—απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 1/8/1802, στιχ. 7-9. Στην απόφαση αριθ. 9: απόφαση του κριτηρίου α' αγωγής Πρεβέζης της 1/9/1802—απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 8/4/1804, στιχ. 8, 11. Στην απόφαση αριθ. 12: απόφαση του κριτηρίου α' αγωγής Πάργας της 10/7/1805—απόφαση του εφετείου Πάργας της 12/7/1805. Για τις υποθέσεις αυτές βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIII και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Σχολιασμός, σ. 128, 130, 135, 139.

228. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16 ενώ στην απόφαση αριθ. 2 εκδικάζεται ασκηθείσα έφεση κατά δύο αποφάσεων των Προέδρων Πρεβέζης.

229. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, φ. 95v, στιχ. 55-60 (*"νά ἐκκαλῇ ὡς ἄνωθεν (ὡπως δηλαδή και επί διαφορών που υπερβαίνουν την ποσότητα των 50 γροσίων) εἰς τοὺς ἄλλους δύο τόπους"*).

δίκης είναι ακίνητο ("ύποστατικό"), η δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου. Δικαιολογητικό λόγο της συγκεκριμένης ρυθμίσεως αποτέλεσε πιθανότατα η προστασία των ιδιοκτησιακών συμφερόντων των επτανησίων υπηκόων στην περιοχή του "Κοντινέντε"²³⁰. Σε περίπτωση ασκήσεως εφέσεως, σύμφωνα με την διατύπωση του 4ου άρθρου κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας, αρμόδιο να εκδικάσει την υπόθεση ήταν όχι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της τοποθεσίας του ακινήτου, αλλά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο που ανήκε σε μια από τις άλλες δύο πόλεις της "συμπολιτείας του Ακρωτηρίου". Αντιθέτως, σύμφωνα με τη διατύπωση του 4ου άρθρου κατά την εκδοχή του δεύτερου αντιγράφου της συνθήκης, αρμόδια δικαστήρια σε δεύτερο βαθμό ήταν αδιακρίτως τα δευτεροβάθμια δικαστήρια και των τριών πόλεων²³¹.

Χαρακτηριστική για το εδώ εξεταζόμενο ζήτημα είναι υπόθεση που απασχόλησε το εφετείο Πάργας το έτος 1802 και αφορά στην παραχώρηση δουλείας διόδου επί ιδιωτικού παραλιακού ακινήτου υπέρ της Πολιτείας Πάργας²³². Στην απόφαση του Εφετείου Πάργας δεν αναφέρεται σε ποιά Πολιτεία υπαγόταν το δικαστήριο που εξέδωσε την πρωτόδικη απόφαση επί της συγκεκριμένης υποθέσεως. Σύμφωνα με τον ισχύοντα δικονομικό κανόνα περί ειδικής δωσιδικίας των ακινήτων, αρμόδιο να εκδικάσει την υπόθεση πρωτοδίκως ήταν το "Δικανικό κριτήριο Πρώτης Αγωγής" Πάργας, εφ' όσον από τη φύση της εκδικαζομένης υποθέσεως (παραχώρηση δουλείας διόδου στην Πολιτεία Πάργας) συνάγεται ότι το ακίνητο βρίσκεται στον αιγιαλό της πόλεως αυτής. Είναι επομένως αξιοσημείωτο ότι η υπόθεση δευτεροβαθμώς εκδικάζεται από το Εφετείο της ίδιας πόλεως, χωρίς κατά την εξέτασή της να τίθεται, είτε από τον εφεσίβλητο, είτε αυτεπαγγέλτως από το δικάζον Κριτήριο, ζήτημα παραβάσεως του δικονομικού κανόνα περί αρμοδιότητας. Είναι λοιπόν πιθανό, είτε ότι εισάγεται εξαίρεση από τον γενικό δικονομικό κανόνα περί δωσιδικίας που ανέφερε το 4ο άρθρο της συνθήκης (κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης) όταν κάποια Πολιτεία (Πάργας, Πρέβεζας ή Βόνιτσας) μετείχε ως διάδικος σε αστική διαφορά²³³, είτε ότι ίσχυε η εκδοχή του 4ου άρθρου του δευτέ-

230. Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις, σ. 204, 207. Πρβλ. και Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, άρθρο 80 της συνθήκης της Κων/πόλεως, σ. 752.

231. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439, φ. 24γ, στιχ. 41-42 ("και να έγκαλοῦνται, ως άνωτέρω (δηλαδή, "εἰς τὰ άνωτέρα Τοπικά Δικαστήρια ἢ εἰς ἐκεῖνα τῶν άλλων άλληλενδότων πόλεων"). Για τους λόγους για τους οποίους θεωρώ επικρατέστερη την εκδοχή του δεύτερου αντιγράφου βλ. πιο πάνω § VIII, Β, 1.

232. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 12 για την οποία βλ. αναλυτικότερα Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 139-141.

233. Για το ζήτημα αυτό βλ. επίσης πιο κάτω § IX, Α, 2.

ρου αντιγράφου της συνθήκης²³⁴, σύμφωνα με την οποία οι αντίδικοι (ακόμα και επί διαφορών που αφορούσαν ακίνητα) μπορούσαν να εκκαλούν τις πρωτόδικες αποφάσεις ακόμα και στα "άνωτερα Τοπικά Δικαστήρια" της ίδιας πόλεως.

Στις διαφορές που αφορούσαν ακίνητα και επομένως δωσιδικούσαν στο δικαστήριο της περιφέρειας του ακινήτου υπάγονταν όχι μόνον οι παντός είδους εμπράγματα αγωγές²³⁵, αλλά και οι μικτές περί ακινήτων αγωγές, όπως οι αγωγές διανομής ακινήτου περιουσίας κ.ά.

Η εφαρμογή του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας, όσον αφορά στη δωσιδικία των ακινήτων σε περιπτώσεις διανομής ακινήτου περιουσίας, προκύπτει από δύο υποθέσεις που εκδικάζονται ενώπιον των δικαστηρίων της Πρέβεζας κατά τα έτη 1802 και 1803. Η πρώτη από αυτές, που αφορά υπόθεση διανομής μητρικής περιουσίας, εισάγεται πρωτοδίκως για να εκδικασθεί σε πρώτο βαθμό δικαιοδοσίας σε δικαστήριο της Πρέβεζας, όπου και βρίσκονται τα αγροτικά ακίνητα της ενάγουσας που πρόκειται να διανεμηθούν²³⁶. Για τον σκοπό άλλωστε αυτό η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης απευθύνει επιστολή στον "Δελεγάτο" της Λευκάδας²³⁷ με την οποία τον παρακαλεί να υποχρεώσει τον εναγόμενο, κάτοικο Λευκάδας, να μεταβεί ο ίδιος στην Πρέβεζα ή να ορίσει επίτροπο για να τον εκπροσωπήσει ενώπιον του δικαστηρίου Πρεβέζης προκειμένου να κριθεί η διαφορά. Στη δεύτερη υπόθεση, όπου επίδικο είναι επίσης ακίνητο ευρισκόμενο στην Πρέβεζα²³⁸, η Διοίκηση Πρεβέζης απευθυνόμενη με σχετική επιστολή της προς τον "Δελεγάτο" της Λευκάδας τονίζει ότι η εκκρεμής αστική διαφορά υπάγεται στην αποκλειστική δωσιδικία της τοπο-

234. Σ τ α μ ο ύ λ η , Συνθήκη, Κείμενα, 2, σ. 439.

235. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 12 της 12/7/1805.

236. Σ τ α μ ο ύ λ η , Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 15/12/1802, φ. 33r (υπόθεση Μαρίας, κόρης της αποβιώσας Αγγελικής Κεραμοπούλας και χήρας συζύγου του Χρήστου Ασίκη κατά του αδελφού της Γιάννη Ασίκη). Επί ενετοκρατίας οι αγωγές διανομής οικογενειακής περιουσίας, η οποία μετά τον θάνατο του γονέα τελούσε σε κατάσταση κοινοκτημοσύνης ή "αδελφικής κοινωνίας" μεταξύ των αδελφών, εισάγονταν πρωτοδίκως σε ειδικό δικαστήριο (Del Proprio· βλ. και F e r r o, Dizionario, λ. Proprio). Για τη διαδικασία που ετηρείτο ενώπιον αυτού βλ. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 66-67 ενώ για την μη ύπαρξη υποχρεώσεως μεταγραφής των διανομών κοινής περιουσίας βλ. Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 25.

237. Πιθανώς εννοεί τον Αντιπρόσωπο της Λευκάδας στην Επτανησιακή Γερουσία Ρώκο Δε Τζώρτζη για τον οποίο βλ. πιο κάτω σημ. 381.

238. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/3/1803, φ. 35r-v. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτή είναι ο Αγαπητός Κρητικόπουλος, κάτοικος Πρεβέζης, κατά του Δημητρίου Τζηγαρά, ως εκπροσώπου των κληρονόμων του Ανδρέα Τζηγαρά και του Θεοδώρου Ντεπονέρα, κατοίκων Λευκάδας.

θεσίας του ακινήτου, σύμφωνα με το σχετικό άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας, τη διάταξη του οποίου και του κοινοποιεί προς ενημέρωσή του²³⁹. Η συγκεκριμένη υπόθεση πάντως φαίνεται ότι είχε απασχολήσει στο παρελθόν την Προεδρία Λευκάδας για τούτο και η Διοίκηση Πρεβέζης επισημαίνοντας *"τὴν ἀθῶαν"* πλήν όμως *"κατὰ λάθος παραδρομὴν τῆς Εὐγενεστάτης Προκατόχου της προεδρίας"* παρακαλεί πλέον τον *"Δελεγάτο"* Λευκάδας, να λάβει σοβαρά υπ' όψει του τα έγγραφα που θα προσκομίσει ενώπιόν του ο ενάγων που ζημιώθηκε από την ενέργεια αυτή.

Στη δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου θα πρέπει να υπάγονταν και ορισμένες ενοχικές αξιώσεις, όπως εκείνες που προέρχονταν από μίσθωση ακινήτου ή από δικαίωμα συνδεόμενο με την εκμετάλλευσή του. Για τον λόγο αυτό σε υπόθεση που απασχόλησε τη δικαιοσύνη το έτος 1802²⁴⁰ και αφορά στην από δεκαπενταετίας μη πληρωμή της γαιοπροσόδου του *"ήμορου"* (*"γήμουρο"*, *"γεώμορο"*)²⁴¹ που αποδίδουν τα χωράφια του ενάγοντος ευρισκόμενα στο χωριό Βασιλική Λευκάδας, η Διοίκηση Πρεβέζης παραπέμπει την υπόθεση στον Δελεγάτο Λευκάδας και τον παρακαλεί να του παράσχει κάθε δικαστική βοήθεια.

ΙΧ. ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ – ΔΙΑΔΙΚΟΙ

Α. Ικανότητα του παρίστασθαι επί δικαστηρίου

1. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο οι διάδικοι μπορούσαν κατ' αρχήν να παρί-

239. *"...αὐτὴ μὲ τὸ νὰ συνίσταται εἰς ἓνα ὁσπῆτιον ὁποῦ εὐρίσκεται ἐδῶ, ἔπρεπε καὶ κατὰ δικαιοσύνην καὶ κατὰ τὸ νόημα τῶν ἐδῶ ἐκτεθέντων Ἀρθρῶν παρὰ τοῦ ἐκλαμπρωτάτου πληρεξουσίου μπέη καὶ βοῦβόντα τοῦ Κοντινέντε, τοῦ Εὐγενοῦς Ἰνβιάτου τῆς ἐξοχωτάτης ἐπτανήσου ῥεπούμπλικας, καὶ τῶν Προεστῶτων καθεκάστου τόπου, νὰ κριθῇ εἰς τοῦτον τὸν φόρον ἀπὸ τὸ Ἰσον τοῦ Κεφαλαίου τοῦ ῥηθέντος Πιάνου..."* (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/3/1803, φ. 35r-v).

240. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 26/2/1803, φ. 35r. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτή ήσαν ο Αθανάσιος Γεώργιος Αλογοδόνης, κάτοικος Πρεβέζης, κατά των εξαδέλφων του, Ευσταθίου και Χρήστου Λεοντάκη, κατοίκων Λευκάδας.

241. Το βυζαντινής προελεύσεως *"γεώμορο"* (ταυτιζόμενο με το κερκυραϊκό *"δέκατο"* κατά την περίοδο της ενετοκρατίας) αποτελούσε έγγειο πρόσοδο (που αργότερα ίσως μεταβλήθηκε σε φορολογική) των κτημάτων τα οποία παραχωρούνταν από τους ιδιοκτήτες γης στους καλλιεργητές με συμβάσεις *"σολιάτικου"*, *"κανισκεψιᾶς"* κ.λπ. Οι συμβάσεις αυτές κατά τις αρχές του 19ου αιώνα εξελίχθηκαν στις συμβάσεις εμφυτεύσεως και εδαφονομής που αναφέρει ο Ιόνιος Πολιτικός Κώδικας (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 65· Σ π. Α σ - δ ρ α χ ᾶ, "Παρατηρήσεις για τη φεουδαλική πρόσοδο: "Οι Βαρονίες (πρόνοιες) της Κέρκυρας", στον τόμο *Ζητήματα Ιστορίας*, Αθήνα 1983, σ. 52· Τ ο υ ι δ ί ο υ, "Φεουδαλική πρόσοδος και γαιοπρόσοδος στην Κέρκυρα την εποχή της βενετικής κυριαρχίας. Οικονομία και Νοοτροπίες", *Νεοελληνικά Μελετήματα* 10, Αθήνα 1988, σ. 66· Γ. Ρ ο δ ο λ ᾶ κ η, "Αγροτικές συμβάσεις στην Κέρκυρα (15ος-16ος αιώνας)", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 33 (1997), Αθήνα 1997, σ. 439, σ. 444 σημ. 36, σ. 448 σημ. 59· ΙΠΚ, Τίτλος ΙΑ', άρθρα 1651-1680).

στανται αυτοπροσώπως²⁴² στο δικαστήριο ή δια νομίμου αντιπροσώπου (π.χ. "ἐπιτρόπου", "ὑποεπιτρόπου"²⁴³, "κυβερνητορίας")²⁴⁴. Η εντολή προς διεξαγωγή των προφορικών και εγγράφων πράξεων της διαδικασίας προς τον νόμιμο αντιπρόσωπο παρείχετο κατ' αρχήν δια συμβολαιογραφικού εγγράφου ("ἐπιτροπικῆς")²⁴⁵.

Σύμφωνα με τις ενετικές διατάξεις, οι υπό επιμέλειαν τελούντες (ανήλικοι)²⁴⁶ καθώς και οι υπό πατρική ή ανδρική εξουσία τυγχάνοντες (π.χ. οι ὑπανδροι γυναίκες) είχαν περιορισμένη ικανότητα του παρίστασθαι αυτοπροσώπως επί δικαστηρίου (και του διεξάγειν τη δίκη ιδίω ονόματι), δυνάμενοι να παρίστανται μόνον δια συγκεκριμένου νομίμου αντιπροσώπου. Όπως προκύπτει ειδικότερα από υπόθεση την οποία δίκασε το Εφετείο Πάργας τον Σεπτέμβριο του έτους 1803²⁴⁷ η έγγαμος γυναίκα, ως τελούσα υπό ανδρική εξουσία, στερείτο της ικανότητος της αυτοπροσώπου παραστάσεως στα δικαστήρια για τις υποθέσεις που αφορούσαν την προικώα της περιουσία, δυναμένη μόνον να παρίσταται δια του συζύγου της, ως νομίμου αντιπροσώπου. Και τούτο διότι, σύμφωνα με το ενετικό δίκαιο, εάν δεν υπήρχε ρητή δήλωση στο γαμήλιο συμβόλαιο περί μεταβιβάσεως της κυριότητας των ακινήτων προικίων πραγμάτων στον σύζυγο, τα προικώα ακίνητα ανήκαν, κατά κυριότητα μεν στη γυναίκα, κατ' επικαρπία δε στον άνδρα²⁴⁸. Επομένως κάθε πράξη μεταξύ ζώντων που διενεργείτο κατά τη διάρκεια του γάμου και με την οποία η γυναίκα διέθετε προικώα ακίνητα ήταν άκυρη²⁴⁹. Ως διαχειριστής των προικίων και νόμιμος αντιπρόσωπος της γυναίκας, ο σύζυγος διεξήγε όλες τις δίκες που αφορούσαν την περιουσία αυτή²⁵⁰. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, όπως ειδικότερα αναφέρεται στο

242. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2, 8, 14.

243. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 14, 15.

244. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 14, στιχ. 25.

245. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, στιχ. 7.

246. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 14, στιχ. 25.

247. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1· για την υπόθεση αυτή βλ. και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός σ. 126-127.

248. Πρβλ. επίσης την υπόθεση ιερέως Π. Τζεφτηλικιώτη κατά της αδελφής και ανηψιάς του (Σ τ α μ ο ύ λ η , Πηγές, ΑΜΠ, 19, αριθ. 25, 32, 33, 36· για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο κάτω § XIV, Β, σημ. 378.

249. Με εξαίρεση τη σύσταση κοσμικής ή μοναστικής προίκας ορισμένου ποσού προς τις θυγατέρες (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 28, 33· πρβλ. ΙΠΚ, άρθρο 1335, 1337, 1338).

250. Σύμφωνα με τις ανάλογες διατάξεις των άρθρων 188 και 189 του Κεφ. στ' ("Περί τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τῶν συζύγων"), του Ιονίου Πολιτικού

σκεπτικό της αποφάσεως, συνέτρεχαν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις για εκπροσώπηση της συζύγου από τον σύζυγο διότι: α) ο σύζυγος (Ιωάννης Ζερνιώτης) δεν απουσίαζε από τον τόπο, κατά τον χρόνο εκδικάσεως της υποθέσεως (στιχ. 20), και β) επρόκειτο πράγματι περί προικώας περιουσίας της συζύγου η οποία είχε παραδοθεί από τους γονείς της προικισθείσας στον γαμπρό με νοταριακό συμβόλαιο

Κώδικα (αντίστοιχη η διάταξη του άρθρου 215 του Γαλλικού Κώδικα του 1807) ο άνδρας αντιπροσωπεύει την γυναίκα σε όλες τις πολιτικές πράξεις. Η γυναίκα δεν μπορεί να παρασταθεί στο δικαστήριο χωρίς την άδεια του συζύγου της, η δε άδεια η οποία τυχόν έχει χορηγηθεί από τον σύζυγο στη σύζυγο για αυτοπρόσωπη παράσταση στην πρωτόδικη δίκη δεν έχει ισχύ για την έκκλητο δίκη για την οποία θα πρέπει να χορηγηθεί νέα, ειδική προς τούτο άδεια. Πρβλ. και την ανάλογη διάταξη του άρθρου 1335 του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα (η οποία βασίζεται στην αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 1419 του Γαλλικού Code Civil του 1807), σύμφωνα με την οποία ο άνδρας είναι ο διαχειριστής των προικίων κτημάτων κατά τη διάρκεια του γάμου και συνεπώς μόνον αυτός έχει το δικαίωμα να καταδιώκει τους οφειλότες και παρακρατητές των κτημάτων αυτών καθώς και να συλλέγει τους καρπούς και τους τόκους και να απαιτεί την απόδοση των κεφαλαίων (ΙΠΚ, Κεφ. Γ', § 1335 εδ. 1· πρβλ. Ο ι - κ ο ν ο μ ί δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Α', έκδ. 6η, Αθήναι 1905, § 49, σ. 256 σημ. 9). Στο συγκεκριμένο ζήτημα ανάλογες ήσαν οι ρυθμίσεις του βυζαντινού και μεταβυζαντινού δικαίου που απηχούν την αρχαία ελληνική και ελληνιστική αντίληψη ότι η γυναίκα διατηρεί την κυριότητα των προικίων κατά τη διάρκεια του γάμου, στερείται όμως της εξουσίας διαθέσεως των δεδομένου ότι ως επικαρπωτής και διαχειριστής των προικίων αναγνωρίζεται ο άνδρας (Basilica, έκδ. H. J. Schltrema–N. Van De Wal–D. Holwerda, Basilicorum Libri LX, Series A, τ. I–VIII, Textus. Series B, τ. I–IX Scholia, Groningen 1955–1988 (στη συνέχεια: B.), XXIX, 1, 98 = Codex Iustinianus, έκδ. P. Krueger, Berolini 1877 (στη συνέχεια: C) V, 12, 11· Constantin Harmenopoulos, Manuale legum sive Hexabiblos cum appendicibus et legibus agrariis, έκδ. G. E. Heimbach, Lipsiae 1851–Aalen 1969 (στη συνέχεια: Εξάβιβλος), IV, X, 7· Νομοκάνων Μανουήλ νοταρίου του Μαλαξού..., κριτική έκδ. Δ. Γκίνη–N. Πανταζόπουλου, ΝΟΜΟΣ, ΕΕΠΘΕΣ, 1(1982), Θεσσαλονίκη 1985 (στη συνέχεια: Μαλαξός), Κεφ. ΦΛΘ', σ. 359· Μολδαβικός Κώδικας, Ζέπων, JGR, τ. VIII, § 1635, 1637, 1639 εδ. ε', 1641· Ουγγροβλαχικός Κώδικας, Ζέπων, JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, Κεφ. ΙΣΤ', § 10, 14–15, 27, 32–35· Ζέπ ο υ, Συνταγμάτιον Νομικόν, σ. 100–101· Α. Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ύ λ ο υ, "Η εκποίηση των προικίων ακινήτων κατά το βυζαντινό δίκαιο", ΑΙΔ, 6 (1939), σ. 194–195· Ν. Μ ά τ σ η, Το οικογενειακόν δίκαιον κατά την νομολογίαν του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως των ετών 1315–1401, Αθήναι 1962, σ. 89–92 (στη συνέχεια: Οικογενειακόν Δίκαιον)· Π. Δ η μ ά κ η, Ο θεσμός της προικός κατά το αρχαίον ελληνικόν δίκαιον, Αθήναι 1959, σ. 189 επ. (στη συνέχεια: Ο θεσμός της προικός)· L. B e a u c h e t, Histoire du droit privé de la Republique athenienne, I, Amsterdam 1969, σ. 302–305· Κ . Π ι τ σ ά κ η, Κωνσταντίνου του Αρμενοπούλου Πρόχειρον Νόμων ή Εξάβιβλος, Αθήνα 1971, σ. 260 σημ. 1· Ε. Π α π α - γ ι ά ν ν η, Η Νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου. II Οικογενειακό δίκαιο, *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte, Athener Reihe*, Αθήνα–Κομοτηνή 1997, σ. 97 επ. (στη συνέχεια: Νομολογία II).

προικοπαραδόσεως που είχε συνταχθεί από τον νοτάριο Θεοδόσιο Πετζάλη²⁵¹. Εφ' όσον λοιπόν επρόκειτο περί προικώας περιουσίας ο σύζυγος εκπροσωπούσε υποχρεωτικώς τη σύζυγό του, ως ενάγων και εναγόμενος, σε όλες τις δίκες που αφορούσαν τα προικώα. Για τον λόγο αυτό, κατά την κρίση τόσο του πρωτοβαθμίου όσο και του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου, η παράσταση της Μαρίας Καλούδης στο δικαστήριο δι' άλλου (εκτός από τον σύζυγο) αντιπροσώπου συνιστούσε λόγο απορρίψεως της αγωγής αλλά και της εφέσεως ως απαραδέκτου. Ωστόσο, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, επικαλούμενο τον βενετικό νόμο της 4/11/1553 (*"Νόμος του Άνωτάτου Κολλέγιου της (πάλαι) Βενετικής Διοικήσεως 1553 Νοεμβρίου 4"*)²⁵², ο οποίος προφανώς καθόριζε τις προϋποθέσεις ασκήσεως διεκδικητικών αγωγών για την απόδοση των προικίων από τις υπανδρες γυναίκες, υπενθύμισε στην εκκαλούσα το νόμιμο δικαίωμά της *"νά συντρέξη εις τὸ κριτήριον τῆς πρώτης ἀγωγῆς με τοὺς μεθοδικοὺς τρόπους διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς προικὸς τῆς"* (στιχ. 33-37). Ποιοί ἦσαν οι "μεθοδικοί τρόποι" για τη διεκδίκηση των προικίων, κατά τον βενετικό νόμο του έτους 1553, δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω. Σύμφωνα πάντως με την Πολιτική Δικονομία του Ιονίου Κράτους, ο σύζυγος μπορούσε να χορηγήσει στη σύζυγο ειδική άδεια για να παρασταθεί στο δικαστήριο, η οποία έπρεπε να περιβληθεί το κύρος επισήμου πράξεως. Εάν ο σύζυγος αρνιόταν να χορηγήσει την ειδική αυτή άδεια, η

251. Η προίκα, σε όλη την περίοδο της ενετοκρατίας, συνιστάτο κατ' αρχήν με γαμικό συμβόλαιο, το οποίο αποτελούσε απόδειξη για τη σύστασή της, μη επιτρεπομένης ανταποδείξεως (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 27). Σύμφωνα με τον "κοινοτικό" νόμο της 26/4/1690 τα προικώα συμβόλαια έπρεπε να συντάσσονται ενώπιον συμβολαιογράφων ή, εάν συντάσσονταν με ιδιωτικά έγγραφα, να καταχωρούνται εντός έξι μηνών σε συμβολαιογραφικές πράξεις. Η προθεσμία καταχώρισης των ιδιωτικών γαμικών συμβολαίων περιορίστηκε με τη διάταξη του άρθρου 448 της Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1825 σε έξι ημέρες ενώ με τον κοινοβουλευτικό νόμο της 27/5/1828 επιβάλλετο στους συμβολαιογράφους το καθήκον να εγγράφουν αυτεπάγγελτα τα γαμικά συμβόλαια προκειμένου να λαμβάνει έναρξη η γενική, νόμιμος, προνομιούχος και σιωπηρά υποθήκη της γυναίκας επί των κτημάτων του συζύγου, η οποία, κατά τη νομολογία των δικαστηρίων, ίσχυε από της καταχωρίσεως του γαμικού συμβολαίου σε συμβολαιογραφική πράξη (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 38-39). Ανάλογη και η διάταξη του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα του 1841, η οποία βασίσθηκε στην υπ' αριθ. 1394 διάταξη του γαλλικού Code Civil του έτους 1807, σύμφωνα με την οποία το γαμικό συμβόλαιο, επί ποινή ακυρότητας, πρέπει να συντάσσεται ενώπιον συμβολαιογράφου (ΙΠΚ, Τίτλος Ε', Κεφ. Α', § 1309).

252. Ο συγκεκριμένος νόμος πιθανόν εντάσσεται στις μεταρρυθμίσεις που επέφερε στη συλλογή των Ενετικών Στατούτων ο δούκας Μαρκαντώνιος Τρεβιζάς κατά τη διάρκεια των ετών 1553-1560 (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 9-12) ή των *Correzioni* που επιχειρήθηκαν μεταξύ των ετών 1487-1677 (F l o g a i t i s, *Système Venitien*, σ. 26).

σύζυγος μπορούσε να απευθυνθεί με αναφορά της²⁵³ στο μονομελές πρωτοδικείο προκειμένου να λάβει δικαστική άδεια προς τούτο²⁵⁴.

Στην προαναφερθείσα υπόθεση το γεγονός ότι επρόκειτο περί προικώας περιουσίας της εκκαλούσης τονίζεται ιδιαίτερα στο σκεπτικό της αποφάσεως προφανώς σε αντιδιαστολή με όσα ίσχυαν επί εξωπροίκου περιουσίας των γυναικών ή "παραφέρνων" (κατά την ελληνική νομική ορολογία), δηλαδή για την περιουσία εκείνη η οποία δεν είχε συσταθεί ως προίκα ή είχε αποκτηθεί από τη γυναίκα κατά τη διάρκεια του γάμου από οποιαδήποτε αιτία²⁵⁵. Και τούτο διότι, σύμφωνα με το ενετικό δίκαιο, η σύζυγος είχε πλήρη ελευθερία διαθέσεως των παραφέρνων ή εξωπροίκων που δεν είχαν παραδοθεί στον σύζυγο²⁵⁶ πιθανόν κατόπιν χορηγήσεως ειδικής αδείας απ' αυτόν²⁵⁷. Για τον λόγο άλλωστε αυτό, σε δικαστική υπόθεση η οποία εκδικάσθηκε από το εφετείο Πάργας το έτος 1803²⁵⁸, η εκκαλούσα επικαλείται το γεγονός ότι τα χρήματα με τα οποία προτίθεται να εξαγοράσει εκποιηθέν πατρικό της ακίνητο (ασκώντας δικαίωμα προτιμήσεως) προέρχονται από "*κεράσματα έδικούς είς φιλονάδες κατά την συνήθειαν εκείνης τής πολιτείας*" (στιχ. 17).

Το γενικότερο πάντως ζήτημα της νομίμου αντιπροσωπεύσεως της γυναίκας σε

253. Δηλαδή με αίτησή της που δεν περιείχε τα στοιχεία της αγωγής αλλά αποσκοπούσε μόνο στην παροχή ειδικής δικαστικής αδείας για να εγείρει αγωγή.

254. ΙΚΠολΔ, Κεφ. Θ' ("*Περί τής διδομένης αδείας είς ύπανδρον γυναίκα*"), § 578-581. Πρόκειται για τήρηση διαδικασίας αντίστοιχης με εκείνη που όριζε ο γαλλικός δικονομικός Κώδικας (άρθρα 861-864).

255. Κατά τα ισχύοντα στο ρωμαϊκό δίκαιο τα παράφερνα εισφέρονταν επί ελευθέρου γάμου από τη γυναίκα και τίθενταν κάτω από τη διαχείριση του άνδρα, για τον σκοπό δε αυτό καταγράφονταν και διατιμούνταν (C. 5, 14, 8· C. 5, 14, 11· Νεαρές Ιουστινιανού, έκδ. R. Schoell-G. Kroll, Berolini 1895 (στη συνέχεια: N.) 97, 5· πρβλ. Γ. Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου ως εισαγωγή εις το ισχύον εν Ελλάδι Αστικόν Δίκαιον και εις τον Αστικόν Κώδικα, Αθήναι 1944, τ. 2, § 129, IX, σ. 1093-1096 (στη συνέχεια: Εισηγήσεις)· Δ. Γ κ ό φ α, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, Β/Γ έκδοση, II, Αθήνα-Κομοτηνή 1989, § 57 V, σ. 110.

256. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 28. Ομοίως, και κατά τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα, η γυναίκα, εάν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, διαχειριζόταν ελεύθερα και ενέμετο τα "παράφερνα" (ΙΠΚ, άρθρα 1378, 1379, 1380).

257. Σύμφωνα με τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα, η γυναίκα δεν μπορούσε να απαλλοτριώσει τα "παράφερνα" ή να παρασταθεί στο δικαστήριο σε δίκες που τα αφορούσαν χωρίς την άδεια του συζύγου ή, αν αυτός την αρνείτο, χωρίς την άδεια του δικαστηρίου. Επί πλέον δε απαιτείτο η χορήγηση ειδικής αδείας για την παράσταση στην πρωτόδικο, στην έκκλητο δίκη ή στη δίκη ενώπιον του Ανωτάτου Συμβουλίου (ΙΠΚ, άρθρα 189, 1378, 1379, 1380).

258. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3· για την απόφαση αυτή βλ. επίσης §§ XIII, Β και XIV, Α, I και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 128-130.

δίκες που αφορούσαν την οικογενειακή της περιουσία φαίνεται ότι απασχόλησε το δικαστήριο στην υπόθεση αυτή όπου ο εκπρόσωπος των εφεσιβλήτων (Σ. Φιλόπουλος), προκειμένου να επιτύχει την απόρριψη του ασκηθέντος ενδίκου μέσου ως απαράδεκτου λόγω ελλείψεως νομίμου αντιπροσωπεύσεως της αντιδίκου του (στιχ. 60-61, "ἐπειδὴ εἶναι ὑποκείμενη εἰς τὸν ἄνδρα καὶ δὲν ἔχει δημηγορίαν νομοθετισμένη")²⁵⁹, χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, και το νομικό επιχείρημα ότι δεν έχει επέλθει δικαστική εξασφάλιση της προίκας της δια του αποχωρισμού της περιουσίας από την περιουσία του συζύγου ("ἀσυκουρατζίον τῆς προικός της, ὡς ὁ νόμος διορίζει διὰ ὅλα τὰ ἄδिका καὶ ἄνομα ζητήματα τῆς ἄνωθεν γυναικὸς Μαρίας", στιχ. 61-62). Και τούτο διότι, κατά το ενετικό δίκαιο, η δικαστική εξασφάλιση της προίκας επέτρεπε στη γυναίκα να αναλάβει τη διαχείριση της προικῶας της περιουσίας και κατά συνέπεια να διεξάγει η ίδια τις δίκες που αφορούσαν τα προικῶα χωρίς τη μεσολάβηση του συζύγου ως νομίμου αντιπροσώπου. Σύμφωνα ειδικότερα με τις διατάξεις του ενετικού δικαίου η εξασφάλιση ("ἀσυκουρατζίον") της προίκας επιβάλλετο κατόπιν αιτήσεως της γυναίκας εάν ο άνδρας της την κακομεταχειριζόταν ή έτεινε σε κατάσταση απορίας ή καθίστατο κατάχρεως ή φυλακιζόταν λόγω χρεῶν²⁶⁰. Η εξασφάλιση επήρχετο με ανάλογο χωρισμό των κτημάτων του συζύγου, κατ' αρχήν των κινητῶν και στη συνέχεια των αγροτικῶν και αστικῶν ακινήτων. Εάν τα ακίνητα αυτά δεν επαρκούσαν μπορούσαν να αποσπασθούν ακόμα και τα προικῶα ακίνητα που είχαν απαλλοτριωθεί από τον άνδρα μετά την παραλαβή της προίκας, αρχῆς γενομένης από τις αρχαιότερες απαλλοτριώσεις. Εάν τέλος και αυτά δεν επαρκούσαν μπορούσαν να αποσπασθούν και καταπιστευματικά κτήματα των ανιόντων του συζύγου. Τα χωρισθέντα κτήματα η γυναίκα κατείχε πλέον, όχι ως κυρία ή επικαρπώτρια, αλλά μόνον για λόγους ασφαλείας της προικῶας της περιουσίας πράγμα που σήμαινε ότι μπορούσε μόνον να λαμβάνει τους καρπούς για να συντηρεί τον εαυτό της και την οικογένειά της. Επί των κτημάτων αυτών μπορούσαν να εγείρουν δικαίωμα προτιμήσεως όχι μόνον οι πιστωτές του συζύγου αλλά επίσης, προκειμένου περί ακινήτων, οι συγγενείς και οι συνορίτες με αντάλλαγμα

259. Πρβλ. ΙΠΚ, άρθρο 188.

260. Η ανάληψη της διοικήσεως και επικαρπίας των προικῶων από τη γυναίκα σε περίπτωση απορίας του συζύγου ίσχυε και στο ρωμαϊκό δίκαιο (Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Εισηγήσεις, τ. 2, § 129, σ. 1093). Η δια του χωρισμού της προίκας εξασφάλιση της γυναίκας σε περιπτώσεις εγκαταλείψεως της από τον σύζυγο ή κακής οικονομικής του καταστάσεως μαρτυρείται επίσης και στις βυζαντινές πηγές καθώς και στη νομολογία των εκκλησιαστικῶν δικαστηρίων της μεταβυζαντινῆς περιόδου, αν και η αφαίρεση της διαχειριστικῆς εξουσίας των προικῶων από τον άνδρα στις περιπτώσεις αυτές δεν προκύπτει με σαφήνεια. Για το ζήτημα βλ. Παπαγιάννη, Νομολογία II, σημ. 68-71 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

την καταβολή στη σύζυγο των νομίμων τόκων επί της αξίας των κτημάτων ή όλου του κεφαλαίου σε περίπτωση λύσεως του γάμου καθώς και με παράλληλη εγγραφή υποθήκης επί των κτημάτων του προτιμηθέντος προς εξασφάλιση των αξιώσεών της γυναίκας²⁶¹. Κατά τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα η "εξασφάλιση της προίκας" αποτελούσε επίσης μέσον προστασίας της γυναίκας για τις περιπτώσεις "*ἀταξίας τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἀνδρός*" ή της "*πρὸς ἀπορίαν τάσεώς του*" και επήρχετο, κατόπιν σχετικής αιτήσεώς της, με τελεσίδικη δικαστική απόφαση²⁶². Η δικαστική εξασφάλιση της προίκας επέτρεπε στην γυναίκα να αναλάβει τη διαχείριση της προικώας περιουσίας της και συνεπώς να διεξάγει η ίδια τις δίκες που αφορούσαν τα προικώα χωρίς πλέον τη μεσολάβηση του συζύγου ως νομίμου αντιπροσώπου²⁶³. Για την έγερση της σχετικής αγωγής προς εξασφάλιση των προικίων από τη γυναίκα δεν ήταν αναγκαία η άδεια του συζύγου²⁶⁴. Το γεγονός λοιπόν ότι στην εκδικαζόμενη υπόθεση το σχετικό ένδικο μέσο που άσκησε η προσφεύγουσα δεν απέβλεπε στην εξασφάλιση της προίκας αποτέλεσε ένα πρόσθετο επιχείρημα του αντιδίκου της για να αποκλείσει κάθε δυνατότητά της να παρίσταται η ίδια στο δικαστήριο, χωρίς τη νόμιμη αντιπροσώπευση του συζύγου της. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο αποδέχθηκε τους ισχυρισμούς του εφεσιβλήτου και απέρριψε την έφεση ως अपαράδεκτη, επικυρώνοντας την πρωτόδικη απόφαση.

261. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 29. Για την ύπαρξη ανάλογης διαδικασίας προστασίας των προικίων (αναγνώριση δικαιώματος προαφαιρέσεως ακεραίας της προικώας περιουσίας της γυναίκας καθώς και των δια προικίων χρημάτων αποκτηθέντων από την περιουσία του άνδρα) στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο, στο τοπικό δίκαιο της Αιγύπτου όπως είχε διαμορφωθεί κατά την ελληνιστική περίοδο, καθώς και στο δίκαιο της Ισαυρικής Εκλογής βλ. Γ. Μ α ρ ι δ ά κ η, Το Αστικόν Δίκαιον εν ταις Νεαραῖς των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, Αθήναι 1922, §§ 31, σ. 167 σημ. 4, σ. 170, 173 (στη συνέχεια: Αστικόν Δίκαιον)· Εκλογή των νόμων..., έκδ. H. Von L. Burgmann, Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V., [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. 10], Frankfurt am Main 1983, 3.2(στη συνέχεια: E.). Πρβλ. ωστόσο και τον σκεπτικισμό για την αναγνώριση του ευεργετήματος χωρισμού της προίκας κατά το αττικό δίκαιο που εκφράζει ο Π. Δημάκης (Δ η μ ά κ η, Ο θεσμός της προικός, σ. 196-197).

262. ΙΠΚ, Κεφ. Δ', άρθρα 1353-1361.

263. Πρβλ. Μ ι λ τ. Μ π α τ ι σ τ ά τ ο υ, "Ο θεσμός της προίκας στον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα", στο τόμο "*Ιόνιο Κράτος (1815-1864)*", Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας (Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988), Κέντρο Μελετών Ιονίου, Αθήνα 1997, σ. 311 σημ. 1 όπου μεταξύ των σημαντικών διατάξεων για την προίκα που ίσχυσαν πριν από τον ΙΠΚ αναφέρεται και η Organizzazione generale provvisoria di tutte le cotti ossia tribunali superiori ed ordinari di giustizia entro il dominio degli stati uniti delle isole ionie e loro dipendenze του 1819, άρθρα 426-432 ("*delle assicurazioni e pagamenti di dote*"). Πρβλ. επίσης ΙΚΠολΔ, Τίτλος Δ', Κεφ. Β', άρθρο 488 επ.

264. ΙΠΚ, άρθρο 191 § 2.

2. Η διαμόρφωση της "Πολιτείας" ή του "Κοινού" ως νομικού προσώπου στην περιοχή των Επτανήσων και της "συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" κατά την εξεταζόμενη περίοδο και της συναφούς εκπροσωπήσεώς της, δια των πράξεων και ενεργειών των εκάστοτε αρμοδίων διοικητικών οργάνων, αποτελούν ζήτηματα τα οποία θέτει προς διερεύνηση κάποια υπόθεση που εκδικάζεται ενώπιον του Εφετείου Πάργας το έτος 1805²⁶⁵. Στην εκδικαζόμενη υπόθεση, η οποία αφορά αντιδικία μεταξύ της Πολιτείας Πάργας και κατοίκου της πόλεως σχετικά με την παραχώρηση δουλείας διόδου επί παραλιακού του ακινήτου, οι Πρόεδροι της Πολιτείας Πάργας, Α. Βρανάς, Δ. Δεσύλας, Γ. Στανέλος και Γ. Βασιλάς αντιπροσωπεύουν στο δικαστήριο την Πολιτεία η οποία συνεπώς εμφανίζεται ως ολότητα διαθέτουσα νομική προσωπικότητα που ενεργεί προς το συμφέρον του συνόλου των κατοίκων της²⁶⁶. Ανάλογες αντιλήψεις περί του ρόλου της Πολιτείας ως οιονεί "νομικής προσωπικότητας" ενεργούσης συλλογικές πράξεις στο όνομα των κατοίκων αυτής²⁶⁷ μέσω των νομίμως εκλεγέντων ως αντιπροσώπων της, θα πρέπει να ίσχυαν και στη Πολιτεία Πρεβέζης όπου η αντιπροσωπευτική αρμοδιότητα των Προέδρων της Πολιτείας, όσον αφορά ειδικότερα στις νομικές υποθέσεις της πόλεως, προβλέφθηκε ρητά με το ψήφισμα της 23ης Μαρτίου 1802. Στο ψήφισμα ορίζονται συγκεκριμένα τα ακόλουθα: *"Νά μὴν ἡμποροῦν καὶ ἔχουν καμμίαν ἐξουσίαν οἱ κατὰ καιρὸν πρόεδροι νὰ ἀπεφασίζουσιν μόνοι τους, καὶ νὰ δίδουν τόσον λόγου, ὥσάν καὶ διὰ γράμματος μαρτυρίαν ἀποβλέπουσα ὑπόθεσιν τῆς πολιτείας. οὔτε νὰ γράφουν εἰς ἐξουσιαστὰς καὶ ἀνθεντάδες καὶ νὰπραγματεύονται ὑποθέσεις τῆς κοινότητος ἔξω ἀπὸ νομικά τακτικά γράμματα τῆς κρήσεως ἐξ ἀναζητήσεως τῶν μερῶν"*²⁶⁸.

265. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 12 της 12/7/1805. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης § VIII, Β καθώς και αναλυτικότερα Π α - π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Σχολιασμός, σ. 139-141.

266. Για το ζήτημα της νομικής προσωπικότητας των "κοινών" στην περιοχή του ελλαδικού χώρου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο βλ. Γ. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Νομικά έγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη (1684-1835) μετά συμβολών εις την έρευναν του μεταβυζαντινού δικαίου, *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, τ. Γ', τευχ. Ι*, Αθήναι 1956, σ. 58 επ. (στη συνέχεια: Σίφνος)· Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Παρατηρήσεις επί των νομικών εθίμων εξ αφορμής δύο εθίμων της Βυτίνας", *ΕΚΕΙΕΔ, τ. 29-30 (1982-1983)*, Αθήναι 1990, σ. 30.

267. Άλλωστε η έννοια των ιταλικών civitates ως νομικών προσώπων, αν και χαλαρή σε σχέση με τα ισχύοντα στο σύγχρονο δίκαιο, δεν ήταν παντελώς άγνωστη στη μεσαιωνική Ιταλία του 11ου αιώνα. Για το ζήτημα βλ. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Σίφνος, σ. 56, 57 όπου και σχετική βιβλιογραφία.

268. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 5r.

B. Ικανότητα προς το δικολογείν

Σε όλη τη διάρκεια της ενετικής περιόδου των νησιών, ως πληρεξούσιοι των διαδίκων μπορούσαν να παρίστανται στο δικαστήριο δικηγόροι, οι λεγόμενοι "ἀβοκάτοι"²⁶⁹, ή "ὑποδικηγόροι"(intervenienti)²⁷⁰, δηλαδή πρόσωπα τα οποία βοηθούμενα από δικηγόρο αναλάμβαναν επί Ενετικής Δημοκρατίας τη διεκπεραίωση δικαστικών υποθέσεων.

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο δεν είναι σαφές εάν οι αποκαλούμενοι ως "διαφεντευτές"²⁷¹, "πρεκουρατόροι", "ἐπίτροποι" ή "ὑποεπίτροποι" (αντιπροσωπεύοντες τους "γενικούς επιτρόπους" των διαδίκων)²⁷² είναι απλώς νόμιμοι αντιπρόσωποι των διαδίκων ή δικαστικοί πληρεξούσιοι έχοντες την ικανότητα προς το δικολογείν. Ωστόσο στην Πολιτεία Πρεβέζης η παράσταση των "ἰντερβενιέντηδων" ως υποδικηγόρων επιχειρήθηκε να καταργηθεί με την από 24/8/1802 οδηγία της Προεδρίας Διοικήσεως Πρεβέζης προς το Δικανικό Κριτήριο της πρώτης αναφοράς Πρεβέζης με το αιτιολογικό ότι *"ἀμαυροῦσι και περιτρέπουσι τὴν ἀλήθειαν με τὴν*

269. F e r r o, Dizionario, λ. Avvocato, σ. 107· CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρο 248. Πρβλ. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, έγγραφο της 12ης Δεκεμβρίου 1803 περί διορισμού αβοκάτων για να γνωμοδοτήσουν σχετικά με αιρετοκρασία, φ. 36r.

270. F e r r o, Dizionario, λ. Interveniante, σ. 133· CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρο 248, § 2. Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804 προέβλεπε την κατάρτιση ενός ειδικού καταλόγου Intervenienti από το Δικαστικό Συμβούλιο που θα συγκαλείτο τον Απρίλιο του έτους 1805. Οι μέλλοντες να συμπεριληφθούν στον κατάλογο αυτό ως "ἰντερβενιέντηδες" θα έπρεπε να μετέρχονται, κατά τον χρόνο καταρτίσεως του καταλόγου, το επάγγελμα αυτό με χρηστότητα, να έχουν επαρκή νομική ικανότητα και να έχουν συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας τους. Όσοι πάλι επιθυμούσαν να συμπεριληφθούν στον κατάλογο των Intervenienti που θα καταρτιζόταν κατά τη σύγκληση του Δικαστικού Συμβουλίου του έτους 1807 θα έπρεπε να προσκομίσουν βεβαίωση από την οποία θα έπρεπε να προκύπτει η επαρκής γνώση της θεωρίας του νόμου καθώς και της δικαστηριακής πρακτικής που θα είχε αποκτηθεί κατά την τριετή (τουλάχιστον) πρακτική άσκηση του επαγγέλματος. Οι ενδιαφερόμενοι θα γίνονταν δεκτοί μετά από ειδική εξέταση στην εφαρμογή του Κώδικα της Πολιτικής Δικονομίας (CPC 1804, Tit. XIV, άρθρο 492, 493). Για την εφαρμογή ανάλογης διαδικασίας επί ενετοκρατίας βλ. Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική κατάστασις, σ. 230· Χ ι ώ τ ο υ , Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 511· για τη διατήρηση του θεσμού των υποδικηγόρων στην περιοχή της Επτανήσου με το Νόμο PN' της 20ης/1/1866 μετά την ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα βλ. Ο ι κ ο ν ο μ ί δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Α', §18 σημ. 2.

271. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 9, 11.

272. Παράσταση δι' "επιτρόπων" βλ. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α - Π α π α ρ ρ ή γ α – Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 15, ενώ παράσταση δι' "υποεπιτρόπων" έχουμε στις δικαστικές αποφάσεις του εφετείου Πάργας με αριθ. 4, 14.

των σοφισμάτων τους περίπλεξιν²⁷³. Η οδηγία ωστόσο αυτή δεν γνωρίζω εάν εφαρμόσθηκε τελικώς στην πόλη της Πρέβεζας ούτε και στις άλλες δύο πόλεις της "συμπολιτείας".

X. ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας που ακολουθείτο ενώπιον των αστικών δικαστηρίων των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" γινόταν απόλυτα σεβαστό το δικαίωμα της προηγούμενης δικαστικής ακρόασης και προστασίας των ενδιαφερομένων μερών, δηλαδή η δυνατότητά τους να θέσουν υπ' όψει του δικαστηρίου, πριν από οποιαδήποτε δεσμευτική ενέργειά του, τα κρίσιμα πραγματικά γεγονότα και τα αντίστοιχα αποδεικτικά μέσα και να αποκρούσουν τους ισχυρισμούς και τα αποδεικτικά μέσα του αντιδίκου²⁷⁴. Παρατηρείται επίσης ότι το ατομικό δικαίωμα των διαδίκων για δικαστική ακρόαση ενισχύεται ακόμα περισσότερο από τη δυνατότητα που έχουν να προσφύγουν και σε εξω-δικαστικά όργανα, όπως το τοπικό κονκλάβε, οι διοικητικές αρχές των Ιονίων Νήσων (αν είναι κάτοικοι της Επτανήσου Πολιτείας), ο πρόξενος της Ρωσίας (αν είναι Ρώσοι υπήκοοι), ή ακόμα ο βοεβόδας ή διάφοροι άλλοι τούρκοι αξιωματούχοι, ζητώντας την ευνοϊκή μεσολάβησή τους στην επίδικη διαφορά²⁷⁵. Η κατάχρηση ωστόσο της δυνατότητας προσφυγής στα όργανα αυτά κατά των αποφάσεων των δικαστηρίων θεωρήθηκε άτοπη και για τον λόγο αυτό το έτος 1806 η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης απευθυνόμενη στην ολομέλεια του κονκλάβε²⁷⁶ προτείνει να ψηφισθεί διάταξη με την οποία θα ορισθεί η υποχρεωτική προκαταβολή χρηματικού ποσού (40 τάλαρων) στο δημόσιο ταμείο από κάθε διάδικο που κάνει χρήση της δυνατότητας αυτής²⁷⁷. Παράλληλα, παρείχετο στους

273. Με την οδηγία αυτή ορίσθηκε επίσης ότι στο εξής οι διάδικοι θα παρίστανταν αυτοπροσώπως στα δικαστήρια εκθέτοντας τα νομικά τους επιχειρήματα σε διεξοδικές εκθέσεις ("έστέζες" ή "άλεγατζιόνες"). Για το ζήτημα βλ. επίσης Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, σ. 829· Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 290· Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 18γ.

274. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/5/1802, φ. 1ν όπου σε υπόθεση που αφορά στην επιστροφή των ρούχων που δόθηκαν επ' ευκαιρία αρραβώνος στον δωρητή (πατέρα του μέλλοντος γαμπρού) λόγω θανάτου της μνηστής αναφέρεται ότι: "έκρίναμεν εύλογοφανές διά νά μὴν ἀπεφασισθῇ ἀναπωλόγητος (ο Γιάννης Καντάς, πατέρας του μέλλοντος γαμπρού), νά κραχθῇ αὐτὴ ἡ γυνὴ (ἡ γυναίκα με την οποία αὐτὸς ἀπέστειλε τὰ ρούχα στὴν μέλλουσα μνηστή) κατέμπροσθέν της καὶ νά ὁμολογήσῃ μὲ ὄρκον της".

275. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/8/1802, φ. 13ν κ. ά. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα πιο πάνω § VI.

276. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 27/2/1806, φ. 17γ.

277. Άλλωστε σύμφωνα με το ιταλικό δικονομικό δίκαιο ο εκκαλὼν δικαστική απόφαση ὀφείλε νὰ παρὰσχει ἐγγύηση ἡ ὁποία ἀνήρχετο στο 1/10 τοῦ ἐπιδίκου ποσού, ἐνῶ οἱ

διαδίκους η δυνατότητα επαναλήψεως της δίκης, κυρίως σε περιπτώσεις προφανών δικονομικών παραβάσεων²⁷⁸.

Όπως προκύπτει από πλήθος εγγράφων, οι δικαστές δεν έκαναν διακρίσεις ανάμεσα στους διαδίκους αλλά εφαρμόζαν εξ ίσου τους δικονομικούς κανόνες²⁷⁹, ανεξάρτητα από την υπηκοότητα ή την κοινωνική τάξη. Στις περιπτώσεις μάλιστα όπου ως διάδικοι παρίστανται υπήκοοι της Επτανήσου Πολιτείας ή άλλοι ξένοι υπήκοοι²⁸⁰, ή όταν ο ένας των διαδίκων σαφώς υπερέχει λόγω του φύλου, της ηλικίας του²⁸¹, της κοινωνικής θέσεως ή της οικονομικής καταστάσεως από τον άλλο (γυναίκες σε κατάσταση χηρείας, ανήλικοι, άποροι)²⁸², τα δικαστικά όργανα μεριμνούν ώστε τα σχετικά διαδικαστικά έγγραφα να διαβιβάζονται εγκαίρως και η όλη διαδικασία να είναι σύντομη και να προσαρμόζεται στις ανάγκες του ασθενεστέρου μέρους²⁸³.

Αντικείμενο της δικαστικής προστασίας ήταν όχι μόνο η διάγνωση, αλλά και η εξασφάλιση και η αναγκαστική εκτέλεση για την ικανοποίηση του κρίσιμου δικαιώματος²⁸⁴, ενώ εξ άλλου απαντώνται και περιπτώσεις όπου το δικαστήριο επιβάλλει

οφειλότες του δημοσίου, κατά την ενετική δικονομία, δεν μπορούσαν να εφεσιβάλουν την πρωτόδικη απόφαση αν δεν κατέθεταν τα οφειλόμενα. Για το ζήτημα αυτό με αφορμή σχετικό αίτημα των εφεσιβλήτων σε δικαστική υπόθεση που απασχολεί τον Αντέπαρχο Σίφνου και Σερίφου το έτος 1823 βλ. Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, Σίφνος, σ. 161 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

278. Βλ. κυρίως Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 4, στιχ. 11, "ὅσον καὶ ἄττου γεναμένου ἀπὸ τὸν ἴδιον Σύλλογον διὰ τὸ ριασκόλτο" και πιο κάτω στιχ. 21 επ., "ἔδεκρετάρισε νὰ τραταριστῇ νεωστὶ ἡ διαφορὰ τῶν μερῶν ἢ κακὰ διακριμένη μετὰ τὴν πλέον ἄτακτον, ἄδικον και σουλφούρεα ἀπόφασιν τῶν προκατόχων τους", αριθ. 10, στιχ. 35 επ., "νὰ ξαναγυρίσουν ἰν πρόστινο εἰς τὸν πρῶτον φόροιν τοῦ ἱεροῦ βήματος τούτης τῆς πολιτείας εἰς τὸν ὁποῖον νὰ φερθοῦν νομίμως μετὰ τὴν τάξιν καὶ ρίγολα..."

279. Για την επίδραση της αρχής της ισότητας των γαλλικών διακηρύξεων στη διαδικασία των δικών βλ. G. M i c h a e l i d è s - N o u a r o s, "L' influence des idées de la Révolution Francaise sur le droit privé hellénique", *Centre de Recherches Neohelléniques, Actes du IIIe Colloque d' Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987)*, στον τόμο "La Révolution Francaise et l' Hellénisme moderne", Athènes 1989, σ. 356.

280. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r.

281. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/7/1802, φ. 6v, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 11r-v, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r, έγγραφο της 11/11/1802, φ. 27r-v.

282. Βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 9. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r και ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 46v.

283. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 21/11/1804, φ. 49v, έγγραφο της 5/11/1804, φ. 16r κ. ά.

284. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 22/8/1802, φ. 17r, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 17v ("πράξεις ἀμαχεύματος καὶ τῆς πληρωμῆς").

την προσωρινή προστασία των δικαιωμάτων του ενδιαφερομένου με τη μορφή ασφαλιστικών μέτρων²⁸⁵.

Το αντικείμενο της δικαστικής προστασίας προσδιοριζόταν αποκλειστικά από τον ενδιαφερόμενο διάδικο με την υποβολή του ενδίκου μέσου της εφέσεως. Ίσχυε συνεπώς το σύστημα της ελεύθερης διάθεσης του αντικειμένου της δικαστικής προστασίας, σύμφωνα με το οποίο το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν είχε εξουσία να εξαφανίσει την προσβαλλομένη απόφαση για άλλους λόγους από εκείνους που είχε προβάλει ο εκκαλών ενώ εξ άλλου οι διάδικοι είχαν τη δυνατότητα να συμβιβαστούν ή να ζητήσουν τη διαιτητική επίλυση της διαφοράς τους²⁸⁶. Κατά τα άλλα πάντως εφαρμοζόταν αυστηρά η αρχή του αναφαίρετου νομίμου δικαστή²⁸⁷, ως νόμιμος δε δικαστής θεωρείτο το δικαστήριο που κατά τους ορισμούς της συνθήκης της Πρέβεζας (*"συστατικόν Πιάνο"*) είχε την αρμοδιότητα να δικάσει την υπόθεση. Συνέπεια τούτο ήταν ότι το απαράδεκτο, η έλλειψη δηλαδή διαδικαστικών προϋποθέσεων του ενδίκου μέσου, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η (λειτουργική, υλική και τοπική) αρμοδιότητα του δικαστηρίου, εξεταζόταν αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο²⁸⁸. Όπως επίσης προκύπτει από το περιεχόμενο εγγράφου της Διοικήσεως

285. Βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 12, στιχ. 9 επ. *"να ήλλοιωσουν την σοσπετζιόν ήτοι κιαμόρι όπου εξ αναζητήσεως των εύγενεστάτων κυρίων προέδρων της κοινότητος έγινε την έχθες ημέραν έναντίον του αυτού Δ. ..."*. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31r, *"να σοσπενδρεσση έως τόσον κάθε προσεκουντζήν εις τα αυτά ἄττα έως να γνωρεσση εάν νομίμως ἢ ἀνόμως έγιναν εις προφύλαξιν των δικαιωμάτων του ἑνοῦ καὶ τοῦ ἄλλου μέρους"*. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 14/8/1802, φ. 15v, *"διὰ να προασφαλῆσῃ τὸ ὅσον κατὰ δικαίωμα φύσεως τοῦ ἀνοίκει, καὶ να ἔχουν ἐπομένως τόπον αἱ πράξεις τῆς δικαιοσύνης, ἔχει χρεία να καταγραφῇ καὶ εἰσέπειτα να σφραγισθῇ τὸ πρᾶγμα τῆς θείας του..."*, έγγραφο της 6/9/1802, φ. 20r (*"τοῦ ἐσεκβεστράρησε μερικά δύκτυα καινούρια, εἰς καιρον ὅπου ἐπικαλέσθη τὴν δικαιοσύνην"*), έγγραφο της 28/7/1802, φ. 22r (*"ὅπου ἐνός ὅπου ἔχει κτήματα καὶ ὑποστατικά, σεκβέστρα δὲν τοῦ γίνονται"*).

286. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/8/1802, φ. 14v.

287. Η αρχή αυτή διακηρύσσεται επίσης στο Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1803 (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος σ', άρθρο ρμγ') καθώς και στην εισηγητική έκθεση-αναφορά που υπέβαλε ο συντάκτης του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1804 της Επτανήσου Πολιτείας Κόντε Giovanni Sicouro προς την Επτανησιακή Γερουσία (CPC 1804, Αναφορά, σ. IV) καθώς και στις γενικές διατάξεις του εν λόγω Κώδικα (Disposizioni Generali, άρθρο 2). Συνακόλουθη είναι και η απαγόρευση (που καθιέρωνε επίσης το συγκεκριμένο άρθρο) της συστάσεως εκτάκτων δικαστηρίων ή ειδικών επιτροπών, εκτός από τις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος, καθώς και της υπαγωγής υποθέσεων σε αιρετοκρισία χωρίς την αυθόρμητη συγκατάθεση των μερών (εξαιρουμένων των αστικών διαφορών μεταξύ συγγενών που υποχρεωτικά παραπέμπονται σε διαιτησία).

288. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 3/2/1805, φ. 1v και έγ-

Πρεβέζης του έτους 1804, ως προς τους δικαστές, ίσχυε η αρχή της αμεροληψίας και συνεπώς αυτοί εξαιρούνταν υποχρεωτικώς από την κρίση υποθέσεως στις περιπτώσεις όπου "μεσολάβιζαν τὰ αἷτια ὅπου διόριζε" ο σχετικός δικονομικός κανόνας²⁸⁹. Κατά την πρόταση μάλιστα που υπέβαλε στις 17/12/1804 στο κονγκλάβε Πρε-

γραφο της 4/12/1805, φ. 2ν. Όπως αναφέρουν τα συγκεκριμένα έγγραφα οι Αλεξανδρής Τζαλαμπάς και Διαμαντής Κεχράς άσκησαν έφεση κατά της πράξεως του Γενικού Συμβουλίου Πρεβέζης με την οποία εξελέγησαν ως κονκλαβίστες οι Νικόλαος Ρέτζος, Ιωάννης Βλαχοΰωαννόπουλος και Γεώργιος Ρέτζος. Το δικόγραφο της εφέσεως ανέφερε ως αρμόδιο για να εκδικάσει την υπόθεση το κονγκλάβε της Πάργας και κατ' αυτό τον τρόπο παραβίασε τη θεμελιώδη αρχή του πρώτου άρθρου της συνθήκης περί αυτοδιοικήσεως των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" με βάση την οποία η εκλογή των τοπικών αρχών αποτελούσε αποκλειστικό δικαίωμα του Συμβουλίου κάθε πόλεως (για το ζήτημα πρβλ. Σ τ α μ ο υ λ η, Συνθήκη, σ. 419-420). Καυτηριάζοντας το γεγονός αυτό, ως "σκανταλοποιόν, ὀλέθριον ὄργανον, πρόξενον φθοροποιῶν ἀποτελεσμάτων", η διοίκηση Πρεβέζης θέτει σε ψηφοφορία το ζήτημα εάν η εν λόγω έφεση, η οποία είναι ολωσδιόλου απαράδεκτη διότι "ἀπελάρη ἐκλεγμένον ἀξίωμα εἰς ἄλλην ξένην ἐξουσίαν", θα πρέπει να απορριφθεί ή να εξετασθεί από το κονγκλάβε Πρεβέζης και όχι από το κονγκλάβε Πάργας ενώπιον του οποίου παρανόμως εκκρεμοδικεί. Κατά τη συνεδρία της 3/12/1805 το κονγκλάβε Πρεβέζης αποφάσισε με ψήφους 10 προς 1 να εξετάσει την επομένη ημέρα τη νομική βασιμότητα της εφέσεως. Κατά την εκδίκαση όμως της εφέσεως στις 4/12/1805, οι εκκαλούντες δεν προσήλθαν ενώπιον του κονγκλάβε. Κατόπιν της ερημοδικίας αυτής, η οποία μάλιστα θεωρήθηκε ως ενδεικτική των δολίων προθέσεων των εκκαλούντων, το κονγκλάβε Πρεβέζης απέρριψε την έφεση και απέστειλε επιστολή προς τον Αμπτουλάχ Μπέη προκειμένου αυτός, ως τοποτηρητής της περιοχής, να επικυρώσει την εκλογή στο αξίωμα του κονκλαβίστα των εφεσιβλήτων και να κοινοποιήσει την απόφαση του κονγκλάβε στη διοίκηση της Πάργας. Βλ. επίσης Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31γ, όπου αναφέρεται, "διὰ τοῦτο τὸ ἐκλαμπρον κονγκλάβε δίδη ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ εὐγενοῦς συλόγου νά γνωρίσῃ ντελιμπερατιβαμένται ἐάν νομίμως ἢ ἀνόμως ἐγιναν τὰ αὐτὰ ἄττα καὶ μετὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κρητηρίου τους καὶ μετὰ ἐκείνην ὅπου τοὺς δίδη τὸ κονγκλάβε νά εἰσεέλθουν ἐξ ὀφίτζιο εἰς τὴν ἡλίωσιν ἢ εἰς τὴν κονφερματζήν τῶν αὐτῶν ἄττων..."

289. Πρβλ. CPC 1804, Tit. II ("Delle Ricuse, ed Eccesioni"), άρθρο 29, όπου απαριθμούνται δώδεκα λόγοι εξαιρέσεως των δικαστών, σύμφωνα με τους οποίους οι δικαστές δεν μπορούσαν να κρίνουν υποθέσεις στις οποίες είχαν οποιαδήποτε ανάμιξη είτε διότι συνήργησαν με οποιαδήποτε ιδιότητα στη σύναψη νομικής πράξεως από την οποία προήλθε η αντιδικία, είτε διότι συνέταξαν το προσβαλλόμενο έγγραφο ή εξέδωσαν την προσβαλλόμενη απόφαση, είτε διότι υπάρχει σχέση συγγενείας ή αγχιστείας, φιλίας, εξαρτήσεως, ιδιαζόντων καθηκόντων με τους διαδίκους κ.λπ. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 20/11/1804, φ. 17γ, όπου ο ηττηθείς πρωτοδίκως διάδικος (Κιτζίλης) αρνείται να συμμορφωθεί προς την επιταγή εκτελέσεως επικαλούμενος λόγους εξαιρέσεως των κριτών οι οποίοι πρωτοδίκως δίκασαν την υπόθεση ("ἐπρόσφερεν ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐγινε μετὰ ἀταξιάν, καὶ κατάχρησιν, καὶ μεταξὺ εἰς τὰ ἄλλα, ἐπρόσθεσεν ὅτι ὁ εἷς ἐκ τῶν κριτῶν ἦτον σύντροφος εἰς ἐκείνην τὴν πραγματείαν τοῦ Σωτηράκη καὶ ὁ δεύτερος ἦτον πρόεδρος καὶ δὲν ἤμποροῦσε νά

βέξης το μέλος αυτού Νικόλαος Ρέντζος, η ίδια αρχή έπρεπε να εφαρμοσθεί αναλογικά και στον "Μινίστρο Καγκελάριο" του δικαστηρίου δεδομένου ότι διέθετε συμβουλευτική ψήφο και συνεπώς συγκαταλέγετο μεταξύ των ουσιωδών δικαστικών προσώπων²⁹⁰.

Η διαδικασία στο ακροατήριο όφειλε να στηρίζεται σε έγγραφη προδικασία²⁹¹ και συνεπώς οποιαδήποτε αίτηση δικαστικής προστασίας εισαγόταν σε δίκη χωρίς προδικασία, χωρίς δηλαδή να έχει κοινοποιηθεί στον αντίδικο πριν από τη συζήτηση, απορρίπτετο ως απαράδεκτη²⁹².

Για τους διαδίκους ίσχυε η αρχή της δημοσιότητας της διαδικασίας²⁹³ και συ-

κρίνη κατά την αναφοράν του").

290. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 8/6/1806, φ. 50ν, "έπρόβαλεν ότι τό άτοπον όπου έπρόβλεψεν ό νόμος νά έμποδίξη τόν κριτήν νά κρίνη όταν μεσιολαβίζουν τά αίτια όπου διορίζει, έπρεπεν νά υπόκειται και ό Καγκελάριος όπου έχει την συμβουλευτικήν ψήφον διά νά ένεργείται ό σκοπός του νόμου έντελέστατα". Η πρόταση του Νικολάου Ρέντζου, από την οποία ωστόσο δεν προκύπτει εάν η επίδικη διαφορά ήταν αστικής ή ποινικής φύσεως, έγινε δεκτή και ψηφίσθηκε από το κονγκλάβε Πρεβέξης στις 17/12/1804.

291. Πρβλ. CPC 1804, VIII, Sez. IV ("Della procedura nel Dicastero in qualità di primo Foro"), άρθρα 243 επ.

292. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, αριθ. 53, φ. 39ν. Επίσης, Κ α ρ α μ π ο ύ λ α - Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, στιχ. 38 επ., "μέ την στερέωσιν της αναφοράς του άνωθεν κυρίου επιτρόπου προσφευμένη εις τάς 20 του τρέχοντος διά όλον και εις όλον και ως εις αυτήν μέ δυνατόν προτέστο εις τές δημηγορίες και έκθέσεις του κυρίου Σ. Φ...", και πιο κάτω, "Καί έκ του έτέρου ήκουσαν τόν Σ. Φ. ό όποιος προτεστάροντας ισχυρώς την άνωθεν αντίδικον έκθεσιν και δημηγορίαν ζητεί...". Ομοίως στη δικ. αποφ. αριθ. 4, στιχ. 12, 31, αριθ. 5, στιχ. 7-8, "ζητεί διά έργον δικαιοσύνης την στερέωσιν της αναφοράς του παρησιασμένη εις τούτο τό βήμα στάς 28 του τρέχοντος" και πιο κάτω στιχ. 33-34, "μέ την άναίρεσιν της αναφοράς του κυρίου Μ. εις όσον αντιστρόφως ζητεί στάς 8 του τρέχοντος και την άλλοίωσιν των κοστιτούτων του αυτού Μ. διζόρδινα και άδικα παρησιασμένα στάς 11 και 18 Αύγούστου περασμένου...", επίσης οι ισχυρισμοί του αντιδίκου στους στιχ. 58 επ., "ίκετεύει νά μένη αποφασισμένο ή κύρωσις των προτέστων ζητημένων εις τό βήμα του ρηθέντος κριτηρίου πρώτης άγωγής Πρεβέξης", εννοώντας "τά δύο κοστιτούτα προτέστου προσφευμένα παρά του Μ. εις την καγκελαρίαν της πρώτης άγωγής Πρεβέξης 11 και 18 Αύγούστου ύστερου άπερασμένου" (στιχ. 55-56), δικ. αποφ. αριθ. 8, στιχ. 43, "και μέ την άναίρεσιν της κομπάρσας άβερσάριος προσφευμένη στάς 20 του τρέχοντος ούτως και μέ προτέστο της άνωθεν έστέζας άβερσάριος ως άνομες και παράστρατες", δικ. αποφ. αριθ. 10, στιχ. 29-30. Βλ. επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 15/12/1804, φ. 49ν, όπου επί υποθέσεων ξένων ορίζεται ότι: "διά νά προλάβη τά κατά λάθος άτοπήματα, όπου ή ωφέλεια της αναπηκλήσεως ήμπορεί νά φέρη, ή διοίκησις διά θεραπείαν των ένδεχομένων έσφαλμένων αποφάσεων άξιολογεί τόν παραπονούμενον νά προστρέχη εις την προεδρίαν μέ έγγραφόν του παράκλησιν, και ό αντίδικός του νά άπολογείται εις αυτό...". Πρβλ. CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρα 253 επ.

293. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α - Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1.

νεπώς οι διάδικοι, οι νόμιμοι αντιπρόσωποι και οι δικαστικοί πληρεξούσιοί τους είχαν το δικαίωμα να πληροφορηθούν κάθε διαδικαστική πράξη λαμβάνοντας αντίγραφα όλων των εγγράφων της δίκης²⁹⁴.

Για την κύρια δικαδικασία που διεξήγето στο ακροατήριο του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου ίσχυε μικτό σύστημα έγγραφης²⁹⁵ αλλά και προφορικής²⁹⁶ διεξαγωγής της δίκης²⁹⁷. Εξ άλλου από έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1804 προκύπτει ότι ο "Μινίστρος Καγκελάριος" του Δικαστηρίου είχε την υποχρέωση, σε περίπτωση ερημοδικίας, να εκθέτει αναλυτικά στους δικαστές την επίδικη υπόθεση, πριν από την έκδοση της αποφάσεως, ακριβώς διότι δεν παρίστανταν οι διάδικοι για να εκθέσουν προφορικά τους ισχυρισμούς τους²⁹⁸.

ΧΙ. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Η επίκληση και απόδειξη των κρίσιμων πραγματικών γεγονότων γινόταν από

Προβλ. Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος σ', άρθρο ρμο, "Αί έφεδρεΐαι τών Δικαστηρίων είσι δημόσιαι, είμή όταν αίτιά τινα εύπρεπείας πείθωσι τὰ προσήκοντα αύτοΐς Δικαστήρια νά έμποδίσωσι τήν δημοσίευσιν αύτών". CPC 1804, Tit. VIII, Sez. V, άρθρο 319.

294. Προβλ. Σταμούλ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 20/3/1802 φ. 1γ, έγγραφο της 6/12/1802, φ. 33γ ("καί προτρέπει τόν ζήλον σας νά τήν κοινολογήσετε τών μερών καί νά τήν βάλλετε εύθύς είς πράξιν καί ένέργειαν χωρίς μορογάρησιν καί χρονοτριβήν .."). Επίσης, Σταμούλ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 3/12/1805, φ. 2α, 2ν (κοινοποίηση της προδικαστικής αποφάσεως του κονγκλάβε με την οποία έγινε παραδεκτή η έφεση στους εκκαλούντες). Προβλ. CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρα 253 επ. (κοινοποίηση δικογράφου αγωγής), Sez. V, άρθρο 332 (κοινοποίηση δικογράφου εφέσεως).

295. Προβλ. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδ η, Αποφάσεις, αριθ. 1 της 14/10/1803, στιχ. 8-14 ("ζητεί τήν κύρωσιν τής κομπάρσας του είς τās ιβ' Σεπτεμβρίου άπερασμένου προξεντάδα είς τό εύγενές κριτήριο τής πρώτης άγωγής...μέ τό λάουδον τής γραφής του ρηθέντος Δεσύλα είς τās 22 τρέχοντος καί μέ τήν άναίρεσιν τής άναφοράς του κύρ άντιδίκου του είς τās 5 του νύν καί μέ τήν άναίρεσιν τής κάτωθεν άντιδίκου έκθέσεως..), αριθ. 2 της 16/10, στιχ. 5-14, 29, αριθ. 3 της 23/10, στιχ. 38, 40, 43.

296. Προβλ. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, "τά πάντα άκροασάμενοι", αριθ. 2, "καθήμενοι ήκουσαν", "έκ του έτέρου ήκουσαν...ό όποιος προτεστάροντας ίσχυρώς τās δημηγορίας καί άνω είρημένας έκθέσεις", αριθ. 3, 5 κ. ά.

297. Το σύστημα της προφορικής διεξαγωγής της δίκης ενώπιον των πρωτοβαθμίων αλλά και των δευτεροβαθμίων δικαστηρίων ίσχυε και κατά τους ενετικούς δικονομικούς νόμους (Μανί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 94-95) αλλά αποτέλεσε και πολιτικό αίτημα στο πλαίσιο των φιλελευθέρων αρχών της γαλλικής επανάστασης διότι κατ' αυτό τον τρόπο εξασφαλιζόταν το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης των διαδίκων και η δημοσιότητα των δικών (Κ. Μπέ η, Εισαγωγή στη δικονομική σκέψη. Γενικές αρχές της Πολιτικής Δικονομίας, Αθήνα 1981, Γ' έκδοση, σ. 91).

298. Σταμούλ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 17/12/1804, φ. 50ν.

τους διαδίκους κατά το συζητητικό σύστημα. Κατά συνέπεια, η διεξαγωγή της δικαστικής έρευνας στηριζόταν αποκλειστικά στα προτεινόμενα από τους διαδίκους αποδεικτικά στοιχεία²⁹⁹.

Τα χρησιμοποιούμενα για τη διαμόρφωση δικανικής πεποιθήσεως αποδεικτικά μέσα ήσαν τα ακόλουθα:

α) τα έγγραφα: Οι συμβολαιογραφικές πράξεις³⁰⁰, οι κλήσεις προς τους διαδίκους και μάρτυρες, τα πρακτικά της δίκης, οι εξώδικες δηλώσεις ενώπιον του καγκελαρίου³⁰¹ καθώς και οι δικαστικές αποφάσεις³⁰² αποτελούσαν δημόσια έγγραφα με πλήρη αποδεικτική ισχύ³⁰³. Ήδη από τον 14ο αιώνα, κατά τη διάρκεια της ενετι-

299. Βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 8, στιχ. 13 επ., "δέν ἔχει παραμικρότατον δίκαιον ἐναντίον τοῦ ἄνω μελετημένου Δεσύλα ὡς ἀπλοτέρως ἢ δικαιοσύνη σας ἐπληροφορήθη ἀπὸ τὰ ἴδια φονταμέντα τοῦ ἄνωθεν Κ. ὅπου δέν ἔχει καμμιάν παραμικράν ἀτζιόν οὔτε δίκαιον ἐναντίον τοῦ ρηθέντος Α. Δ." και πιο κάτω στιχ. 33 επ., "μέ τήν στερέωσιν τῆς κομπάρσας τοῦ ἄνωθεν Α. Δ. μέ ὅλα τὰ θεμελιωμένα δίκαια φονταμέντα ἀποδεικτικά καταλογάδα εἰς τήν αὐτήν κομπάρσα". Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 23/3/1802, φ. 1ν, "καί ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα χαρτία και κοντράτα ὁποῦ θέλει σᾶς ἐγχειρίσει", έγγραφο της 14/1803, φ. 4γ, "ἀπὸ τὸ ἴσον τῆς παρακλήσεώς του καί ἐνομένων χαρτίων τῆς κρίσεώς του, γνωρίζετε τήν φύσιν τοῦ χρέους καί τῆς ἀπαιτήσεως" και ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 47γ, "νά εἰδοποιηθῇ ὁ κύρ Βρυώνης διὰ νά ἐφωδιάσῃ τὸν ἐδῶ ἐπιστάτην του ἀπὸ τὰ δίκηα του διὰ νά προβάλλῃ εἰς τήν δικεωσύνην προς διαυθέντευσίν του διὰ νά μὴν ἀποφασισθῇ χωρὶς νά κάμῃ χροῦσιν ἀπὸ τὰ δηκεωλογήματά του ταῦτα". Πρβλ. CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, ἀρθρο 244.

300. Από το εξεταζόμενο αρχειακό υλικό νοταριακά έγγραφα που έχουν ισχύ δημοσίων εγγράφων βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, στιχ. 22-23, αριθ. 3, στιχ. 6-7 (επιτροπική που έχει συνταχθεί από τον νοτάριο Πρεβέζης Πέτρο Βαλεντίνη στις 6/8/1803), στιχ. 15-16 (συμβόλαιο αγοραπωλησίας που έχει συνταχθεί από τον νοτάριο Πρεβέζης Δημήτριο Λεκατζά στις 11/3/1798). Για το ζήτημα της διασφάλισης της ακριβούς συντάξεως των συμβολαιογραφικών πράξεων με τις κατα καιρούς εκδοθείσες διαταγές των Προβλεπτών Κεφαλληνίας επί ποινή ακυρότητας των σχετικών συμβολαίων βλ. Α. Σ ι φ ω ν ι ο ύ - Κ α ρ ά π α, Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Σ. Τ ρ ω ῖ ά ν ο υ, "Το Νοταριακό Αρχείο Κεφαλληνίας", ΕΚΕΙΕΔ, τ. 16-17 (1969-1970), σ. 41-47 (στη συνέχεια: Νοταριακό Αρχείο)· Φ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ί δ ο υ, "Νοτάριοι Ζακύνθου", ΕΚΕΙΕΔ, τ. 8, Αθήναι 1958, σ. 112 επ.· Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 88.

301. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, στιχ. 23-24, αριθ. 5, στιχ. 55-56 ("ὡς ἀποδείχνεται μέ τὰ δύο κοστιτοῦτα πρετέστου προσφερόμενα παρὰ τοῦ Μ. εἰς τήν καγκελαρίαν τῆς πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης 11 καί 18 Αὐγούστου ὕστερου ἀπερασμένου").

302. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 19-21 ("ἀκουίστάδο μέ τὰ πλέον βάλιδα καί νόμιμα ἄττα τῶν ποτέ βενετικῶν κριτηρίων καί συλλόγων").

303. Για την αμφισβήτηση του κύρους των νοταριακών πράξεων κατά την περίοδο της ενετικής κυριαρχίας βλ. Σ. Τ ρ ω ῖ ά ν ο υ, "Σκέψεις για τα ποινικά αποδεικτικά μέσα στην

κής κυριαρχίας των νησιών, η αποδεικτική ισχύς των νοταριακών εγγράφων, ως δημοσίων εγγράφων, διασφαλιζόταν μέσω της διαδικασίας της "δημοσιοποιήσεως" (stridatio) των νοταριακών πράξεων, η μη τήρηση της οποίας επέφερε την ακυρότητά τους τόσο έναντι των συμβαλλομένων όσο και τρίτων³⁰⁴. Από το διαθέσιμο αρχειακό υλικό προκύπτει ότι η μέριμνα των αρχών για ακριβή τήρηση των νοταριακών αρχείων παραμένει εναργής και κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Έτσι σε απόφαση της Προεδρίας Πρεβέζης της 10/12/1804 αναφέρεται ενετικός νόμος, σύμφωνα με τον οποίο οι δημόσιοι νοτάριοι όφειλαν, εντός 24 ωρών από της καταχωρίσεως διαθήκης στο νοταριακό τους αρχείο, να αποστέλλουν επικυρωμένο δια της σφραγίδας τους αντίγραφο ("ἴσον") της σχετικής διαθήκης στην καγκελαρία της διοικήσεως επί ποινή παύσεώς τους από της ασκήσεως των καθηκόντων του δημοσίου νοταρίου. Στο σχετικό έγγραφο η Προεδρία διαμαρτύρεται γιατί ο νόμος αυτός δεν τηρείται πλέον με αποτέλεσμα να παραποιείται η βούληση των διαθετών, όπως αυτή έχει εκφρασθεί στις σχετικές διαθήκες. Κατόπιν αυτών, η Προεδρία αποφασίζει ότι οι δημόσιοι νοτάριοι θα είναι υποχρεωμένοι στο εξής να τηρούν πιστά το ειδικό βιβλίο διαθηκών, ενώ οι ποινές που θα επιβάλλονται στους αθετούντες τις υποχρεώσεις τους νοταρίους θα εναπόκεινται πλέον στη διακριτική ευχέρεια της διοικήσεως και θα είναι κατά περίπτωση ανάλογες με την ζημία που προκάλεσε η παράλειψη του νοταρίου στους έχοντες έννομο συμφέρον. Σημειώνεται τέλος ότι η εν λόγω απόφαση της Προεδρίας θα κοινοποιηθεί σε όλους τους δημοσίους νοταρίους προκειμένου να μην μπορούν να επικαλεσθούν άγνοια νόμου στο μέλλον³⁰⁵.

Κεφαλονιά του 17ου αιώνα. Μια έκθεση του Προνοητή G. Trivisan (3.10.1613)", *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Αργοστόλι-Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986), Εταιρεία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών*, τ. 3, Αργοστόλι 1991, σ. 310. Για την αποδεικτική ισχύ των δημοσίων και ιδιωτικών εγγράφων κατά τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα βλ. Σ κ α λ - τ σ ο ύ ν η, *Μελέται*, σ. 108-109. Για την αυξημένη δημόσια πίστη που απολάμβαναν τα έγγραφα που συντάσσονταν ή καταχωρούνταν εκ των υστέρων σε νοταριακούς κώδικες από τους νοταρίους ή τους κατ'ηλλιέργηδες στον τουρκοκρατούμενο ελλαδικό χώρο πρβλ. Ι. Β ι σ β ί ζ η, "Τα έγγραφα δικαιοπραξιών της Μυκόνου του 17ου και 18ου αιώνα", *ΕΚΕΙΕΔ*, 5 (1954), σ. 132· Π. Ζ έ π ο υ, "Η παράδοσις δι' εγγράφου εν τω Βυζαντινῷ και Μεταβυζαντινῷ δικαίῳ", *Τόμος Κωνσταντίνου Αρμενοπούλου επί τη εξακοσιετηρίδι της Εξαβίβλου αυτού (1345-1945), ΕΕΠΘΕΣ*, τ. ΣΤ' (1952), σ. 217-229.

304. Σ. Α σ ω ν ί τ η, "Τρία Κερκυραϊκά νοταριακά έγγραφα των ετών 1398-1458", *Εῷα και Εσπέρια*, τ. 1 (1993), σ. 12-16· πρβλ. και Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η - Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η - Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α, "Οι πράξεις του νοταρίου Καρουνσάδων Κερκύρας πρωτοπαπά Φιλίππου Κατωιμέρη, (1503-1507)", *ΕΚΕΙΕΔ* 33 (1997), σ. 16 (στη συνέχεια: Πράξεις Φ. Κατωιμέρη).

305. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 49r). Πρβλ. επίσης έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέζης της 121/12/1803 σχετικό με αφιερώματα προς το σχολείο της πόλεως που περιέχονται σε νοταριακές διαθήκες, απ' όπου έμμεσα προκύπτει ότι ήταν υποχρεωτική η σύνταξη

Τα ιδιωτικά έγγραφα γίνονταν δεκτά ως αποδεικτικά μέσα υπό την προϋπόθεση ότι οι διάδικοι αποδείκνυαν τη γνησιότητά τους³⁰⁶.

β) οι μάρτυρες³⁰⁷,

γ) ο όρκος. Συνήθως επιβάλλετο από το δικαστήριο όταν έλλειπαν άλλα αποδεικτικά μέσα³⁰⁸,

της διαθήκης ενώπιον δημοσίου νοταρίου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 39v).

306. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, αποφάσεις, αριθ. 5, στιχ. 13 επ. ("ὄντας ἀπερασμένοις ὁ διορισμένος καιρός τῶν ἑξῆ μηνῶν καὶ τοῦ χρόνου ὅπου εἶναι διορισμένο μὲ τὸ συμφωνικὸ γράμμα τῆς συντροφίας τους, σημειωμένο στὰς 20 Ἀπριλίου 1802..."), αριθ. 8, στιχ. 17 ("ὡς μαρτυρεῖ τὸ χειρόγραφον τοῦ ἀνταδέλφου του..."). Ομοίως, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 25/6/1802, φ. 3r-v (ιδιόχειρη χρεωστική ομολογία), έγγραφο της 6/9/1802, 20r-v.

307. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 17-18 ("ἀγροικοῦν νὰ ἐκδώσουν τὸν ἄνωθεν Δεσύλα μὲ μοναχὲς ψευδομαρτυρίες ὑποκειμένων γνωστῶν τούτης τῆς κοινότητος ἀπὶ τὸ ὑποστατικὸν..."), αριθ. 4, στιχ. 26-27 ("ἐπρόσφερε ἀναφορὰν μὲ καπίτολο μαρτύρων").

308. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφα της 13/7/1802 και της 17/7/1802, φ. 10v, φ. 12v. Στην υπόθεση που αναφέρεται στα εν λόγω έγγραφα (για την οποία βλ. αναλυτικότερα παρακάτω § XIV, Α, Β) η εκτίμηση που προέβλεπε ο συμβιβασμός έγινε από τους ιερωμένους, αφού προηγουμένως οι δύο οφειλέτιδες, υπό την απειλή του αφορισμού, έδωσαν όρκο ότι δεν θα αποκρύψουν τίποτε από την περιουσία του αποβιώσαντος· για τη χρήση του αφορισμού ως μέσου πίεσεως για μαρτυρία βλ. Κ α π ά δ ο χ ο υ , Απονομή δικαιοσύνης, σ. 86-87· Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ , "Η νομολογία των κριτηρίων της Νάξου (17ος-19ος αι.)", *Μνημοσύνη*, τ. 14 (1998-2000), σ. 106 σημ. 23 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές· πρβλ. επίσης Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/5/1802, φ. 1v και έγγραφο της 12/6/1802, φ. 3r· Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 11, στιχ. 19 επ. ἀποδείχνοντας αὐτοὺς διὰ ἐπιόρκους...". Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 12/12/1803, φ. 36r. Η υπόθεση που αναφέρεται στο τελευταίο αυτό έγγραφο αφορά κάποια αντιδικία μεταξύ των αδελφών Αυγερινού και του Χρ. Σκισμένου η οποία έχει ήδη κριθεί με αιρετοκρισιακή απόφαση. Ωστόσο οι Αυγερινοί διαμαρτυρήθηκαν στον Υψηλότατο Βεζύρη και τον Βοεβόδα της Άρτας διότι η συγκεκριμένη αιρετοκρισιακή απόφαση στηρίχθηκε στην ορκοδοσία του Χρ. Γιωργαντζή η οποία, κατά τους ισχυρισμούς τους, δεν ανταποκρινόταν στα ζητήματα που όρισαν οι αιρετοί κριτές. Οι τούρκοι αξιωματούχοι εξέδωσαν "μπουγιουρντί" με το οποίο παρότρυναν την Διοίκηση Πρεβέζης να επιλύσει ταχέως τη σχετική διαφορά προκειμένου να εξοφληθεί το χρέος του Σκισμένου προς κάποιον Κων/νο Ντέκο. Κατόπιν της παρεμβάσεως αυτής του Βοεβόδα Άρτας και του Υψ. Βεζύρη, η Διοίκηση της Πρέβεζας ανέθεσε την υπόθεση στους Μαρίνος Λουρόπουλο και Κωνσταντίνο Γκινάκα, μέλη της Συγκλήτου Πρεβέζης, οι οποίοι καλούνται, αφού προηγουμένως ενημερωθούν πλήρως από τους διαδίκους επί του φακέλου της υποθέσεως, να ορίσουν δύο "αβοκάτους" για να ελέγξουν, μεταξύ άλλων ζητημάτων, εάν ο όρκος που έδωσε ο Χριστόδουλος Γιωργαντζής, κατ' επιταγήν της αιρετοκρισιακής αποφάσεως που εκδόθηκε στην υπόθεση των αδελφών Αυγερινού κατά Χρήστου Σκισμένου, αναφέρεται στα ζητήματα

- δ) η αυτοψία³⁰⁹,
ε) η πραγματογνωμοσύνη³¹⁰.

ΧΙΙ. ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟ

Οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις παρήγαγαν, κατά κανόνα, δεδικασμένο. Συνεπώς ήταν κατ' αρχήν απαράδεκτη κάθε προσφυγή στο ίδιο ή σε ανώτερο δικαστήριο για την επανεκδίκαση της ίδιας υποθέσεως, εφ' όσον συνέτρεχε ταυτότητα προσώπων και ταυτότητα διαφοράς³¹¹. Την ένσταση του δεδικασμένου φαίνεται ότι προέβαλε ο Θ. Γιαχαλής με σχετικό αίτημά του προς τη Διοίκηση Πρεβέζης τον Μάρτιο του 1806 (*"συνδροφεύωμεν τῆς εὐγενείας σας τὸ προτότητον τῆς ἰκεσίας του Κυρίου Θεοχάρη γιαχαλή, καὶ τὰ εἰς αὐτὴν καταλογάδα χαρτία....τὸ ἀληθινὸν ἀτόπημα των Διαφώρων ἀποφάσαιων τοῦ ἰδίου κρητιρίου σας εἰς μείαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν"*). Η ένσταση αυτή έγινε αποδεκτή από τη Διοίκηση, η οποία, παρεμβαίνοντας, ως ανώτατος κριτής της ορθῆς εφαρμογῆς των νόμων από τα δικαστήρια, στην αντιδικία Γιαχαλή-Αλεπάντου, καταδικάζει την έκδοση περισσοτέρων της μιας αποφάσεων από το ίδιο δικαστήριο επί της αὐτῆς υποθέσεως, ακυρώνει όλες τις μεταγενέστερες αποφάσεις του που εξεδόθησαν και επιβάλλει στους δικαστές να κηρύξουν εκτελεστή την πρώτη εκδοθεῖσα απόφαση (*"εἶναι ἀναντίρρητον, ὅπου ἓνας κριτῆς δὲν ἤμπορῇ νὰ ἀποφασίσῃ πλέον μίαν διαφορὰν, ὅπου ἄλλος προκάτοχός του ἔχει ἀποφασισμένην", "ἢ ἄλλῃ ὅπου ἐναντιεῖται τὴν πρώτην ὅλες ἐνάντιες εἰς τὸν Νόμον εἰς τὸ δίκηον καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν τάξιν", καὶ παρακάτω "ἢ Διοικήσεις γνωρίζοντας ἀντίνομον κάθε ἀκόλουθον ἀπόφασιν ἀπὸ τὴν ἀρχαῖαν μὲ τὴν ἐξουσίαν της τὰς ἱλιώνη..."*)³¹². Στη δικανική πάντως πρακτική δεν είναι σαφές εάν η ισχύς του δεδικασμένου ετηρείτο πιστά από κριτές και κρινομένους³¹³ δεδομέ-

που ὅρισε η εν λόγω απόφαση. Ορίζεται τέλος ότι η γνωμοδότηση των "ἀβοκάτων" θα εἶναι σε κάθε περίπτωση υποχρεωτική για τους διαδίκους.

309. Σ τ α μ ο ὑ λ η, Πηγές, 21, έγγραφο της 8/6/1806, φ. 40ν (βλ. και πιο πάνω § VI, σημ. 162).

310. Σ τ α μ ο ὑ λ η, Πηγές, 19, έγγραφο της 20/8/1802, φ. 16ν.

311. Πρβλ. και Σ τ α μ ο ὑ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 2/11/1802, φ. 26r (υπόθεση Κομινιώτη κατά Παπαπολύζου) *"ὅπου ὄντας δύο ἀποφάσεις ὠφέλιμα μεταξὺ τῶν ἀνωθεν δύο ἀντιφερωμένων μερῶν, τυχαίνει νὰ ἐνεργηθοῦν καὶ οἱ δύο, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἐξοχοτάτου Σενάτου, καὶ ἀγγαλά, ἢ μία εἶναι ἀπο ἀνέρετον δικστύριον, καὶ ἢ ἄλλη ἀπὸ κατότερον, εἶναι ὁμως καὶ αὐτὴ εἰς ἰσχὺν τῆς πρώτης, ἐπειδὴ καὶ δὲν ἐπιδέχεται πλέον ἀπελλατζίον κατὰ τὴν διατήρησιν τῶν νόμων"*. Για την υπόθεση αὐτή βλ. και πιο πάνω § VI, Α, σημ. 159.

312. Σ τ α μ ο ὑ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 30ης Μαΐου 1806, φ. 39ν.

313. Βλ. και ανωτέρω περιπτώσεις καταστρατηγήσεως του δικονομικού κανόνα του δεδικασμένου δια της οδοῦ της προσφυγῆς σε εξωδικαστικά ὄργανα προς επίλυση των υπο-

νου ότι στο υπό εξέταση πηγαίο υλικό απαντώνται αρκετές περιπτώσεις επανεκδικάσεως ήδη κριθεσών υποθέσεων από πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια δικαστήρια της "συμπολιτείας". Είναι όμως πιθανόν ότι οι ισχύοντες δικονομικοί κανόνες επέτρεπαν κατ' εξαίρεση την προσβολή ή αναθεώρηση του δεδικασμένου εφ' όσον συνέτρεχαν λόγοι ασκήσεως του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλαφήσεως ή μεταρρυθμίσεως της τελεσιδίκου ή ανεκκλήτου αποφάσεως³¹⁴.

XIII. ΕΝΔΙΚΑΜΕΣΑ

A. Τακτικά ένδικα μέσα

Ως τακτικά ένδικα μέσα κατά των δικαστικών αποφάσεων προβλέπονταν:

1) Το ένδικο μέσο της "ρεαλτιτζιό" (realdizione)³¹⁵ με το οποίο εξητείτο η εκ νέου συζήτηση της ερήμην του προσφεύγοντος εκδοθείσης αποφάσεως (πρωτοδίκου ή τελεσιδίκου), αντίστοιχο με την σήμερα ισχύουσα ανακοπή ερημοδικίας³¹⁶. Τούτο προκύπτει από δύο αποφάσεις του εφετείου Πάργας του έτους 1805³¹⁷, όπου στο αριστερό περιθώριο της αποφάσεως σημειώνεται το αίτημα του ερήμην δικασθέντος διαδίκου³¹⁸ για εκ νέου συζήτηση της υποθέσεως από το ίδιο δικαστήριο. Στις περι-

θέσεων (§ VI, A, B). Άλλωστε το δεδικασμένο δεν λαμβανόταν υπ' όψει στο δικονομικό δίκαιο της μεσαιωνικής Ιταλίας καθώς της Ιταλίας των μεταγενεστέρων χρόνων, παρά τις προσπάθειες του κανονικού δικαίου (Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, Σίφνος, σ. 300 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές παραπομπές).

314. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § XIII B.

315. Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται "ἐρεαλδιρίστη", από το ιταλ. realdire, επανακροώμαι.

316. Ανάλογες ρυθμίσεις περιελάμβανε ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804, σύμφωνα με τις οποίες, κατά της ερήμην εκδοθείσης πρωτοδίκου αποφάσεως (sentenza per contumacia) δεν μπορούσε να ασκηθεί το ένδικο μέσο της εφέσεως, αλλά μόνο το ένδικο μέσο της realdizione (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρο 311). Διαφοροποιημένες ήσαν στο προκείμενο ζήτημα οι ρυθμίσεις του Ιόνιου Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ο οποίος παρείχε δυνατότητα εκ νέου συζητήσεως των υποθέσεων που είχαν εκδικασθεί ερήμην του εναγομένου σε δεύτερη συνεδρίαση της προσεχούς εβδομάδος. Εάν και τότε ο εναγόμενος δεν εμφανιζόταν, το δικαστήριο, αφού ελάμβανε υπ' όψει τους ισχυρισμούς του αντιδίκου, εξέταζε την υπόθεση και αποφάσιζε ερήμην. Σε περίπτωση ερημοδικίας του ενάγοντος, η δίκη εκηρύσσετο "ἀνατετραμμένη", οπότε η αγωγή εθεωρείτο ως μη εισαχθείσα (ΙΚΠολΔ, Τίτλος Γ', Κεφ. Γ', Τμήμα Β' ("Περί τῆς κατ' ἐρήμην συζητήσεως και τῆς ἀνατροπῆς"), § β, άρθρα 337-341).

317. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 7 της 31/5/1805, αριθ. 13 της 29/7/1805.

318. Στις αποφάσεις με αριθ. 7, 13 και 15 πρόκειται μάλλον για ερημοδικία του εφεσιβλήτου. Σε όλες τις περιπτώσεις το δικαστήριο αποδέχεται τις υποβληθείσες έγγραφες προ-

πτώσεις αυτές η ερήμην εκδοθείσα ("ἀποῦσα") απόφαση του εφετείου αναφέρει ρητώς ότι κλητεύθηκε ρητώς ο απών διάδικος κατά την ακροαματική διαδικασία από τον αρμόδιο δικαστικό υπάλληλο νομίμως και εμπροθέσμως ("κράζοντας μεγαλοφώνως", "πρέπουνσαν κήρυξιν") και μάλιστα τρεις φορές (π.χ. στη αριθ. 16 απόφαση, στιχ. 4, "ὁ ὑπηρέτης τοῦ κριτηρίου ἐστριδόρισε (από το ιταλ. stridore, δηλαδή ανακηρύττω) διὰ τρισὶ φορές")³¹⁹. Αν και η προθεσμία για την άσκηση του ενδίκου αυτού μέσου δεν προκύπτει από τα εξεταζόμενα έγγραφα, γνωρίζουμε ότι η προθεσμία αυτή άρχιζε από την κοινοποίηση της αποφάσεως στον ερήμην δικασθέντα διάδικο³²⁰. Για τον λόγο δε αυτό στο αριστερό περιθώριο της αριθ. 7 αποφάσεως του Εφετείου Πάργας³²¹, αναγράφεται ότι η απόφαση "ἰντιμάρησε"³²², δηλαδή κοινοποιήθηκε στον εναγόμενο με μέριμνα κάποιου δικαστικού υπαλλήλου την ίδια ημέρα της εκδόσεώς της³²³.

τάσεις του παρευρισκομένου κατά την ακροαματική διαδικασία διαδίκου (μάλλον του εκκαλούντος) χωρίς να εξετάσει τη νομική βασιμότητα ή την αλήθεια των πραγματικών ισχυρισμών του δικονομικώς απόντος, ισχύοντος προφανώς του τεκμηρίου σιωπηράς ομολογίας των ισχυρισμών του εκκαλούντος. Στην απόφαση με αριθ. 16 πρόκειται πάντως περί ερημοδικίας του εκκαλούντος δεδομένου ότι το δικαστήριο προβαίνει πάραυτα στην απόρριψη ("δεπενάτζιον", στιχ. 6) της εφέσεως.

319. Π.χ. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 7 απόφαση, στιχ. 10-14, "καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν καὶ ἔλλειψιν τοῦ εὐγενοῦς κυρίου Ἰωάννου Μάστρακα Δεσύλα ἐπιτρόπου τοῦ Δήμου τῆς Ἀντώναινας ἐκ πόλεως Πρεβέζης ὁρισμένος διὰ τὴν σήμερον ...καὶ μὴν φαινόμενος ὁ ἄνωθεν...οὔτε ἄλλος διὰ ὄνομά του τελειωμένη ἡ ὥρα συνηθισμένη ἔπειτα ὅπου ἐκράχθη παρὰ τοῦ Θεοδωρῆ Βαγγελινοῦ ὑπηρέτου τοῦ Κριτηρίου", αριθ. 13, στιχ. 7-11 ("κράζοντάς τον ὁ ὑπηρέτης τοῦ Κριτηρίου μεγαλοφώνως διὰ τρεῖς φορές.."). Ανάλογη διάταξη περί τριπλῆς κλητεύσεως του μη εμφανισθέντος εναγομένου περιελάμβανε και το ρωμαϊκό δίκαιο (Ο ι κ ο ν ο μ ι δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Β', § 113, σ. 102, σημ. 2).

320. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 7 της 31 Μαΐου 1805 (το αίτημα επανακροάσεως της υποθέσεως σημειώνεται την 1η Ιουνίου 1805, δηλαδή μία ημέρα μετά την κοινοποίηση της αποφάσεως που έγινε την 31η Μαΐου, κατόπιν αιτήσεως του ερήμην δικασθέντος Δήμου της Αντώναινας), αριθ. 13 της 29ης Ιουλίου (το αίτημα επανακροάσεως σημειώνεται την ίδια ημέρα κατόπιν αιτήσεως του ερήμην δικασθέντος Παναγιώτη Ζούλα).

321. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 7 της 31 Μαΐου 1805. Πρόκειται εδώ για την ίδια υπόθεση η οποία στη συνέχεια εκδικάσθηκε από το Εφετείο της Πάργας την 21η Ιουνίου 1805 (αριθ. 9, αντίδικοι Αναγνώστης Τζιτζόνης κατά Δήμου της Αντώναινας) και για την οποία βλ. αναλυτικότερα Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 135-137.

322. Από το ιταλ. intimare, δηλῶ, κοινοποιῶ.

323. Σύμφωνα με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804, σε περίπτωση πρώτης ερημοδικίας κατά την πρωτόδικο δίκη, ο κατ' ερήμην δικασθείς

2) Το τακτικό ένδικο μέσο της εφέσεως ("άπελατζιό", από το ιταλ. *appellazione*). Με το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας ως εφέσιμες ορίζονται οι αποφάσεις που αφορούν διαφορές που υπερβαίνουν το ποσόν των 50 γροσίων³²⁴. Για τούτο σε δικαστική υπόθεση που απασχόλησε τα δικαστήρια της Πρέβεζας το έτος 1806 (υπόθεση Γιαχαλή κατά Αλέπαντου) αναφέρεται σχετικά, "...είς τὸν πα-
ραπονούμενον κατὰ τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως, δὲν μένη ἄλλο ἤμεῖ η ἔκκλητος εἰς ἓνα
ἀνώτερον κρητίριον, ὅταν φθάνη τὴν διωρισμένην ποσώτητα, τῶν σολδίων"³²⁵. Εξ

διάδικος μπορούσε να υποβάλει, εντός αποκλειστικής προθεσμίας των 3 ημερῶν από την κοινοποίηση της πρωτόδικης αποφάσεως, αίτημα εκ νέου συζητήσεως της υποθέσεως της υποθέσεως (*realdizione*), υποχρεούμενος στην περίπτωση αυτή να προκαταβάλει τα δικαστικά έξοδα. Μετά την άπρακτη παρέλευση της προθεσμίας των 3 ημερῶν από την κοινοποίηση της αποφάσεως, μπορούσε και πάλι να υποβληθεί αίτημα επανακροάσεως της υποθέσεως, μέσα σε χρονικό διάστημα δύο ετών. Η προθεσμία όμως αυτή δεν ανέστελε την εκτέλεση της πρωτοδίκου αποφάσεως (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV ("*Della Procedura nel Dicastero in qualità di primo Foro*"), άρθρα 272, 279, 311-316). Οι ανωτέρω προθεσμίες διαφοροποιούνταν στις περιπτώσεις ερημοδικίας κατά την έκκλητο δίκη ενώπιον του *Tribunali d' appellatione* δικάζοντος σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, οπότε ίσχυε προθεσμία 8 ημερῶν αδιακρίτως εάν επρόκειτο περί του εκκαλούντος ή του εφεσιβλήτου, ενώ στις περιπτώσεις ερημοδικίας ενώπιον του *Tribunali d' appellatione*, όταν δικάζε σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας, ίσχυε και πάλι η τριήμερος προθεσμία (για την ερημοδικία ενώπιον των *Tribunali d' appellatione* όταν δικάζαν σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας βλ. CPC 1804, Tit. X, Sez. III, άρθρα 389-390, ενώ όταν δικάζαν σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας βλ. CPC 1804, Tit. X, Sez. IV, άρθρα 406, 408.)

324. Το ανέκκλητο που βασίζεται στον προσδιορισμό της αξίας του αντικειμένου της διαφοράς ήταν άγνωστο στο Ρωμαϊκό δίκαιο (Ο ι κ ο ν ο μ ι δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Γ', έκδ. 6η, Αθήναι 1907, § 231 σημ. 8). Σύμφωνα δε με την ενετική δικονομία ακόμα και οι ελάσσονος αξίας διαφορές εφεσιβάλλονταν ενώπιον του αναθεωρητικού δικαστηρίου. Εάν όμως το αναθεωρητικό δικαστήριο δεν μπορούσε να εκδώσει απόφαση λόγω διχογνωμίας, τότε παρέπεμπε την εκδίκαση της υποθέσεως στο δωδεκαμελές εφετείο. Αντιθέτως εάν υπήρχε ομοφωνία, επικύρωνε ή απέρριπτε αναλόγως την εκκαλουμένη απόφαση (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 95). Στην περιοχή ωστόσο των Ιονίων νήσων κατά την περίοδο της ενετοκρατίας, ίσχυε σαφώς το ανέκκλητο για υποθέσεις που δεν υπερέβαιναν ορισμένο ποσό, καθώς, όσο μεν αφορά στην Κέρκυρα, μόνον οι υποθέσεις που υπερέβαιναν τα 50 δυνάτα εκκαλούνταν ενώπιον του Βαΐλου ή Γενικού Προβλεπτού Θαλάσσης ή Ανατολής (*Proveditore Generale del Levante*), ο οποίος εδίκαζε ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο, καλούμενο *Foro primario* ή Πρώτιστο (Λ ο υ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 227· S a t h a s, Documents, τ. V, Paris, Capitula Corcyrae, σ. 269· Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 23).

325. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 30ης Μαΐου 1806, φ. 39ν. Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 46ν όπου, με αφορμή τη δικαστική υπόθεση Βρυώνη (κατοίκου Κεφαλληνίας) κατά Π. Λεκατζά (κατοίκου Πρεβέζης), η Διοίκηση Πρεβέζης τονίζει ότι η συγκεκριμένη υπόθεση θα πρέπει να εκδικασθεί σε δεύτερο βαθμό από τον "Σύλλογο της Επικλήσεως των πέντε" Πρεβέζης δεδομένου ότι η διαφορά

άλλου, όπως προκύπτει από το ίδιο έγγραφο, η έφεση έπρεπε να ασκηθεί εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών ημερών, η οποία προφανώς άρχιζε από τη δημοσίευση ("κήρυξη") της αποφάσεως³²⁶. Για τον λόγο αυτό, η διοίκηση Πρεβέζης παρεμβαίνοντας κατόπιν αιτήσεως ("ίκεσίας") του ζημιωθέντος διαδίκου (Θεοχάρη Γιαχαλή), κατά τη σχετική προνομία που της έχει παραχωρηθεί από τα ψηφίσματα των γενικών συνελεύσεων της πόλεως Πρεβέζης της 23ης Μαρτίου 1802 και της 1ης Μαρτίου 1803³²⁷, υποδεικνύει στο δικαστήριο (από το έγγραφο δεν προκύπτει για ποιο δικαστήριο πρόκειται) ότι η έφεση που είχε ασκηθεί στη συγκεκριμένη υπόθεση από τον αντίδικο του Θ. Γιαχαλή, Αλέπαντο, θα πρέπει να είχε απορριφθεί ως απαράδεκτη διότι η διαφορά δεν υπερέβαινε το συγκεκριμένο ποσόν των 50 γροσίων και συνεπώς η πρωτόδικη απόφαση ήταν ανέκκλητη. Επί πλέον δε, όπως ισχυρίζεται ο εφεσίβλητος, και αν ακόμα η πρωτόδικη απόφαση δεν ήταν ανέκκλητη, το ένδικο μέσο της εφέσεως δεν θα μπορούσε, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να αναστείλει την εκτέλεση της πρωτοδίκου αποφάσεως διότι είχε ασκηθεί μετά την πάροδο της τριήμερης αποκλειστικής προθεσμίας που όριζαν οι δικονομικοί κανόνες ("...δέν ήμποροῦσεν νά σοσπεντέρη τήν ἐνέργειαν τῆς ἀποφάσεως μὴν ὦντας ἀνωτάδα εἰς τὴν τριήμερον διωρίαν"). Κατόπιν αυτών το δικαστήριο αποφασίζει ότι η πρωτόδικη απόφαση που εκδόθηκε τον Μάρτιο του 1806 είναι εκτελεστή και το δικαστήριο που την εξέδωσε θα πρέπει να προχωρήσει σε μεσεγγύηση³²⁸ των πραγμάτων του οφειλέτη ("...ἐξεραίτως ἐκεῖνη τοῦ ἀπερασμένου μαρτίου διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὁποῖας δεποζη-

υπερβαίνει το ποσόν των 60 τάλαρων. Σύμφωνα με έναν πίνακα ισοτιμίας των νομισμάτων με τα οποία γίνονταν οι λογαριασμοί του Δημοσίου από έτος 1797 έως το έτος 1808, κατά το έτος 1800, το ένα γρόσι ισοδυναμούσε με 10 σολδία (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 88-90).

326. Για την "κήρυξη" της αποφάσεως βλ. Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Σχολιασμός, σ. 122. Και κατά τον Κώδικα της Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας, το τακτικό ένδικο μέσο της εφέσεως είχε ανασταλτική δύναμη εφ' όσον ασκείτο εντός των τριών διαδοχικών ημερών από την "κήρυξη" (prolazione) της πρωτόδικης αποφάσεως. Η άσκηση της εφέσεως μετά την παρέλευση αυτής της προθεσμίας δεν είχε κανένα ανασταλτικό αποτέλεσμα, η δε απόφαση εθεωρείτο τελεσίδικη. Επί πλέον δε το δικόγραφο της εφέσεως έπρεπε να κοινοποιηθεί στον αντίδικο και να καταγραφεί στο ειδικό βιβλίο των εφέσεων (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. V, άρθρο 331-332). Πρβλ. ανάλογη διαδικασία επί ενετοκρατίας όπου, σε περίπτωση ασκήσεως εφέσεως ενώπιον ενετικών δικαστηρίων, ο Κυβερνήτης όφειλε (επί ποινή πενήντα (ή 500;) υπερπύρων) εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών ημερών να κοινοποιεί στον εφεσίβλητο το σχετικό δικόγραφο (Ρ ο j a g o, Leggi Municipali, σ. 25 άρθρο 3· Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 68, 227).

327. Βλ. πιο πάνω § VI.

328. Για τη μεσεγγύηση, ως πράξη αναγκαστικής εκτελέσεως, κατά τον Ιόνιο Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας βλ. ΙΚΠολΔ, Τίτλος Ε', Τμήμα Ε', άρθρα 622 επ.

τάρη καὶ σεκβεστράρηἐπιτάτη τὸν ἐπαινετὸν ζήλον σας νὰ δόσεται τὴν πρέπουσαν ἐνέργειαν εἰς διατήρουν τῶν Νόμων, καὶ τῆς καλῆς τάξεως").

Το δικόγραφο της εφέσεως καταχωρείτο από τον εκκαλούντα στο ειδικό βιβλίο εφέσεων που ετηρείτο από τον καγκελάριο του Δικαστηρίου Πρώτης Αγωγής³²⁹. Όπως προκύπτει όμως από ένα ειδικό ψήφισμα του κονκλάβε Πρεβέζης της 10/8/1803³³⁰, – το οποίο αποφαίνεται επί αναφοράς του Πάνου Κομινιώτη κατά του καγκελαρίου του Δικανικού Κριτηρίου της Πρώτης Αγωγής Αθανασίου Βλάχου διότι αυτός, μεταξύ άλλων παρατυπιών, αρνήθηκε να παραλάβει το δικόγραφο της εφέσεώς του³³¹, – η καταχώριση του δικογράφου της εφέσεως σε νοταριακό πρωτόκολλο

329. Σύμφωνα με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804, η έφεση καταχωρείτο στο Βιβλίο εφέσεων που ετηρείτο στη γραμματεία του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, το πρωτότυπό της δε υπέγραφε ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου. Η καταχώριση γινόταν σύμφωνα με τους τύπους που όριζε το άρθρο 334 του Κώδικα. Ο αρχειοφύλακας (Attuario) όφειλε εντός αποκλειστικής προθεσμίας 15 ημερών να διαβιβάσει το αυθεντικό αντίγραφο του δικογράφου της εφέσεως στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, που αναφερόταν στο δικόγραφο, και να ειδοποιήσει τα διάδικα μέρη για το γεγονός της διαβίβασεως. Ο Αρχαιοφύλακας δεν είχε το δικαίωμα να αρνηθεί τη διαβίβαση ή να την καθυστερήσει, διωκόμενος σε αντίθετη περίπτωση για παράβαση καθήκοντος (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. V, αριθ. 332-334). Πρβλ. επίσης έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 17/12/1804, φ. 50v) με το οποίο προτείνεται να ισχύσει και στην πόλη της Πρέβεζας η σχετική "συνετή πρόβλεψις τῆς ὀργανιτζατζιόνος" που προβλέπει ότι, σε περίπτωση που το αίτημα του διαδίκου για υποβολή διαφοράς στην κρίση της δικαιοσύνης δεν έχει διατυπωθεί εγγράφως, την έλλειψη αυτή θα αναπληρώνει η σύνταξη εγγράφου από τον "Μινίστρο Καγκελάριο" εντός του οποίου εκτίθεται αναλυτικά το αίτημα του προσφεύγοντος και το οποίο καταχωρείται στο ειδικό βιβλίο των "Ορισμών" ("ὀρισμοὶ μνηστεριάλη") που τηρείται στην καγκελαρία του δικαστηρίου. Ο όρος "ὀργανιτζατζιόν" κατά κανόνα, όπως προκύπτει από το διαθέσιμο αρχειακό υλικό, αναφέρεται στη συνθήκη της Πρέβεζας του 1800 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 416 σημ. 42 και πιο πάνω σημ. 24). Επειδή όμως το κείμενο της συνθήκης δεν αναφέρει παρόμοια διάταξη, το πιθανότερο είναι ότι η σχετική πρόταση της Προεδρίας Πρεβέζης παραπέμπει σε ενετικό δικονομικό κανόνα, δεδομένου ότι, σύμφωνα με το 2ο άρθρο της συνθήκης, και ως προς τη διαδικασία που ακολουθείτο ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, εφαρμόζονταν αναλογικά οι νόμοι της Επτανήσου Ρεπούμπλικας. Από το περιεχόμενο πάντως του εγγράφου δεν προκύπτει εάν ο δικονομικός κανόνας που μνημονεύεται αναφέρεται στις αστικές ή τις ποινικές διαφορές.

330. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31r-31v. Για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο κάτω § XIV, Β. Πρβλ. επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 22v.

331. Φαίνεται ότι κατ' αναλογία με τα ισχύοντα στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804, σχετικά με τα καθήκοντα του Αρχαιοφύλακα στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο (βλ. πιο πάνω σημ. 329), ο καγκελάριος είχε υποχρέωση να καταχωρεί τα δικόγραφα της εφέσεως σε ειδικό βιβλίο και στη συνέχεια να τα διαβιβάζει στο δευτεροβάθμιο

(*"Νοταριακά ἄττη"*) είχε ισοδύναμη ισχύ με την κατάθεση στην γραμματεία του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου³³². Αυτός είναι ο ένας από τους δύο λόγους³³³ για τους οποίους το κονκλάβε απορρίπτει (*"ῥεγγετάρεται ἐξ ὁλοκλήρου"*) το αίτημα του Κομινιώτη να διωχθεί ο καγκελάριος για παράβαση καθήκοντος δεδομένου ότι δια της καταχωρίσεως του δικογράφου της εφέσεως σε νοταριακό αρχείο τα δικαιώματα του εκκαλούντος δεν υπέστησαν ουδεμία βλάβη.

Ανέκκλητες ήσαν επίσης και οι αιρετοκρισιακές αποφάσεις που αφορούσαν διαφορές μεταξύ συγγενών³³⁴. Τούτο προκύπτει από υπόθεση που εκδικάζεται ενώπιον του *"Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε"* Πάργας το έτος 1805³³⁵ και αφορά διεκδίκηση προικίων από τους γονείς της συζύγου του εκκαλούντος. Όπως προκύπτει από το ιστορικό της κρινομένης διαφοράς, η υπόθεση αυτή, ως αφορώσα διαφορές μεταξύ συγγενών, έχει ήδη κριθεί με αιρετοκρισιακή (*"αίρετοκριτική"*) απόφαση με την οποία είχαν δικαιωθεί οι αντίδικοι του εκκαλούντος. Την απόφαση δε αυτή κήρυξε εκτελεστή το Δικανικό Κριτήριο Πρώτης Αγωγής Πρεβέζης με την από 13/8/1803 εκδοθείσα απόφασή του. Το γεγονός αυτό επικαλούνται στο δικαστήριο οι αντίδικοι του εκκαλούντος για να επιτύχουν την απόρριψη της εφέσεώς του ως απαραδέκτου δεδομένου ότι, κατά τους ισχύοντες δικονομικούς κανόνες, οι αιρετοκρισιακές αποφάσεις που αφορούσαν διαφορές μεταξύ συγγενών ήσαν ανέκκλητες (*"εἶναι διζόρδινε καὶ ἄνομη ὄντας ἀποθεμένη ἢ σεβασμία ἀπόφασις τῆς πρώτης"*

δικαστήριο. Την παράβαση αυτή καθήκοντος του Αθ. Βλάχου επικαλείται εδώ ο Π. Κομινιώτης με το τρίτο *"ἐγγαλεστικό ἄρθρο"* της αναφοράς που απηύθυνε στον βοεβόδα της περιοχής Αμπντουλάχ Μπέη.

332. Πρβλ. σχετικές καταχωρήσεις δικογράφων εφέσεων σε νοταριακά αρχεία νοταρίων Παξίων στον Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο, *Νοταριακαὶ πράξεις Παξίων διαφόρων νοταρίων των ετών 1658-1810, Μνημεία του Μεταβυζαντινού δικαίου*, 2, Αθήναι 1958 αριθ. 471, 476, 478, 524 (στη συνέχεια: Παξοί). Άλλωστε η καταχώριση διαφόρων ειδών δικαστικών πράξεων σε νοταριακά πρωτόκολλα, όπως η παραίτηση από υποβολή μηνύσεως ή ενδίκου μέσου, το δικαστικό πληρεξούσιο, η ένορκη βεβαίωση κ. ά. ήταν ιδιαιτέρως συνήθης. Πρβλ. Π ε τ ρ ο - π ο ύ λ ο υ, Παξοί, αριθ.13, 39, 39, 44, 45, 211, 231, 268, 331, 485 (παραιτήσεις από υποβολή μηνύσεως ή εγκλήσεως), 23, 68, 135 (δικαστικά πληρεξούσια), 504 (παραίτηση από δικαστική προσφυγή), 544 (ένορκος κατάθεση), 473 (αναγνώριση και στερέωση αποφάσεως), 373 (εκτέλεση δικαστικής αποφάσεως κατά οφειλέτου), 321 (όρκος).

333. Ο άλλος συνίσταται στο ότι δεν αναγνωρίζεται παράβαση καθήκοντος του Βλάχου.

334. Για το ζήτημα βλ. επίσης σχετικά Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, *Αιρετοκρισία*, σ. 414 σημ. 9.

335. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, *Αποφάσεις*, αριθ. 11 της 12/7/1805. Βλ. επίσης υπόθεση αιρετοκρισίας Χρήστου Πολίτη κατά Αναστασίου και Ζαφείρη Κονιδάρη όπου επίσης αναφέρεται ότι οι αιρετοκριτικές αποφάσεις είναι ανέκκλητες (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/8/1802, φ. 14ν, *"να ἀκούσουν ταῖς αὐταῖς διαφοραῖς τους, καὶ ἀνεπικλήτως νὰ ταῖς ἀποφασίσουν"*).

ἀγωγῆς Πρεβέξης εἰς αἰρετοκριτικὴν ἀπόφασιν ἵναπελάμπιλε" (στιχ. 30-32)³³⁶. Πράγματι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, αποδεχόμενο την ένσταση απαραδέκτου των εφεσιβλήτων, απέρριψε την έφεση και επεκύρωσε την πρωτόδικη απόφαση.

Β. Έκτακτα ένδικα μέσα

Αν και οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις παρήγαγαν δεδικασμένο οι διάδικοι και οι διάδοχοί τους διέθεταν πιθανότατα τη δικονομική δυνατότητα να προσβάλουν το δεδικασμένο εφ' όσον συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις ασκήσεως του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλαφήσεως ή ακόμα και να ζητήσουν την αναθεώρηση της τελεσίδικης ή ανέκκλητης αποφάσεως λόγω ουσιώδους μεταβολής των συνθηκών μετά την έκδοση της αποφάσεως.

Σε υπόθεση που εκδικάζεται από το εφετείο Πάργας το έτος 1803³³⁷ ο ασκών το ένδικο μέσο ζητά την ακύρωση των δύο αποφάσεων των *"εὐγενῶν Προέδρων"* Πρεβέξης που εξεδόθησαν στις 9/10/1801 και 7/11/1801 και με τις οποίες αποφασίσθηκε η αποβολή του από τη νομή και κατοχή πατρικού του ακινήτου. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, οι αποφάσεις αυτές³³⁸ είναι ακυρωτέες διότι βασίσθηκαν σε ψευδή αποδεικτικά μέσα ενώ εξ άλλου η κυριότητα του πατέρα του επί του επιδίκου ακινήτου, ως βεβαιωθείσα δια δικαστικών αποφάσεων των ενετικών δικαστηρίων, είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας, με απόφασή του που εκδόθηκε στις 16/10/1803, αποδέχθηκε την έφεση και ακύρωσε τις αποφάσεις των Προέδρων Πρεβέξης. Συγχρόνως όμως αναγνώρισε το δικαίωμα του ηττηθέντος διαδίκου να επαναπροσφύγει στη δικαιοσύνη, αν και οι προϋποθέσεις προσβολής του δεδικασμένου δεν αναφέρονται επακριβώς (*"ἐπιφαλάγονται ὁμως κάθε ἄλλον δίκαιον τοῦ ἄνωθεν Καλούδη, ἐὰν ἤμπορῇ νὰ ἔχη νομίμως"*, στιχ. 28). Όπως

336. Πρβλ. και τη διάταξη του δευτέρου άρθρου του CPC 1804 (Γενικές Διατάξεις), με την οποία ορίζεται ότι οι αιρετοκρισιακές αποφάσεις επί διαφορών μεταξύ συγγενών (πατέρα και γιού, αδελφών ή συζύγων), οι οποίοι υποχρεωτικώς κατά νόμον παραπέμπονται σε αιρετοκρισία, είναι ανέκκλητες. Επί των λοιπών αιρετοκρισιών ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804 όριζε ότι, εάν τα διάδικα μέρη είχαν ρητώς επιφυλαχθεί για το δικαίωμά τους να ασκήσουν το ένδικο μέσο της εφέσεως, η αιρετοκρισιακή απόφαση μπορούσε νομίμως να εκκληθεί (CPC 1804, Tit. V, Sez. Prima (*"Degli Arbitri"*), άρθρο 66). Πρβλ. Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος ζ', άρθρο ρμζ', *"Οὐδένα ἐνὶ κωλύειν ἀπὸ τοῦ δικαίωματος τοῦ κρίνεσθαι ὑφ' αἰρετῶν Κριτῶν, ἐκλεγμένων ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῶν διαφορομένων. ἡ κρίσις αὐτῶν ὑπάρχει ἀνεκκλήτως καὶ ἄνευ ἀναδρομῆς πρὸς τὴν ἀποκύρωσιν, ἂν τὰ μέρη οὐ διεφυλάξαντο τοῦτο ρητῶς"*.

337. Καραμπούλα – Παπαρρήγα – Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 2 της 1/9/1803. Βλ. και Παπαρρήγα – Αρτεμιάδης, Σχολιασμός, σ. 148-149.

338. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι εδώ το γεγονός ότι επί της ίδιας υποθέσεως έχουν εκδοθεί από το ίδιο δικαστήριο όχι μία αλλά δύο πρωτόδικες αποφάσεις.

σημειώνεται άλλωστε στο περιθώριο της αποφάσεως του εφετείου, ο Αν. Καλούδης κάνοντας πράγματι χρήση του δικαιώματος επανεκδικάσεως της υποθέσεως που του αναγνώρισε η απόφαση του εφετείου, προσέφυγε και πάλι την 1η Σεπτεμβρίου του επομένου έτους(;) ασκών το ένδικο μέσο της εφέσεως³³⁹ και αιτούμενος την επικύρωση των δύο αποφάσεων των Προέδρων Πρεβέζης και την ακύρωση της από 16/10/1803 αποφάσεως του εφετείου Πάργας.

Σε άλλη υπόθεση που απασχόλησε το εφετείο της Πάργας το ίδιο έτος³⁴⁰ έχουν ήδη εκδοθεί δύο δικαστικές αποφάσεις, από τις οποίες η μεν πρώτη εκδόθηκε από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης τη 19η/7/1802, η δε δεύτερη από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ίδιας πόλεως την 1η/8/1802³⁴¹. Η επανεκδίκαση της υποθέσεως ενώπιον του εφετείου της πόλεως Πάργας διεξάγεται κατόπιν εκδόσεως (στις 27/2/1803) σχετικής πράξεως ("ἄττου")³⁴² του "Συλλόγου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε της πολιτείας Πρεβέζης" το οποίο όρισε την επανεξέταση της υποθέσεως³⁴³ που είχε ήδη κριθεί τελεσιδικώς από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πρέβεζας. Το εφετείο Πάργας με την από 28/10/1803 εκδοθείσα απόφασή του απέρριψε τους ισχυρισμούς τους εκκαλούντος και επικύρωσε την από 1/8/1802 απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης³⁴⁴.

339. Όπως ειδικότερα αναγράφεται στο περιθώριο της αποφάσεως, III "Ἐν τῇ Σεπτεμβρίου πρώτη ἐνεφανίστη εἰς τοῦτο τὸ εὐγενές Κριτήριον τοῦ Συλλόγου τῶν πέντε ὁ κύριος Α. Κ. τοῦ (ποτέ) Δημητρίου ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παρουσίαν του εἰς [...] τοῦ νόμου ἀπελλάρει ἀγροικῶνα... νὰ εἶναι ἀπελάδα ἢ ἀντίκρυς ἀπόφασις ὅπου εἰς τοῦτο τὸ εὐγενές Κριτήριον ἠκολούθησε εἰς τὰς 16 Ὀκτωμβρίου ἀπερασμένον.....II.

340. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 4 απόφαση του Εφετείου Πάργας της 28ης/10/1803. Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Σχολιασμός, σ. 152-153.

341. Άξιο να επισημανθεί είναι εδώ το γεγονός ότι η απόφαση του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής εκκαλείται ενώπιον του Συλλόγου των Πέντε της ίδιας πόλεως, παρά τα όσα ορίζει το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου. Το ίδιο δε γεγονός παρατηρείται και σε άλλη υπόθεση η οποία εκδικάζεται ενώπιον του Συλλόγου Πάργας το έτος 1805 (Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 9), όπου όμως σαφώς προκύπτει ότι η πρώτη απόφαση έχει εκδοθεί ερήμην του εναγομένου. Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα στη συνέχεια.

342. Από το βενετ. atto, πράξη συμβολαιογραφική, δικαστική ενέργεια, έγγραφο, κατηγορητήριο κ.λπ.

343. "ὅσον καὶ ἄττου γεναμένου ἀπὸ τὸν ἴδιον Σύλλογον διὰ τὸ ριασκόλτο (απο το ιταλ. riascolto, riascoltare: ακροῶμαι εκ νέου) στας 27 Φεβρουαρίου 1803", στιχ. 11 και πιο κάτω, "ἐδεκρετάρισε νὰ τραταριστῇ νεωστὶ ἢ διαφορὰ τῶν μερῶν", στιχ. 21). Πρόκειται για απόφαση που είχε ληφθεί με μικρή πάντως πλειοψηφία ("μισὸ βότο") υπέρ του Σωτηράκη Σολδαδογιάννη.

344. Είναι όμως πιθανόν (βλ. αριστερό περιθώριο της αποφάσεως όπου όμως αρκετές

Σε υπόθεση που εκδικάζεται από τον "Σύλλογο των Πέντε Πάργας" το έτος 1805 και αφορά διακανονισμό εξοφλήσεως χρέους³⁴⁵ ο ασκών το ένδικο μέσο ζητά από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας τη μεταρρύθμιση της από 8/4/1804 αποφάσεως του εφετείου Πρεβέζης (κατά το μέρος που αναφέρεται στο δεύτερο και τρίτο "κεφάλαιο" του διατακτικού της) και την επικύρωση της από 1/9/1802 πρωτόδικης αποφάσεως του Δικανικού κριτηρίου Πρώτης Αγωγής Πρεβέζης η οποία είχε εκδοθεί ερήμην του οφειλέτου ("ἀποῦσα ἀπόφαση", στιχ. 10, 23-24)³⁴⁶.

Τέλος σε υπόθεση που εκδικάζεται από το Εφετείο Πάργας το έτος 1805 εκκαλείται απόφαση του Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής Πάργας που εκδόθηκε την 29/1/1805³⁴⁷ και αφορά παραχώρηση συμβατικής υποθήκης με αντίχρηση. Αξιοσημείωτο είναι ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας με την απόφασή του που εξέδωσε στις 1/7/1805 παρέχει στους διαδίκους τη δυνατότητα να επαναπροσφύγουν στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Πολιτείας Πάργας προκειμένου να επαναληφθεί η σχετική διαδικασία³⁴⁸ προφανώς διότι η πρωτόδικη απόφαση θεωρήθηκε, σύμφωνα

λέξεις είναι εντελώς δυσδιάκριτες) ότι κατά της τελευταίας αυτής αποφάσεως ο ηττηθείς διάδικος Ν. Γκιζέλης, δια του νομίμου αντιπροσώπου του Γ. Βασιλά, άσκησε κάποιο ένδικο μέσο.

345. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 9. Βλ. και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 135.

346. Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως ακριβώς και στην προηγούμενη υπόθεση, η απόφαση του "Δικανικού κριτηρίου Πρώτης Αγωγής" έχει εκκληθεί ενώπιον του "Συλλόγου των Πέντε" της ίδιας πόλεως (Πρέβεζας) αντίθετα με ό, τι ορίζει το τέταρτο άρθρο της συνθήκης, κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας. Το ενδεχόμενο ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση, όπου η πρώτη απόφαση έχει εκδοθεί ερήμην του εναγομένου, είχε ασκηθεί απ' αυτόν ένδικο μέσο με το οποίο ζητήθηκε η επανεξέταση της ερήμην εκδοθείσας αποφάσεως, θα πρέπει μάλλον να απορριφθεί διότι η επανεξέταση της υποθέσεως έγινε από δευτεροβάθμιο δικαστήριο και όχι από το δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση.

347. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 10 (για την υπόθεση αυτή βλ. αναλυτικότερα Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 137-138). Αξιο προσοχής είναι εδώ το γεγονός ότι η απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πάργας εκκαλείται ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου της ίδιας πόλεως και όχι άλλης, όπως όριζε το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της. Είναι όμως ενδεχόμενο ότι σε περίπτωση εκδόσεως προδήλως ακύρου αποφάσεως από κάποιο πρωτοβάθμιο δικαστήριο υπήρχε η δυνατότητα εφέσεως στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ίδιας πόλεως το οποίο δεν υπεισήρχετο στην ουσία της υποθέσεως αλλά παρέπεμπε την υπόθεση για να εκδικαστεί ξανά στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Κατά το ρωμαϊκό δίκαιο οι άκυρες αποφάσεις δεν ελάμβαναν ισχύ δεδικασμένου, αλλά μπορούσαν πάντοτε να επαναπροσβληθούν (Ο ι κ ο ν ο μ ι δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Γ', § 231 σημ. 2).

348. Όπως αναφέρεται σχετικά: "...διορίζουν την ἐλευθερίαν καὶ τῶν δύο μερῶν νὰ ξα-

και με τους ισχυρισμούς των εκκαλούντων, *"ἄδικη καὶ τερατώδης καὶ παρανομο-
τάτη"* (στιχ. 9).

Από τις υποθέσεις που προαναφέρθηκαν προκύπτει ότι, κατά τους τότε ισχύοντες δικονομικούς κανόνες, ήταν πιθανότατα επιτρεπτή η επανάληψη της διαδικασίας των οριστικών ή ακόμα και των τελεσιδίκων δικαστικών αποφάσεων κατόπιν ασκήσεως σχετικού αιτήματος από τον ηττηθέντα διάδικο. Πρόκειται μάλλον για άσκηση του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλαφήσεως, το οποίο, σύμφωνα με τον Μανίν, ήταν επιτρεπτό, κατά τους ενετικούς δικονομικούς κανόνες, επί τη βάσει νέων, δηλαδή μετά την τελεσιδίκη απόφαση ανευρεθέντων, αποδεικτικών στοιχείων³⁴⁹. Εξ άλλου το συχνό φαινόμενο της αναθεωρήσεως των πρωτοδίκων εκκλησιαστικών αποφάσεων που εκδόθηκαν από τους Πρωτοπαπάδες της Κέρκυρας κατά τα τέλη του 17ου και αρχές του 18ου αιώνα, κυρίως δε των αποφάσεων που επέβαλαν την ποινή της ισόβιας αγαμίας λόγω μοιχείας, επισημαίνει και ο Δ. Καπάδοχος³⁵⁰. Από τα ελλιπή στοιχεία του διαθέσιμου αρχειακού υλικού δεν προκύπτει με σαφήνεια εάν το ένδικο αυτό μέσο με το οποίο εξητείτο η επανάληψη της διαδικασίας απευθυνόταν ενώπιον ομοειδούς και ισοβάθμου δικαστηρίου³⁵¹ ή αναπέμπετο

ναγυρίσουν ἰνπρόστινο (από το ιταλ. *in procinto* (di esser discussa) που σημαίνει ότι η υπόθεση είναι ώριμη προς συζήτηση (Β λ α ν τ ή – Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, Λεξικόν, σ. 164) *εἰς τὸν πρῶτον φόρον τοῦ ἱεροῦ βήματος τούτης τῆς πολιτείας εἰς τὸν ὅποιον νὰ φερθοῦν νομίμως μετὰ τὴν τάξιν καὶ τὰ ρίγολα, καθὼς ἀπαιτεῖ καὶ ὀρίζει μία τῶν μερῶν*", στιχ. 35-38.

349. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 96. Πρβλ. όμως και τον Λούντζη σύμφωνα με τον οποίο οι Ενετοί υπήκοοι που κατοικούσαν στα Ιόνια είχαν το δικαίωμα να εκκαλούν τις αποφάσεις του Γενικού Προβλεπτού Κερκύρας, όταν δικάζε ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο (Πρώτιστο Δικαστήριο), ενώπιον των ενετικών δικαστηρίων (Αστοδικεῖον, *quarantia Civile*) ακόμα και εάν αυτές ήσαν σύμφωνες με τις πρωτόδικες αποφάσεις (Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 228· πρβλ. Χ ι ὡ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 510). Ως έκτακτο ένδικο μέσον κατά του δεδικασμένου ο Ιόνιος Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας στον Ζ' τίτλο αναφέρει την *"Παλινδικία"* (ΙΚΠολΔ, τίτλος Ζ', Κεφ. Α', § 722-724). Η αίτηση για επανεξέταση των ανεκκλήτων ή τελεσιδίκων αποφάσεων έπρεπε να βασίζεται σε νέα έγγραφα τα οποία οι προσφεύγοντες δεν τα εγνώριζαν ή τα εγνώριζαν μεν αλλά δεν κατέστη δυνατόν να τα λάβουν, ακόμα και με καταβολή της μεγίστης δυνατής επιμέλειας. Η αίτηση "παλινδικίας" εισήγεται σε πρωτόδικο δίκη και δεν ανέστειλε την εκτέλεση της αποφάσεως.

350. Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 98-99 όπου και σχετική νομολογία.

351. Π.χ. στην απόφαση αριθ. 2 του εφετείου Πάργας (αριστερό περιθώριο) όπου η απόφαση του εφετείου Πάργας της 16/10/1803 *"ἀπελάρεται"* ενώπιον του εφετείου Πρεβέζης. Επίσης στην υπόθεση που αναφέρεται στην αριθ. 4 απόφαση του εφετείου Πάργας επανεξετάζεται από το εφετείο Πάργας η τελεσιδίκη απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 4/8/1802, ενώ στην υπόθεση που αναφέρεται στην αριθ. 9 απόφαση επανεξετάζεται από το εφετείο Πάργας η τελεσιδίκη απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 8/4/1804.

προς κρίση στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο³⁵² ούτε για ποιούς ακριβώς λόγους ήταν επιτρεπτή η άσκησή του. Το πιθανότερο πάντως είναι ότι επιτρεπόμενοι λόγοι θα ήσαν βασικές παραδρομές ή σφάλματα του δικάσαντος κριτηρίου³⁵³ ή δόλιες ενέργειες των διαδίκων ή των δικαστικών οργάνων³⁵⁴ καθώς και επιγενόμενα ή εκ των υστέρων γενόμενα γνωστά πραγματικά γεγονότα ή αποδεικτικά στοιχεία³⁵⁵.

Παράλληλα όμως δεν θα πρέπει να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο ότι ορισμένες υποθέσεις³⁵⁶ εκδικάζονται σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας κατ' αναλογία με τα ισχύοντα στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804³⁵⁷.

352. Π.χ. στην αριθ. 9 απόφαση του εφετείου Πάργας προβλέπεται ρητώς η δυνατότητα των διαδίκων να επαναπροσφύγουν στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο (στιχ. 35-37, "νά ξαναγυρίσουν ἰνπρόσιντο εἰς τὸν πρῶτον φόρον τοῦ ἱεροῦ βήματος τούτης τῆς πολιτείας").

353. Πρβλ. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 4, στιχ. 21-25 ("ἐδεκρετάρισε νά τραταριστῇ νεωστὶ ἡ διαφορὰ τῶν μερῶν ἡ κακὰ διακριμένη μὲ τὴν πλέον ἄτακτον, ἄδικον καὶ σουλφούρεα ἀπόφασιν τῶν προκατόχων τους εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐφυλάχθη οὔτε πρᾶξις, οὔτε νόμος, οὔτε δικαιοσύνη").

354. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 15 ("μὲ μοναχὲς ψευδομαρτυρίες ὑποκειμένων γνωστῶν τῆς κοινότητος"). Επίσης αριθ. 4, στιχ. 31 ("μὲ προτέστο εἰς τὰς ψευδεῖς καὶ ἀπατηλὰς δημηγορίας καὶ ἐκθέσεις ἀβερσαρίας").

355. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 18-21 ("ἀκουῖστάδο... τώρα 18 χρόνους τζίρκα μὲ τὰ πλέον βάλιδα καὶ νόμιμα ἄττα τῶν ποτέ Βενετικῶν Κριτηρίων καὶ Συλλόγων καταλογάδα μὲ τὴν ἀναφορὰν τῶν ἄνωθεν Κ. προσφευγμένη εἰς τὰς 25 Ἰανουαρίου 1802" (οἱ προσβαλλόμενες αποφάσεις ἔχουν εκδοθεῖ στις 9 Οκτωβρίου καὶ 7 Νοεμβρίου 1801)).

356. Βλ. ιδίως Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2 (αριστερό περιθώριο), όπου την 1/9/1803 ο ηττηθείς κατά την έκκλητο δίκη διάδικος ασκεί έφεση κατά της αποφάσεως του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πάργας καὶ απόφαση αριθ. 3, όπου η τελεσίδικη απόφαση του Εφετείου Πρεβέζης της 28ης/7/1803 επανεξετάζεται ενώπιον του Εφετείου Πάργας κατόπιν προσφυγής της ηττηθείσης κατά την έκκλητο δίκη Μ. Γεροσίμου (αναλυτικότερα για την υπόθεση βλ. § IX, Α, 1 καὶ πιο κάτω § XIV, Α, 1)· πρβλ. επίσης δικαστικές αποφάσεις αριθ. 4 καὶ αριθ. 9.

357. Κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804, σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ πρωτοδίκου καὶ τελεσιδίκου αποφάσεως επί της ιδίας υποθέσεως καὶ εφ' όσον οι αποφάσεις αυτές είχαν ληφθεί δια πλειοψηφίας, τα Δικαστήρια της Εκκλήτου (Tribunale d' appellatione) δικάζαν ως "όριστική αύλή" ("Corte definitiva"), δηλαδή σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας: 1) τις αποφάσεις του Πολιτικού Κριτηρίου της πρώτης ενστάσεως (Dicastero) του ιδίου ή άλλου μικρότερου νησιού (στο οποίο δεν λειτουργούσε Δικαστήριο της Εκκλήτου) όταν τούτο δικάζε ως Δικαστήριο της Εκκλήτου, δηλαδή σε δεύτερο βαθμό, σύμφωνα με το άρθρο 228 του Κώδικα [δηλαδή: α) τις αιρετοκρισιακές αποφάσεις που είχαν εκδοθεί από αιρετούς κριτές του ιδίου ή άλλου νησιού καὶ οι οποίες υπόκεινταν σε έφεση, β) τις αποφάσεις του Tribunale Urbano του ιδίου ή κατώτερου νησιού, δικάζοντος ως Δικαστήριο του Εμπορίου καὶ της Ναυτιλίας (Tribunale di Commercio

XIV. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Α. Εμπράγματο δίκαιο

1. Δικαίωμα προτιμήσεως

Σε υπόθεση που εκδικάζεται το έτος 1803 από το εφετείο Πάργας³⁵⁸ ο εφεσίβλητος επικαλείται τη διάταξη του 22ου Κεφαλαίου του 3ου Βιβλίου των Ενετικών Στατούτων σύμφωνα με την οποία, τα θήλεα τέκνα έχουν δικαίωμα προτιμήσεως όταν πωλείται πατρική ακίνητος περιουσία όταν δεν υπάρχουν άρρενα τέκνα. Κατά την ενετική νομοθεσία στις απαλλοτριώσεις ακινήτων κτημάτων δικαίωμα προτιμήσεως είχαν κατ' αρχήν οι "εγγύτεροι" συγγενείς και ακολουθούσαν οι "συνορίται", δηλαδή, κατά σειρά προτεραιότητας, οι κοινωνοί ή συγκύριοι του απαλλοτριουμένου κτήματος και οι κάτοχοι ομόρων κτημάτων³⁵⁹. Ως "εγγύτεροι" συγγενείς, στις περιπτώσεις απαλλοτριώσεως πατρικής ακίνητης περιουσίας θεωρούνταν αποκλειστικά οι εξ αρρενογονίας συγγενείς· άλλωστε σύμφωνα με το ενετικό σύστημα της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής, οι προικισθείσες θυγατέρες (*Statuta Veneta*, Βιβλίο 4ο, Κεφ. 25) αποκλείονταν από την κινητή και ακίνητο πατρική περιουσία ενώ επίσης οι μη προικισθείσες θυγατέρες συγκληρονομούσαν με τα άρρενα τέκνα μόνον επί της κινητής πατρικής κληρονομίας, εάν αυτή επαρκούσε για τη σύσταση προικός³⁶⁰. Κατά την εδώ μνημονευόμενη διάταξη των ενετικών στατούτων δικαίωμα προτιμήσεως μπορούσαν να εγείρουν τα θήλεα τέκνα μόνο στην ειδική εκείνη περίπτωση που δεν υπήρχαν άρρενα τέκνα του εκποιούντος, ετηρείτο δηλαδή κατά την άσκηση των δικαιωμάτων προτιμήσεως η σειρά της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής³⁶¹.

e Navigazione), οι οποίες υπόκεινταν σε έφεση, γ) τις μη οριστικές αποφάσεις του Tribunale di Commercio e Navigazione που υπόκεινταν σε έφεση, δ) τις αποφάσεις του Πολιτικού Κριτηρίου της πρώτης ενστάσεως που έδρευε στο Ληξούρι, δικάζοντας ως Tribunale di Commercio e Navigazione, και οι οποίες εφεσιβάλλονταν στο Πολιτικό Κριτήριο της πρώτης ενστάσεως του Αργοστολίου και ε) τις αποφάσεις του Πολιτικού κριτηρίου της πρώτης ενστάσεως ενός μικρότερου νησιού, δικάζοντας ως Tribunale di Commercio e Navigazione, οι οποίες εφεσιβάλλονταν ενώπιον του Πολιτικού κριτηρίου πρώτης ενστάσεως ενός άλλου νησιού (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. II, άρθρο 228/Tit. VIII, Sez. III, άρθρο 238)] και 2) τις αποφάσεις που είχαν εκδόσει τα Δικαστήρια της Εκκλήτου (Tribunale d' appellatione) άλλων νησιών, σε δεύτερο βαθμό (CPC 1804, Tit. X, Sez. I, άρθρο 381, Sez. II, άρθρο 385)· πρβλ. επίσης Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, τίτλος ζ', άρθρο ρνε'.

358. Καράμπούλα – Παπαρρήγα, Αποφάσεις, αριθ. 3. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης πιο πάνω § IX, Α και Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Σχολιασμός, σ. 149-151.

359. Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 58.

360. Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 53· Flo g a i t i s , Système Venitien, σ. 48 επ.

361. Πρβλ. ομοίως και κατά τα Έθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797 και Φολεγάνδρου

Στη συγκεκριμένη υπόθεση η εκκαλούσα προέβαλε ενώπιον του δικαστηρίου δικαίωμα προτιμήσεως επί της εκποιήσεως πατρικής περιουσίας επικαλούμενη το γεγονός ότι ο μοναδικός αδελφός της παραιτήθηκε από την άσκηση του δικαιώματός του, δια της υποβολής σχετικής δηλώσεως ("κοστιτούτου")³⁶² στη γραμματεία του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου. Κατά την άποψη που υποστήριξε η εκκαλούσα, εφ' όσον ο πωλητής (πατέρας) δεν έχει άλλα τέκνα, άρρενα ή θήλεα, ενεργοποιείται το δικαίωμα προτιμήσεως της ίδιας ως πλησιεστέρας συγγενούς του πωλητή εξ αίματος³⁶³. Όπως ωστόσο προκύπτει από το διατακτικό της αποφάσεως, το εφετείο της Πάργας, που δίκασε σε δεύτερο βαθμό την υπόθεση, δεν αποδέχθηκε τους ισχυρισμούς της εκκαλούσης και απέρριψε την έφεση. Παραμένει πάντως ασαφές εάν το

έτους 1808 (Ζέπων, JGR, τ. VIII, Κεφ. Α', σ. 505, 522). Η διάταξη πάντως αυτή αφορά μόνο στις απαλλοτριώσεις πατρικής περιουσίας, διότι εάν επρόκειτο για απαλλοτριώσεις μητρικής περιουσίας δικαίωμα προτιμήσεως είχαν αδιακρίτως τόσο οι εξ αρρενογονίας όσο και οι εκ θηλυγονίας συγγενείς της απαλλοτριούσης δεδομένου ότι, σύμφωνα πάντα με τα ενετικά στατούτα (S t a t u t a V e n e t a, Βιβλίο 4ο, Κεφ. 28) τη μητρική αδιάθετο περιουσία κληρονομούσαν άρρενα και θήλεα τέκνα αδιακρίτως (Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 55, 58· F l o g a i t i s, Système Venitien, σ. 101 επ.). Η ενετική νομοθεσία περί προτιμήσεως τροποποιήθηκε αργότερα με ειδικούς κοινοβουλευτικούς νόμους που εξεδόθησαν υπό το κράτος του Συντάγματος του 1817 (Νόμος υπ' αριθ. 19 του α' κοινοβουλίου της 11/4/1820, αριθ. 44 του β' κοινοβουλίου της 31/5/1825, αριθ. 66 του β' κοινοβουλίου της 24/3/1827, αριθ. 69 του ε' κοινοβουλίου της 12/24/5/1837· Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυκή Νομοθεσία, σ. 1). Τελικώς δε το εξ αδιαθέτου κληρονομικό σύστημα των Ενετών υιοθέτησαν και οι διατάξεις του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα (ΙΠΚ, άρθρα 615 επ.), με σκοπό την αποφυγή του διαμελισμού των ακινήτων ιδιοκτησιών στα Επτάνησα παρά τις αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες από μέλος της επιτροπής (Κόνδαρης) που είχε συγκροτηθεί προς εκπόνησή του. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 65-66). Ο Ιόνιος Πολιτικός Κώδικας διατήρησε πάντως μόνον το δικαίωμα προτιμήσεως των γειτόνων (ΙΠΚ, άρθρο 1476).

362. Η λέξη προέρχεται από το βενετ. *costituto* που σήμαινε πράξη συμβολαιογραφική, δικόγραφο, ή άλλη επίσημη πράξη την οποία οι διάδικοι συνέτασσαν στις αστικές δίκες και υπέβαλαν στα αρμόδια γραφεία. Στο αρχειακό υλικό απαντώνται τρία είδη κοστιτούτων, το "θεληματικό", το "νοταρικό γράμμα" ή "νοταρικό κοστιτούτο" καθώς και το "κοστιτούτο βουλευτάριο προβάτο" (Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, Παξοί, αριθ. 349, 478, 504, 577, 595).

363. Στο μεταβυζαντινό δίκαιο η υποβολή δηλώσεως παραιτήσεως αποτελούσε λόγο αποσβέσεως του δικαιώματος προτιμήσεως του παραιτουμένου, ενεργοποιούσε δε το δικαίωμα προτιμήσεως του επόμενου στη σειρά των προτιμητέων συγγενών του εκποιήσαντος. Για το ζήτημα προβλ. Λ . Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Η νομική προστασία της γονικής περιουσίας στη Μύκονο (17ος-18ος αι.), *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 34 (1998), Παράρτημα 1, Αθήνα 1999, σ. 80-82.

δικαστήριο υπεισήλθε στην ουσία της υποθέσεως ή εάν απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη λόγω ελλείψεως νομίμου αντιπροσωπεύσεως της εκκαλούσης³⁶⁴.

2. Εμπράγματα ασφάλεια

Την εφαρμογή του συστήματος περί υποθηκών που επέβαλαν οι διατάξεις του ενετικού δικαίου και το οποίο ίσχυσε στα Ιόνια νησιά πριν από το έτος 1841³⁶⁵, μαρτυρεί υπόθεση η οποία απασχόλησε τη διοίκηση Πρεβέζης το έτος 1802³⁶⁶. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, αγοραστής ακινήτου φοβούμενος ότι κάποιος εγχειρόγραφος δανειστής του πωλητή, ο οποίος είχε εγγράψει τον πιστωτικό του τίτλο στο ειδικό βιβλίο "*προτερότητας*", θα διεκδικήσει το εκποιηθέν ακίνητο απ' αυτόν, ως τρίτο κάτοχο, έκλεψε την προικώα κινητή περιουσία της συζύγου του αποβιώσαντος πωλητή. Στη συνέχεια δε παρέδωσε τα κλοπιμαία στον δανειστή προς απόσβεση της νομίμου υποθήκης του επί των κτημάτων του οφειλέτη.

Σύμφωνα ειδικότερα με το ενετικό δίκαιο η κτηματική περιουσία του οφειλέτη ήταν υπέγγυος στον δανειστή ο οποίος για να μετατρέψει την ενοχική σχέση του δανείου σε εμπράγματα αρκούσε μόνον να δημοσιεύσει τον πιστωτικό του τίτλο στο δημόσιο βιβλίο της "*προτερότητας*" (*anzianità*), το οποίο επί ενετοκρατίας ετηρείτο στο επαρχείο κάθε νησιού προκειμένου οι τρίτοι να γνωρίζουν την ύπαρξη χρέους και τα δικαιώματα του δανειστή επί των κτημάτων του οφειλέτη³⁶⁷. Ειδικά δε στην πόλη της Πρέβεζας, όπως προκύπτει από έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης της 30ης/3/1803, από τον Μάρτιο του έτους 1803 και μετά, ετηρείτο ειδικό βιβλίο³⁶⁸ όπου εγγράφονταν οι πιστωτικοί τίτλοι προκειμένου να τηρείται η "*άντζιανητά*"³⁶⁹. Στη συγκεκριμένη πάντως υπόθεση (η οποία διαδραματίζεται το έτος 1802, ένα χρόνο δηλαδή προηγουμένως) το βιβλίο της "*προτερότητας*" ετηρείτο από τους κριτές του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής, για τον λόγο δε αυτό με σχετική ομόφωνη απόφαση της "*Συγκλήτου*" (Γενικού Συμβουλίου της πόλεως) ορίσθηκε ότι οποιαδή-

364. Για το ζήτημα αυτό βλ. πιο πάνω § IX, Α.

365. Πρόκειται πιθανόν για τον ενετικό νόμο της 26/1/1673 με τον οποίο επικυρώθηκαν όλα τα προηγούμενα θεσπίσματα καθώς και η νομολογία που είχε διαμορφωθεί μέχρι τότε επί του θέματος των νομικών συνεπειών της εγγραφής των πιστωτικών τίτλων στα δημόσια βιβλία "*προτερότητας*"· πρβλ. επίσης Θέσπισμα του Προβλεπτού Ανδρέου Κορνέρ του έτους 1677, "*κοινοτικό*" νόμο της 23/2/1677 (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 34-37).

366. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 19, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης πιο κάτω § XIV, Β.

367. "*καί φοβηθείς ό άλιφουντζάτος μή του ζήτηση τό όσπήτιον ό πάλμος διά την άντζιανητά του κρεδιτού του*".

368. "*Βιβλίον Εξαμιναδόρ*", από το ιταλ. esaminare, esmina, esame, εξετάζω, εξέταση.

369. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 30/3/1803, φ. 17r.

ποτε εγγραφή πιστωτικού τίτλου ("άνοτατζιόν") είχε γίνει πριν από τη σύσταση του Δικανικού Κριτηρίου και κατά συνέπεια πριν από την έναρξη τηρήσεως του ειδικού αυτού βιβλίου, θεωρείται απολύτως άκυρη ("νά νομίζοντε όσπερ νά μίν ήτον γινάμενες").

Δια της δημοσιεύσεως το δάνειο διασφαλιζόταν πλέον με γενική υποθήκη επί όλων των παρόντων και μελλόντων κτημάτων του οφειλέτη (νόμιμη γενική υποθήκη). Ο οφειλέτης και ιδιοκτήτης ενυποθήκων κτημάτων δεν εστερείτο βέβαια σε καμία περίπτωση του δικαιώματος απαλλοτριώσεως, ο δανειστής όμως edικαιούτο να ασκήσει αγωγή κατά του τρίτου κατόχου (αγωγή υπεγγυότητος, di obnoxietà) προκειμένου να αναγνωρισθεί ο τίτλος και το δικαίωμά του για αναγκαστική εκποίηση των απαλλοτριωθέντων ακινήτων³⁷⁰. Είναι δε ενδιαφέρον ότι η υποθήκη που αποκτάτο με αυτό τον τρόπο από τους απλούς εγχειρογράφους δανειστές προτιμάτο και έναντι ακόμη των συμβατικών υποθηκών³⁷¹ εάν αυτές δεν είχαν προηγουμένως εγγραφεί εφ' όσον, –κατ' αναλογία με την αρχή του ρωμαϊκού δικαίου ότι ο πρώτος συνομολογήσας υποθήκη επί ακινήτου προετιμάτο έναντι των μεταγενεστέρων ενυποθήκων δανειστών (prior in tempore potior in jure), – ίσχυε η αρχή ότι ο δανειστής που ενέγραψε πρώτος το δάνειό του στα βιβλία "προτερότητος" προτιμάτο έναντι παντός άλλου δανειστού ακόμα και αν αυτός ήταν μεν προγενέστερος αλλά δεν είχε προβεί σε δημοσίευση του πιστωτικού του τίτλου³⁷². Από το γεγονός όμως ότι, κατά το ενετικό δίκαιο που ίσχυε πριν από το έτος 1841³⁷³, η κυριότητα των ακινήτων μεταβιβαζόταν έναντι των τρίτων μόνον από της δημοσιεύσεως ("ένδηλώσεως"/"notifica") του συμβολαίου της μεταβιβαστικής πράξεως (ιδιωτικού ή συμβολαιογραφικού) σε ορισμένα για τον σκοπό αυτό δημόσια βιβλία³⁷⁴ συμπεραίνεται ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η εγγραφή του πιστωτικού τίτλου του δανειστή

370. Βλ. Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 49-51.

371. Για τις συμβατικές υποθήκες βλ. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 70· Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 41 επ.

372. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικά Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 31-37 όπου και λεπτομέρειες για τον τρόπο καταχωρίσεως των δανείων στα δημόσια βιβλία της "προτερότητος".

373. S t a t u t a V e n e t a, Βιβλίο 3, κεφ. 10· Ενετικός Νόμος της 12/5/1522· Κοινοτικός Νόμος Κεφαλληνίας της 2/2/1677 και αργότερα Κοινοβουλευτικός Νόμος της 10/5/1825. Περί αυτών βλ. αναλυτικά Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 12 επ. όπου και σχετική νομολογία.

374. Η "ένδηλωση" αποτελούσε είδος μεταγραφής, σύμφωνα με το οποίο η καταχώριση του αντιγράφου του συμβολαίου ή της περιλήψεως του γινόταν με απλή σημείωση από τον υποθηκοφύλακα, χωρίς να καταχωρείται το πλήρες αντίγραφο του συμβολαίου ή περιλήψή του (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 27-28).

θα πρέπει να έγινε πριν από την "ένδηλωση" (μεταγραφή) του συμβολαίου μεταβίβασης του ακινήτου από τον αγοραστή του ακινήτου.

B. Οικογενειακό δίκαιο

Περιουσιακές σχέσεις των συζύγων-Εξασφάλιση προικίων

Σύμφωνα με τα ισχύοντα στο ενετικό δίκαιο, μετά τη διάλυση του γάμου λόγω θανάτου του συζύγου, η προίκα απεδίδετο αυτούσια στη γυναίκα και στους κληρονόμους της (πλήν του ποσού που είχε διατεθεί από τον σύζυγο για έκτακτες δαπάνες κατά την διάρκεια του γάμου)³⁷⁵ με αποτέλεσμα υπέγγυος έναντι των δανειστών για τα χρέη του συζύγου να παραμένει μόνον η δική του περιουσία³⁷⁶. Τούτο προκύπτει από υπόθεση που φέρεται προς διευθέτηση ενώπιον της διοικήσεως Πρεβέζης το έτος 1802³⁷⁷ όπου η σύζυγος του αποβιώσαντος οφειλέτη διεκδικεί την προικία της περιουσία που κλάπηκε και στη συνέχεια μεταβιβάσθηκε σε δανειστή του συζύγου της προς απόσβεση της νομίμου υποθήκης του επί των κτημάτων του συζύγου της³⁷⁸.

375. Η χήρα σύζυγος είχε το δικαίωμα, μέχρι την απόδοση της προίκας από τους κληρονόμους του συζύγου της (για την οποία απόδοση παρείχετο προθεσμία ενός μηνός), να παραμείνει στο σπίτι του και να συντηρείται από την περιουσία του. Μετά την απόδοση δε της προίκας της, όφειλε να εγκαταλείψει τον συζυγικό οίκο εντός 2 μηνών (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 31-33 όπου και λεπτομέρειες για τη διαδικασία αποδείξεως (vadimonio) και απόδοσεως της προίκας προεξασφαλισθείσης και μη).

376. Πρβλ. και πιο κάτω υπόθεση Π. Τζεφτηλικιώτη κατά Γ. Λαμπρόπουλου σημ. 378. Για την ανάλογη προστασία που παρείχαν στη γυναίκα οι διατάξεις του βυζαντινού και μεταβυζαντινού δικαίου μέσω του θεσμού της νομίμου σιωπηράς υποθήκης επί του συνόλου της περιουσίας του άνδρα βλ. C. 5, 13· B. 29.1.119· N. 3 Κωνσταντίνου του Δούκα, JGR, III, Coll. IV, σ. 325· Εξάβιβλος, III, V, 41· Μαλαξός, Κεφ. ΦΜ'· Μολδαβικός Κώδικας § 1646. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικά Μ α ρ ι δ ά κ η, Αστικόν Δίκαιον § 31, σ. 172 επ.

377. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 19, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης πιο πάνω § XIV, Α, 2. Πρόκειται για επιστολή που η Διοίκηση Πρεβέζης απευθύνει στον Εκλαμπρότατο Ρώκο Δετζόρτζη ("Δελεγάτο" Λευκάδας, από το βενετ. delegato, εντεταλμένος, εξοχώτατος), ζητώντας τη συνδρομή του στην επίλυση της υποθέσεως προς το συμφέρον της προσφεύγουσας Δημήτρως Τζιρογιάννη. Για το ζήτημα της παραπομπής εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων μεταξύ κατοίκων της "συμπολιτείας" και Επτανησίων υπηκόων στις αρμόδιες αρχές της Επτανήσου Πολιτείας βλ. και πιο πάνω § VII.

378. Η υπόθεση έχει αναλυτικότερα ως εξής: Η προσφεύγουσα (Δ. Τζιρογιάννη), κάτοικος Πρεβέζης και χήρα του αποβιώσαντος Αναγνώστη Προσαλέντη που καταγόταν από το χωριό Εξοή της Λευκάδας διεκδικεί την κινητή προικία της περιουσία η οποία, κατά την περίοδο της "αναρχίας", εκλάπη στην Εξοή από τους Γεράσιμο Αλιφουντζάτο Ζισάνο και Αναστάση Πάλμο, κατοίκους του νησιού αυτού. Όπως ειδικότερα εξιστορείται στο έγγραφο, η προσφεύγουσα την εποχή της καταστροφής της Πρέβεζας (κατά πάσα πιθανότητα γίνεται εδώ αναφορά στο ιστορικό γεγονός της καταλήψεως ("χαλασμού") της Πρέβεζας από τα

Την κλαπείσα κινητή προικώα της περιουσία, λόγω της τότε επικρατούσης καταστάσεως αναρχίας³⁷⁹, δεν μπόρεσε αυτή να διεκδικήσει εγκαίρως. Ήδη όμως μετά την αποκατάσταση της νομιμότητας στην περιοχή, προσέφυγε στην διοίκηση Πρεβέζης ζητώντας τη μεσολάβησή της προς τις δικαστικές αρχές του νησιού της Λευκάδας, όπου είχε κλαπεί η περιουσία της, για να απονεμηθεί στην περίπτωση της το δικαιο³⁸⁰. Με τη σειρά της η Διοίκηση Πρεβέζης απευθύνεται πλέον προς τον Ρώκο Δε Τζώρτζη, ως αντιπρόσωπο του νησιού της Λευκάδας στη Επτανησιακή Γερουσία κατά το έτος 1802³⁸¹, και επικαλείται την ισχυρή του προστασία για την επιστροφή των κλοπιμαίων δεδομένου ότι, όπως σχετικά αναφέρεται, *"ἀδίκως καὶ δυναστικῶς τῆς ἡρπαξαν"*.

Ανάλογος με τα ανωτέρω είναι και ο όλος διακανονισμός εξοφλήσεως των χρεών αποβιώσαντος συζύγου προς τον δανειστή του, ο οποίος διενεργείται σε υπόθεση που απασχόλησε την διοίκηση και τα δικαστήρια Πρεβέζης (αλλά και άλλους φορείς, όπως ο βοεβόδας και ο Πανιερότατος Άρτης) κατά το έτος 1802³⁸². Στην

στρατεύματα του Αλή πασά στις 12/10/1798· για την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με το ιστορικό γεγονός του "χαλασμού" της Πρέβεζας βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 308 σημ. 11), κατέφυγε στο χωριό του συζύγου της, την Εξοή και παρέδωσε την προίκα της για φύλαξη στο σπίτι κάποιου Αναγνώστη Μηχογκούστη. Ο σύζυγός της είχε εκποιήσει στο παρελθόν ένα ακίνητο στον Γ. Αλιφουντζάτο, πλην όμως, όπως συνάγεται εμμέσως από το περιεχόμενο του εγγράφου, πριν από την μεταβίβαση του εκποιηθέντος ακινήτου στον αγοραστή, ένας δανειστής του πωλητή (ο Αναστάσης Πάλμος) είχε προλάβει να εγγράψει το δάνειό του παρουσιάζοντας τον πιστωτικό του τίτλο στο δημόσιο βιβλίο της "προτερότητας" (για το ζήτημα αυτό βλ. πιο πάνω § XIV Α, 2). Φοβούμενος λοιπόν ο Αλιφουντζάτος ότι ο Πάλμος θα διεκδικούσε απ' αυτόν, ως τρίτο κάτοχο, το ακίνητο, όπως είχε κάθε νόμιμο δικαίωμα, επωφελήθηκε κάποια στιγμή από την απουσία του Μηχογκούστη από το σπίτι του και έκλεψε την προίκα ασκώντας βίας και απειλές στις γυναίκες που βρίσκονταν στο σπίτι. Την περιουσία δε αυτή παρέδωσε στον Πάλμο για την απόσβεση της γενικής, νόμιμης και προτιμωμένης υποθήκης του που βάρυνε το ακίνητο.

379. Ως περίοδος "αναρχίας" μνημονεύεται η περίοδος μεταξύ των ετών 1799 έως 1802, η οποία στιγματίστηκε από τις έντονες κοινωνικοπολιτικές αναταραχές στην περιοχή. Για το ζήτημα βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α, Ποινική δικαιοσύνη, σ. 312-315.

380. Για τη διαδικασία αυτή βλ. πιο πάνω VI.

381. Ο Ρώκος Δε Τζώρτζης αποτέλεσε μέλος της προσωρινής Δημοκρατικής Κυβερνήσεως Λευκάδας της 7ης/18ης-7-1797 και στη συνέχεια μέλος της τριμελούς επιτροπής που ανέλαβε την σύνταξη του Οργανισμού του εν λόγω σώματος. Το έτος 1798 ως αντιπρόσωπος της Λευκάδας στην Κέρκυρα υπέβαλε υπόμνημα στο Νέο Διοικητή των Ιονίων Νήσων Κομεντά για τα ζητήματα της νήσου. Το έτος 1799 εξελέγη από τον Ουσακώφ αντιπρόσωπος της Λευκάδας στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση (Γερουσία). Τέλος το έτος 1810 αποτέλεσε μέλος της προσωρινής Κυβέρνησης Λευκάδας (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 18, 19, 31, 48, 50, 54, 57, 75, 81, 234).

382. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 10ν σε συνδυασμό με

υπόθεση αυτή που αφορούσε την εξόφληση των χρεών του αποβιώσαντος συζύγου και πατέρα των δύο εναγομένων προς τον ενάγοντα ιερέα, ο ενάγων προέβη αρχικά στη συνομολόγηση δικαστικού συμβιβασμού με τις αντιδίκους του. Σύμφωνα με τον συμβιβασμό αυτό, η αξία της περιουσίας του αποβιώσαντος οφειλέτη επρόκειτο να εκτιμηθεί με ακρίβεια από ειδικούς εκτιμητές και στη συνέχεια θα περιήρχετο στον ιερέα προς εξόφληση των χρεών, αφού όμως προηγουμένως απεδίδετο στη σύζυγο του οφειλέτη το ισόποσο της προίκας της. Ο όλος διακανονισμός της εξοφλήσεως του χρέους συμφωνεί με τα ισχύοντα στο ενετικό δίκαιο με βάση τις διατάξεις του οποίου (*Statuta Veneta*, Κεφ. 34, Βιβλίο 1), εφ' όσον είχε συνταχθεί γαμικό συμβόλαιο, η γυναίκα είχε νόμιμη, σιωπηρή, γενική και προτιμώμενη υποθήκη επί της περιουσίας του άνδρος για εξασφάλιση της προίκας της και των παραφέρων η ισχύς και τα αποτελέσματα της οποίας άρχιζαν από την ημέρα του γάμου³⁸³.

Μία υπόθεση αντιδικίας που αφορά στην εγκυρότητα της πράξεως του "βαδιμονίου"³⁸⁴ που εξέδωσε το Δικανικό Κριτήριο Πρώτης Αγωγής απασχόλησε το "κονκλάβε"³⁸⁵ της πόλεως Πρεβέζης το έτος 1803³⁸⁶. Όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με τους ενετικούς νόμους³⁸⁷, μετά τον θάνατο του άνδρα ή σε περίπτωση διαλύσεως του γάμου από άλλη αιτία, απεδίδετο στη γυναίκα ή σε αυτούς που την εκπροσωπούσαν η προίκα. Για την απόδοσή της έπρεπε αυτή να αποδειχθεί ενώπιον δικαστηρίου με έναν από τους ακόλουθους τρεις τρόπους, δηλαδή ή α) με γαμικό συμβόλαιο, ή β) με έγγραφη ομολογία του άνδρα που σημειωνόταν στο βιβλίο υποθηκών ή γ) με μαρτυρικές καταθέσεις. Η σχετική πράξη που εξέδιδε το δικαστήριο και με την

έγγραφο της 17/7/1802, φ. 12ν. Αντίδικοι στη συγκεκριμένη υπόθεση ήσαν ο ιερέας Π. Τζεφτηλικιώτης κατά της αδελφής του και της ανηψιάς του, ως καθολικών διαδόχων του αποβιώσαντος σε κατάσταση χρεωκοπίας οφειλέτη του Γ. Λαμπροπούλου. Για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο πάνω § VI, Β.

383. *Ferrò*, Dizionario, λ. *Ipoteca*. Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 28-29. Σκαλτσούνη, Μελέται, σ. 22, 38. ΙΠΚ, άρθρο 448. Κοινοβουλευτικός Νόμος της 27/5/1828 για τις ανάλογες ρυθμίσεις του βυζαντινορωμαϊκού και του μεταβυζαντινού δικαίου βλ. Μαριδάκη, Αστικόν Δίκαιον, § 31. Μάτση, Οικογενειακόν Δίκαιον, σ. 102-106. Ε. Παπαγιάννη, Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου, I (Ενοχικό-Εμπράγατο δίκαιο), *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte-Athener Reihe*, Αθήνα 1992, σ. 197 και Τησιδίας, Νομολογία II, σ. 99.

384. "ἄττα βαδιμονιάλ", από το ιταλ. *vadimonio*, πράξη εξασφάλισης της προίκας.

385. Για το διοικητικό αυτό όργανο και τις αρμοδιότητές του στον τομέα απονομής της δικαιοσύνης βλ. παραπάνω § VI, Α.

386. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31r.

387. *Statuta Veneta*, Βιβλίο Δ', Κεφ. 34.

οποία κηρυσσόταν η προίκα ως αποδεδειγμένη λεγόταν *vadimonio*³⁸⁸. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, ο ερήμην δικασθείς κατά την πρωτόδικη δίκη διάδικος³⁸⁹ άσκησε έφεση ενώπιον του "Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πρεβέζης, παράλληλα δε υπέβαλε αναφορά για κακοδικία κατά του καγκελαρίου του δικαστηρίου Αθ. Βλάχου. Στην αναφορά του αυτή που απηύθυνε προς τον βοεβόδα της περιοχής Αμπντουλάχ Μπέη προσέβαλε, μεταξύ άλλων, και την πράξη του "βαδιμονίου" που εξέδωσε ο καγκελάριος του Δικανικού Δικαστηρίου Πρώτης Αγωγής Αθανάσιος Βλάχος. Κατόπιν αυτών το κονκλάβε της πόλεως αποφάσισε ομοφώνως να ανασταλεί ("νά σοσπενδερεστέη"³⁹⁰ έως τόσον κάθε προσεκουτζήν³⁹¹ είς τὰ αὐτὰ ἄττα") η εκτέλεση του "βαδιμονίου" μέχρι να εκδοθεί η τελεσίδικη απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου επί της υποθέσεως με την οποία και επρόκειτο να κριθεί η νομιμότητα της πράξεως αυτής ("νά εισέλθουν ἐξ ὀφίτζιο είς τήν ήλίωσιν ή είς τήν κονφερματζήν τῶν αὐτῶν ἄττων")³⁹².

Γ. Κληρονομικό δίκαιο

Διανομή οικογενειακής περιουσίας

Στις διατάξεις των Ενετικών Στατούτων που ρύθμιζαν το ζήτημα της διανομής οικογενειακής περιουσίας (της περιουσίας του αποβιώσαντος ιερέως Βασίλη Στανέλου) αναφέρεται μία υπόθεση που εκδικάζεται από το εφετείο Πάργας το έτος 1805³⁹³. Σύμφωνα ειδικότερα με τις διατάξεις του ενετικού δικαίου, στις οποίες προφανώς αναφέρεται ο εκκαλών, μετά τον θάνατο του πατέρα, η πατρική κληρονομία τελούσε σε κατάσταση "αδελφικής κοινωνίας" μεταξύ των αρρένων αδελφών του θανόντος και των γιών των προαποβιωσάντων αρρένων αδελφών του, μέχρις ότου επέλθει η διανομή της περιουσίας³⁹⁴. Την ύπαρξη "αδελφικής κοινωνίας" επί

388. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 31 επ. όπου και η διαδικασία πληρωμής της προίκας που ακολουθούσε την πράξη του "βαδιμονίου".

389. Αντίδικοι στην πρωτόδικη δίκη ήσαν ο Πάνος Κομινιώτης κατά της συζύγου του Νικολάου Φώτου. Το πρωτοδικείο εξέδωσε, ερήμην του Κομινιώτη, απόφαση υπέρ της αντιδίκου του.

390. Από το ιταλ. *suspendere*, αναστέλλω.

391. Από το ιταλ. *prosecuzione* (ή *proseguimento*) di atti cauzionali, εξακολούθηση ασφαλιστικών μέτρων (Β λ α ν τ ή – Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, Λεξικόν, σ. 167).

392. Όπως δε σχετικά αναφέρεται στο έγγραφο, από την απόφαση αυτή του εφετείου θα εξαρτηθεί και το ζήτημα της αποδόσεως ευθυνών στον καγκελάριο του δικαστηρίου ("δίδοντας τήν πρέπουσαν παιδίαν ὅτινος φανιστή πταίστης είς τήν αὐτήν υπόθεσιν").

393. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 14. Βλ. και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 142-143.

394. Η "αδελφική κοινωνία" ή "κοινότητα" (*fraterna compagnia*) αποτέλεσε έναν ιδιαί-

της περιουσίας του θείου του, μετά τον θάνατό του, ρητώς επικαλείται στη συγκεκριμένη υπόθεση ένας ανηψιός του αποβιώσαντος³⁹⁵. Η διανομή της περιουσίας, η οποία έθετε τέλος στην κατάσταση της συγκυριότητας των επικοίνων πραγμάτων μεταξύ των συγγενών του αποβιώσαντος, επήρχετο κατά το ενετικό δίκαιο με δύο τρόπους: είτε α) δι' εκδόσεως δικαστικής αποφάσεως του αρμοδίου ειδικού δικαστηρίου, είτε β) σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των συγγενών, δια διαιτησίας. Στην προκειμένη περίπτωση, είχε προφανώς υπάρξει διαφωνία μεταξύ των συγγενών του αποβιώσαντος (Βασιλείου Στανέλου) και για τον λόγο αυτό η διανομή της περιουσίας του ανατέθηκε σε αιρετούς κριτές. Με την αιρετοκρισιακή δε απόφαση, η οποία καταχωρήθηκε σε σχετικό συμβολαιογραφικό έγγραφο³⁹⁶, παραχωρήθηκε στον εκκα-

τερο οικογενειακό θεσμό των μεσαιωνικών χρόνων που χαρακτηρίζεται από τη συγκατοίκηση των οικογενειών των αδελφών του θανόντος ή την από κοινού νομή των κληρονομικών ακινήτων και την "εις ολόκληρον" συλλογική ευθύνη των μελών δεδομένου ότι η κληρονομική περιουσία αποτελεί ενιαίο περιουσιακό σύνολο με κοινό οικονομικό σκοπό. Απαντάται σε διάφορες περιοχές της μεσογειακής Ευρώπης (Γαλλία, Φλωρεντία, Κορσική, Βενετία αλλά και Νάξος, Σίφνος, Κέρκυρα του 16ου αιώνα) όπου διακρίνουμε τη σαφή επιρροή του ιταλικού ή βενετικού δικαίου. Για το θέμα αυτό βλ. Μανίη, Νομοθεσία Ενετών, σ. 65-67· Γ. Βισβίτζη, "Ναξιακά νοταριακά έγγραφα των τελευταίων χρόνων του Δουκάτου του Αιγαίου (1538-1577)", *EKEIEΔ* 4, Αθήναι 1951, σ. 146 σημ. 1· Πετροπούλου, Σίφνος, σ. 294· P. L a s l e t t, "La famille et le ménage: approches historiques", *Annales, 'Economies, Sociétés, Civilisations*, 27 (1972), σ. 852· M. M a r o p o u l o u, "Le droit successoral du Zagori (XVIIIe-XIXe siècles): un exemple d'articulation entre coutume, droit coutumier et pratiques sociales", *Droit et Cultures*, 20 (1990), σ. 59· M. Κουρούκλη, "Γενιά, προίκα και κληρονομιά. Η περίπτωση της Επίσκεψης στην Κέρκυρα", στον τόμο *"Οικογένεια και περιουσία στην Ελλάδα και την Κύπρο"*, Αθήνα 1994, σ. 81· Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη - Ροδόλακη - Καραμππούλα, Πράξεις Φ. Κατωμέρη, αριθ. 21, 79, 83 κ. ά.

395. Στιχ. 8-10, "Έλαβε ...διά ρεφάρισμα του̃ μεριδίου του̃ ως̃ αδελφοῦ τῆς̃ ἀδελφότητος̃ εἰς̃ τὴν μοιρασίαν τῶν ἀγαθῶν τοῦ ποτέ παπα-Βασίλη Στανέλου θείου του̃".

396. Όπως προκύπτει από τις διατάξεις περί *"Καθηκόντων Νοταρίων και Νοταρικών πράξεων"* που κατεγράφησαν το 1748 στο βιβλίο καταχωρίσεως πράξεων του Γ. Ανεμογιάννη, νοταρίου Παξών, τα συνυποσχετικά (*"κομπρομέσα"*), δηλαδή οι συμβάσεις εκλογής αιρετών κριτών, οι οποίες υποχρεωτικά προηγούνταν των αιρετοκρισιακών αποφάσεων, περιβάλλονταν κατά κανόνα τον τύπο της νοταριακής πράξεως (Πετροπούλου, Παξοί, αριθ. 425, σ. 310 υπό στοιχείο ε'· Τουρτόγλου, Αιρετοκρισία, σ. 414). Το ίδιο ίσχυε και για *"τές̃ ἀρμπιτράριες̃ ἀπόφασεις"* (Πετροπούλου, Παξοί, αριθ. 79, 95, 161, 167, 177, 202, 289, 361, 365, 416, 595), τις *"ἐξετίμωσες"* (Πετροπούλου, Παξοί, αριθ. 114, 116, 142, 148, 149 κ. ά) καθώς και τις *"ἀπομοιρασιές"* (Πετροπούλου, Παξοί, αριθ. 7, 32, 36, 72, 91, 130 κ. ά) όπου μάλιστα τα σχετικά συμβόλαια συντάσσονταν υποχρεωτικώς παρουσία δύο μαρτύρων, προφανώς για λόγους ασφαλείας των ενδιαφερομένων μερών. Δεν γνωρίζω όμως εάν σε περίπτωση διανομής ακίνητης ιδιοκτησίας δια αιρετοκρισιακής αποφάσεως η σύνταξη νοταριακού συμβολαίου αποτελούσε συστατικό τύπο της αποφάσεως, οπότε η μη

λούντα ανηψιό του αποβιώσαντος το επίδικο κτήμα σε αντάλλαγμα για το μερίδιό του ως ανηψιού επί της διανεμηθείσας περιουσίας, η οποία κατά συνέπεια διανεμήθηκε μεταξύ των λοιπών συγγενών³⁹⁷. Ωστόσο η αιρετοκρασιακή αυτή απόφαση δεν θα πρέπει να έγινε αποδεκτή από τους ενδιαφερόμενους, για τον λόγο δε αυτό κάποιοι από τους συγγενείς άσκησαν αγωγή ενώπιον του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής το οποίο τη μεταρρύθμισε εν μέρει, κατά το μέρος που όριζε την ανταλλαγή του μεριδίου του εκκαλούντος με το επίδικο ακίνητο, και διέταξε την έξωση (αποβολή) αυτού από το εν λόγω ακίνητο. Τελικώς δε το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πάργας επικύρωσε την απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου υπό τον όρο της αποζημιώσεως του εκκαλούντος για την αποβολή του από το επίδικο.

XV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η διεξοδική έρευνα των περιπτώσεων απονομής αστικού δικαίου καθώς και των επί μέρους δικονομικών ζητημάτων που ανέκυπταν κατά την επίλυση αστικών διαφορών στην περιοχή της "συμπολιτείας" κατά την περίοδο 1800-1806, καταδεικνύει την έντονη νομική συνάφεια μεταξύ της Επτανήσου Πολιτείας και των τριών ηπειρωτικών πόλεων της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας, όσον αφορά τόσο στη οργάνωση και διοίκηση των δικαστηρίων, όσο και στη νομοθεσία καθώς και στο εν γένει σύστημα απονομής της αστικής δικαιοσύνης. Όπως δε ειδικότερα προέκυψε από το διαθέσιμο διοικητικό και δικαστικό αρχειακό υλικό των Πολιτειών της Πάργας και Πρέβεζας, ο τομέας απονομής αστικής δικαιοσύνης αν και φέρει ακόμα, κατά τις αρχές του 19ου αιώνα, έντονη τη σφραγίδα της μακρόχρονης ενετικής κυριαρχίας, αρχίζει πλέον σταδιακά να φιλελευθεροποιείται, όσον αφορά ορισμένες επί μέρους ρυθμίσεις, με βάση τις συνταγματικές αρχές που έθεταν οι ισχυρές δυνάμεις της εποχής (Ρωσία, Αγγλία, Γαλλία).

σύνταξή του σήμαινε την ακυρότητά της. Σύμφωνα με τη διαταγή του Προβλέπτου Niccolò Erizzo του έτους 1632, που περιείχε σημαντικότερες διατάξεις σχετικές με το λειτούργημα του νοταρίου, οι εκποιήσεις ακινήτων έπρεπε, επί ποινή ακυρότητας, να περιβληθούν τον τύπο της νοταριακής πράξεως (Σ ι φ ω ν ι ο ύ – Κ α ρ ά π α, Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Τ ρ ω ῖ ά ν ο υ, Νοταριακό Αρχείο, σ. 44). Κατά μία πάντως άποψη, με τη διανομή δεν γινόταν μεταβίβαση ακίνητης ιδιοκτησίας, αλλά ο καθένας από τους συγκοινωνούς ελάμβανε ελεύθερη την μερίδα που του ανήκε. Για τον λόγο άλλωστε αυτό η διανομή δεν υπέκειτο σε μεταγραφή, όπως οι λοιπές μεταβιβάσεις ακινήτου ιδιοκτησίας (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 25).

397. Τα επίκοινα πράγματα ανήκαν στους μεν αδελφούς του αποβιώσαντος, κατά κεφαλάς, στους δε γιούς προαποβιωσάντων αδελφών, κατά ρίζας (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 66).